

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**SÂDİK AĞAZÂDE SİDKÎ EFENDİ DİVÂNİ
(ÇEVİRİYAZILI METİN-İNCELEME 1a-48b)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGÜR KAZCI

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim YAKAR

GAZİANTEP
TEMMUZ 2011

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi Divânı (Çeviriyalı Metin-İnceleme 1a-48b)

Özgür KAZCI

Tez Savunma Tarihi: 24.08.2011

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Doç. Dr. Ruhi ERSOY
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. H.İbrahim YAKAR
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Doç. Dr. Bilgehan PAMUK (Jüri Başkanı)

Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim YAKAR

Öğr. Gör. Dr. Ahmet ÖZPAY

TEŞEKKÜR

Divân Edebiyatının engin deryasında bana yol gösteren, inayetini esirgemeyen ve beni bu seyr ü seferde Sıdkî Efendi ile tanıştıran sayın hocam Halil İbrahim Yakar'a, çalışmam süresince bana değerli katkılar sağlayan sayın Mustafa Aydın Çelebi'ye, Besni İmam Hatip Lisesi Emekli Müdürü sayın Ali Ölmez'e ve Sıdkî Efendi'nin torunlarından Muhittin Karagüllü'ye teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET
SÂDİK AĞAZÂDE SİDKÎ EFENDÎ DİVANI, İNCELEME-METİN (1a-48b)

KAZCI, Özgür
Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim YAKAR
Temmuz 2011, sayfa 333

XIX. yüzyıl divan şairlerinden olan Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi, şiirlerini tasavvufî düşünceye göre meydana getirmiştir. Diğer tekke-tasavvuf şairleri gibi Sıdkî Efendi de şiirlerinde şekil özelliklerinden ziyâde manaya önem vermiştir. Bu çalışmada, Sıdkî Efendi'nin Besni Mevlâna-Yunus Emre ve Güzel Sanatları Sevenler Derneği'nde bulunan divanı (1a-48b) transkripsiyonlu metne çevrilerek divan şekil ve muhteva özellikleri bakımından incelenmiştir. Divanda nazım şekillerinden gazel, kaside, müstezat, müselles, murabba, muhammes, tahmis, müseddes, şarkı ve terkeb-i bend bulunmaktadır. Bu çalışma ile Sıdkî Efendi'nin divanı ilk kez ortaya konulmuş, şiirleri dinî-tasavvufî yönden incelenmiş ve şairin edebî şahsiyeti, bu şiirlere dayanılarak açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Sıdkî Efendi, Tasavvuf, Divan Şiiri

ABSTRACT
AN ANALYSIS AND CONTEXTUAL TRANSCRIPTION (1a-48b) OF THE
DİVAN OF SÂDİK AĞAZÂDE SİDKÎ EFENDÎ

KAZCI, Özgür

Master of Arts Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Asist Prof. H. İbrahim YAKAR

July 2011, 333 pages

Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi, who was a Divan poet in nineteenth century, made up his poems according to Islamic mystical idea. Such as other Sûfî poets, Sıdkî Efendi also gave importance to meaning rather than manner features in his poems. In this work, his divan (1a-48b), it has been Besni Mevlâna-Yunus Emre ve Güzel Sanatları Sevenler Derneği, was made taranscription with Latin letters and examined on account of from and context features. This Divan includes gazel, kaside, müstezât, müselles, murabba, muhammes, tahmis, müseddes, şarkı and terkib-i bend. With this study, divan of Sıdkî Efendi firstly manifested, his poems examined to aspect of Islamic mystical idea and literary figure of the poet is described basing on this poems.

Key words: Sıdkî Efendi, Islamic Mysticism, Divan Poem

ÖN SÖZ

XIX. yüzyılın sonu, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi divan edebiyatı sahasında devrinin son numunelerini vermiş olan şairlerindendir. Döneminde iyi bir eğitim almış ve devlet memurluğu yapmış olan Sıdkî Efendi dinî-tasavvufî terbiye almış ve bu yolda şiirler kaleme almış ve şiirdeki maharetini feyzini günümüze ulaştırmıştır. Kendisi ve değerli eseri yok olmaktan son anda kurtulan nice şairlerimizden ve edebî miraslarımızdan sadece birisidir.

Divanın uzun oluşu sebebiyle ilk yarısı olan 48 varâğı üzerinde çalışılmış, 48a'da ki şiirin yarım kalmaması adına 48b'deki devamı da okunmuş ve o noktada okumaya son verilmiştir. Şiirler okunduktan sonra rediflerden, kafiye ve vezinlerden hareketle karışmış olan sayfa numaraları düzeltilmiş başı veya sonu olmayan şiirler tespit edilmiştir.

Çalışma giriş, divanın şekil-muhteva yönünden incelenmesi, materyaller-metot ve bulgular olmak üzere dört kısım şeklinde düzenlendi. Divan okunup, sayfa ayarlamaları yapıldıktan sonra, şiirlerden hareketle divanın şekil ve muhteva özellikleri incelendi. Muhteva yönü dinî ve tasavvufî olmak üzere iki kısımda incelenmeye tâbi tutuldu. Üçüncü kısımda çalışma esnasında kullanılan materyallere değinildi ve son bölümde de yapılan bu tüm çalışmanın neticesinde varılan kanı üzerinde duruldu.

Üzerinde ciddi bir şekilde çalışılmamış ve kayıtlara geçmemiş olan divanın, yapılan bu çalışma ile gün yüzüne çıkacak olması bizi mutlu etmekte ve bu noktada haklı bir heyecana sevk etmektedir. Divan edebiyatı gibi uçsuz bucaksız bu semada yolculuğumun ilk durağı olan Sıdkî Efendi ve divanın ilk yarısı üzerinde çalışmak benim için en güzel tecrübe oldu. Yapılan bu çalışma Sıdkî Efendi üzerinde ileride yapılması ümit edilen diğer çalışmalara bir örnek teşkil edecek mahiyettedir. Şiirlerini okudukça kendisinden feyiz alıp onun bu gaye ile kaleme aldığı divanını ve onun içindeki hazineleri gün yüzüne çıkartmaya ve divan edebiyatı mirasına küçük bir katkıda bulunmaya çalışılacaktır.

Temmuz 2011 Özgür KAZCI

İÇİNDEKİLER

ÖZET	<u>Sayfa No</u> i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
I. GİRİŞ	1
1.1. XIX. YÜZYIL DİVÂN EDEBİYATI GENEL ÖZELLİKLERİ	1
1.2. XIX. YÜZYIL BESNİ'DE EDEBİ FAALİYETLER.....	2
2. KAYNAK ÖZETLERİ VE SİDKÎ EFENDİ	4
2.1. KAYNAK ÖZETLERİ.....	4
2.2. SİDKÎ EFENDİ'NİN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ.....	4
2.3. SİDKÎ EFENDİ DİVANININ ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	7
2.3.1. Nazım Şekilleri	7
2.3.1.1. Beyitlerden oluşan nazım şekilleri	7
2.3.1.1.1. Gazel	7
2.3.1.1.2. Kaside.....	7
2.3.1.1.3. Müstezat	7
2.3.1.2. Bendlerden oluşan nazım şekilleri	7
2.3.1.2.1. Müselles	7
2.3.1.2.2. Murabba	7
2.3.1.2.3. Şarkı	8
2.3.1.2.4. Muhammes	8
2.3.1.2.5. Tahmis.....	8
2.3.1.2.6. Müseddes.....	8
2.3.1.2.7. Terkib-i bend.....	8
2.3.2. Vezin, Kafiye ve Redif.....	8
2.3.2.1. Vezin	8
2.3.2.2. Kafiye	9
2.3.2.3. Redif	10
2.3.3. Edebi Sanatlar.....	11
2.3.3.1. Mecaza dayalı söz sanatları.....	11
2.3.3.2. Manaya dayalı söz sanatları	14
2.3.3.3. Lafız ile alakalı sanatları	20

2.3.4. Deyimler, atasözleri ve atasözü mahiyetindeki sözler	22
2.3.4.1. Deyimler	22
2.3.4.1.1. Uzuvarlar ile kurulan deyimler	22
2.3.4.1.1.1. Ağız	22
2.3.4.1.1.2. Ayak	22
2.3.4.1.1.3. Bağır	23
2.3.4.1.1.4. Baş	23
2.3.4.1.1.5. Bel	24
2.3.4.1.1.6. Dil	24
2.3.4.1.1.7. El	24
2.3.4.1.1.8. Göz	27
2.3.4.1.1.9. Yüz	29
2.3.4.1.2. Diğer deyimler	30
2.3.4.1.3. Arapça-Farsça kelimeler ile karışık kurulan deyimler	51
2.3.4.2. Atasözleri ve atasözü mahiyetindeki sözler	67
2.4. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	70
2.4.1. Din	70
2.4.1.1. Allah	70
2.4.1.1.1. Sanat ve hilkat	72
2.4.1.1.2. Kaza ve kader	73
2.4.1.2. Melekler	74
2.4.1.3. Kutsal kitaplar	75
2.4.1.4. Ayet ve hadisler	76
2.4.1.4.1. Ayetler	76
2.4.1.4.2. Hadisler	83
2.4.1.4.3. Kelam-ı kibar	87
2.4.1.5. Enbiya	91
2.4.1.5.1. Âdem	91
2.4.1.5.2. Nuh	91
2.4.1.5.3. İbrahim	92
2.4.1.5.4. Yakup	92
2.4.1.5.5. Yusuf	92
2.4.1.5.6. Musa	94
2.4.1.5.7. İsa	94
2.4.1.5.8. Muhammed	95
2.4.1.6. Dört halife (çâr-yâr)	97
2.4.1.6.1. Hz. Ebu Bekir	98
2.4.1.6.2. Hz. Ömer	98
2.4.1.6.3. Hz. Osman	99
2.4.1.6.4. Hz. Ali	99
2.4.1.7. On İki İmam	101
2.4.1.7.1. Zeyn'ül-âbidin	102
2.4.1.8. Ehlibeyit	102
2.4.1.8.1. Fâtıma	103
2.4.1.8.2. Hz. Hasan	104
2.4.1.8.3. Hz. Hüseyin	105
2.4.1.9. Din ile alakalı diğer şahsiyetler	106
2.4.1.9.1. Lokman	106
2.4.1.9.2. Şeddâd	107
2.4.1.9.3. Nemrut	107

2.4.1.9.4. Züleyha.....	108
2.4.1.9.5. Ammâr.....	108
2.4.1.9.6. Hatice	109
2.4.1.9.7. Zeynep.....	109
2.4.1.9.8. Süfyan	109
2.4.1.9.9. Muâviye.....	110
2.4.1.9.10. Selman.....	110
2.4.1.9.11. Bilal.....	110
2.4.1.9.12. Yezid	111
2.4.1.9.13. Şimr.....	111
2.4.1.9.14. İbn-i Ziyad.....	112
2.4.1.9.15. İbn-i Mülcem.....	112
2.4.1.10. Ahiret ile alakalı mefhumlar	112
2.4.1.10.1. Ahiret.....	112
2.4.1.10.2. Kıyamet.....	113
2.4.1.10.3. Cennet ve cennet ile alakalı mefhumlar.....	114
2.4.1.10.3.1. Huri (hûr)	115
2.4.1.10.3.2. Tuba	116
2.4.1.10.3.3. Kevser	117
2.4.1.10.3.4. Sidre-i münteha.....	118
2.4.1.10.4. Cehennem ve cehennem ile alakalı mefhumlar	118
2.4.1.10.5. Ezel bezmi.....	119
2.4.2. Tasavvuf	120
2.4.2.1. Tevhit	120
2.4.2.1.1. Mâsivâ.....	120
2.4.2.1.2. Sır (esrar), temaşa	121
2.4.2.1.3. Gönül, dil, sine, kalp, yürek.....	123
2.4.2.1.4. Ten, cism.....	124
2.4.2.2. Dünya, cihan, âlem, dehr.....	126
2.4.2.3. Bazı tasavvufî mefhumlar	127
2.4.2.3.1. Hayret.....	127
2.4.2.3.2. Züht.....	127
2.4.2.3.3. Yakın	128
2.4.2.3.4. Sıdk, vefa	129
2.4.2.3.5. Nefs, heva.....	130
2.4.2.3.6. Safa.....	131
2.4.2.3.7. İrfan, marifet	131
2.4.2.3.8. Kanaat	132
2.4.2.3.9. Bela, cevr, cefa, mihnet.....	133
2.4.2.3.10. Ağyar.....	135
2.4.2.3.11. Dergâh, hânkâh, harabat, meyhane.....	136
2.4.2.3.12. Tasavvufî tipler	137
2.4.2.3.12.1. Pir, pir-i mugan, saki	137
2.4.2.3.12.2. Âşık, uşşak	138
2.4.2.3.12.3. Rint.....	139
2.4.2.3.12.3.1. Mest, mahmur.....	140
2.4.2.3.12.3.2. Mey, bade, şarap, câm, sâgar, peymâne, ayak.....	140
2.4.2.3.13. Zahit	142
2.4.2.3.14. Tasavvufî şahsiyetler.....	143
2.4.2.3.14.1. Hallac-ı Mansur	143

2.4.2.3.14.2. Maruf-ı Kerhî	143
2.4.3. Diğer Şahsiyetler	144
2.4.3.1. Yunanî şahsiyetler	144
2.4.3.1.1. Felatun	144
2.4.3.1.2. Tales	144
2.4.3.2. Türkî şahsiyetler	145
2.4.3.2.1. Yâfet	145
2.4.3.2.2. Efrâsiyâb	145
2.4.3.2.3. Timur	145
2.4.3.2.4. Hülâgû	145
2.4.3.3. Mitolojik şahsiyetler	146
2.4.3.3.1. Cem / Cemşîd	146
2.4.3.3.2. Dahhâk	146
2.4.3.3.3. Hüsrev	146
2.4.3.3.4. Rüstem	147
2.4.3.3.5. Kistrâ	147
2.4.3.3.6. Firavun	147
2.4.3.4. Efsanevi aşk kahramanları	148
2.4.3.5. Divanda ismi zikredilen zairler	148
3. SİDKÎ EFENDÎ DİVANI (TRANSKRİPSİYONLU METİN)	149
3.1. NÜSHANIN TANITILMASI	149
3.2. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	149
3.3. METİN	150
4. MATERYAL VE METOT	301
4.1. MATERYALLER	301
4.2. DİVÂNIN İNCELENMESİ VE TARNSKRİPSİYON METODU	301
5.BULGULAR VE TARTIŞMA	302
5.BULGULAR VE TARTIŞMA	302
SONUÇ	303
KAYNAKLAR	307
EKLER	309
EK.1. Metin	309
ÖZGEÇMİŞ	333

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1: Vezinlerin nazım şekillerine göre dağılımı	9
Tablo 2: Kafiye olarak kullanılan eklerin dökümü	10
Tablo 3: Kafiye olarak kullanılan eklerin dökümü	11
Tablo 4: Traskripsiyon Alfabeti	154

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.b: Adı geçen bildiri
a.g.e: Adı geçen eser
a.g.t: Adı geçen tez
C: Cilt
G: Gazel
K: Kaside
Mhm: Muhammes
Mr: Murabba
Msd: Müseddes
Msl: Müselles
Mst: Müstezat
s: Sayfa numarası
SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ş: Şarkı
T: Tahmis
Tr: Terkib-i bend

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1. XIX. YÜZYIL DİVÂN EDEBİYATI GENEL ÖZELLİKLERİ

Eski ve yeninin kesiştiği yeninin hayat bulmaya, eskinin ise varlığını muhafaza etmeye çalıştığı bir dönem olarak değerlendirebileceğimiz XIX. yüzyıl Osmanlı edebiyat sahası döneme, Osmanlı sultanları arasında şiir ve edebiyat ile ilgilenen ve “İlhâmî” mahlasıyla şiirler yazan III. Selim’in saltanatının son yıllarında girer. Bu dönem, divân şiirinin iki büyük ismi olan Nedim ve Şeyh Galip’in edebi mirasına sahiptir. Nedim Mahallileşme, Şeyh Galip ise tasavvufun yolundan giden bir şair olup, sebk-i hindi ekolünün temsilcisidir.

Dönem içinde yaşanan sancılı yenilik hareketleri her alanda olduğu gibi dilde ve edebiyatta da kendini göstermeye başlamıştır. Lakin bu yenileşme hareketi diğer alanlarda hızlı olduğu gibi dilde ve edebiyatta doğal olarak aynı hızda cereyan etmemiş, yenilik iddiasında olan şairler bile yedi yüz yıllık bir mirasın tabir-i caiz ise rahle-i tedrisatından geçmiş, onun inceliklerini kavrayıp, özümseyip kendilerine uygun hale getirmişlerdir.

XIX. yüzyılın kimi şairleri eskiyi tekrar diriltme arayışı içinde olmuşlardır. Bu dönemde muhteva bakımından eski ile yeni arasında büyük bir fark olmamıştır. Dönemim şairlerinin yetişmesinde tarikat çevresi ve devlet dairelerinin kalemleri etkili olmuştur. İlk çevre her dönem de olduğu gibi buhranlı dönemlerde insanların daha çok intisap ettiği bir çevre olmuştur ve dönemde herhangi bir tarikata veya şeyhe intisap etmemiş şair yok gibidir¹. Ayrıca bu dönemde birçok şair ikinci çevreden de olup şairlik hayatlarına katiplik ile başlamışlardır.

Hayatta kalma mücadelesi veren ve yeni karşısında gücünü gün be gün kaybeden divân şiirinin içinde olduğu durumu Encümen-i Şuara, Mahallileşme

¹ İsmail Ünver. (1988). XIX. Yüzyıl Divân Şiiri. *Büyük Türk Klasikleri*, c.8, Ötüken Yay., İstanbul, s.131-140.

hareketi ve dinî-tasavvufî şiirler yazan şairler olmak üzere üç nokta etrafında belirlemek mümkündür.

Encümen-i Şuara topluluğu tasavvufî derinliğe haiz XVII. Yüzyıl şiirini kendine örnek almış; kasiderde Nef'î, gazellerde ise en çok Nâilî ve Fehîm'den etkilenmişlerdir. Toplulukta buluna şairlerin en mühimleri Leskofçalı Galip, Üsküdarlı Hakkı, Yenişehirli Avnî ve Hersekli Arif Hikmet'tir. Geçiş döneminde olan bu şairler dönemlerine uygun olarak geçiş dönemi eserleri vermişlerdir.

Nedim ile başlayan Mahallileşme hareketinin bu dönemde yozlaşmış olduğunu söylemek mümkündür. Nedim'i kendilerine örnek alan Mahallileşme ekolünün şairleri arasında, bu ekolün en son temsilcisi olarak gösterilen Vâsîf, Aynî ve İzzet Mollâ sayılabilir.

Divânlarında dinî-tasavvufî şiirler bulunan şairler de azımsanmayacak kadar çoktur. Dönemin şairleri Şeyh Galip'e yetişemeseler bile o dönemi tekrar etmişlerdir. Divânlarda mesnevi nazım şekli yok denecek kadar azalmış, daha çok bendlere, kıt'alara ve gazellere rağbet edilmiştir.

Dönemin bir diğer özelliği, bizim de Sıdkî Efendi Divânını incelerken nazar-ı dikkatimizi celp eden, şairlerin çoğunun sünnî olmasına rağmen divânlarında bol bol mersiye, muharremiye ve Hz. Ali adına naat yazdıkları ve hatta bazılarının Şii-Alevi-Bektaşî temayülü gösterdikleri görülmektedir. Kenan Erdoğan, bunda şairlerin devletin bu dönemde Bektaşîlik'i yasaklamasına bir tepki olarak, hoşgörü olmak üzere veya Ehlibeyit muhabbetinden dolayı böyle bir temayül içinde olabileceklerini belirtmektedir².

Her ne kadar divân şiirinin son demleri olsa da İstanbul kütüphanelerinde bu döneme ait 114 şairin yazma divânının olması dikkat çekicidir³. Buna incelenen divânın sahibi olan Sıdkî Efendi ve kayıtlara geçmemiş diğer şairleri de eklediğimizde bayağı kabarık bir listeye ulaşmamız mümkündür.

Bu dönemde divân şiiri geleneğini sürdüren ve divânları basılmış en meşhur şairler şunlardır: Enderunlu Vâsîf, İzzet Mollâ, Refî-i Kalâyî, Halim Giray, Dâniş, İffet, Mâhir, Âkif Paşa, Hoca Fehim, Leyla Hanım, Sermet, Esat Muhlis Paşa, Âlî, Arif Hikmet, Zîver Paşa, Ayıntablı Aynî, Şeref Hanım, Şeyh Nazîf, Fatîn, Osman Nevres, Abdülhalim Galip Paşa, İrfan Paşa, Kâzım Paşa, Saîd Paşa, Osman Şems, Eşref Paşa, Memdûh Paşa.

² Kenan Erdoğan. (1986). Saîd Paşa Divânı'na Göre XIX. Yüzyıl Divân Şiirinde Görülen Bazı Değişiklikler. *VII. Milletler Arası Türkoloji Kongresi*, s.93.

³ Erdoğan, a.g.b., s.91.

Meşhur mutasavvıflar arasında da Seyrânî, Tûrâbî, İzzet Mollâ, Arif Hikmet, Âdile Sultan, Salih Baba, Bitlisli Müştâk Baba, Kıbrıslı Âşık Kenzî ve Kıbrıslı Müftî Hilmî Efendi zikredilebilir⁴.

1.2. XIX. YÜZYIL BESNİ'DE EDEBİ FAALİYETLER

Besni'de XIX. yüzyılda büyük bir edebi çalışma olduğu görülmekte⁵ ve hali hâzırda Besni halkının edebiyata olan teveccühü kolaylıkla müşahede edilebilmektedir.

Köklü bir medrese eğitiminden geçmiş ve tasavvufî ahlaka sahip olan bu yüzyılda yetişmiş şairleri şu şekilde sıralayabiliriz: Abdullah Nasih, Sıdkî Hoca, Lüzumî Efendi, Hicâbî Efendi, Abdurrahman Efendi, Ahmet Hilmi Efendi, Aşpincinin Körü, İbrahim Efendi, İlmî Efendi, Hocaîde Mehmet Efendi, Musa Efendi, Sallakî Hoca, Sıdkî Efendi, Şevkî Efendi, Şeyh Mustafa, Şık, Vaiz Efendi, Agazâde Hüseyin Rıza Efendi, Sa'd bin Ebu Vakkâs Efendi, Mustafa Râsih Efendi, İbrahim Hakkı Efendi, Hasan Fehmi Efendi, Halil Baba, Mebus Reşit Ağa⁶.

⁴ Abdurrahman Güzel. (2006). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Akçağ Yay., Ankara, s.551.

⁵ Numan Aras. (2006). *XIX. Yüzyıl Malatya Sancağı Besni Kazasının Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Kahramanmaraş, s.149.

⁶ Aras, a.g.t., ss.149-156.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAYNAK ÖZETLERİ VE SİDKÎ EFENDİ

2.1. KAYNAK ÖZETLERİ

Çalışmanın asli kaynağı olan Sıdkî Efendi Divânı, herhangi bir kayıt altında bulunmayıp, Besni’de Besni Mevlânâ-Yunus Emre ve Güzel Sanatlar Sevenler Derneği’nin kütüphanesinde yer almaktadır. Divân rika hattıyla kaleme alınmış olup baştan 48 varacağı incelemeye tabi tutulmuştur. Varaklar arasında; eksik, tahrip olmuş ve yeri değişmiş olanlar da mevcuttur.

Divân, Kadiri Tekkesi müridi olan Hacı Ali Hafız’ın vefat etmesi ile şans eseri elimize ulaşmıştır. Besni İmam Hatip Lisesi Emekli Müdürü sayın Ali Ölmez’den aldığımız malumat doğrultusunda divânın ortaya çıkış hikayesi şu şekildedir:

Kadiri Tekkesi müridi Hacı Ali Hafız vefat edince yeğeni (oğulluğu) Mustafa Azer Efendi, Kadiri Tekkesinin şeyhi olan Âbidin Baba’ya gelir ve amcasının vefat ettiğini, gelip sandığına bakmalarını ve tekkeye lazım gelen bir şeyler varsa almalarını söyler. Tekkenin şeyhi olan Âbidin Baba ile Ali Ölmez Hacı Ali Hafız’ın evine giderler ve sandığını açarlar. Sandığı açtıklarında Sıdkî Efendi’nin tahrip olmuş divânını bulurlar ve 1997-1998 yıllarında Sıdkî Efendi’nin divânını ciltlettirip muhafaza ederler.

Divân üzerine ilk çalışma kısmi olarak; 2000 senesinde Van 100. Yıl Üniversitesinde öğrenci olan Ünsal Kahraman tarafından yapıldı. Kahraman, divândan seçtiği 15 gazeli bitirme ödevi olarak Prof. Dr. Muhsin Macit’in danışmanlığında şerh etmiştir. Divânın incelenen kısmında 144’ü Türkçe, 4’ü Farsça olmak üzere farklı nazım şekillerinde toplam 148 şiir mevcuttur.

2.2. SİDKÎ EFENDİ’NİN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

Sıdkî Efendi günümüze yakın bir tarihte yaşamış olmasına rağmen hakkında çok teferruatlı bir bilgiye sahip değiliz. Edindiğimiz bilgiler ışığında

söylemek gerekirse babasının ismi Sâdık Ağazâde olan Sıdkî Efendi, 1845 senesinde Besni’de dünyaya gelmiştir. Öğrenimini Şam’da tamamlamış ve 1925 senesinde 80 yaşında iken ebedî âleme irtihal etmiştir⁷.

Mustafa Aydın Çelebi ve Ali Ölmez’den aldığım malumata göre Sıdkî Efendi devlet memurluğu yapmış ve kendisinin de divânının mukaddime kısmında buyurduğu gibi devlet vazifesi haricinde, belki ileride şiire başlayacak birileri olur ise onlara rehber olsun temennisiyle divânını yazdığını söyler. Yine mukaddimeden anladığımız kadarıyla devrinin üstatları olan Hısn-ı Mansurlu (Adıyaman) Rifat Bey ve Asım Bey ile Besnili Lüzumî Efendilerden etkilenmiştir. Ayrıca Sıdkî Efendi, Lüzumî Efendi’den ders almıştır. Numan Aras’ın⁸ araştırmasından edindiğimiz bilgilere göre de iyi derece Farsça bilen Sıdkî Efendi Düyûn-ı Umûmiye ve banka memurluklarında bulunmuş ve bir süre Besni’nin köylerinde tahsil müfettişliği yaparak öşür vergisi toplamıştır. Fakat eserde onun 60 yaşında iken vefat ettiği belirtilmiştir. Bu malumatın hatalı oluşunu Sıdkî Efendi’nin divânının sonunda bulunan Münacat şiirinin ikinci beytinden anlayabiliriz.

Tefekkür etmeyip encâm-ı hâli

Geçirdim fışkile heft-âd sâli

Beyitten de anlaşıldığı gibi şair bu divânı bitirdiğinde 70 yaşındadır ve 60 yaşında vefat etmesi mümkün değildir. Yine şairin şiirinden anladığımız üzere devlet vazifesinde 51 sene memurluk yapmıştır:

Hükümet hizmetinde fâriğü’l-bâl

Geçirdim ‘ömrümü pencâh-ı yek sâl

Ayrıca bir başka beytinde iki çocuk yetiştirdiğini birini bu yıl (1915) kaybettiğini söylemektedir.

Sıdkî Efendi’nin nüfustan şeceresini çıkartan Ali Ölmez’in tespitine göre Sadık ve Abdullah isminde iki oğlu vardır. Günümüzde, oğlu Sadık’ın sulbünden gelenler Ergun, Abdullah’ın sulbünden gelenler ise Kaya soyisini taşımaktadırlar.

⁷ Ünsal Kahraman. (2000). *Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi Divânından Seçilmiş Gazellerin Şerhi*. Bitirme Çalışması, 100. Yıl Üniversitesi, Van.

⁸ Aras, a.g.t., s.149.

Eşi hakkında bir bilgimiz olmamakla birlikte kanımızca divânın sonunda tarihlerde ölüm tarihi düşülen Servi Hanım Sıdkî Efendi'nin eşi olabilir:

İki güherle yazdı târîḥ-i sâl Şıdkî
Menziliñe cinân kaçd etti Servî Hânım

Beyitin yanına 1332 (1916) tarihi düşülmüştür. Kendisinden 9 sene önce vefat etmiştir.

Bunun yanında Numan Aras'ın⁹ çalışmasında Sıdkî Efendi'nin külliyyatının oğlu Abdullah Efendi'nin yanında olduğu söylenmekte olduğu halde divânından başka elimize geçmiş başka bir eseri yoktur. Sıdkî Efendi'nin torunu Selvi Hanım'ın oğlu Muhyiddin Karagüllü'den edindiğimiz malumata göre Sıdkî Efendi'nin birçok kitabı olduğunu fakat bu kitapların o zaman şairin Besni'nin mezarası olan Kızılbayır Obasındaki (bugün Besni'nin bir mahallesi) yazlık evinde oğlunun ihmalkârlığı yüzünden çöken evin altında kaldığını ve külliyyatın yağmur suları ile tahrip olduğunu öğrendik. Yapılan araştırma sonucunda şair Sıdkî Efendi'nin herhangi bir tarikata mensup olup olmadığı tespit edilememiştir. En azından zamanında aktif olan Kadiri tarikatına mensup olamadığını biliyoruz. Fakat şiirleri göz önünde tutulunca şairin muhakkak bir tarikata intisap etmiş olabileceği fikri akla gelmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki köklü bir eğitim almış ve Farsça'ya hâkim olan şair çağdaşlarına nazaran daha ağır bir dil kullanmıştır. Bunda devlet memuru oluşunun ve iyi derece Farsça bilmesinin etkisi olduğunu düşünmekteyiz. Şiirlerinden hareketle kolaylıkla söyleyebiliriz ki kendisi müthiş bir şekilde Ehlibeyit sevdalıdır. Divânın incelenen kısmı kadarıyla söylemek icap ederse, divânda Ehlibeyte itafen birçok mersiye ve naat yazılmıştır. Ehlibeyit dışındaki dinî muhtevaya fazla değinilmemiş, ibadet gibi konulara ise neredeyse hiç girilmemiştir. Şiirlerinde dile hâkim olduğunu ve söz söylemedeki maharetini kolaylıkla fark edebiliriz. Şiirlerinde dili ustalıkla kullanmış bu husustaki hünerini ortaya koymuştur.

⁹ Aras, a.g.t., s.153.

2.3. SİDKÎ EFENDİ DİVÂNININ ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.3.1. Nazım Şekilleri

2.3.1.1. Beyitlerden oluşan nazım şekilleri

2.3.1.1.1. Gazel

Sıdkî Efendi Divânında incelenen varaklarda toplam 91 gazel tespit edilmiştir. Bu gazellerin 2'si 4 beyitli, 26'sı 5 beyitli, 2'si 6 beyitli, 38'i 7 beyitli, 2'si 8 beyitli, 8'i 9 beyitli, 3'ü 10 beyitli, 2'si 11 beyitli, 5'i 13 beyitli, 1'i 14 beyitli ve 2'si 15 beyitlidir. Gazellerden 3 tanesi naat olarak kaleme alınmıştır. Gazellerden 3 tanesi Farsça yazılmıştır. Harf tercihlerine göre 24 gazel elif, 5 gazel be, 8 gazel te, 1 gazel peltek se, 1 gazel cim, 1 gazel çim, 1 gazel ha, 1 gazel hı, 1 gazel dal, 1 gazel zel, 28 gazel de re harfi ile kaleme alınmıştır.

2.3.1.1.2. Kaside

İncelenen divânda toplam 13 kaside mevcuttur. Bu kasidelerden 1'i 9 beyitli, 3'ü 11 beyitli, 3'ü 15 beyitli, 1'i 17 beyitli, 1'i 21 beyitli, 1'i 23 beyitli, 1'i 26 beyitli, 1'i 30 beyitli ve 1'i 33 beyitlidir. Kasidelerden 1'i tevhidiye, 7'si n'at, 1'i mersiye, 1'i bahariye ve 1'i iydiye tarzında kaleme alınmıştır. Kasidelerden birisi (şiiir:40) Farsça olarak yazılmıştır.

2.3.1.1.3. Müstezat

Divânda sadece 105. şiiir müstezat şeklinde yazılmıştır. Şiiir 5 beyitten oluşmaktadır.

2.3.1.2. Bendlerden oluşan nazım şekilleri

Sıdkî Efendi Divânında incelenen kısımda bedlerden oluşan nazım şekillerinin tamamı musammat gurubundandır. Musammat tarzı içinde müselles, murabba, şarkı, muhammes, tahmis, müseddes ve terkib-i bend türleri tercih edilmiştir.

2.3.1.2.1. Müselles

Divânda sadece 91 numaralı şiiir müseddes tarzında yazılmış olup 7 adet üçlükten mürekkeptir.

2.3.1.2.2. Murabba

Divânda toplam 4 murabba mevcuttur. Bunlardan 1'isi 4, 1'i 5, 1'i 6 ve 1'i 7 dörtlükten mürekkeptir.

2.3.1.2.3. Şarkı

Toplam 6 şarkının bulunduğu divânda bu şarkıların 3'ü 5, 1'isi de 7 dörtlükten mürekkeptir.

2.3.1.2.4. Muhammes

Divânda toplam 12 muhammes mevcuttur ve bunlardan 48 nolu şiir olan muhammes mersiye tarzında yazılmıştır. Muhammeslerden 1'isi 3, 1'isi 4, 3'i 5, 2'si 6 ve 5'i 7 bentten mürekkeptir.

2.3.1.2.5. Tahmis

Divânda toplam 12 tahmis yazılmıştır. Bu tahmislerden 6'sı 5, 6'sı da 7 bentten mürekkeptir. 62 numaralı tahmis Şifâyî'nin gazeline, 63 numaralı tahmis Vehbî'nin gazeline, 64 ve 66 numaralı tahmisler Fuzûlî'nin gazellerine, 65 numaralı tahmis Ziyâ Paşa'nın gazeline, 68 numaralı tahmis Said Paşa'nın gazeline, 69 ve 70 numaralı gazeller Zekî'nin gazellerine, 72 numaralı tahmis Lâmi'nin gazeline, 74 numaralı tahmis Hüsnî'nin gazeline, 75 numaralı tahmis Selim'in gazeline, 76 numaralı tahmis de Vâsıf'ın gazeline yazılmıştır.

2.3.1.2.6. Müseddes

Toplam 9 müseddes tespit edilmiştir. bunlardan 2'si 3, 3'ü 5, 2'si 7, 1'isi 9 ve 1'isi 10 bentten mürekkeptir. Müseddeslerden 4 tanesi mersiye tarzında kaleme alınmıştır (43,44,45,47).

2.3.1.2.7. Terkib-i bend

Divânda sadece 46 nolu şiir terkib-i bend şeklinde yazılmış olup 56 beyittir.

2.3.2. Vezin, Kafiye ve Redif

2.3.2.1. Vezin

Sıdkî Efendi Divânında incelenen varaklarda vezin olarak sadece aruz vezni kullanılmış hece veznine yer verilmemiştir. Şair en çok Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün /

Fā'ilātün / Fā'ilün kalıbını kullanmıştır. Şair şiirlerinde hecez, recez, remel, münserih, muzari ve seri bahirlerindeki vezinler ile şiirlerini kaleme almıştır. Sıdkî Efendi'nin kullandığı vezinleri nazım şekillerine göre şöyle şemalayabiliriz:

Tablo 1: Vezinlerin nazım şekillerine göre dağılımı

Vezinler	Nazım Şekilleri									
	G	K	Mst	Msl	Mr	Ş	Mhm	T	Msd	Tr
Hecez Bahri										
Mefā'ilün/Mefā'ilün/Mefā'ilün/Mefā'ilün	21	3					2	4	2	
Mefā'ilün/Mefā'ilün/Fe'ülün	3				1	1			2	
Mef'ülü/Mefā'ilü/Mefā'ilü/Fa'ülün	6		1	1			1	1		
Recez Bahri										
Müstefilün/Müstefilün/Müstefilün/Müstefilün	1	1								
Remel Bahri										
Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün	1									
Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün-Fa'lün	34	7			1		7	3	1	1
Fā'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ülün-Fa'lün	20	1					2	3	1	
Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün	1				1	2			1	
Münserih										
Müfte'ilün / Fā'ilün						1				
Muzari										
Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün	1								1	
Seri										
Müfte'ilün/Müfte'ilün/Fā'ilün	1				1			1	1	

2.3.2.2. Kafiye

Sıdkî Efendi divânında kafiye olarak daha çok tam kafiye tercih etmiş, aralarda yarım kafiye de kullanmıştır. Gazel ve kasidelerinde kullandığı kafiye şeması şu şekilde şema edebiliriz:

Tablo 2: Kafiye olarak kullanılan eklerin dökümü

Kafiyeler	Kafiyelerin Kullanıldığı Gazel ve Kasideler
-ā	11, 37, 39, 41, 49, 82, 84, 86, 88, 89, 90, 98, 114, 116, 120, 123, 146
-āb	100, 101, 104
-āc	115
-ād	46, 134, 141
-āğ	140
-ah	2
-āl	26, 131
-ān	4, 9, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 29, 32, 81, 83, 85, 87, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 102, 106, 107, 111, 117, 118, 133, 143
-ām	127

-am/-em	144
-ār	23, 25, 103, 110, 112, 124, 138
-ar/-er	145
-eb	142
-em	30, 31
-en	13
-es	148
-este	28, 121, 126, 139
-er	3, 7, 15, 36, 40, 97
-et	5, 6, 38, 109, 113, 122, 125, 132, 135, 136
-ız	24
-īd	119
-īn	35
-īr	105
-iş	129
-nde	128
-ū	18, 130, 147
-ūn	1, 10, 42
-ūr	137

2.3.2.3. Redif

Sıdkî Efendi şiirlerinde genellikle redif kullanmış ve şiirlerine duygu kattığı gibi bu vasıtaıyla da şiirlerine bir ahenk katmıştır. Şairin gazel ve kasidelerde kullandığı redifleri şu şekilde şema edebiliriz:

Tablo 3: Redif olarak kullanılan sözcük ve eklerin dökümü

Redifler	Şiir No	Redifler	Şiir No
olur bir gün	2	küstüm saña	98
-imden	3	olur 'ālem-i büyā	99
-ım gelir	4	-ımdan gelir bū-yı şarāb	102
-im	7, 13	eyleme yā Rab	103
olur	9	-e ne hācet	105
-a	10	āfet	106, 107
bir	15, 142	est	106, 107
-ın düşür	16, 17	mest	112
-lar	18, 147	-dan baḥs	114
ile	19, 20	-dan geç	116
añlar	21	-a feraḥ	117
-ım var	22	küstāḥ	118
-dır sensiz	23	-dan iltizāz	120
-ı	24	-midir	121
-ımdan	25	lenir	122, 125, 139,

			148
-ıma	27	-dan lezīz	123
mi	28	gelir	126
-a bā'is	32	-a düşmüştür	127
-i	36	var	128
-dır Muḥammed	37	ler	129
-tir 'Alī	38	dediler	130
-dır Fāṭıma	39	-im bir su ver	131
āl-i 'abā	40	başkadır	132
-dır Ḥaseneyn	41	ağlar	133, 143
oldu	42	-ı görmüş var mıdır	134
geldi	81	gösterir	135
-ya	82	-tir	136
-ıyız cānā	85	-dur	137
baña	87	eder	138
derdim saña	92	-dır	140
noldu saña	93	-ımız var	141
-sın cānā	94	olmaz da nolur	144
-ın demez miydim saña	95, 96	-mi kalmıştır	145
-i Zehrā	97	-lanır	146

2.3.3. Edebi Sanatlar

2.3.3.1. Mecaza dayalı söz sanatları

Mecaz-ı Mürsel (مجاز مرسل):

Hakiki mana ile mecazi mana arasında alaka buluna mecaza mecaz-ı mürsel denir¹⁰.

Gül-i nev-ḥīz-i çemen sen gibi nevreste midir

Cilve-i serv-i ḥırāmın gibi āheste midir (121/1)

Beyitte çemen ile kast edilen içinde çiçeklerin, ağaçların bulunduğu yeşillik alandır. Çemen ise bu bütün içinde bir parçadır.

Būsu la'lin rinde cānā nūş-ı şahbādan lezīz

Var mıdır maḥmūrda çün cām-ı muşaffādan lezīz (123/1)

Beyitteki la'l kelimesi ile sevgilinin dudağı kastedilmiştir.

¹⁰ Ahmet Mermer ve Neslihan Koç Keskin. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*. Akçağ Yay., Ankara, s.65.

Çıkardıñ başa cānā yüz verip bezm-i vişālînde
‘Aceb mi iftiḥār eylerse dehre nāz-ı bālîşler (129/3)

Başa çıkarmak deyimini gerçek manası dışında kullanılıp birine aşırı ölçüde alaka gösterip şımartmak manasında kullanılmıştır.

Teşbih (تشبيه):

Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik kurulabilen iki şey veya şeylerden benzerlik itbâriyle zayıf olanı kuvvetli olana benzetmek sanatıdır¹¹.

‘Aceb mi ser-fürü eylerse ‘ālem āsitānînda
Bakıp menşür-ı ḥüsnünde siyāh ebrûlu tuğrāya (82/14)

Sevgilinin güzellik timsali olan güzelliği bir fermanıdır. Bu fermanı sevgilin siyah kaşları ise fermanın tuğrasıdır. Sevgilin kaşları fermanıdaki tuğraya teşbih edilmiştir.

Bülbül gibi ḥasrette koyup ‘âşık-ı zārı
Ol gonce gülü hem-dem-i ḥār eyleme yā Rab (103/3)

Beyitte ağlayan âşık bülbüle benzetilmiştir. Âşığın ağlaması ile güle âşık olan bülbülün ötüşü arasında bir bağlantı kurulmuştur.

Sīm sîneñ üzre zerrîn dökmeli seyr eyliyen
Zann eder āb-ı zülāl üstünde cem’ olmuş ḥabāb (101/2)

Beyitte sevgilin sinesi beyazlığı sebebiyle gümüşe benzetilmiştir.

İstiare (استعاره):

Birinden iğreti bir şey isteyim almak manasına gelen istiare, edebi ıstılahta bir kelimenin manasını muvakketen diğeri bir kelime hakkında kullanmaktır¹².

¹¹ Numan Külekçi. (2005). *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*. Akçağ Yay., Ankara, s.31.

¹² Edip Kürkçüoğlu. (1994). *Tahir’ül-Mevlevî Edebiyat Lügatı*. Enderun Kitapevi, İstanbul, s.71.

Güher şādī-i vuşlat-gāh-ı derd-i hicrile hāsta
Ölem derseñ eger Şıdkī diyem ol meh-liqādan geç (116/5)

Beyitte sevgilin yüzü parlaklığı sebebiyle aya benzetilmiştir.

Kılıp kıvısı kızā tır-i kader māhiyyetin imā
Nigār-ı mäh-rûlarda olan müjgân-ı ebrûlar (18/3)

Beyitte sevgilinin yüzü parlaklığı sebebiyle aya benzetilmiştir. Nigâr kelimesiyle de sevgili kastedilerek isitiare sanatı yapılmıştır.

Neş'e-dār-ı cām-ı şevkiñdir leb-i la'l-i nigār
Ġüçe-ẖār-ı baħr-i 'aşkıñdır dil-i üftāde-gān (29/13)

Bu beyitte de yine şair nigâr kelimesi ile sevgiliyi la'l kelimesiyle de sevgilinin kırmızı dudağını kast etmiştir.

Kinaye (كنایه):

Kinaye, ilm-i beyanda hem hakikat hem de mecaz manası anlaşılabilen lafza denir¹³.

Derdi artar 'aşkıñ kurb-ı vişāl-i yārda
İñlemezdi yatmasa āgūş-ı muṭribde rebāb (101/8)

Beyitte rebabın çalgıcının kucağında inlemesi, ses çıkarması hakiki manaya geleceği gibi burada maksut olunan âşığın rebap gibi inlemesidir. Rebabın sesi ile âşığın inlemesi arasında bir irtibat kurulmuştur.

Mey tevāzu'la ayağa ettigiçin ser-fürū
Sāğar-ı zerrīnile başa çıkıp hürmetlenir (125/2)

Beyitte geçen kelime hem hakiki manası olan ayak hem de mecaz manası olan kadeh ile anlaşılabilir. Beyitte aslolunan ise kadeh manasıdır.

¹³ Kürkcüoğlu, a.g.e., s.88.

Aç gözün bir kez nazar kııl nâle ü efğânına
Başın üzre kan döker hasretle Zeynü'l-âbidîn (46/42)

Beyitte “gözünü aç” ibaresinde ilk mana gözün açık olmasıdır, fakat kastedilen mana ise dikkat etmektir ve kinaye yapılmıştır.

Ta'rîz (تعريض):

Sözün, muhatabı cevap imkanından mahrum bırakacak şekilde hakiki ve mecazi manaları dışında başka bir mana ile zerafetle kullanılmasıdır¹⁴.

Netmişim ben felek-i bed-reviş-i bed-mihre
Bağladı mesnedime bir eşek-i bî-iz'ân (83/15)

Tarz-ı etvârîñ gehî dil-şâdîñ ta'zîb eder
İltifât etseñ de sen gamzeñ beni te'vîb eder
Gâh lütfün gâh kıhrîñ birbirin ta'kıb eder
Ben de bilmem kim benim yârim mi ağıyarım mısıñ (61/3)

2.3.3.2. Manaya dayalı söz sanatları

Tezat (تضاد):

Mana olarak iki zıt kelimenin, fikrin veya duygunun bir arada kullanılmasıdır.

Ta'n-ı cühhâl kemâline getirmez nokşân
Fażl-ı 'ilm-i dâdımı hâ'iz-i 'irfân añlar (21/9)

Beyitte kemal ve noksan kelimeleri arasında mana yönünden zıtlık mevcuttur.

Kalmadı aklım görelden sen büt-i nâzik-teni
Leylî-i zülfün baña târ etti rûz-ı rûşeni
'Ayb mı Mecnûn tek şahrâda tutsam meskeni
Çünkü meczûb etti cânâ hayret-i 'aşkıñ beni

¹⁴ Külekçi, a.g.e., s.70.

Görmemek yekdir görüp dīvāne olmağtan seni (58/1)

Târ (karanlık) ve rûşen (aydın, parlak) kelimeleri arasında zıtlık mevcuttur.

Hüsnü arttıkça vefâsı dil-beriñ kılletlenir
Mâl-efzûn olsa erbâb-ı ğınâ hıissetlenir (122/1)

Beyitte artmak ve kıllet (azalmak) kelimeleri arasında manaca zıtlık bulunmaktadır.

Beñzetip tal'atiñe mihri mehi 'arızıña
Gündüzün mihre gece mâha şataşdı nazarım (7/2)

Gece ve gündüz kelimeleri arasında zıtlık bulunmaktadır.

Tevriye (توريه):

Tevriye, iki ya da daha fazla manası olan bir kelimenin yakın manasını söyleyip uzak manasını kastetmektir.

Zîr-i pâ-yı hayl-i a'dâda düşüp olduñ şehîd
Cedd-i pâkiñ kandedir ey şeh-vâr-ı mülk-i dîn (46/45)

Beyitte nerede ve kan manalarına gelen “kande” kelimesinde uzak manası olan kan kastedilerek tevriye sanatı yapılmıştır.

Ararken bir zemîn-i tâze ben evşâf-ı hüsnünde
Münāsib bir ğazel şanıñda düştü vech-i inşāya (82/25)

İki manaya gelen ben kelimesinin uzak manası olan vücuttaki nokta olan ben kastedilerek tevriye sanatı yapılmıştır.

Tecâhül-i Ârif (تجاهل عارف):

Bu söz sanatı insanın bildiği bir şeyi bir nükteye bağlayarak bilmiyormuş gibi yapmasıdır.

Niçin rengi sipihriñ nîlgündür
 Niçin âfâk böyle ğarķ-ı hündür
 Niçin taş felekler ser-nigündür
 Bugün dünyā bütün hayret-nümündür
 ‘Aceb dehşetli kanlı mā-cerādır
 Meger kim mātem-i Āl-i ‘abādır (45/4)

Kerbela vakasının matemini tasvir edildiği altılıkta şair Kerbela vakasından dolayı göğün renginin lacivert ve kan rengine boyandığını bildiği halde bilmezlikten gelmektedir.

Tarz-ı eṭvārîñ gehî dil-şādîñ ta’zîb eder
 İltifât etseñ de sen ğamzeñ beni te’vîb eder
 Gâh lütfüñ gâh kıhrîñ birbirin ta’ķîb eder
 Ben de bilmem kim benim yârim mi aġyârım mısıñ (61/3)

İstifhâm (استفهام):

Nālān kim giryān kim sūzān kim vîrān kim
 Kırbān kim hayrān kim etme baña böyle cefā (89/3)

Şıdķı bu âteşli maķālîñ nedir
 Nāle-i dil-sūz-ı me’ālîñ nedir
 Şubḥ u mesā zār u melālîñ nedir
 Yār sū’āl etse ki ḥālîñ nedir
 Hısta Fuzûlî ne verirseñ cevāb (66/7)

Būstān-ı dilde ḥālîñ ḥabbet’üs-sevdā mıdır
 Gül-şen-i āmāle zülfüñ sünbül-i nevreste mi (28/2)

Yetmediñ dādıma ey şāh-ı zamān noldu saña
 Nerde kıaldıñ kime yār olduñ aman noldu saña (93/1)

Teşhîs (تشخیص):

Çeşm-i mestiñ o yağar hâl-i siyâhıñ cân yağar
Gamze-i hûnîleriñ kanlar içer ğarrâlanır (146/2)

Perîşân etmiş iklîm-i 'uqûlu târ-ı gîsûlar
Eder yağmâ ser-â-ser mülk-i dîni hâl-i Hindûlar (18/1)

Güle gülmek sezâdır bülbüle feryâd u zâr etmek
Seniñçin Şıdkî giryân sen niçin giryânsıñ cânâ (94/7)

Yüz kızartma lâleniñ yüzü yanık üftâdeye
Dûd-ı âhından saña 'aks etmesin dâğ-ı derûn (1/2)

Mübâlagâ (مبالغه):

Gelse bir şeb hâne-i vîrânıma ol mâh-rû
Eşk-i çeşmimden şarâb eyler idim bağrım kebâb (101/5)

Kimseniñ hâtırına hevl-i kıyâmet mi gelir
Vâ'iz eylerse ger ol serv-i semen-sâdan bağş (114/3)

Nidâ (نداء):

Bülbül-i nâlende kim ey gül-nihâlim bir şu ver
Teşne-i dil-sûzu kim la'li zülâlim bir şu ver (131/1)

Kimdir âyâ h'âb-ı râhattan seni bîzâr eden
Mehd-i cennâtıñ seniñ olmuş iken peyk-i Hüdâ (46/5)

Şadme-i seng-i kazâ kırdı sebû-yı şoğbeti
Sâkiyâ bezm-i tarabdan câm u fîncânıñ düşür (16/6)

Tekrîr (تكرير):

Kimi mu'tâd eder bu dehrde eñli palamudu
Kimi pâlûde-i sükker ile tuz-ı muğaşşer bir (15/8)

Saña ta'zîmidir Bârî-i ğufrân

Saňa 'işyān olur nīrāna bā'is (32/8)

Nola bu günde giryān olsa gözler
 Nola ālūde-i hūn olsa yüzler
 Nola ğayretle biryān olsa özler
 Cihānīñ bağrına başıldı közler
 'Aceb dehşetli kanlı mā-cerādır
 Meger kim mātem-i Āl-i 'abādır (45/2)

Bāğ mest u rāğ mest çū mest ezhār mest
 Bād mest u bīd mest ser u hoş-reftār mest (112/1)

Telmih (تلميح):

Meh-i Ken'ān gibi manzar-ı Ya'kūb-ı zamān olsa
 Yine hüküm-i kazādan cāy-gāhıñ çāh olur bir gün (2/2)

Beyitte Hz. Yusuf'un kuyuya atılması hadisesine telmihte bulunulmuştur.

Sen o sulţān-ı 'Arabsıñ ki tıyup teşrīfīñ
 Söndü āteş-gede-i saţveti mülk-i 'Acemiñ (31/2)

Hz. Muhammed doğduğu vakit bazı mucizeler gerçekleşmiştir. Bunlardan biri de İran'da bin yıldır hiç sönmeyen ateşkedenin ateşi sönmüştür. Beyitte de bu hadiseye bir telmih yapılmıştır.

Yezīd etti tafavvuk mel'anette 'Ād-ı Şeddāda
 Hevā-yı salţanatla mülk-i dīni verdi ifsāda
 Firenk kāfirleri etmezdi cūret böyle bī-dāda
 Revā gördü bu zūlm-i nā-sezāyı Āl-i evlāda
 Görüñ hātif nidā eyler esīr-i Kerbelā Zeyneb
 Kilāb-ı kavm-i Süfyān ellerinde mübtelā Zeyneb (43/4)

Atılıkta hem Kerbela vakasının müsebbibi Yezide hem de Ād kavminin hükümdarı olan ve kibriyle bilinen Şeddād'a telmihte bulunulmuştur.

İktibâs (اقتباس):

Hadîs-i biẓ'atün minnî eder mâhiyyetin îmâ
 Ve yüzhebü 'ankümü'r-ricse âyetiniñ mazharı Zehrâ (97/7)

Yüz tutup yüzü kara desti tehî dîvânîña
 Âyet-i lâ-taknaṭū oldu baña vird-i zebân (29/24)

Gevheridir küntü kenzen baħriniñ nâzik teniñ
 Dürre-i en a'raf oldu zîver-i tâciñ seniñ
 Ravza-i 'avn olsa uħrâda 'aceb mi meskeniñ
 Gonçe-i lâhût seniñ 'arş-ı Hüdâdır gül-şeniñ
 Cism-i pâkiñ oldu hikmet baħrine dürr-i şemîn (33/3)

Bilmez misiz kim ben kimim dürdâne-i peygamberim
 Ferzend-i pâk-ı Haydarım şeh-bâz-ı evc-i lâ-fetâ (49/2)

Mülemma' (ملع):

Bir manzumede mısralardan kiminin tamamen veya bazı mısralarının başka bir lisan ile yazılması sanatıdır. Dîvanda 33 ve 34 numaralı naatlarda bu sanata yer verilmiştir.

-34-

Ey gevher-i zâtıñ şeref-i milket-i dünyâ
 Âyât-ı şifâtıñ eseri cennet-i uħrâ
 Bilmem ki naşıl eyliyem evşâfıñı imlâ
 اي نعت تو هر مرثيه را گشت پذيرا
 ارسلت إلى الكل بشيراً و نذيراً

Eyvân-ı şifâ hâne-i lütfünde dem-â-dem
 Her sîne-i mecrûḥ bulur zaḥmına merhem
 Derd-i dilime çâre kıl ey şâh-ı mu'azzam
 ذاتت شده رحمت بهم آدم و عالم
 الحمد لمن خاصك بالفمل كثير

Haḳḳ kıldı seni çār kitāb içre muşarraḥ
 Cümle rüsüle zāt u şıfâtında müreccaḥ
 Āyāt ü ḥadīs içre budur ḳavl-i muşahḥaḥ
 از یوسف صدیق تولى احسن و املح
 لم يحك لك الناسي شبيها و نظيرا

Tenâsüb (تناسب):

Olmayan kimdir şarāb-ı dehrden mest-i ḥarāb
 Dār mest deyyār mest yār mest aḡyār mest (112/4)

O şeh-i ḡonce-femiñ vaşf-ı leb-i la'linde
 Şıdḳıyā şekker ezer tūṭi-i ṭab'-ı şü'arā (84/5)

Mekān olmuş saña bir āfetiñ çāh-ı zenaḥdānı
 Egerçi Mısr-ı dilde Yūsuf-ı Ken'ānsıñ cānā (94/4)

Gelde gör şōfi ne zevḳi olduḡun mey-ḥāneniñ
 Sāḳi-i ra'nā mey-i şahbā güzel sāzende var (128/3)

Leff ü Neşr (لف و نشر):

Neş'e-i ḥāl u ḥumār-ı çeşm-i mest-i yārdan
 Lāle-i pür dāḡ mest ü nergis-i bīmār mest (112/3)

Lāle ruḥuñ üzre siyāh ḥāller
 Baḡrımı ḥūn etti tenim dāḡ-dār (124/2)

‘İzār ü çeşm zūlf ü ḥālīniñ devrinde āsūde
 Cihānda lāle nergis sūnbül ü ‘anber mi ḳalmıştır (145/3)

2.3.3.3. Lafız ile alakalı sanatlar

İştikāk (اشتقاق):

‘Aşık u ma'şūḳu mest etmiş mey-i bezm-i bahār
 Ḡonce-i gül-zār mest ü ‘andelīb-i zār mest (112/2)

Âşık ve maşuk kelimeleri aynı kökten gelmektedir.

Ĥün-ı mazlûm ile âlûde kılan dāmânın
Hedef-i nâvek-i zulm-i sitem olmaz da nolur (144/8)

Beyitte geçen zulm ve mazlum kelimeleri aynı kökten türemiş kelimelerdir.

Umma her gördüğün erbâb-ı diremden keremi
Ġayra vâşıl olamaz şahş-ı leîmiñ ni'amı
Kāni' ol kısmetiñe çekme cihānda elemi
Zākir ol şubḥ u mesā Rāzık-ı cümle ümemi
Rızık için çekme ġamı naḥnū ḳasemnāyı gözet
Ḳavle i'lāma ne ḥācet der-i Mevlāyı gözet (72/7)

Rızık ve Rezzāk kelimeleri kökteş kelimelerdir.

Rāh-ı 'īrfānında bu bende hemīşe küfr ü dīn
Zulmet-i küfre şalan küffārı sensin bī-gümān (29/17)

Küfr ve küffār kelimeleri aynı köktendir.

Cinâs (جناس):

'Ārif olduñ ise ḥükmüne Ḥakīm-i ezeliñ
Olma pāyeste-i taḳyīdi bu tūl-ı emeliñ
Sevḳ-i taḳdīrde yok kıymeti naḳd-i 'ameliñ
Rızık-ı maḳdūruñ ile oldu muṭābık eceliñ
Rızık için çekme ġamı naḥnū ḳasemnāyı gözet
Ḳavle i'lāma ne ḥācet der-i Mevlāyı gözet (72/2)

Manaları farklı olan gözet kelimesi ilk kullanımda “dikkate almak”, ikinci kullanımda ise “gözlemek” manasında kullanılmıştır.

Hem-ser olsaydın Züleyḥāya bu ḥüsn ü ānile
Başını ġavġāya şalmazdı meh-i Ken'ānile (19/1)

2.3.4. Deyimler, atasözleri ve atasözü mahiyetindeki sözler

2.3.4.1. Deyimler

Deyimler açısından bir hayli zengin olan Sıdkî Efendi Divânı, son dönem divân şairi olması münasebetiyle günümüz deyimleri ile aynı deyimleri kullanmış, bunun yanında günümüz de kullanılmayan deyimlere de şiirlerinde yer vermiştir. Kimi deyimler tamamen Türkçe iken, bazı deyimler de Arapça ve Farsça kelimeler karıştırılmak suretiyle kullanılmıştır.

2.3.4.1.1. Uzuvar ile kurulan deyimler

2.3.4.1.1.1. Ağz

Ağz ver-:

Sü'âl el etsen nolur bir kerre hâlin 'âşık-ı zârîñ
Ġamıñdan dil ağz vermez yatur bîmârdır sensiz (23/3)

2.3.4.1.1.2. Ayak

Ayak bas-:

Yüzüm tıttım der-i mey-hâneye sekrânlık el verdi
Gözüm degdim vişâl-i yâra hûn-efşânlık el verdi
Tolaştım vâdî-i maşşûdda hayrânlık el verdi
Ayak baştım reh-i ümîde ser-gerdânlık el verdi
Emel ser riştesin tıttu elimde ejdehâ gördüm (64/5)

Ayakta kal-:

Mihr-i ruğum buldu zevâl ceddım uyandır yâ Bilâl
Kaldım ayakta pây-mâl mağrûk-ı hûn bî-dest ü pâ (49/6)

Ayaktan sal-:

Yâr edip derdile hem-dem beni
Etmedi esrârına maħrem beni
Yâr-ı muħib eyledi sersem beni
Şaldı ayaktan ğam-ı 'âlem beni
Ver baña ğam define sâķī şarâb (66/5)

2.3.4.1.1.3. Bağır

Bağrını kebâb et-/eyle-:

Eşk-i hūnīnim şarâb ettim aña bağrım kebâb
Şıdkıyâ varımla ikrâm eyledim mihmânıma (27/5)

Gelse bir şeb hâne-i vîrânıma ol mâh-rû
Eşk-i çeşmimden şarâb eyler idim bağrım kebâb (101/5)

Bağrını dağla-:

Bu günde Fâtıma kan ağlamaz mı
Gam u hasretle bağrın dāğlamaz mı
Sirişki ‘âlikânîñ çağlamaz mı
Melekler cümle kara bağlamaz mı
‘Aceb dehşetli kanlı mâ-cerâdır
Meger kim mâtem-i Âl-i ‘abâdır (45/3)

Bağrı kan et-/eyle-:

Sa'y edip ifsâda gürûh-ı dâlâl
Ettiler evlâdlarım pây-mâl
Kâbilise âfâkı nola hūn âl
Bağrımı kan eyledi hicr-i melâl
Noldu şabâ nâzlı Hüseynim benim
Şoldu mu ol gonce-i nâzik tenim (44/3)

Oluptur arzûsu lebleriñ la'l-i Bedeşşânîñ
Ki bağrın kan edip dönmüş vücûdu cām-ı hamrâya (82/21)

Bağrı yan-:

Tâc-ı zerrîn degil başına odlar yakmış
Bağrı yanmış eridip şem'-i fûrûzân ağlar (143/4)

2.3.4.1.1.4. Baş

Baş başa ver-:

Mekr-i gamzeñden eşer almış iki meşhûr mu

Küşe-i mey-hānede düşmüş iki mey-hōr mu
 Nīm uyanmış ḥ̣āb-ı nāz-ı nūn iki maḥmūr mu
 Bāliš-i zer-kāra ser koymuş iki zencūr mu
 Gözleriñ mi baş başa vermiş iki āhū mudur (57/3)

Baş çıkar-:

Eyleyip encām-ı kaşd-ı etḳıyāya ittifāk
 Baş çıkardı mār-veş sūrāhtan ehl-i nifāk (46/48)

Baş eḡdır-:

Bilen naşş-ı cemāliñ şübhe etmez ḥūkm-i šāri'de
 Gören rūyuñ tereddūd eylemez işbāt-ı Šāni'de
 Baş egdirdi ḥam-ı ebrūlarıñ mihrāba cāmi'de
 Rūḥuñla mihr olunca imtiḥān şerḥ-i muṭāla'da
 Mümeyyizler dedi ḥüsnüñ sezā-dār oldu taḥsīne (74/ 4)

Başa çık-:

Mey tevāzu'la ayaḡa ettigiçin ser-fürū
 Sāḡar-ı zerrīnile başa çıkıp ḥürmetlenir (125/2)

Başa çıkar-:

Çıkardıñ başa cānā yüz verip bezm-i vişāliñde
 'Aceb mi iftiḥār eylerse dehre nāz-ı bālišler (129/3)

Başı ayılma-:

Ayılmaz başımız tā ḥaşra dek ḥummār-ı ḥasretten
 Tūrāb olsa ḳade çeşm nergisiñ ḥayrānıyız cānā (85/2)

Başı derde sal-:

Derde şaldıñ başım ey nevres nihāl
 Māh-ı ḥüsnüñ eyledi cism-i hilāl
 Senden ayrılmak baña emr-i muḥāl
 Yok mudur cānā bu derdiñ çāresi (79/2)

Başına çakıl:-

Kimki kaçtı ise menfurluğum mismārın
Başına çağıla mismār-ı cefā-yı devrān (83/12)

Başına odlar yak:-

Tāc-ı zerrīn degil başına odlar yakmış
Bağrı yanmış eridip şem'-i fūrūzān ağlar (143/4)

Başından savul:-

Şavul gayrı başımdan ey şadā-i bāde-i firķat
Humārım definin vuşlatla cām-ı erguvān geldi (81/4)

Başını gavgaya sal:-

Hem-ser olsaydın Züleyhāya bu hüsñ ü ānile
Başını gavgāya şalmazdı meh-i Ken'ānile (19/1)

Başından aş:-

Cām-ı vaşlıñdan baña bir cūr'a bahş etseñ nola
Bezm-i hicriñde şehā başımdan aştı derd ü ğam (30/25)

Baş kaldır:-

Çemende her yeri baş kaldırıp şevķ-i kudūmuñla
Cemāliñ seyrine olmuş müheyyā serv-i dil-cūlar (147/3)

Baş ol:-

Çamaştı perteviñden gözleri bu çarķ-ı devvārıñ
Kazāran nazra baş oldu turre-i hūrşīd-i zībāya (82/28)

Baştan çık:-

Eyledi baştan çıkıp ruhsārıña şarkıntılık
Şevķ-i la'liñden mi oldu turre-i tarrār mest (112/8)

Baştan yere çal:-

Kıldı menfūr-ı deriñ bende-i manzūruñ iken

Çaldı baştan yere toprağıle kıldı yek-sân (83/9)

2.3.4.1.1.5. Bel

Belini bük-:

Büktüñ belim ey kâmet-i şimşâd-ı nezâket
Ey naḥl-i melâḥat
Kıldıñ beni âşüfte behî gözleri âfet
Bilmem bu ne ḥâlet (108/1)

Beli goğrul-:

Beli toğruldu pîriñ râst-güyân oldu zâkirler
Bugün ser-ḥalka-i tevḥîde ol nevres-i civân geldi (81/17)

2.3.4.1.1.6. Dil

Dil uzat-:

Şâne-veş dil uzatıp kâkülü vaşfında cihân
Ne ḥaṭâ eylediler sünbül-i şeb-bû dediler (130/3)

2.3.4.1.1.7. El

El çek-:

Yâr yâr olmaz saña ağıyardan dūr olmadın
Mā-sivādan el çekip maṭlūba maḥşūr olmadın
‘İzz ü māl ü cāhidin zilletle maḥhūr olmadın
Vāşıl olmaz kimse Ḥaḫḫa cümleden dūr olmadın
Kenz açılmaz her gönülde tā ki pūr nūr olmadın (14/1)

El et-:

Sü’âl el etsen nolur bir kerre ḥālın ‘âşık-ı zârıñ
Ġamıñdan dil ağız vermez yatur bîmârdır sensiz (23/3)

El ur-:

Fâl için urduḫta el cild-i kitâb-ı ḥüsnüñe
Bulmuşum bir ḥaṭṭıña tuḫm ḫarasın eş’âr eder (138/4)

El ver-:

Yüzüm tıttum der-i mey-ḥāneye sekrānlık el verdi
 Gözüm degdim vişāl-i yāra ḥūn-efşānlık el verdi
 Tolaştım vādī-i maḫşūdda ḥayrānlık el verdi
 Ayak baştım reh-i ümīde ser-gerdānlık el verdi
 Emel ser riştesin tıttu elimde ejdehā gördüm (64/5)

2.3.4.1.1.8. Göz***Gözü açık git-:***

Ḥasretiñle gözüm açık giderim dünyādan
 Gel yetiş ḥastaña ey māye-i cān noldu saña (93/2)

Göz aç-:

Ġamıñla ‘āşıkıñ geh āşıkāre geh nihān ağlar
 Göz açmaz eşk-i terden nāzenīnim her zamān ağlar (133/1)

Gözünü aç-:

Aç gözün bir kez nazar kııl nāle ü efğānına
 Başın üzre ḫan doker ḥasretle Zeynü’l-‘ābidīn (46/42)

Göz açtırma-:

Cemāl ‘arz eyleyince nāzile ol ḡonce-i ra’nā
 Olur farṭ-ı şafādan bülbul-i dil vāle ü şeydā
 Ne şürettir bu kim mir’at-ı ḥikmet gösterir āyā
 Göz açtırmaz baña eşk-i müserret ṭālī’im ḥayfā
 Gidince gülsitān-ı ḥüsnünü yārıñ temāşāya (70/3)

Gözü aydın ol-:

Gözün aydın gözün ey dil o şāh-ı ‘ālīşān geldi
 Şeb-i deycūr-ı miḥnet gitti ḥürşīd-i cihān geldi (81/1)

Göz göre eyle-:

Göz göre eylediler ḥürmet-i dīni zāyī
 Çeşm-i a’dāya iki meyl-i ‘amādır Ḥaseneyn (41/9)

Göz göz yara aç-:

Göz göz açtı 'âkıbet sīnemde kanlı yaralar
Sevdiğim depretme müjgānıñ demez miydim saña (96/3)

Göz güd-:

Nedir bilmem kuşūrum kim zamān döndürdü yüz benden
Yöneldim semtine mihr-i cihān döndürdü yüz benden
Kime 'arz eylesem hālīm hemān döndürdü yüz benden
Eger şu dāmenin tıttım revān döndürdü yüz benden
Deger göz güden umdum Şıdkī 'aks-i medi gördüm (64/4)

Göz değ-:

Yüzüm tıttım der-i mey-hāneye sekrānlık el verdi
Gözüm degdim vişāl-i yāra hūn-efşānlık el verdi
Tolaştım vādī-i maqşūdda hayrānlık el verdi
Ayak başım reh-i ümīde ser-gerdānlık el verdi
Emel ser riştesin tıttu elimde ejdehā gördüm (64/5)

Göz dik-:

Hırşıla dikme gözüñ gayrılarıñ ni'metine
Görülen zevki teķābül edemez naķmetine
Dehriñ aldanma şaķın servet-i pūr miḥnetine
Rāzı ol Rāzıķınıñ ni'met-i bī-minnetine
Rızķ için çekme ğamı naḥnū ḳasemnāyı gözet
Ḳavle i'lāma ne ḥācet der-i Mevlāyı gözet (72/6)

Gözü doy-:

Muḥib bir zi'b-i ḥāriş-i tab'dır kim ḥāk-i bī-inşāf
Gözü toymaz egerçi bunca açsam (15/7)

Gözü kamaş-:

Ḳamaştı perteviñden gözleri bu çarḥ-ı devvārıñ
Ḳazāran nazra baş olduḳta sen hūrşīd-i zībāya (82/28)

Gözünden kanlı nem dökül-:

Cigerim yara iken hasret-i la'liñle seniñ
 Gözlerimden dökülen kanlı nem olmaz da nolur (144/3)

Gözünü yollarda koy-:

Yollarda koyup gözlerim ol mäh için āhır
 Şıdkī gibi bir nāle ü zār eyleme yā Rab (103/5)

Göz yum-:

Gelir halka nidā göz yummana ta'zīm için Haktan
 Kudümüyla müşerref eyledikte maḥşeri Zehrā (97/10)

Gözünü yum-:

Ümīd-i nikhet-i gīsū-yı müşgīniñ ile Şıdkī
 Gözün yummaz dem-ā-dem nāzır-ı eshārdır sensiz (23/5)

2.3.4.1.1.9. Yüz***Yüz bulmak:***

Dāğıdır cem'iyetin bir gün muḥālif rūzgār
 Yüz bulur zülf-i perīşāniñ demez miydim saña (95/3)

Yüz çevir-:

Yüz çevirse Şıdkıyā senden 'aceb mi ol perī
 Zümre-i ḥübāndan kim gördü āşār-ı vefā (86/5)

Yüz dile-:

Yüz diler meh tal'atiñ gamla gubār-ālūd edip
 Zerre deñli etmeyip mühr-i risāletten ḥayā (46/38)

Yüz döndür-:

Nedir bilmem kuşurum kim zamān döndürdü yüz benden
 Yöneldim semtine mihr-i cihān döndürdü yüz benden
 Kime 'arz eylesem ḥālim hemān döndürdi yüz benden

Eger şu dāmenin tıttum revān dōndürdü yüz benden
Deger göz güden umdum řıdkī ‘aks-i medi gördüm (64/4)

Yüz kızart-:

Yüz kızartma lāleniñ yüzü yanık üftādeye
Dūd-ı āhından saña ‘aks etmesin dāğ-ı derūn (1/2)

Yüz sür-:

Yüz süren der-gāh-ı Hākka dīde-i giryānile
Rüyet-i dīdāriile dil-şad olup ħandān olur (9/2)

Yüz tut-:

Yüz tıttup yüz kıarası ile yöneldim bābına
Bulmadım der-gāhıña Rabbimden özge rehberi (36/15)

Yüzü tut-:

Elem-pūş ‘azm-ı kūyuñ etmeye tıttmaz yüzüm ancak
Kābūle ġayr-i kābil cānile dil armağanım var (22/4)

Yüz ur-:

Yüz urup yüz kıarasıyla ilticā ettim saña
Pür günāh olsam ne ġam sensin şefī‘-ül-müzñibīn (35/17)

Yüz ver-:

Yüz verir herkesiñ endāze-i şab‘ına göre
Bize geldikte felek ħastalanır üstelenir (139/6)

2.3.4.1.2. Diğer Deyimler

Adı ol-:

Ferāmūş etme bārī řıdkī-i yābāna attıñsa
Nigār-ı bende-ġāniñ defterinde adımız vardır (141/5)

Aklı kalma-:

Qalmadı aklım görelden sen büt-i nāzik-teni

Leylî-i zülfüñ baña tār etti rûz-ı rûşeni
 ‘Ayb mı Mecnûn tek şahrâda tutsam meskeni
 Çünkü meczûb etti cânâ hayret-i ‘aşkıñ beni
 Görmemek yekdir görüp dīvâne olmağtan seni (58/1)

Aklını al-:

Sākî baña şun ki o peymāneyi
 ‘Aklım alıp gönlüm ede tār-u-mār (124/6)

Aklını dağıt-:

Sevdā-yı zülf-i perçemiñ tağıttı ‘aqlın ‘ālemiñ
 Oldu hevā-yı perçemiñ başımda püsküller belā (89/4)

Akşama düş-:

Zavallı āf-tāba ra’şe vermiş maṭ’ûn-ı hüsñüñ
 Anıñçün haşyetinden cân atıp akşāma düşmüştür (127/3)

Âlemlere dağıl-:

Hübān-ı zamān senden alır hüsñ-i edāyı
 ‘Âlemlere benden dağılır nāz u nezāket (5/3)

Alâmet göster-:

Olamaz vāreste zencîr-i şafā-yı çarhtan
 Sā’at-āsā kimki devr içre ‘alâmet gösterir (135/5)

Alçaklarda kal-:

Kürre-i nādān düştü i’tilā
 Kaldı alçaklarda erbāb-ı kemāl (26/6)

Âleme uy-:

‘Âleme uymak için çok ra’y ü tedbîr eyledim
 Her kese ṭābî olup eṭvārı tağyîr eyledim
 Ṭab’-ı ‘ālî himmetim donana teşhîr eyledim
 Ben bu çarḫa neyledim bilmem ne taḫşîr eyledim

Kim yanında hâliyen me'yûs-ı menfûrlardanız (65/4)

Âleme gavga sal-:

Etmesin dehri nigâh-ı nergis-i mestiñ harâb
Şalma gavğa 'âleme zülf-i perîşânîñ düşür (16/9)

Arşa çık-:

'Arşa çıkar nâle-i pür şîvenim
Ferşi yaçar tâbiş-i süz-efgenim
Külbe-i ğam olsa nola meskenim
Dehr harâb etti kelem-i gül-şenim
Noldu şabâ nâzlı Hüseynim benim
Şoldu mu ol ğonce-i nâzik tenim (44/1)

Aşa aġu kat-:

Hâk-i zillette sürünsün umarım mâr-âsâ
Aşıma aġu kıatan müfsid-i ber-girdârân (83/13)

Âşinâ gel-:

'Âlemiñ şîrîn ü telhîn derk eden ehl-i dile
Âşinâ cevri gelir ihsân-ı a'dâdan lezîz (123/3)

At sal-:

Hıttâ-i sevdândan ser-leşker-i hattıñ gelip
Ordu-gâhın tıttu Mısr-ı hüsnuñe fırsat bulup
'Âlemi tahrîb için şâh-ı Habeşten emr alıp
Mülk-i dîn ġarâtına çıkmış boğazdan at şalıp
Hâl-i Zengîler midir ya leşker-i Hindû mudur (57/4)

At sür-:

At sürüp meydâna ehl-i nazma eylerken cilâ
Âh etti eşheb-i hâmem felek işkeste-pâ
Kalmadı tanzîm-i şî're iktidârım Şıdkıyâ
Kim bahâ olsa nola kâlâ-yı nazmım ey ziyâ

Қadr-i eş'ār içre biz ma'zūr-ı ma'zūrlardanız (65/7)

Ateş saçıl-:

Sūzān olurum sūziş-i hicriñle dem-ā-dem
Āteş saçılır āh-ı hārāret eşerimden (3/4)

Ateşe gir-:

Pāk t̄inet olsa miḥnet-dīde etmez intiḳāş
Ḥāk-i zerrīn āteşe girmek ile kıymetlenir (125/3)

Ateşe yak-:

Yār u hem-dem edeli nāle ile şuyūnu dost
Mesken etti dil-i sūzānımıza külḥanı dost
Şālıp āteş-gede-i zülme bu cān u teni dost
Hem esīr eyledi hem āteşe yaḳtı beni dost
Düşman-ı dīnim olan etmez idi bunu baña (68/4)

Ayak depret-:

Baña lūtf etmediñ bir ḳatre bāde cām-ı vuşlattan
Nola depretmesem sākī ayaḡım genc-i 'uzletten
Gelip görseñ ne ḥāle gelmişim şahbā-yı firḳatten
Pey-ā-pey meclis-i ḡamda ḥumār-ı keyf-i ḥasretten
Baña peymāne-i leb-rīz mi zehr-ābtır sensiz (76/5)

Aybını sakla-:

'Aybın ne deñli şaḳlasa da 'izz-i māl ü cāh
Cinsinde ihtilāf olan elbet terslenir (148/6)

Bağrını kan et-:

Etme müjgāniñ oḳun sīneme ey ḳaşı kemān
Raḥm ḳıl ḳatlime ḳaşd eyleme ey zālīm emān
Mürde-i ḡamze-i ḥūn-ḥ'ārīñ iken bu dil ü cān
Her dem etmekte yine yād-ı lebiñ baḡrımı ḳan
Vāh ki bu derd ü 'aşḳında ḳabandık ḳaldık (59/1)

Benzine kan gel-:

Şararmıştı hezār-ı zār tek ruhsārı eyyāmıñ
Erince vaşlına ol gül gibi beñzine ılan geldi (81/13)

Bir akçeye değ-:

Bilir erbāb-ı sühan kıymet-i nazm-ı Şıdkı
Gerçi bu devrde bir akçeyi degmez hünerim (7/7)

Boy al-:

Tā ki boyun alayım raḡne-i tābūtumdan
Naşım üstüne gül-endām-ı zamānım gelsin (4/4)

Boynunda vebāl koy-:

Tıg-i ğamzeñ cānıma yetmektedir lütf et baña
Şoñ nefestir qoyma boynuñda vebālim bir şı ver (131/4)

Cān al-:

Erdi kemān-ı tıg-i müje ğamze-i cādū
Ser-ḡoş nıgeh şarrāfa gele dıde-i şehlā
Şan ḡān-ı Hülāgū cān almada yek-tā (91/2)

Cān at-:

Sūziş-i şevkıñle cān attı cihāna aftāb
Pāyıñı būs etmege kıldı felek qaddini ḡam (30/5)

Cān et-:

İlgar edicek üstümüze eşheb-i nāzı
Kıldı siyeh cevrlle dil-i mülketi yaġmā
Cān etti niyāzı raḡm etmedi aşlā (91/4)

Cāna geç-:

Delmekse ğaraż sīnemizi cevrl ü sitemle
Müjġānlarıñ cāna geçer tıre ne ḡacet (105/3)

Cân telef et-:

Gör ne zālîmdir eder bir tîğile biñ cān telef
 Ğamze-i mestiñ gibi cellādı görmüş var mıdır (134/3)

Cân u teni mahv eyle-:

Çekmedin genc-i riyāzette belā ü miḥeni
 Sağ iken giymedin endāmına kanlı kefeni
 Reh-i cānānda maḥv eylemedin cān ü teni
 Yol bulur mu ḥaram-ı vuşlata her şahş-ı denī
 Şüretā kendisini koysa da maḥrem yerine (54/5)

Cân ver-:

Ne ğam Şıdkī şehīd-i ‘aşkıñ olsa
 Yoluñda cān vermek cāna cennet (6/7)

Cân yak-:

Tāb-ı cevriñ cānı yaktı yok mu inşāfiñ seniñ
 ‘Āşık-ı dil-ḥasta kim bārī ezālim bir şu ver (131/3)

Cāna yet-:

Bilmem ey şūḥ-ı cefā-pīşe saña ben nettim
 Çekerek ğamzeleriñ cevriñi cāna yettim
 Terk edip ‘ālemi mülk-i ‘ademe yüz tuttum
 Naqd-i cānım bu fenā mey-kedede bezl ettim
 Olmadı cān u dil ārāyiş-i şahbā-yı emel (69/4)

Ciğer ateşe yan-:

Mā’il olup dil o büt-i ser-keşe
 Şıdkī gibi yandı ciger āteşe
 ‘Arz edelim ḥālimiz ol meh-veşe
 Belki eşer ede aña zār-ı ‘aşk (67/5)

Çile çek-:

Olaldan nāzenīnim ḥān-ḳāh-ı hicriñe ‘ākif
 Ne deñli çille çektim olmadıñ hīç birine vāḳıf
 Ḳudūmuñla tesellī edeli Şıdkī ḳuluñ hātif
 ‘Aceb ḳandan zuhūr eyler deyü ḥasret-keşiñ Vāşıf
 Ümīd-i maḳdemiñle nāzır-i ebvābtır sensiz (76/7)

Çok gör-:

Naḥse dönderdi felek aḥter-i baḥtım āḥır
 Baña bu devleti çok gördü o zālīm nā-dān (83/8)

Dâğ ur-:

Geldi hicr-i ebedī vaşl-ı dem-ā-dem yerine
 Sūr göstermedi yüz ḥayfiña mātem yerine
 Dāğlar urdu felek-i zaḥmıma merhem yerine
 Ḳan döker ḥasret-i la’liñle gözüm nem yerine
 Ğam yağar bāğ-ı dil-i zārıma şeb-nem yerine (54/1)

Dem tut-:

Zehrce dem tuttu Benātü’n-na’ş feryād eyledi
 Şehr-i bānū şīven-i mevtiñde ḳıldıkta enīn (46/43)

Dem ur-:

Felekten gerçi me’mül eylemezsem de sitem defin
 Arardım ḥāşşa-i tiryāktan te’sīr-i sem defin
 Umardım vāḳı’ā aḥbābtan derd ü elem defin
 Mükedder ḥātıramdan ḳalmadı bir kimse ğam defin
 Vefādan dem uran hem-demleri ehl-i riyā gördüm (64/3)

Deme boyan-:

Çok mudur ḳan ağlasa gözler bu ḳanlı māteme
 Nūr-ı ‘ayn-ı ḥazret-i Zehrā boyandıkta deme (46/17)

Derde düş-:

Oldu bu dār-ı miḥende müddet-i ‘ömrü tamām

Olmadı maḳṣūda vāṣıl ḥayf bir vefḳ-i merām
 Nola sūzān olsa Şıdḳī derd ü ğamla şubḥ u şām
 Bir ‘acāyıp derde düşmüş toḳuşur şemsi menām
 Ḥaḳḳ’a maḳbūl olmak ister ḥalka menfūr olmadın (14/7)

Endamına çarpıl-:

Çarpılıp endāmına
 Düştü göñül dāmına
 Zülf-i dil-ārāmına
 Bağladı encām-ı kār (78/2)

Eser al-:

Mekr-i ğamzeñden eşer almış iki meşhūr mu
 Kūşe-i mey-ḥānede düşmüş iki mey-ḥōr mu
 Nīm uyanmış ḥāb-ı nāz-ı nūn iki maḥmūr mu
 Bāliş-i zer-kāra ser ḳoymuş iki zencūr mu
 Gözleriñ mi baş başa vermiş iki āhū mudur (57/3)

Ferāgat bul-:

Raḳībiñ ṭavrına hem-vārı yāriñ cevır ü āzārı
 Ferāgat bulmadım ebrīşim-i aġyār u yārimden (25/5)

Ferşi yak-:

‘Arşa çıkar nāle-i pūr şīvenim
 Ferşi yaḳar tābiş-i sūz-efgenim
 Külbe-i ğam olsa nola meskenim
 Dehr ḥarāb etti kelem-i gül-şenim
 Noldu şabā nāzlı Ḥüseynim benim
 Şoldu mu ol ğonce-i nāzik tenim (44/1)

Fitne bırak-:

Bıraḳmış mülk-i Çīne fitneler bu reng-i ruḥsārīñ
 Şavuşmuş Rūm ilinden ‘azm edip tā Ḳızıl Elmaya (82/13)

Fitne sal-:

Fitneler şaldığıçün 'āleme kāfır nigehe
 Çeşm-i sehhār-ı fesv-i nāzına cādū dediler (130/2)

Feryāda gel-:

Beni bī-zār kıldı derd-i hicrānla ğam-ı eyyām
 Felek feryāda gelse çokmudur feryād-ı zārımdan (25/3)

Gam çek-:

Merd-i hākī-şıfat ol sāha-i ğarrāyı gözet
 Likī himmette yine mesned-i a'lāyı gözet
 Yüz şuyun dökme yere meşreb-i 'Ankāyı gözet
 Her umūruñda hemān Hālik-i yektāyı gözet
 Rızk için çekme ğamı naḥnü kasemnāyı gözet
 Kāvle i'lāma ne ḥācet der-i Mevlāyı gözet (72/1)

Gam yağ-:

Geldi hicr-i ebedī vaşl-ı dem-ā-dem yerine
 Sūr göstermedi yüz ḥayfiña mātem yerine
 Dāğlar urdu felek-i zaḥmıma merhem yerine
 Kan döker ḥasret-i la'liñle gözüm nem yerine
 Ğam yağar bāğ-ı dil-i zārıma şeb-nem yerine (54/1)

Gamze depret-:

Depretip ğamzeleriñ nāzile ey kaşı kemān
 Etme tır-i müjeñe bu dil-i mecrūḥu nişān
 Gençsin alma begüm-i gerden-i sīmīniñe kan
 Kaşdıñ öldürmek ise 'āşıkıñ ey āfet-i cān
 Nefs-i serdi raḳıbiñ yetişirsem yerine (54/3)

Garip ko-:

Koma Şıdkī kuluñu kūy-ı kıyāmette ğarīb
 Yaqtı dünyāda anı ḥasretile nār-ı ğamıñ (31/6)

Gavgaya sal:-

Hoten iklîmini evvel şûriş gavgāya şalmıştır
 Ġazālîn ürkütüp Çîn mülkünü sevdāya şalmıştır
 Degil āşūbunu beni ancak yeñi dünyāya şalmıştır
 Kimindin şayd-ı māha ‘ālem-i bālāya şalmıştır
 Atan çenber sinānın Rüstem-i devrāna çeşmiñdir (55/5)

Gayret çek:-

Kim çekip gayret Yezīdi bunda bī-medḥal dese
 Kendi imānı gibi eyler hemān fāsīd ḥayāl (46/14)

Gayrıdan geç:-

Ġayrıdan geçmişleri yāda ne ḥācet Şıdkıyā
 Kendi ḥāneñden giden besdir saña ‘ibret-nümün (1/13)

Gönlü açıl:-

Görmesem ruḥsārıñı zindān olur ‘ālem baña
 Cām-ı la’lîñ çekmesem göñlüm açılmaz muṭlaḳā
 Ben vefālî zann edip sevdim seni ey mehliḳā
 Her görüşte sen ise etmektesin yüz biñ cefā
 Görmemek yekdir görüp dīvāne olmaḳtan seni (58/3)

Gönlü kan ol:-

Ḳan olur göñlüm gözüm ruḥsār-ı alıñdan cüdā
 Bağla nūr nuṭḳum sözüm şîrîn maḳālîñden cüdā
 Görmezim nefsim özüm nūr-ı cemālîñden cüdā
 Rūşenā-yı çeşm ü mir’at-ı ziyā-dārım mısıñ (61/6)

Gönlünü bağla:-

Bağlıyan zencîr-i zülf-i yāra sensin göñlümü
 Eyleyen sensin beni rüsvā-yı meslūbu’l-inān (29/21)

Gönlünü yak:-

Bulmadı iki taşını bir arada Şıdkî

Yakıñ yaqalı gönlünü ey âfet-i tersâ (11/7)

Gönlü târumâr et-:

Sâķī baña şun ki o peymāneyi
‘Aqlım alıp gönlüm ede târ-u-mâr (124/6)

Gönül al-:

Gönlüm aldıkça qarīb-i va‘de-i vaşlıñla sen
Unutursun ‘ahd ü peymānıñ demez miydim saña (96/2)

Gül gibi salın-:

Gül-nihālim gidip gül gibi gül-şende şalın
Gül-gülī cāme gül-endāmıña şāyeste gelir (126/3)

Gün geçir-:

Gün geçirme geçme efsāne-i Qaysile şabā
Var ise söyle ger ol kākül-i Leylādan baş (114/4)

Hâlet göster-:

Gül-zemīn şīvede qalmış mı terbiyyet-i şabā
Her hırām-ı dil-keşīñ bir türlü hâlet gösterir (135/2)

Hasretle yak-:

Bulmadı iki taşını bir arada Şıdķī
Yakıñ yaqalı gönlünü ey âfet-i tersâ (11/7)

Hasrette koy-:

Bülbül gibi hasrette koyup ‘āşık-ı zārı
Ol gonce gülü hem-dem-i hār eyleme yā Rab (103/3)

Hasrette yan-:

Meserret gül-şeninde yārile hem-bezm iken Şıdķī
Yanar hasretle şimdi külhan-ı ālāma düşmüştür (136/10)

Hâtırı kırıl-:

Görse hâkân-ı Hâfâ bu rüşen-i ğarrasını
 Gönderir 'anber-sâ rânıñ aña haddesini
 Alsa boyun atar âhû-yı Hoten sürresini
 Müşgüne teşbîh hâfâdır şiken turesini
 Kırılır hâtırı bir deste-i sünbülde desem (75/5)

Hâtırı yıkıl-:

Harâb oldu bu günde rükn-i imân
 Yıkıldı hâtır-ı maḥbûb-ı sübhân
 Yere düştü bu günde mihr-i raḥşân
 Nola kan ağlasa
 'Aceb dehşetli kanlı mâ-cerâdır
 Meger kim mâtem-i Âl-i 'abâdır (45/5)

İcât kıl-:

Âb u âteş cem' edip icâd kılmış la'liñle
 Şânî-i ḥüsnüñ gibi eş'arı görmüş var mıdır (134/4)

İki taşı bir arada bul-:

Bulmadı iki taşını bir arada Şıdkî
 Yakıñ yakalı gönlünü ey âfet-i tersâ (11/7)

İltifâtını kes-:

İltifâtıñ kesme cânâ 'aşık-ı bî-çâreden
 Bî-nevâlardan ziyâsın men' eder mi âf-tâb (101/3)

İpliği pazara çık-:

İpliği pāzāra çıktı ḥāne-perver ṭab'ınıñ
 Şıdkıyâ fehm eyle yārānıñ demez miydim saña (96/7)

Kadir bil-:

Rākib-i esb-i ṭahūn olsa eger şahş-ı le'im
 Qadr bilib kendisini fāris-i meydān añlar (21/10)

Kadri bil-:

Añlamaz civān-ı bī-iz'ān-ı ādem
 Qadri insānı bilen ancak yine insān olur (9/13)

Kan ağla-:

Niçin kan ağlamaz çeşm-i felek bāğ-ı zemīn üzre
 Çemen-zār-ı nübüvvet gülleri mefrūk-ı hūn oldu (42/2)

Kan akıt-:

Nola kanlar akıtsam giryelerle çeşm-i pūr nemden
 Nefes aldırmadı bahtım baña āh u dem-ā-demden
 'Aceb midir kaçarsam Şıdkıyā ebnā-yı Ādemden
 Fuzūlī yüz çevirsem 'ayb kılma ehl-i 'ālemden
 Neden kim her kime yüz tıttım andan yüz belā gördüm (64/7)

Kan dök-:

Ey kemān-ı ebrū haddiñ tır-i müjgānıñ düşür
 Dökme kan inşāf edip şimşir-i berrānıñ düşür (16/1)

Kana boyan-:

Düştü mü hāk üstüne ol çeşm-i pāk
 Kana boyandı mı ruḥ-ı tāb-nāk
 Hançer-i ğam sīnesin etti mi çāk
 Derdile oldu dil-i zārım helāk
 Noldu şabā nāzlı Hüseynim benim
 Soldu mu ol ğonce-i nāzik tenim (44/4)

Kanı yayka-:

Şerbet-i la'liñ devā derd-i dil-i pūr hūnuma
 Şeh-levendim gerçi kanı yayka ferler kanile (19/3)

Kan iç-:

Çeşm-i mestiñ o yaķar ḥāl-i siyāhıñ cān yaķar

Ġamze-i ħūnīleriñ ħanlar içer ġarrālanır (146/2)

Kanlı kefen giy-:

ekmedin genc-i riyāzette belā ü miĥeni
 Sağ iken giymedin endāmına kanlı kefeni
 Reh-i cānānda maĥv eylemedin cān ü teni
 Yol bulur mu ĥaram-ı vuşlata her řaĥř-ı denī
 řüretā kendisini ħoysa da maĥrem yerine (54/5)

Kan yut-:

Ne ħanlar yutmuşum cellād-ı ġamzeñ tīġ-i cevrenden
 Nazar ħıl ĥūn-ı dilden yazdığım bu ‘arz u enhāya (82/29)

Kara bağla-:

Bu günde Fātıma ħan aġlamaz mı
 Ġam u ĥasretle baġrın dāġlamaz mı
 Sirişki ‘ālikānīñ aġlamaz mı
 Melekler cümle kara bağlamaz mı
 ‘Aceb dehşetli kanlı mā-cerādır
 Meger kim mātem-i Āl-i ‘abādır (45/3)

Kara giy-:

Yazıp efsāne mi ta’vīne ħılsın yār-ı řādıĥlar
 Ġamım yād eyleyip bulsun tesellī hicre ħanıklar
 Derūnum zaĥmımı ‘ařĥ eylesin yarsın da ĥāzıĥlar
 Ziyāret eylesin ħabrim reh-i ‘ařĥ içre fāyiĥlar
 Ölürsem kara giysin yās u mātem tıtsun ‘ařıĥlar
 Döġünsün dāġ-ı sīnem üzre gelsin baġrı yanıĥlar (52/1)

Kara güne kal-:

Görüp āyīne-i tedbırde şüret-i nemālıĥlar
 Ederdim bir perī peykerle dā’im āřınālıĥlar
 Meger kim levĥ-i taĥrīr üzre naĥř olmuş cüdālıĥlar
 Görüp bu dāġ-ı sīnem aġlasın hep baġrı yanıĥlar

Ne kara günlere kaldım yazık baña yazıklar (56/1)

Kara sevdaya sal-:

·Ukalâyı kara sevdâya şalan hâl ü haîñ
·Âşıkâ bâdî-i ref-i kalem olmaz da nolur (144/5)

Karşı tur-:

Çeşmiñ âfet ebruvânîñ kavş müjgânîñ hadeng
Gamzeler yalın kılınç eyler gâzanferlerle ceng
Gelmemiştir 'âlem-i nâsûta sen tek şûh-ı şeng
Karşı tırmaz hâliñe şâh-ı Habeş sultân-ı jeng
Şadme-i hüsnüñ eder İrânı Tūrânı harâb (71/4)

Kesâda düş-:

Sûk-ı cehl içre kesâda düşse de naqd-i 'ulûm
Ma'den-i aşlîsine ric'at ile rağbetlenir (125/4)

Kıyametten eser kopar-:

Qadd-i mevzûnuñ koparmıştı kıyâmetten eser
Tal'atîñ gördükte maşşerden nişân derdim saña (92/2)

Koynunda gez-:

Zülfüñ şalalı 'âleme bu küfr ü nifâkı
Koynunda gezer pençeleriñ resm-i çelîpâ (11/3)

Kurban eyle-:

Hidâyet şadrınıñ sultânı Şiddîk
Şahâvet dürrünüñ 'ummânı Şiddîk
Nola cân eylesem qurbân Şiddîk
Muhibb-i çâr-yâr-ı Muştafâyız (50/3)

Lafza sığışma-:

Ne yazsam bilmezim fikr-i miyânîñ inceden ince
Sığışmaz lafza mû tahtır edersem de bu ma'nâya (82/24)

Lütf yetir-:

İşte gurbette gönül düştü vatanından cüdā
 Felek etti bizi pā-beste-i zencīr-i belā
 Nola Şıdkī gibi āh eyler isem şubḥ u mesā
 Der-i lütfüñ yetirip ey şeh-i iklīm-i vefā
 Yārsız ḥāne-i ‘uzlette kabandık kaldık (59/3)

Mahal bul-:

Der-i mey-ḥāne-i iḳbālde bulsaḳta maḥal
 Baḥttan ḥişsemize sāḡar-ı işkesten gelir (126/6)

Maharet göster-:

Gör ne taşlar degdi ey kaşı kemānım sīneme
 Fenn-i tīr-endāzda çeşmiñ mahāret gösterir (135/4)

Maksûdunu bul-:

Şükrü lil-lāh iki dünyāda bulup maḳşûdun
 Kāfir-i ḡamzeñ elinde dil-i zār oldu şehīd (119/4)

Merhamet çekme-:

Ey leşker-i mel’ün-şıfat tā ki bu küfr ü mel’anet
 Etfāle yok mu merḥamet çeksın şusuzluḳla belā (49/10)

Mesken tut-:

Qalmanı aḳlım görelde sen büt-i nāzik-teni
 Leylī-i zülfüñ baña tār etti rûz-ı rûşeni
 ‘Ayb mı Mecnûn tek şahrāda tutsam meskeni
 Çünkü meczûb etti cānā ḥayret-i ‘aşḳıñ beni
 Görmemek yekdir görüp dīvāne olmaḳtan seni (58/1)

Meydan verme-:

Şıdkıyā ṭab’ım semendi ḳanda cevlan eylesin
 Çarḥ-ı zālīm vermedi dehr içre meydān baña (87/5)

Minnet çek-:

Çekme minnet gayra Şıdkî ilticâ et pâyına
 Derdiñe dünyâda ‘uqbâda devâdır Fâtıma (39/11)

Nağme çek-:

‘Akd-i zerrîniñ eder pervîni gökte serserî
 Sırma gîsûlar esîri olsa çok mu müşteri
 Çekti Mirrîhe levendâne nigâhıñ hançeri
 Câh-ı Nağşebte ruhuñ habs etti mâh-ı enveri
 Havftan cân attı akşâma zevâlli âf-tâb (71/3)

Nasibini al-:

Naşîbin aldı herkes birli beşli h’ân-ı vaşlıñdan
 Gam-ı hicrânıñ ancak Şıdkî-i nâ-kâma düşmüştür (127/7)

Nefsi bırak-:

İşlâh ede gör ‘âkil iseñ nefsiñi Şıdkî
 Nefsiñ bırakıp elleri ta’zîre ne hâcet (105/11)

Nezâket göster-:

Kâmetiñ gül-zârda serv-i nezâket gösterir
 Reng-i ruhsârıñ gül-i ra’nâya humret gösterir (135/1)

Noksan getir-:

Ta’n-ı cühhâl kemâline getirmez noğşân
 Fazl-ı ‘ilm-i dâdımı hâ’iz-i ‘irfân añlar (21/9)

Oyun et-:

La’bile çevgân-ı nâza kaydırıp kûy-ı dili
 Bir oyun etti bize hâlâ ki ol ‘ayyâr eder (138/2)

Perde çek-:

Mürğ-i kudsî âşiyân tutmuştu tağ-ı hüsnüñe

Dāne-i hālîñ görüp düştü dūzāğ-ı hūsnūñe
 Perde çekmiş zūlf-i müşgīniñ otağ-ı hūsnūñe
 Haymeler çatmış kaşîñ eṭrāf-ı bāğ-ı hūsnūñe
 Gözleriñdir kâşîrātü't-ṭarfî fî taḥte'l-hıyām (73/2)

Renk al-:

Gül-be-şekkerdir lebiñ lezzette ey şîrîn dehen
 Neş'e-baḥş olmaḳta diğ^{er} reng alır şahbālanır (146/3)

Sevdaya sal-:

Hoten iklîmini evvel şûriş gavgāya şalmıştır
 Gazālîñ ürkütüp Çîn mülkünü sevdāya şalmıştır
 Degil âşûbunu beni ancak yeñi dünyāya şalmıştır
 Kimindin şayd-ı māha 'ālem-i bālāya şalmıştır
 Atan çenber sinānın Rüst^{em}-i devrāna çeşmiñdir (55/5)

Sevdaya suvaş-:

Şāne-veş perçem-i dil-cūya şataştı zihinim
 Çîn-i ebrû ile teşvîşe bulaştı zihinim
 Ne yaman fikret-i sevdāya şuvaştı zihinim
 Çemenistān-ı taḥayyülde tolaştı zihinim
 Çünkü zūlfüñ gibi bir sünbül-i zîbā bulamam (60/2)

Söz çık-:

Olmaḳ isterseñ maḳām-ı evliyāya müsteḥaḳ
 H̱āce-i ders-hāne-i tecrîdten aḥz et sebaḳ
 Ehl-i tevḥîd içre hem budur kelām-ı mütt^{ef}aḳ
 Söz çıka doğru göñülden tā tecellî ede H̱aḳ
 Pādişāh ḳonmaz sarāya hāne ma'mûr olmadın (14/2)

Söze gel-:

Āh ayaklandı yine sākî-i ra'nā-yı emel
 Şundu erbāb-ı dile cām-ı muşaffā-yı emel
 Söze geldi yine tūṭî-i şeker-hā-yı emel

Girdi dest-i dile mir'at-ı mücellā-yı emel
Rev-nümā oldu bize şāhid-i zībā-yı emel (69/1)

Suret göster-:

Şöyle meclā eyledi 'aşkıñ ki mirāt-ı dili
Peyker-i hüsñüñ muķābil tursa şüret gösterir (135/3)

Şeker çiğne-:

Yok yere gerçi vişālîñden şekerler çinediñ
Yok ol va'd-i ferdādan lezīz (123/2)

Talihini döndür-:

Menzil-i ahterim olsaydı eger burc-ı sa'īd
..... döndürmez idi tālî'imi çarh-ı 'anīd (119/1)

Taş değ-:

Gör ne taşlar degdi ey kaşı kemānım sīneme
Fenn-i tır-endāzda çeşmiñ mahāret gösterir (135/4)

Taze çık-:

Gören çeşm-i siyāhıñ zīr-i tāk-ı ebruvānıñda
Şanur kim taze çıkmış beyzedden ferruḥ piristūlar (147/5)

Uzaktan yaktır-:

Hāle-i vaşla bizi ol māh uzaktan yaktırır
Menzil-i 'akrebte āyā kim ile tenhālanır (146/4)

Vücûdunu yakıp kül tūrâp et-:

Tīşe-i 'aşkıñ ile oldu binā-yı dil ḥarāb
Āteş-i hicriñ yakıp etti vücûdum kül tūrâb (100/1)

Yabana at-:

Ferāmūş etme bārī Şıdkī-i yābāna attıñsa
Nigār-ı bende-gānıñ defterinde adımız vardır (141/5)

Yâd et-:

Ey zümre-i Süfyāniyān ey t̄āgyān u bāğ-bān
 La'netle yâd eyler hemān ismiñiz erbāb-ı vefā (49/14)

Yara aç-:

Şāfī edelim k̄ābil-i tadbīr ü tedāvī
 Tīr-i nigehiñ yaralar açtı cigerimden (3/3)

Yas u mâtem tut-:

O kanlı zālimiñ Şıdkī firākile ne kan yuttum
 Siyāset-gāh-ı 'aşkında cefādan cānıma yettim
 Kızıl kan ile nār-ı necm yazıp sīnemde şerh ettim
 Görenler t̄a ki bilsin yār elinden yaralı gittim
 Öürsem kara giysin yās u mâtem tutsun 'āşıklar
 Dögünsün dāğ-ı sīnem üzre gelsin bağırı yanıqlar (52/5)

Yeni bir tarza koy-:

Yeñi bir tarza koydu k̄adr-i şī'ri hāme-i Şıdkī
 Yazarsa böyle yazsın vaşf-ı cānānı sūhan-gūlar (147/7)

Yere düş-:

Harāb oldu bu günde rükn-i īmān
 Yıkıldı hātır-ı maḥbūb-ı sūbhān
 Yere düştü bu günde mihr-i raḥşān
 Nola kan ağlasa
 'Aceb dehşetli kanlı mā-cerādır
 Meger kim mâtem-i Āl-i 'abādır (45/5)

Yol bul-:

Çekmedin genc-i riyāzette belā ü miḥeni
 Sağ iken giymedin endāmına kanlı kefeni
 Reh-i cānānda maḥv eylemedin cān ü teni
 Yol bulur mu ḥaram-ı vuşlata her şahş-ı denī

Şüretâ kendisini koysa da maḥrem yerine (54/5)

Yoldan azdır:-

Târik-i mescid olup meyl-i kilîsâ kıldım
Yoldan azdırdı beni ol şanem-i yoşma edâ (88/4)

Yollar açıl:-

Yine mey etti ṭab'ım nâzenînim cām-ı şahbāya
Yine mey-ḥāneden yollar açıldı semt-i rüsvāya (82/1)

Yol bul:-

Her taraftan yol bulup ceş-i ğam u hicrân baña
Tîğ-i miḥnetten göz açtırmaz felek bir ān baña (87/1)

Yorgan düşür:-

Mâl u manşibla Te'âlâ etmese çün şahşî denî
Fehm edip miḳdârıñı pâyînce yorganıñ düşür (17/3)

Zihne gel:-

Gelip zihne küşāyiş medḥ-i tarz-ı dil-rübâ sende
Müsellem bir ğazel tensîb-i ḥâle nâ-gehân geldi (81/14)

Zulme sal:-

Yâr u hem-dem edeli nâle ile şuyûnu dost
Mesken etti dil-i sūzânımıza külḥanı dost
Şālıp âteş-gede-i zülme bu cān u teni dost
Hem esîr eyledi hem âteşe yaqtı beni dost
Düşman-ı dīnim olan etmez idi bunu baña (68/4)

Zülf sal:-

Zülfüñ şalalı 'āleme bu küfr ü nifākı
Koynunda gezer pençeleriñ resm-i çelîpâ (11/3)

2.3.4.1.3. Arapça-Farsça kelimeler ile karışık kurulan deyimler

Âgûş-ı mutripte yat-:

Derdi artar ‘âşıkıñ kırb-ı vişâl-i yârda
İñlemezdı yatmasa âgûş-ı muṭribde rebâb (101/8)

‘Alem dik-:

Eyledi serde ğubâr-ı maḳdemiñden tâc-ı ser
Dikti teşrîfiñle ka’be başına zerrîn ‘alem (30/16)

‘Âleme şerâr sal-:

Bezme gelip nâzile
Şîve-i ṭannâzile
Ḥûb-ter âvâzile
‘Âleme şaldı şerâr (78/6)

Âşiyân tut-:

Mürğ-i kıdsî âşiyân ṭutmuştı ṭağ-ı ḥüsnüñe
Dâne-i ḥâlîñ görüp düştü düzâğ-ı ḥüsnüñe
Perde çekmiş zülf-i müşgîniñ otağ-ı ḥüsnüñe
Ḥaymeler çatmış kaşîñ eṭrâf-ı bâğ-ı ḥüsnüñe
Gözleriñdir kışırâtü’ṭ-ṭarfî fî taḥte’l-ḥıyâm (73/2)

Atf-ı nazar eyle-:

Sâğar-ı Cemşîdi görse eylemez ‘atf-ı nazâr
Sâķî olduķça sıfâl-i rindde dürd-i şarâb (104/7)

Bağrını büryân et-/eyle-:

Âteş-i hicrân biryân eylemiştir bağrını
Şanma ‘uşşâķıñ dehânından gelir bû-yı kebâb (104/6)

Bağrını hûn et-:

Benim ḥ’ân-ı vişâlîñ ârzûsu ḥûn eder bağrım
Gidip sen ḥâne-i âğyârda mihmânsıñ cânâ (94/5)

Bağrını pür hûn eyle-:

La'l-i nâbîñ hasreti bağrımı pür hûn eyledi
Gözlerimden dem-be-dem nola dökülse kanlı nem (30/22)

Bahâ al-:

Düştü dil bir büt-i tersâ-yı cefâ-pîşeye kim
Naqd-i îmânı alır kâle-i vaşlına bahâ (88/2)

Belâ ü mihen çek-:

Çekmedin genc-i riyâzette belâ ü miheni
Sağ iken giymedin endāmına kanlı kefeni
Reh-i cānānda maḥv eylemedin cān ü teni
Yol bulur mu ḥaram-ı vuşlata her şahş-ı denī
Şûretâ kendisini koysa da maḥrem yerine (54/5)

Beste-zebânın açılması:

Boy ḥayât-baḥşı ile beste-zebânım açılıp
Dedim ey ḡonce-i nâzik-ten ü şîrîn dehenim (13/5)

Bezl-i cân et-:

Gerektir ka'be-i kūyuñda yârîñ bezl-i cân etmek
Mişâldir söylenir icrâ-yı şubḥ etmez sipârişler (129/6)

Câma düş-:

Dil-i mestānemiz zan etme sâķī câma düşmüştür
Leb-i la'liñ fedâ kıla mey-i gül-fāma düşmüştür (136/6)

Câna âfet ol-:

Câna âfet olucaḡ ḥançer-i tîz-i nigehiñ
Tîr-i müjgüñ dile ḥâr-ı elem olmaz da nolur (144/2)

Cecâyîş bul-:

Bulur Ḥaḡtan cezâyîş irli geçli
Te'addî eyleyenler müslimūna (10/10)

Cevr çek-:

Yār cevriñ çekeniñ qaddi ham olmaz da nolur
 Firqatiñ bā'ış-i mevt-i verem olmaz da nolur (144/1)

Cüdâ düş-:

Dirîgâ bilmeyip qadr-i vişâliñ rûz-ı fırşatta
 Düşüp senden cüdâ yıllarca qaldım hâk-i zillette
 Nolur bir nâme ile yârı yâd et kûy-ı 'uzbette
 Muḥâlîf rûz bekâr ile yem-i 'ummân-ı firqatte
 Benim keştî-i maqşûdum nişîn-şâbtır sensiz (76/6)

Dâdına yet-:

Yetmediñ dâdına ey şâh-ı zamân noldu saña
 Nerde qaldıñ kime yâr olduñ aman noldu saña (93/1)

Dâğ-ı derûn aç-:

Dağıtıp ruḥsâr-ı sünbül mûlarıñ
 Dilleri bend eyledi gîsûlarıñ
 Câna yetti ḥançer-i ebrûlarıñ
 Tîr müjeñiñ açtı biñ dâğ-ı derûn (77/2)

Dâma düş-:

Gezerken mürğ-i dil-âzâde evc-i istirâhatte
 Olup pîçide-i zencîr-i zülfüñ dâma düşmüştür (136/7)

Dâmen-i ihsâna yapış-:

Yüz karasıyla yapıştım dâmen-i ihsânîña
 Raḥmeten li'l-'âlemîn şânînda yazıldı raqam (30/31)

Dâmen tut-:

Nedir bilmem kuşûrum kim zamân döndürdü yüz benden
 Yöneldim semtine mihr-i cihân döndürdü yüz benden
 Kime 'arz eylesem ḥâlim hemân döndürdi yüz benden

Eger şu dāmenin tıttum revān döndürdü yüz benden
Deger göz güden umdum şıdkı 'aks-i medi gördüm (64/4)

Dāmen ü pāya yapış-:

Yapışır dāmen ü pāyıma gül-āb bir řabā
Ser-i kūyuña döřer ise řazā-i ekderim (7/6)

Deşt-i dile gir-:

Āh ayaklandı yine sākı-i ra'nā-yı emel
şundu erbāb-ı dile cām-ı muřaffā-yı emel
Söze geldi yine tūtı-i řeker-ķā-yı emel
Girdi dest-i dile mir'at-ı mücellā-yı emel
Rev-nümā oldu bize řāhid-i zībā-yı emel (69/1)

Deva et-:

Pister-i ğamda yatıp şaldı vücūdum şıdkı
Āh ol řāh baña etmiyedi lütfile devā (90/5)

Dıde aç-:

Miķnet-i eyyāmdan bellice açmaz dıdesin
Kimki bu ğam-ķāne içre bir nefes řādān olur (9/7)

Dil-hūn ol-:

'Andelīb ebkem gül öpsem ğonceler dil-ķūn olur
'Ārıż-ı alıñdan eylerseñ eger ref-i niķāb (100/1)

Dilin düş-:

Düştü dil bir büt-i tersā-yı cefā-pışeye kim
Naķd-i ĩmānı alır kāle-i vaşlına bahā (88/2)

Dil ver-:

Der-be-der řaldıñ verip taraça naķd-i 'aķlıñı
řıdkıyā dil verme ķubāna aman derdim saña (92/7)

Düş ol-:

Bağınca dīde-i im'ānla ol çeşm-i şehlāya
 Nigāh-ı nāzı sevķ etti beni āyin-i 'İsāya
 Nola ki terk-i mescid eyleyip gitsem kilīsāya
 Yine meyl etti gönlüm āh kim bir ıfl-ı tersāya
 Hayāl-i hāl-i Hindūsuyula dil düş oldu sevdāya (70/1)

Ednâ gör-:

Kūşe-i zillette ednâ gördüğün merd ü fakīr
 Kişver-i 'işrette bir sultān olur 'ālem-i bŷā (99/9)

Emre imtisāl et-:

Ol remizsiñ sırrına taķdīr-i Hāķķıñ āşinā
 İmtisāl et emre vāhī fikrden kıl ictināb (100/7)

Eşk-i çeşminden şarap et-:

Gelse bir şeb hāne-i vīrānıma ol māh-rū
 Eşk-i çeşminden şarāb eyler idim bağrım kebāb (101/5)

Eşk-i hūnu şarap et-:

Eşk-i hūnīnim şarāb ettim aña bağrım kebāb
 Şıdkıyā varımla ikrām eyledim mihmānıma (27/5)

Eyyāma düş-:

Nehārı fark olunmaz gece senden şiddet-i ğamla
 Zamānıñ inķılābı bir ğarīb eyyāma düşmüştür (127/6)

Fakr u fāka çek-:

Çekmeyim deriseñ eger dehrde fakr u fāka
 İhtikārile dırāz etmeyeydiñ ezrāka
 İtimād eyleyerek 'ātıfet-i Rezzāka
 Sa'y kıl sāl-i muhtācları inzāka
 Rızķ için çekme ğamı naħnū kasemnāyı gözet
 Kāvle i'lāma ne hācet der-i Mevlāyı gözet (72/5)

Gārâta ver-:

Mülket-i dīnini ġārâta verir ‘uṣṣâkıñ
 Şanemâ şüret-i ħüsnüñle bu edâ (90/2)

Gayra terk eyle-:

Merdümümsüñ kesb-i māl için çeker kendi ta'b
 Ĥâşılâtın ġayra terk eyler mişâl-i âsiyâb (101/6)

Ġîran gel-:

Sebük ṭab' olduğum ‘ayb etmeye mübrem-i ‘işrette
 Raķībe iltifâtıñ bendeñe ġāyet ġirān geldi (81/18)

Girdâb-ı hevaya düş-:

Girdâb-ı hevāya düşeli zevraķ-ı ĥâtır
 Seylābe-i tūfān belālaştı serimden (3/5)

Gûş etme-/eyle-:

Žāyi' ettiñ naẓra-i pākım gibi bir gevheri
 Pendini gûş etme a'dānıñ demez miydim saña (96/5)

Yine gûş eylemez im'ānımı ol seng-i dil zālīm
 Baķıp Şıdķī bu ĥāle kāfir aġlar müslümān aġlar (133/5)

Gûş kıl-:

Sipihre erse āhım sillesi ṭās-ı felek çıñlar
 Fiġānım gûş kılsa zehre sâzın terk edip diñler
 Kemān-āsā nevā-yı neyle dil iç perdeden siñler
 Toķundukça tel-i hicrānıma ṭıbķa reviş iñler
 Bu sâz-ı sīneme engüşt-i ġam mızrābtır sensiz (76/4)

Güftâra gel-:

Gelir güftâra mir'at-ı ruḥun gördükte ṭutulur
 Melāḥat mülküne bir dil-ber-i şīrīn zebān geldi (81/16)

Hâke sal-:

Başsa gül-zâra o şeh pâ-yı çemen-pîrâsın
 Servler hâke şalar ra's-i felek-fersâsın
 Gönce şad çāk olur aındıkça ruḥ-ı zîbâsın
 Görse ger 'ar'ar-ı bî-'âr-ı kıdd-i bālâsın
 Kırılırdı beli reşkile olup kâmeti ḥam (75/6)

Hâkî gör-:

'Arz-ı nazmımı süḥan-pervâzdan ḥākî gören
 Sıdkî-i bî-behre-âsâ fârisî meydân olur (9/15)

Hâlet-i mey ile yakıl-:

Hâlet-i meyle yakılmıştır dü çeşm-i mest-i nâz
 Şanki bir bālîne ser koymuş iki rencûrdur (137/2)

Hâmede seril-:

'İlm ü 'irfânîñ ile olsa cihân māl-â-māl
 Aramaz şüret-i tervîc-i umûruñ cühhâl
 Bu riyânîñ serilip ḥâmede olma pâ-māl
 Devr-i ebvâbiledir şimdi küşâd-ı âmâl
 Biz hemân der-be-der olmuştâ fütûḥât okuruz (63/5)

Hançer nihânı çek-:

Dil-i zârım ḥarâb-âbâd eden mestâne çeşmiñdir
 Kılan 'âlemlere rüsvâlîğım efsâne çeşmiñdir
 Açıktañ âşinâlık gösteren bî-gâne çeşmiñdir
 Çeken ḥançer nihânı 'âşıḳ-ı nālâna çeşmiñdir
 Eden taḥrîş-i ğamzeñ günde yüz biñ kana çeşmiñdir (55/1)

Hâtır-ı nâ-kâma düş-:

Ne mümkündür bize âsüdelik sevdâ-yı miḥnetten
 Hevâ-yı kâkülün kim ḥâtır-ı nâ-kâma düşmüştür (136/9)

Hayal-i hâma düş-:

Görenler hâl-i müşgîniñ hayâl-i hâma düşmüştür
 Esîr-i zülf-i perçîniñ olanlar dâma düşmüştür (127/1)

Hayme çat-:

Mürğ-i kudsî âşiyân tutmuştu tağ-ı hüsnüñe
 Dâne-i hâliñ görüp düştü düzâğ-ı hüsnüñe
 Perde çekmiş zülf-i müşgîniñ otağ-ı hüsnüñe
 Haymeler çatmış kaşîñ eṭrâf-ı bâğ-ı hüsnüñe
 Gözleriñdir kâşîrâtü't-ṭarfî fî taḥte'l-hıyâm (73/2)

Humret göster-:

Kâmetiñ gül-zârda serv-i nezâket gösterir
 Reng-i ruḥsârîñ gül-i ra'nâya humret gösterir (135/1)

İstikbâle dol-:

O bir naḥl-i kerem zât-ı mükerreremdir ki gül-zâra
 Tolup teşrîfin istikbâline serv-i revân geldi (81/12)

İsti'lâma düş-:

Berâtım var iken tımar-ı kûy-ı vaşlıña cānâ
 Yine mâliyye-i hüsnünden isti'lâma düşmüştür (136/8)

İzhâra koy-:

Derdim izhâra kımaz gayret-i ikrân beni
 Gerçi ḥandân olurum ben dil-i nālân ağlar (143/3)

İzhâr-ı cünûn kıl-:

Leylî-i zülfüñe karşı kılan izhâr-ı cünûn
 Pişte-i ḥalka-i zencîr-i ğam olmaz da n olur (144/4)

Kadd-i ham ol-:

Yâr cevriñ çekenîñ kaddi ḥam olmaz da n olur
 Firḳatiñ bâ'îş-i mevt-i verem olmaz da n olur (144/1)

Kadem bas-:

Ṭal'atîñle sâḥa-i ferşi müzeyyen eyleyip
 Himmetiñle 'arş-ı a'zam üstüne bastıñ kadem (30/6)

Kâsır kal-:

..... 'âciz oldu erbâb-ı 'uqûl
 Kudretiñ vaşfinda kâşır kaldı heb nuṭṭ u beyân (29/20)

Kat'-ı zebân et-

Kimseniñ yok i'tirâza zehresi ef'âlîñe
 Çünkü ettiñ tîğ-i lâ-yüs'el ile kaṭ'-ı zebân (29/22)

Kerem kıl-:

Kıl kerem ey Melekü'l-mevt biraz imhâl et
 Cânımı almak için âfet-i cânım gelsin (4/6)

Kûy-ı uzlette bırak-:

Kûy-ı 'uzbette bırakıp gideli 'âşıkıñı
 Hem-nişîni elem ü hem-nefes-i derd ü belâ (90/4)

Külhan-ı âlâma düş-:

Meserret gül-şeninde yârile hem-bezm iken Şıdkî
 Yanar ḥasretle şimdi külhan-ı âlâma düşmüştür (136/10)

Livâ dik-:

Olalı mülk-i gönül câ-yı ḥayâlîñ şanemâ
 Leşker-i ḥâl ü ḥaṭıñ ġâlib olup dikti livâ (84/1)

Makam bul-:

Almasaydı mâh eger mihr-i cemâliñden şeref
 Ṭârim-i a'lâda bulmazdı maḳâm-ı muḥteşem (30/4)

Mey-i gül-fâma düş-:

‘Aceb bir hālet-i neş’et-fezā var reng-i būyuñda
Meger ‘aks-i ruḥuñ cām-ı mey-i gül-fāma düşmüştür (127/2)

Mihr-i dehr-i dūna aldan-:

Şaḳın aldanma mihr-i dehr-i dūna
Şaña yetmez mı geçmişler şümūna (10/1)

Müjgānını depret-:

Göz göz açtı ‘ākıbet sīnemde ḳanlı yaralar
Sevdiğim depretme müjgānıñ demez miydim saña (96/3)

Nā-kāma düş-:

Naşībin aldı herkes birli beşli ḥān-ı vaşlıñdan
Ġam-ı hicrānıñ ancaḳ Şıdkı-i nā-kāma düşmüştür (127/7)

Nakd-i aklını târâca ver-:

Der-be-der ḳaldıñ verip taraça nakd-i ‘aklıñı
Şıdkıyā dil verme ḥübāna aman derdim saña (92/7)

Nakd-i cân ol-:

Verdiği kālā-yı vaşla nakd-i cân olsa nola
Çünkü batḳın müşterī germiyyet-i bāzār eder (138/5)

Nāma düş-:

Eder şad çāk levḥ-i sīnesin biñ neşter-i miḥnet
Nigīn-āsā olur kim ārzū-yı nāma düşmüştür (127/4)

Nār-ı hicrân ile yandır-:

Ḥānedān-ı Muştafā Āl-i ‘abānıñ ‘aşḳına
Nār-ı hicrānıñla yandırma edip işim fiğān (29/25)

Nāvek-i miḥnet yağ-:

Firāk-ı āşınā cevri-i ‘adū işkence-i ğurbet
Gözünde ḳanlı nem göñlünde ğam ser-güşte-i ḥayret
Eder biryān bağrın teşnelikle āteş-i ḥasret

Yağar kıavs-ı kazaadan başı üzre nāvek-i miñnet
 Görüñ hātif nidā eyler esir-i Kerbelā Zeyneb
 Kilāb-ı kavm-i Süfyān ellerinde mübtelā Zeyneb (43/2)

Naza kaydır-:

La'bile çevgān-ı nāza kaydırıp kūy-ı dili
 Bir oyun etti bize hālā ki ol 'ayyār eder (138/2)

Nazarın sataşması:

Beñzetip tal'atiñe mihri mehi 'arızına
 Gündüzün mihre gece māha şataşdı nazarım (7/2)

Nazar sal-:

Eşheb-i ikbālile ey dil-rübā
 Eyleme üftādeleriñ zır-i pā
 Neşve-i naḥvetle olup mübtelā
 Mest çıkıp şalma nazar her yaña
 Görme revā kim ola 'ālem ḥarāb (66/2)

Nazar kes-:

'İbret alıp gerdiş-i āfākıtan
 Behredir ol aḥsen-i aḥlākıtan
 Himmet ararsañ dil-i müştākıtan
 Kesme nazar cānib-i 'uşşākıtan
 Nāle-i dil-süzdan et ictināb (66/3)

Nazar kıl-:

..... ol kıl nazar şefkatle hāl-i zārıma
 Eyleme maḥrūm lütfüñden bu 'abd-i aḥkeri (36/10)

Nâzır ol-:

Dide-i 'uşşākta nâzır olan sensin hemin
 'Ārız-ı ma'şūkta manzūr hem sensin 'ayān (29/15)

Nevâziş göster-:

Ġamze u ebrûlarıñ gizli nevâziş gösterir
 Sen deseñ de nâzenînim zâhirâ küstüm saña (98/4)

Nigehinden va'd ü id görün-:

Kâh eder vuşlatın îmâ gehî hışm u sitemin
 Nigehinden görünür 'âşıkına va'd ü id (119/3)

Ömrü kem ol-:

Telef-i leşker-i haţ olsa 'aceb mi ġamzeñ
 Mâ'il-i cevır olanıñ 'ömrü kem olmaz da n olur (144/6)

Özünü büryân et-:

Âteş-i fırkatle rûz-ı şeb özün biryân eden
 Eşk-i hûn-âb-ı teħassürle gözün giryân eden
 Zikr ü fikr ü 'âdetin buġz-ı benî Süfyân eden
 Âsitân-ı ehl-i beyt-i vaķf-ı cism ü cân eden
 Bende-i Âl-i 'abâ Şıdkî gedâniñ 'aşkına (48/7)

Pâ-mâl ol-:

'İlm ü 'irfânıñ ile olsa cihân mâl-â-mâl
 Aramaz şûret-i tervîc-i umûruñ cühhâl
 Bu riyânıñ serilip hâmede olma pâ-mâl
 Devr-i ebvâbiledir şimdi küşâd-ı âmâl
 Biz hemân der-be-der olmuştâ fütûhât okuruz (63/5)

Pâ-mâl-i sevda eyle-:

Bizi pâ-mâl-i sevdâ eyleyen zülfüñ hevâsıdır
 Yâ sen çanâı perîşân kâkülüñ hayrânsıñ cânâ (94/3)

Peydâh ol-:

Mu'âdil olsa zâlim kuvvet u miknettede Nemrûda
 Aña mânend-i peşşe bir 'adû peydâh olur bir gün (2/7)

Pister-i gamda yatıp kal-:

Pister-i gamda yatıp kaldı vücūdum Şıdķı
 Āh ol şāh baña etmiyedi lütf ile devā (90/5)

Rāh-ı ravzada bīt-:

Rāh-ı ravzañda biten hār-ı muğeylāna ‘aceb
 Bezl olsun mu gül ü sünbülü bāğ-ı İremiñ (31/5)

Rāh-ı vulatın kesil-:

Kesildi her taraftan rāh-ı vuşlat
 Seni kaşta bulam ey māh-ı ʔalʔat (6/1)

Renc-i humār-ı hicri çek-:

Çekmemek mümkün müdür renc-i humār-ı hicrini
 Neşʔe-i cāhile her kim dehrde sekrān olur (9/6)

Ruh sür-:

Ser-fürü etmez iken pādişeh-i devrān
 Bende-i halka-begüş oldu gönül cānāna
 Dün sürüp ruḡlarımız pīşiñe dīvān
 Hāk-pā-yı der-i vālā-yı şeh-i hūbāna
 ‘Arz olundu yine biñ āhla enhā-yı emel (69/3)

Rûze-i hicrânı tutmakta kal-:

Rûze-i hicrānıñı tutmakta kaldım huşk-i leb
 Çünkü akşām oldu ey kaşı hilālim bir ş u ver (131/2)

Sāye-endāz ol-:

Bārī lütf et sāye-endāz ol mezārım üstüne
 Yetmediñ feryādın oldum inan derdim saña (92/6)

Sāye sal-:

Şāye şalsın serime serv-i revānım gelsin
 Yüze başsın qademin cān-ı cihānım gelsin (4/1)

Ser sal-:

Beyhüde şalmadım serim endüh-ı belāya
İrş oldu baña derd-i muḥabbet pederimden (3/6)

Sere al-:

Āh kim encāmını fikr etmeyip birden bire
Almışım sen āfetiñ sevdā-yı gīsusun sere
Şīşe-i cer ü qarārı ‘ākıbet çaldım yere
Her bakışta vāle ḥayrānıñ oldum göz göre
Görmemek yekdir görüp dīvāne olmaḡtan seni (58/2)

Ser koy-:

Ḥālet-i meyle yakılmıştır dü çeşm-i mest-i nāz
Şanki bir bālīne ser koymuş iki rencürdur (137/2)

Sine dağla-:

Ḥasretle sīne dāğlayan mātemle kara bağlayan
Bu ḥaymelerde ağlayan Āl-i resūl-i Kibriyā (49/9)

Sine ger-:

Gerdiler sīnelerin ḥādişe-gāh-ı kādere
Rāh-ı Ḥaḡta hedef-i tūr-i ḡazādır Ḥaseneyn (41/6)

Sinesini sad çāk et-:

Sīnesin şad çāk eder görse turunc portaḡalı
Cām-gāh-ı sīnede mişver iki terfende var (128/4)

Şimşîr-i cefā çek-:

Neki nāzla ey Ḥüsrev-i iḡlīm-i vefā
Çeşm-i mestiñ yine çekti baña şimşîr-i cefā (90/1)

Sirişki çağla-:

Bu günde Fāṭıma ḡan ağlamaz mı
Ġam u ḡasretle baḡrın dāğlamaz mı

Sirişki 'ālikānıñ çağlamaz mı
 Melekler cümle kara bağlamaz mı
 'Aceb dehşetli kanlı mā-cerādır
 Meger kim mātem-i Āl-i 'abādır (45/3)

Şeref al-:

Almasaydı māh eger mihr-i cemāliñden şeref
 Tārim-i a'lāda bulmazdı maḳām-ı muhteşem (30/4)

Ta'b çek-:

Hasret-i la'liñ ile ey gonce-leb
 Bülbül-i zārıñ yeter çeksın ta'b
 Hālet-i çeşm-i ḥumārıñ mı 'aceb
 Eyleyen günden güne derdim füzūn (77/4)

Tâc-ı ser eyle-:

Görmese tıbb-ḥāne-i feyziñde 'ayş-ı terbiyet
 Eyleye bilmez idi 'ālemde iḥyā-yı raḥm (30/15)

Tali'ni döndür-:

Menzil-i aḥterim olsaydı eger burc-ı sa'īd
 döndürmez idi ṭālī'imi çarḥ-ı 'anīd (119/1)

Tehî kal-:

Tehî ḳalmış ezel mey-ḥānesinden sāğar-ı baḥtım
 Ne ḥācet iştikāya ṭālī'-i nekbet medārımdan (25/6)

Terk-i dīn et-:

Kimseye ašlā vefāsı olmayan dünyā için
 Terk-i dīn etmekligi 'āḳıl eder mi irtikāb (100/9)

Terk-i ülfet eyle-:

Meclise gelme demem ammā tekellüm eylemem
 Terk-i ülfet eylemem ben vāḳı'ā küstüm saña (98/2)

Teşvîşe bulaş-:

Şâne-veş perçem-i dil-cûya şataştı zihinim
 Çîn-i ebrû ile teşvîşe bulaştı zihinim
 Ne yaman fikret-i sevdâya şuvaştı zihinim
 Çemenistân-ı taḥayyülde tolaştı zihinim
 Çünkü zülfüñ gibi bir sünbül-i zîbâ bulamam (60/2)

Toprakla yeksân kıl-:

Kıldı menfûr-ı deriñ bende-i manzûruñ iken
 Çaldı baştan yere toprağıle kıldı yek-sân (83/9)

Vech-i inşaya düş-:

Ararken bir zemîn-i tâze ben evşâf-ı ḥüsnüñde
 Münāsib bir ğazel şanıñda düştü vech-i inşāya (82/25)

Yakayı çâk çâk et-:

Yaşamı zûlm-i muşîbetten ederdim çâk çâk
 Girse Şıdkî destime bir kerre dâmdân-ı şebâb (100/11)

Zincir-i gam ol-

Leylî-i zülfüñe qarşı kılan izhâr-ı cünûn
 Pişte-i ḥalka-i zencîr-i ğam olmaz da n olur (144/4)

Zulmet-i küfre sal-:

Râh-ı 'îrfânıñda bu bende hemîşe küfr ü dîn
 Zulmet-i küfre şalan küffârı sensin bî-gümân (29/17)

Zülf-i müşğînini perişan eyle-:

Zülf-i müşğînin perîşân eyledi bād-ı cefâ
 Sünbül-i zîbâ iken bâğ-ı resûl-i efḥama (46/21)

Zülfünü dâm eyle-:

Rûzumuzu hicrile şâm eyleyip

Silsile-i zülfünü dām eyleyip
 Mürğ-i dil zārımı rām eyleyip
 Aldı ele şūh-ı sitem-kār-ı ‘aşk (67/12)

2.3.4.2. Atasözleri ve atasözü mahiyetindeki sözler

Sıdkî Efendi, divânında deyimler kadar zengin olmasa da anlatımı tezyin ve manayı desteklemek için aralarda atasözü ve atasözü mahiyetindeki sözlere de yer vermiştir. Atasözleri ve atasözü mahiyetindeki sözler genelde Arapça ve Farsça terkipler ile kurulmuş ve kullanılmıştır. Kullanılan atasözleri pek bilindik olan atasözleri değildir. Muhtemelen Türkçe kullanılan atasözler yöresel atasözleri olup, Farsça terkipler ile kurulan atasözleri de Farsça’dan alınma atasözleridir.

Ayı kaval dinlemez:

Diñlemez ayı kaval eyleme tazıyî-i nefis
 Etme şöfiye şakın gâfil-i mînâdan baḥş (114/5)

Bekâ zevkini bulan cāmına cismini firâr eyler:

‘Ayş-ı nāsūt istemez deryâ-yı lāhūta ṭalan
 Ayık olmaz neş’e-i cām-ı liḳādan kām alan
 Cāmına cismin firâr eyler beḳā zevḳin bulan
 Mūtū ḳable en-temūtū sırrına maḫḫar olan
 Gördü anlar ḫaşr-ı neşri nefḫa-i sūr olmadın (14/5)

Cümleden dūr olmadan kimse Hakk’a vâsıl olamaz / Ta ki pür nūr olmadan her gönülde kenz açılmaz:

Yār yār olmaz saña aḡyârdan dūr olmadın
 Mā-sivâdan el çekip maṭlûba maḫşûr olmadın
 ‘İzz ü māl ü cāhidin zilletle maḫḫûr olmadın
 Vâsıl olmaz kimse Ḥaḳḳa cümleden dūr olmadın
 Kenz açılmaz her gönülde tā ki pür nūr olmadın (14/1)

Düşmanını besleyen dostunu aç bırakmaz:

Saña maḫsûm olana kimse uzatmaz destin
 Sen de çok eyleme Ḥaḳḳıñ ni’am-ı serbestin

Sıdkî yâd et kûluna va'd-ı vefâ peyvestin
 Besleyen düşmanını aç bırakır mı dostun
 Rızk için çekme gamı naḥnû ḳasemnâyı gözet
 Ḳavle i'lâma ne ḥâcet der-i Mevlâyı gözet (72/9)

Eski düşman dost olmaz:

Eski düşmânımı dost oldu şanırdım ammâ
 Var imiş mâr gibi zehr-i ḥasad anda nihân (83/18)

Hâne ma'mûr olmadan sarâya pâdişâh konmaz:

Olmak isterseñ maḳâm-ı evliyâyâ müsteḥaḳ
 Ḥâce-i ders-ḥâne-i tecrîdten aḥz et sebaḳ
 Ehl-i tevḥîd içre hem budur kelâm-ı müttefaḳ
 Söz çıka doğru gönûlden tâ tecellî ede Ḥaḳ
 Pâdişâh ḳonmaz sarâya ḥâne ma'mûr olmadın (14/2)

Her kim ilticâ ederse gadrden mahfuz olur:

Gadrden maḥfûz olur her kim ederse ilticâ
 Devlet-i bünyân-ı şer'iñdir 'aceb ḥısn-ı ḥaşîn (35/14)

Her kim irtibat ederse nâ'il-i maksûd olur:

Nâ'il-i maḳşûd olur her kim ederse irtibât
 Ehl-i beytiñ ümmet-i merḥûmeye ḥabl-i metîn (35/11)

Hilye-i irfândan ârî olan âdem olmaz:

Âdem olmaz ḥilye-i 'irfândan 'ârî olan
 Şaḥş-ı bî-iẓ'ânıñ olmaz nisbeti insânile (20/2)

İcrâ-yı subḥ sipârişler etmez:

Gerektir ka'be-i kûyuñda yârıñ bezl-i cân etmek
 Mişâldir söylenir icrâ-yı şubḥ etmez sipârişler (129/6)

İnsanın kadrini bilen yine ancak insan olur:

Añlamaz civân-ı bî-iẓ'ân-ı âdem

Ḳadri insānı bilen ancak yine insān olur (9/13)

Kara ev içinde ettiğin hesâp dağda gelmez/ Dünyada kimse ayetin hallerinden haberdar olmaz:

Kimse olmaz dehrde aḥvāl-i āyetten ḥabîr
Tağda gelmez kâra ev içinde ettiğin ḥesâb (100/8)

Kısmet-i rûz-ı ezel sonradan tağyîr olmaz:

Kısmet-i rûz-ı ezel şoñradan olmaz tağyîr
Rızq-ı maḳtû'uñu tezyîd edebilmez tezvîr
Kendi nefiñ zarar-ı 'âmile etme tevfir
Muḥtekirlikle edip 'âleme nāmıñ teşhîr
Rızq için çekme ğamı naḥnû ḳasemnâyı gözet
Ḳavle i'lâma ne ḥâcet der-i Mevlâyı gözet (72/4)

Nakd-i emelin sevk-i takdîre kıymeti yok:

'Ârif olduñ ise ḥükmüne Ḥakîm-i ezeliñ
Olma pâyeste-i taḳyîdi bu tûl-ı emeliñ
Sevḳ-i taḳdîrde yok kıymeti nakd-i 'ameliñ
Rızq-ı maḳdûruñ ile oldu muṭâbıḳ eceliñ
Rızq için çekme ğamı naḥnû ḳasemnâyı gözet
Ḳavle i'lâma ne ḥâcet der-i Mevlâyı gözet (72/2)

Sûr ile handân olan mâtem ile giryân olur:

Her zamân ta'ḳîb eder yek-dîgerin şādî ü ğam
Sûrile ḥandân olan mâtem ile giryân olur (9/12)

Şahs-ı le'îmîn ni'amı gayra vâsıl olmaz:

Umma her gördüğün erbâb-ı diremden keremi
Ġayra vâsıl olamaz şahş-ı le'îmiñ ni'amı
Ḳāni' ol kısmetiñe çekme cihānda ele mi
Zâkir ol şubḥ u mesâ Râzıḳ-ı cümle ümemi
Rızq için çekme ğamı naḥnû ḳasemnâyı gözet
Ḳavle i'lâma ne ḥâcet der-i Mevlâyı gözet (72/7)

2.4. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.4.1. Din

2.4.1.1. Allah

Sıdkî Efendi Divânında tevhit konusu birçok gazelinde işlendiği gibi kaside tarzında yazılmış 26 beyitten oluşan Tevhit Kasidesi de mevcuttur. Şair manzumelerinde;

Ahad (53/1)

Âhir (30/19)

Allah (30/27)

Azîm (73/3)

Bâis (48/5)

Bârî (32/8)

Bedî (29/1)

Cebbâr (112/5)

Celîl (8/4, 39/6)

Cenâb (48/1)

Guffâr (73/3)

Hakk (2/6, 9/2, 9/14, 10/7, 10/10, 14/1, 14/2, 14/3, 14/4, 14/7, 21/12, 30/10, 34/3, 35/10, 36/14, 38/5, 38/12, 39/10, 41/5, 41/6, 46/8, 47/2, 48/3, 49/4, 50/2, 53/4, 53/5, 72/9, 97/8, 97/10, 99/8, 100/7)

Hakîm (10/9, 29/1, 72/2, 99/6, 100/6)

Hâlik (21/3, 53/1, 72/1)

Hallâk-ı Ezel (54/4)

Hû (130/5)

Hüdâ (33/3, 39/6, 46/35, 46/47, 47/4, 48/1, 53/3, 53/4, 54/7, 105/5)

Îlâh (83/11)

Kahhâr (1/3)

Kerim (26/19, 73/3, 118/6)

Kibriyâ (39/3, 45/6, 48/1, 49/9)

Mevlâ (35/13, 36/10, 50/2, 65/6, 72/1, 72/2, 72/3, 72/14, 72/5, 72/6, 72/7, 72/8, 72/9, 101/6, 125/7)

Müste'ân (29/23)

Pâdişâh (30/13)

Rabb (38/4, 48/2, 83/14, 91/6, 101/6, 103/1, 103/2, 103/3, 103/4, 103/5)

Rabb-i a'lâ (36/13)

Rahmeten li'l-âlemin (30/31, 36/11)

Rahmân (20/7, 32/6)

Râzık (72/6,7)

Rezzâk (9/8, 72/5)

Samed (53/1)

Sâni' (29/1, 74/4, 112/5)

Tabîb-i Ezel (144/10)

Te'âlâ (17/3, 91/6, 101/6)

Üstad-ı Ezel (109/2)

Zat-ı İzzet (29/4)

gibi Allah'ın isim¹⁵ ve sıfatlarını kullanmıştır. Şairin Allah inancı ehl-i sünnet itikadına bağlıdır. Allah tüm kâinatın yaratıcısı olup, O'nun emirleri ve işleri hikmetlidir:

Ey Hâkîm-i kâmil-i şüret-dih-i kevn ü mekân

Ey Bedî-i Şâni'-i zînet-fezâ-yı âsumân (29/1)

“Ey mekânın ve mevcudatın (kainat) noksansız suretini veren ve emirleri hikmetli olan Allah'ım. Ey göğün süsünü yapan eşi benzeri olmayan Allah'ım.”

Allah, tüm kâinatın eksiksiz yaratıcısıdır ve onun tüm emirlerinde, yarattıklarında bir hikmet mevcuttur. O, eşi benzeri olmayan, tüm mevcudiyeti olduğu gibi göğü de en güzel şekilde bezeyen, yaratan ve kullarının hizmetine sunandır.

Şıdkıyâ kesmem ümîdim rahmet-i Rahmândan

Gerçi geçti günlerim hep fişkile 'işyânile (20/7)

“Ey Sıdkî günlerim hep hak yolundan sapıp isyanla geçse bile Allah'ın rahmetinden ümidimi kesmem.”

Tevhit inancında Allah kendisinden ve rahmetinden ümit kesilmeyendir. Tevhit akidesine göre iman eden bir müslüman Allah'tan ümidini kesmez. Zira

¹⁵ Divanda Allah'ın 99 güzel ismi olan Esmâ-i Hüsnâ'dan 17 tanesi geçmektedir.

Rahmân isminin sahibi olan Allah; kimseye ayırım yapmaksızın merhamet edendir. Aşağıdaki beyit de aynı minval üzerinedir:

Yüz tutup yüzü kara desti tehî dīvānıña

Āyet-i lâ-taḫnaṭū oldu baña vird-i zebān (29/24)

“Yüzüm kara, elim boş olarak huzuruna teveccüh ettim, ‘(Allah’tan) umudunuzu kesmeyin’ ayetini dilime doladım.”

Şair bu beyitte de bir önceki beyitteki düşüncesini ayet ile desteklemiştir. Ne kadar günahkâr olursan ol, yüzün kara elin boş da olsa Allah’ın huzuruna geldiğinde, af dilediğinde tüm günahların bağışlanır. Şair bu ayeti kullanarak umutsuzluğun yeri olmadığını vurgulamak istemiştir.

2.4.1.1.1. Sanat ve hilkat

Herşeye gücü yeten ve hiç bir şeye muhtaç olmayan Allah’ın zatını bilemediğimiz gibi onu yarattıkları ile yani sıfatları ile anlayabiliriz. Allah görüp görmediğimiz canlı cansız tüm mahlukatın yaratıcısıdır. O yaratıklarına muhtaç değildir fakat bilinmek istediği için insanlara sanatı ile yol göstermektedir. İnsanoğlu bir sanat eserine baktığında bile aklına ilk gelen eserin sahibi olur. Allah da yeryüzündeki sayısız sanat eserini insanlar düşünsünler diye yaratmıştır.

Qılmazım ‘ilm fikre aḥḳar zerre sırr-ı kâ’inât

Mezra‘-i *şun*’unda ednâ sebzedir bāğ-ı cihân (29/2)

“Kâinatın sırrı olan ilim ve fikre zerre kadar hor bakmam. Yarattığın mezrada dünyanın bahçesi en aşağı yeşilliktir.”

İlim ve fikir kâinatın sırrıdır ve Allah’ın bize vermiş olduğu kısıtlı ilim sayesinde onun yarattıklarını düşünebilir ve bu sayede dünyada gördüğümüz eserlere hor bakmayız. Zira onun yaratışı dünyada bizim gördüğümüz güzelliklerden daha güzeldir. Ve onun yarattıklarına bakarak güzel dediğimiz şeylerden daha güzelini yaratmaya kadirdir.

Şavlecân-ı şaṭvetiñde kürredir ṭüb-ı zemîn

Aylı günlü sâ‘at-i *şun*’undur eflāk ü zamân (29/12)

“Yer küre ezici güçte olan çevgânının topudur. Aylı günlü olan felekler ve zaman sanatının sâatidir.”

Özündür **hilkat**-i ekvâna bâ'is

Yüzündür fıtrat-ı insâna bâ'is (32/1)

“Evrenlerin yaratılışına sebep olan sensin. İnsanın yaratılışına sebep olan ise senin yüzündür.”

Allah, dilemese âlemleri yaratmazdı. Fakat o bilinmek istedi ve sanat sıfatıyla âlemleri halk etti. İnsanı yaratmasına sebep ise kendini yüzünü insanda görmek istemsidir. Bu bize “Allah Âdemi kendi suretinde yarattı (إن الله خلق آدم على صورته)” hadisini hatırlatır ve beyitte bu hadise mealen telmih yapılmıştır. Tasavvufî ıstılahatta insan bu hadis ile açıklanmaktadır ve insan da Allah’ın bir sanatıdır ve onu en güzel şekilde kendi suretine bakarak yaratmıştır.

2.4.1.1.2. Kaza ve kader

Allah’ın ezeli hükmü, taktir, Levh-i Mahfuz’da yazılı olanların vücut bulmadan evvelki haline kader, vuku bulmasına da kaza denir¹⁶. Kader İslam’ın şartlarından biri olup şiirler de genellikle kader ile birlikte kullanılmıştır. Kaza ise daha çok ok (sihâm, tîr) ve kılıç (tîğ) kelimeleriyle birlikte tamlama olarak kullanılır.

Divânda kaza (2/2- 7/6- 16/6- 18/2- 30/3- 41/6- 43/2- 46/20- 49/5- 53/4- 65/2- 120/6) ve kader (7/5- 10/9- 18/3- 30/3- 41/6- 63/6- 65/3- 107/1- 120/6) numaralı şiirlerde geçmektedir.

Gerdiler sînelerin hâdiş-e-gâh-ı **kadere**

Râh-ı Hâkta hedef-i tîr-i **kazâ**dır Haseneyn (41/6)

“Göğüslerini kaderin hadise yerine serdiler, Hasan ve Hüseyin Hakk’ın yolunda kaza okunun hedefidir.”

Hasan ve Hüseyin ezelden kaderlerinde çizilenlerin vuku bulmasıyla kaza okunun hedefi olmuşlardır.

Kim olursa enşibâ-i âverde-i hüküm-i **kader**

¹⁶ İskender Pala. (2000). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. Ötüken, İstanbul, s.221.

Eylemek lâzım aña mürr-i ~~kazâ~~dan iltizâz (120/6)

“Kim kaderin hükmünün getirmiş olduğu nasiplerden olursa, ona kazanın acısından lezzet buldurmak lazımdır.”

İnsan başına gelen kötü şeyleri de kabul edip ondan lezzet almaya çalışmalıdır ve kaderine rıza göstermelidir.

Sıdkî Efendi'nin kader ve kaza anlayışı İslam ekolüne uygundur. Kaza ve kader Allah'tandır ve başımıza gelecekler daha önceden levh-i mahfuzda ilahi kalemle yazılmıştır. Başa gelen iyi veya kötü ne varsa hepsini Allah'tan bilmeli ve şükredip, sabretmelidir. Nasıl ki iyi şeyler ile mükafatlandırıldığımızda şükredip seviniyorsak, başımıza gelen kötü şeyler de de hüsn-i kabul gösterip, şükretmeli ve sabır göstermelidir. Aşağıdaki beyit bir bakıma Sıdkî Efendi'nin kader ve kaza anlayışını özetler mahiyettedir.

Tahmîr edince tıynimiz Hâlik-i Şamed

Kıldı muhammer gerçi gam u guşşayı 'aded

Tekmîl kıldı lebiñ meserretle ol Aḥad

Hâşâ ki muṣṭarr bendesine etmeye meded

İnsândır memerr-i vuḳû'ât-ı nîk ü bed

Şabret kemâl-i miḥnete in nîz be-güzered (53/1)

“Her şeyin kendisine muhtaç olduğu ve kendisinin hiçbir şeye muhtaç olmadığı Allah, çamurumuzu yoğurunca, adedince gam ve kederi de yoğurdu. Hâşâ ki çaresiz kuluna medet etmemek için O, tek olan Allah sevinçle dudağını kemale erdirdi. İnsan iyi ve kötü olayların geçididir. Gamın son derecesine kadar sabret, zira bu da geçer.”

2.4.1.2. Melekler

Din ile alakalı motiflerden birçoğunu manzumelerinde işleyen Sıdkî Efendi, hem cin isim olarak hem de özel isim olarak muhtelif beyitlerde meleklerden bahseder. Özel isim olarak “Melekü'l-mevt (4/6), Azrail (29/5) Kerrubiyân (29/3), Cibrîl (29/4), Cebrail (31/1, 97/9), Mikâîl (29/5), İsrâfil (29/4), Kirâmen Kâtibîn (30/30), Ruhü'l-Kudüs (39/6), Ruh-i Kudsî (75/2), Hârût (55/4, 147/6), Mârût (55/4, 56/2, 147/6) şeklinde geçer. Ayrıca cennet ehli olan erkeklere verilecek hizmetli melekler de Huri (71/2) ve Hûr-i in (33/1, 46/41) şeklinde geçer.

Hük-m-i fermânında **'Azrâîl** bir 'abd-i zelîl

Hân-ı ihsânında **Mikâîl**dir kısmet-resân (29/4)

“(Allah’ım) senin emrinde Azrail zelil bir kuldur. Lütettiğin sofranda ise Mikâîl kısmet dağıtandır.”

Bu beyitte şair iki büyük meleği zikretmiştir. Melekler Allah’ın emrinde onun buyruklarını yerine getirmek için çalışmaktadırlar. Azrail Allah’ın emir karşısında zelil bir köledir. Mikâîl ise O’nun bereketli sofrasından kısmet dağıtandır.

Kirâmen Kâtibîn melekleri adı üstünde kulların sevap ve günahlarını yazmakla görevli meleklerdir:

Görmedi hüsn-i ‘amel benden **Kirâmen Kâtibîn**

Defter-i a’mâlime cürmüm yazarlar dem-be-dem (30/30)

“Amel defterime daima günahımı yazan Kirâmen Kâtibîn benden güzel amel görmedi.”

Qıl kerem ey **Melekü’l-mevt** biraz imhâl et

Cânımı almak için âfet-i cânım gelsin (4/6)

“Ey ölüm meleği cömert davran ve biraz mühlet ver ki canımı almak için güzel gelsin.”

Sevgilisinin canını almasını isteyen şair bu beyitte ölüm meleği olan Cebrail’den zaman istemektedir.

2.4.1.3. Kutsal kitaplar

Sıdkî Efendi Divânında kutsal kitaplardan sadece Kur’an-ı Kerim (20/5, 29/14, 32/7, 41/7), İncil (88/3) geçmekte, ve genel olarak da bir yer de Çâr Kitab’ın (Dört Kitap) (88/3) bahsi geçmektedir. Ayrıca bir yerde Kur’an yerine mushaf (63/1) kelimesi de kullanılmıştır.

2.4.1.4. Ayet ve hadisler

İktibas; ayetten, hadisten alınan bir parça ile sözü tezyin ve manayı teyit etmektir¹⁷.

2.4.1.4.1. Ayetler

Sıdkî Efendi Divânında 14 yerde ayetlerden lafzi olarak iktibas yapmıştır. Bazı beyitlerde ise Arapça iktibasların içerisinde ayetlere yer vermiştir. Tespit edilen bu ayetler şunlardır:

Lā yūs'el (لا يسئل): Enbiya¹⁸ (21/23) suresinden yapılan bir iktibastır. Bu ayette, Allah ne yaparsa yapsın onu sorumlu tutabilecek bir makamın olmadığı, O'nun dışındaki tüm varlıkların O'na karşı sorumlu oldukları ve bir gün O'na hesap verecekleri üzerinde durulur.

Kimseniñ yok itirāza zehresi efāliñe

Çünkü ettiñ tîğ-i ***lā-yūs'el*** ile kaç-ı zebān (29/22)

“İşlerine kimsenin itiraz etmeye cesareti yok, çünkü –lâ yūs'el- ayeti ile dili kestin.”

Beyitte de görüldüğü gibi Allah'ın işlerini sorgulamaya kimse cesaret edemez, zira Allah ayeti ile dilleri susturmuştur. Tek sorgulayıcı Allah'tır.

Lā taknaṭū (لا تقنطوا): Bu iktibas Zümer¹⁹ (39/53) suresinden yapılmıştır. Bu ayette günahlarında aşırı giden ve bu sebeple affolunmayacağını düşünen insanlara cevaben Allah'ın rahmetinin bol olduğu ve tövbe edenlerin af edileceğini ifade etmektedir. Ayet Hz. Hamza'nın katili Vahşî veya Ayyaş b. Ebi Rebi'a, Velid b. Velid gibi birkaç kişi ya da puta tapan, adam öldüren, büyük günah işleyen, bu yüzden Allah'ın kendilerini affetmeyeceği inancıyla umut kesen Mekkeliler hakkında indirilmiştir²⁰.

¹⁷ Kürkçüoğlu, a.g.e., s.61.

¹⁸ Kur'an, 21 Enbiya Suresi, Ayet 9, (لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ) “Allah yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorğuya çekileceklerdir.”

¹⁹ Kur'an, 39 Zümer Suresi, Ayet 53, (لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ) “Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyiniz.”

²⁰ Mehmet Yılmaz. (1992). Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler. Enderun Kitapevi, İstanbul, s.104.

Yüz tutup yüzü kara desti tehī dīvānıña

Āyet-i ***lā-taknaṭū*** oldu baña vird-i zebān (29/24)

“Yüzüm kara, elim boş olarak huzuruna teveccüh ettim, ‘(Allah’tan) umudunuzu kesmeyin’ ayetini dilime doladım.”

Raḥmeten li’l-‘ālemīn (رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ): Enbiya²¹ (21/107) suresinden yapılan bir iktibas olup Hz. Muhammed’in tüm insanlara peygamber olarak gönderildiğini bildirmektedir. Sıdkî Efendi Divânında iki yerde (30/31-37/11) bu iktibas geçmektedir. Ayrıca 35’inci şiirin (naat) 10’uncu beytinde de mealen geçmektedir.

Yüz karasıyla yapıştım dāmen-i iḥsānıña

Raḥmeten li’l-‘ālemīn şanıñda yazıldı rakam (30/31)

“Yüz karasıyla ihsan eteğine yapıştım, âlemlere rahmet için şanında rakam yazıldı.”

Vücūdu ***raḥmeten li’l-‘ālemīn***dir

Şefî-i dār-ı uḥrâdır Muḥammed (37/11)

“Muhammed’in vücudu âlemlere rahmet içindir ve O ahiretin şefaâtçısıdır.”

Le-‘Amrük (لَعْمَرُكُ): Bu ayet-i şerife Hicr²² (15/72) suresinde geçmektedir. Allah bu sözle “senin ömrüne ant olsun” diyerek Hz. Muhammed’i üzerine yemin etmektedir. Bu tabir edebiyatımızda peygamberimizin başına konulmuş bir taç olarak zikredilir.

Tâc-ı levlāk ü ***le-‘amrük*** hilḳatin ilbās edip

..... (35/2)

“-Levlāk- tacını ve –le-‘amrük- yaratılışını giyip ...”

Kâf u Nûn (كاف و نون): Bu ibare ayet değildir, fakat Kur’an-ı Kerim’de “kevn (olma)” kökünden türeme emir (kūn-كن : ol) çekimindeki iki harfin

²¹ Kur’an, 21 Enbiya Suresi, Ayet 107, (وَ مَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ) “Seni âlemlere rahmet olarak gönderdik.”

²² Kur’an, 15 Hicr Suresi, Ayet 72, (لَعْمَرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ) “Ömrüne andolsun ki; muhakkak ki, onlar sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.”

okunuşudur ve Kur'an-ı Kerim'de bu kelime Bakara²³ (2/117), Âl-i 'İmrân (3/47), En'âm (6/73), Nahl (16/40), Meryem (19/35), Yâsîn (36/82) ve Mü'min (40/68) surelerinde geçmektedir. Allah her dilediğini muhakkak yaratma kudretine sahiptir. Ve O neyi dilerse o hemen oluverir.

Zuhûr-ı **kâf u nûn**a oldu bâ'is

Hurûf-ı kevnî ma'nâdır Muhammed (37/4)

“Kâf ve nûn harflerinin ortaya çıkmasına (“ol!” emrine sebep olan) sebep; kâinatın harflerine mana olan Muhammed’dir.”

Beyitte her şeyin yaratılma sebebi olarak gösterilen Hz. Muhammed övülmekte ve dünyadaki tüm harflerin manasının Hz. Muhammed olduğu söylenmektedir. Allah her şeyi O’nun yüzü suyu hürmetine “ol!” emriyle yarattığı gibi âlemlere rahmet olan Hz. Muhammed’i de “ol!” emri ile yaratmış ve bu emrin icabı O’nun ile olmuştur.

Şirât-ı müstakîm (صراط مستقيم): Ayet Kur'an-ı Kerim’in muhtelif ayetlerinde geçmektedir²⁴. Divânda bu ayet bir beyitte geçmektedir.

Emrine tâbi' olan buldu **şirât-ı müstakîm**

Hıttâ-i islâm-ı haţt-ı istikâmettir ‘Alî (38/6)

“Emrine uyanlar doğru yolu buldu. Ali İslam beldelerinin doğru istikametidir.”

Hiz. Ali’nin peygamberin ve Kur’an’ın sırlarına vakıf olduğu vurgulanan beyitte, O’nun doğru yolda olduğu ve dolayısıyla ona tabi olanların doğru yolu bulacağı anlatılmak istenmiştir.

Ķurret’ül-‘ayn (قرة العين): Bu ayet-i kudsi Furkân (25/74)²⁵, Kasas (28/9) ve Secde (32/17) surelerinde geçmektedir. Bu tabir, göz nuru, göz bebeği, gözün aydın

²³ Kur’an, 2 Bakara Suresi, Ayet 117, ((بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ)), (O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece -ol!- der, o da hemen oluverir. ”

²⁴ Kur’an, 1 Fâtiha Suresi, Ayet 5, (إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) “Bizi doğru yola ilet. ”

²⁵ Kur’an, 25 Furkân Suresi, Ayet 74, (وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا) “Onlar ki, Rabbimiz, bize gözler sevinci (gönüller açan) eşler ve çocuklar lütfeyle ve bizi (azâbından) korunanlara önder yap, derler. ”

olacağı nimet gibi manalara gelmekte olup daha çok evlat ve çok değer verilen şeyler için kullanılmaktadır.²⁶

Dür-i dürc-i Hādīce **ḳurretü'l-ʿayn**-ı Muḥammedtir

Serāy-ı düdmān-ı Āl-i hāşim mehteri Zehrā (97/3)

“Hatice’nin kutusunun incisi Muhammed’in göz bebeğidir. Zehrâ Hâşim oğulları kabilesi sarayının hizmetkârıdır.”

Yüzhebü ‘ankümü’r-ricse (**يذهب عنكم الرجس**): Bu iktibas Ahzâb²⁷ (33/33) suresinden yapılmıştır.

Hādīs-i biẓ’atün minnī eder māhiyyetin ĩmā

Ve **yüzhebü ‘ankümü’r-ricse** āyetiniñ mazharı Zehrā (97/7)

“Mahiyetin –benden bir parçadır- hadisine işaret eder, ve Zehra –sizi gūnahtan temizler- ayetinin mazharıdır.”

Zehra Hz. Fatıma’nın lakabıdır. Hz. Fatıma’nın yüzü beyaz olduğu için bu adı almıştır.²⁸ Sağlığın, temizliğin timsali olan Fatıma ehli-i beytten olduğundan ayette buyrulduğu gibi Allah’ın temizlediği kullarındandır. Beyitte Hz. Fâtıma’nın bu yönüne dikkat çekilerek ayet ile bu görüş teyit edilmiştir.

Naḥnü ḳasemnā (**نحن قسمنا**): Bu ayet-i şerif de Zuhruf²⁹ (43/32) suresinden yapılmış olan bir iktibastır. Bu ibare ayrıca “yemin ettik” manasına da gelmektedir. Fakat edebi metinlerde ve incelenen divânda da rızık konusuyla işlendiği için “biz taksim ettik” manası alınmıştır. Divânda müseddes (72) tarzında yazılmış olan şiirin 9 altılığında da tekrar olarak geçmektedir. Ayrıca 104. şiirin 7. beytinde de bu ayetten iktibas yapılmıştır.

Rızık için çekme gamı **naḥnü ḳasemnā**yı gözet

Ḳavle i’lāma ne ḥācet der-i Mevlāyı gözet (72/1)

²⁶ Yılmaz, a.g.e., s.96.

²⁷ Kur’an, 33 Ahzâb Suresi, Ayet 33, (إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا) “Ey Ehlibeyit! Allah sadece sizden günahları gidermek ve sizi tertemiz temizlemek istiyor.”

²⁸ Pala, a.g.e., s.136.

²⁹ Kur’an, 43 Zuhruf Suresi, Ayet 32, (أَمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) “Rabbi’nin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik.”

“Rızık için gam çekme –biz taksim ettik- ayetini dikkate al. Söze, anlatmaya ne gerek var Mevla’nın kapısını gözet.”

Beyitte ayetle teyit edilerek açık bir şekilde söylendiği gibi kulun rızık için kaygılanmasına hacet yoktur, zira Allah herkesin rızıkını tayin etmiştir. Dolayısıyla söze ve anlatmaya gerek yoktur ve kul sadece Allah’ın kapısını gözlese kâfidir.

‘Usri yüsran (عسر يسراً):

Talâk³⁰ suresinde (65/7) geçen bu iktibas divânda (53/3) kelime olarak geçmektedir. Allah, kullarına her zorluktan sonra bir kolaylık verir.

Ğahrı içinde kıldı Hüdâ lütfünü nihân

Lütfünde eyler ister ise ğahrını ‘ayân

Kılmış ezelden ‘usrile yüsünü tev’emân

Ğam hâtırına bulmaya yol zevke bak hemân

İnsândır memerr-i vuķûât-ı nîk ü bed

Şabret kemâl-i miñnete İn nîz be-güzered (53/3)

“Eger lütfünde ğahrını açığa çıkarmak isterse, ikizler (kalemi) ezelden zorluk ve kolaylığını yazmışlardır. Gam hatırın için yol bulmaya hemen zevke bak. İnsan iyi ve kötü olayların geçididir. Gamin son derecesine kadar sabret, zira bu da geçer.”

Levh-i Mahfuzda olacakları yazan bir kalem vardır beyitte geçen tev’emân bir çeşit hat kalemidir ve burada ilahi kaleme gönderme yapılarak insanın yaşayacakları önceden bu kalem ile yazılmıştır. Allah her kuluna bir zorluk ve bu zorluktan sonra da bir kolaylık muhakkak verir. Ayete gönderme yapılarak anlatıma bu noktada zenginlik katılmak istenmiştir. Zira insan iyi ve kötü olaylara maruz kalan bir geçit gibidir. Şair bu noktada zahmetin, eziyetin son anına kadar sabredilmesini ve Allah’a tevekkül edilmesini istemektedir. Çünkü her zorluk gibi bu da geçecektir. Farsça bir iktibas olan “bu da geçer” sözünün kamil hali “bu da

³⁰ Kur’an, 65 Talâk Suresi, Ayet 7, (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَّا) (آتَاهَا سَيِّجَعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا) “Geniş imkan sahibi olan, geniş imkanlarından infak etsin (nafaka versin). Ve kim, üzerindeki rızık az ise, o taktirde Allah’ın ona verdiğiinden infak etsin. Allah kimseyi, ona verdiğiinden fazlası ile mükellef (sorumlu) tutmaz. Allah, zorluktan sonra kolaylık verecektir.”

geçer yâ Hû” şeklindedir. “Bu da geçer” ibaresi geçici dünyaya, “yâ Hû” ibaresi de baki olan Allah’a işarettir. Başa gelen iyi veya kötü her şey mutlaka bir gün geçer. Başa gelen kötü olaylara sabretmeli ve Allah’a tevekkül etmelidir.

Men yūhyī’l-‘izām (من يحيي العظام): Bu iktibas Yâsîn³¹ (36/78) suresinden yapılmıştır. İbârede (sübhâne men yūhyī’l-‘izām) her türlü kusurdan tenzih olan Allah’ın çürümüş dağılmış kemikleri dirilteceği üzerinde durulmaktadır. Bu ayetle Allah’ın “kudret” sıfatına dikkat çekilmektedir. Rivayete göre, müşriklerden As b. Vâil veya Übey b. Halef eline çürümüş bir kemik parçası almış ve onu ufalamış. Hz. Muhammed’de dönerek “Bu kemiği çürüdükten sonra, Allah diriltecek mi sanıyorsun?” diye sormuş. Bunun üzerine peygamber efendimiz “Evet, O, seni de diriltecek, hem seni ateşe de sokacak.” demiş. Bu olay üzerine bu ayet-i şerif nazil olmuş. Ayet birçok şairin şiirinde iktibas olarak kullanılmıştır.

Ey ki bulmuşken cinân içinde ‘izz ü ihtirâm
Oldu Âdem rû-yı gendüm-gününe müştâk nâm
Nola terk ettiyse zevki ârzûsile makâm
Ey cemâliñ bezm-gâh-ı ravza-i dârü’s-selâm
Şerbet-i şîrîn lebiñ sübhâne **men yūhyī’l-‘izām** (73/1)

“Âdem cennetler içinde izzet ve ihtiram bulmuşken, buğday renkli yüzüne can atan oldu. Ne olur zevki ve arzusuyla makamı terk ettiyse. Yüzünün güzelliği, cennetin bahçesinin eğlence yeridir. Tatlı dudağının şerbeti can verendir.”

Ḳāşırât’üt-ṭarf (قاصرات الطرف): Bu ayet Kur’an-ı Kerim’de Sâffât³² (37/48), Sâd (38/52) ve Rahmân (55/56) surelerinde geçmektedir. Ayet Arapça ibarenin içinde geçmektedir. Şair, sevgilinin güzelliğini anlatırken bu iktibastan faydalanmıştır.

Mürğ-i kudsî âşiyân tutmuştu tağ-ı hüsnuñe
Dâne-i hâliñ görüp düştü düzâg-ı hüsnuñe
Perde çekmiş zülf-i müşkîniñ otağ-ı hüsnuñe

³¹ Kur’an, 36 Yâsîn Suresi, Ayet 78, (وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ) “Vekendi yaratılışını unutup bize mi misâl getirdi: -Kemiklerimiz çürüyüp dağılmış haldeyken kim onlara can verecek?- dedi.”

³² Kur’an, 37 Sâffât Suresi, Ayet 48, (وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ) “Ve onların yanında, bakışlarını saklayan (sadece onlara çeviren) güzel gözlü kadınlar vardır.”

Haymeler çatmış kaşın eṭrāf-ı bāğ-ı ḥüsnüñe

Gözleriñdir **ḳāşırātü't-tarfi** fî taḥte'l-ḥıyām (73/2)

“Güzelliğinin dağını kutsal kuş yuva tutmuştu. O kuş benini görüp güzelliğinin tuzağına düştü. Misk kokulu zülfün güzelliğinin çadırına perde çekmiş, kaşın da güzelliğinin bağına çadırlar kurmuş. Gözlerin ise çadırların altından bakışlarını saklayandır”

Bu beyitte benzetmelerden istifade ederek sevgilinin güzelliği anlatılmış anlatıma güç katmak için de Arapçadan ve ayetten iktibas yapılmıştır. Sevgilinin güzel yüzü bir dağ ise âşık da o dağda sevgiliye yakın olmak için yuva kuracaktır. Sevgilinin gözleri aşığı büyüler ve gözler sevgilinin misk kokulu saçaları ile yarı kapalı bir şekildedir. Âşık bu büyülenmiş halle sevgilinin güzelliğini örten zülfünün yanındaki pusu durumundaki cazip yem gibi olan benine aldanır, aşığın gönül kuşu o yeme konar ve tuzağa düşer. Sevgilinin bu güzelliğinin yanında çatık kaşları gözünün yanında çadır kurmuştur ve aşığı mahveden o gözler çadırlar altından bakışlarını gizler.

Vallahû zû'l-faḍli'l-Aẓîm (والله ذو الفضل العظيم): Bu iktibas Kur'an-ı Kerim'de Bakara³³ (2/105), Âl-i İmrân (3/74), Enfâl (8/29), Hadîd (57/21-29) ve Cuma (62/4) surelerinde geçmektedir.

Yağfir leküm (يغفر لكم) : Bu ayet Kur'an-ı Kerim'de Ahkâf³⁴ (46/31), Saff (61/12) ve Nuh (71/4) suresinde geçmektedir.

Zümre-i 'ayyāşa zāhid serd edip nār-ı caḥîm

Nüş-ı şahbādan eyā ettirme ey şahş-ı le'im

Müznib-i muḥtāca yok mu lütf-i Ğuffār-ı Kerîm

Sâkıyâ peymāne şun **vallahû zû'l-faḍli'l-Aẓîm**

Muṭribā çek nağmeyi **yağfir leküm** yevmü'l-ḳıyām (73/3)

“Ey zahit, ey alçak şahıs, ayyaş zümresine kızgın ateşi (cehennem ateşini) soğuk edip, tatlı şaraptan etme. Muhtaç olan günahkâra cömert ve bağışlayan

³³ Kur'an, 2 Bakara Suresi, Ayet 105, (وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ) “Allah büyük lütuf sahibidir.”

³⁴ Kur'an, 46 Ahkâf Suresi, Ayet 31, (يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ مَن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مَن عَذَابِ أَلِيمٍ) “Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine icabet edin. Ve O'na iman edin ki, sizin günahlarınızı bağışlasın ve mağfiret etsin (sevaba çevirsin). Ve sizi elîm azaptan korusun.”

Allah'ın lütfü yok mu? Ey saki kadeh sun zira Allah gerçekten lütuf sahibidir. Ey çalgıcı nağme söyle, Allah kıyamet günü (günahlarınızı) bağışlar.”

Cennâtü'n-na'îm (جنات النعيم): Divândaki bu iktibas Mâide³⁵ (5/65), Yûnus (10/9), Hacc (22/56), Lokman (31/80), Sâffât (37/43), Vâkı'a (56/12) ve Kalem (68/34) surelerinde geçmektedir.

Gül-ruhuñ sünbül saçın yâd ü hevâsiyle nesîm
 Bağ-ı dehre neşr eder gül-zâr-ı me'vâdan şemîm
 Kâmet-i Tübâ big emsâli cinân içre 'adîm
 Gül-şen-i etrâf-ı küyuñ şahn-ı **cennâtü'n-na'îm**
 Bülbül-i temcîd-h'ânîñ nağmesi fihâ's-selâm (73/4)

“Hafif tatlı esen rüzgar gül yanağının ve sümbül saçının yâdı ve arzusuyla, zamanın bağına meskenin gül bahçesinden güzel koku dağıtır. Tuba gibi olan boyunun emsali cennetlerde yok. Mahallenin etrafındaki gül bahçesi naim cennetlerinin meydanıdır. Ululamacı bülbülün nağmesi orada esenliktir.”

2.4.1.4.2. Hadisler

Şair Sıdkî Efendi ayetler gibi hadislerden de iktibas yoluyla şiirlerinde anlatmak istediklerine zenginlik katmıştır. Divânında muhtelif yerlerde toplam beş hadis tespit edilmiş olup kimi hadisleri bazı yerlerde birkaç defa tekrarlayarak hadislerden istifade etmiştir.

Mütü kable en-temütü (موتوا قبل أن تموتوا): “Ölmeden önce ölünüz” manasına gelen bu hadis, sahih hadis kitaplarında yer almaz ve Aliyyü'l-Kârî bu sözün aslında sufilere ait olduğunu söylemektedir³⁶. Söz mutasavvıflara göre “fena fillâh” yani Allah'ın varlığı içinde yok olma makamına işaret eden bir sözdür. Allah'a teslim olmak ve O'na ulaşmak için tüm nefsani şeylerden ölü gibi uzaklaşmaktır.

'Aş-ı nâsût istemez deryâ-yı lâhûta talan
 Ayık olmaz neş'e-i câm-ı liķâdan kâm alan
 Cânına cismin firâr eyler beķâ zevķin bulan

³⁵ Kur'an, 5 Mâide Suresi, Ayet 65, (وَلَا نُخْلَاَهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ) “Ve onları mutlaka Naim cennetlerine koyardık.”

³⁶ Yılmaz, a.g.e., s.128.

Mūtū kable en-temūtū sırtına mazhar olan

Gördü anlar haşr-ı neşri nefha-i sūr olmadın (14/5)

“Uluhiyyet denizine dalan mahlukiyyet yaşantısı istemez. Buluşma kadehinin neşesinden istek alan ayık olmaz. Bakılık zevkini bulan canına cismini kaçırrır. –Ölmeden önce ölünüz- sözünün sırtına vakıf olanlar sūr üflenmeden toplanma gününü gördüler.”

Beyitten de anlaşıldığı gibi “ölmeden önce ölen” sufi uluhiyyet denizine dalmış, mahlukatın yaşantısından el ayak çekmiştir. Bu denizde, mecliste kavuşma şarabından içen sufi kendinden geçmiştir ve canını, cismini kaçırmış, sūr üflenmeden toplanma gününe şahit olmuşlardır.

Küntü kenzen (كنت كنزا): “Hazineydim” manasına gelen bu hadis divânda iki (30/7-33/3) yerde geçmektedir. Hadisin aslı “Küntü kenzen mahfiyen ve aḥbebtü en a’raf fe-ḥalaḳtü’l-ḥalk (كنت كنزا مخفيا فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق) – ben gizli bir hazineydim. Bilinmeyi istedim ve halkı yarattım.” şeklindedir³⁷. Divânda iki yerde (30/7-33/3) bu hadisten iktibas yapılmıştır.

Gevheridir ***küntü kenzen*** baḥriniñ nāzik teniñ

Dürre-i ***en a’raf*** oldu zīver-i tāciñ seniñ

Ravza-i ‘avn olsa uḥrāda ‘aceb mi meskeniñ

Gonce-i lāhūt seniñ ‘arş-ı Ḥüdādır gül-şeniñ

Cism-i pākiñ oldu ḥikmet baḥrine dürr-i şemīn (33/3)

“Senin nazik tenin -küntü kenzen- denizinin incisidir. Tacının süsü -en a’raf- incisi oldu. Ahirette meskenin yardım bahçesi olsa şaşılacak şey değildir. Senin gül bahçen Allah’ın arşı olan uluhiyyet goncasıdır. Temiz cismin ḥikmet denizinin kıymetli incisi oldu.”

Naattan alınan bu beyit peygamber efendimiz için söylenmiş bir beyittir. Peygamberin teni gizli hazinenin incisi, tacı da bilinmek isteyen kudretin incisiyle süslüdür. Dolayısıyla ahirette peygamberin meskeninin şefaat bahçesi olması şaşılacak bir şey değildir. Peygamberin gül bahçesi ilahi gonca olarak

³⁷ Ömür Ceylan. (2007). *Tasavvufi Şiir Şerhleri*. Kapı Yay., İstanbul, s.146

değerlendirilen Allah'ın arşıdır. O Allah'ın bahşettiği bilgi denizinde değerli bir inci gibidir.

Levlâk (لولاك): “Sen olmasaydın” manasına gelen bu söz hadis bilginlerince uydurma bir hadis olarak görülmektedir. Sözün aslı “lev-lâke lev-lâk le-mâ-halektü'l-eflâk - لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك” (Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım) şeklindedir. Divân şiirinde peygamberi övmek için yazılan naatlerde kullanılmıştır. Sıdkî Efendi Divânında ise “le-âmrük” iktibasıyla (35/2) birlikte kullanılmıştır.

Tâc-ı **levlâk** ü le-‘amrük hilâtin ilbâs edip

..... (35/2)

“Levlâk- tacını ve – le-‘amrük- yaratılışını giyip.....”

Lâ fetâ (لا فتا): Sahih hadis kitaplarında böyle bir hadise rastlanmasa³⁸ da sözlü ve yazılı geleneğe girmiş bir sözdür. Bu sözün Uhud Gazvesinde Hz. Ali'nin gayreti üzerine Cebail tarafından söylendiği rivayet edilir³⁹. Sözün aslı “lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ zü'lfikâr – لا فتا إلا علي لا سيف إلا ذو الفقار” şeklindedir. Manası; “Ali'den başka genç (yiğit er), Zü'l-fikâr'dan keskin kılıç yoktur” şeklindedir. Divânda bu söz üç yerde (38/10-48/3-49/2) geçmektedir.

Bilmez misiz kim ben kimim dürdâne-i peygamberim

Ferzend-i pâk-ı Haydarım şeh-bâz-ı evc-i **lâ-fetâ** (49/2)

“Bilmez misiniz ben kimim? Ben peygamberin inci tanesiyim. Yüce -lâ-fetâ- sözünün yiğidi Haydarın temiz oğluyum.”

H. Ali divân şiirinde ve tasavvufta daima yiğitliğin sembolü olmuştur. Onu yiğitliği şiirlerde sergilenirken bu sözle şairler muhakkak iktibas yapmış, anlamı güçlendirmişlerdir. Bu beyitte de Hz. Muhammed'in inci tanesi olarak söylenen ve onun en değerlilerinden biri olan torunu Hüseyin için söylenmiş olan beyitte, şair, Hz Hüseyin'i Uhud Gazvesinde -lâ-fetâ- sözüne mazhar olan ve Haydar olarak çağrılan Hz. Ali ile tanıtmaya çalışmıştır. Zira Hz. Hüseyin Hz Ali'in temiz oğlu, peygamberin göz nurudur.

³⁸ Yılmaz, a.g.e., s.100.

³⁹ Ethem Cebecioğlu. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Anka Yay., İstanbul, s.211.

Lî ma'allāh (لي مع الله): “Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir. (لي مع الله (وقت لا يسعني فيه ملك مقرب و لا نبي مرسل)” hadisinden iktibas edilmiş bir sözdür. Sufiler bu sözle yok olma makamına işaret etmişlerdir. Sıdkî Efendi Divânında bu iktibas iki yerde (37/5-47/3) geçmektedir.

Resûl-i müctebâ şâh-ı mu'azzam
Emîn ü muḳtedâ-yı her dü 'âlem
Harîm ***Lî ma'allāh*** içre maḥrem
Budur evrâd-ı ezkârım dem-â-dem
Ġubâr-ı maḳdem-i Âl-i 'abâyım
Ġulâm-ı bâb-ı şâh-ı Kerbelâyım (47/3)

“Ey seçilmiş peygamber, ey ulu şah! İki aleimin örnek tutulan emin peygamberi, sen kutsal olan şeylerin içinde –lî ma’Allah- sözü ile gizlisin. Zikirlerim daima budur. Ben aba ehlinin ayağının tozu, Kerbela şahının kapısının kölesiyim.”

Beyitte şair peygamber efendimizi methederek onun yok olma makamında olduğunu söylemektedir. Yukarıdaki söz sufilerin vird edindikleri bir sözdür ve dolayısıyla şair de zikirlerinin daima bu söz olduğunu söylemekte ve Ehli beyte onların ayağının tozu olduğunu söyleyerek bağlılığını bildirmekte ve Kerbela şahı olan Hz. Hüseyin’in kapısının kölesi olduğunu da ilâve etmektedir.

Laḥmûke laḥmî (لحمك لحمي): Bu sözde aranan hadis kitaplarında bulunamadığı gibi, Mehmet Yılmaz; sözün Hz. Ali’yi İslami ölçülerin dışında sevenlerin ortaya atmış olacağı bir söz olarak görmekte ve edebiyatımızda da sözün az kullanılmasını buna bağlamaktadır⁴⁰. Sözün manası “etin etimdir” şeklindedir. Bu söz aslında akla başka bir söz olan “Ente minnî ve ene mîke - أنت مني و أنا منك - sözüne de yakındır ve akılda bu sözü de çağrıştırmaktadır. Sözün özü itibariyle Hz. Ali ve peygamber arasında akrabalıktan öte sıkı bir bağ kurulmakta, iki büyük şahsiyetin de et tırnak gibi ayrılmaz bir bütün olduğu vurgulanmak istenmektedir.

İbn-i ‘amm-ı fâhr-ı ‘âlem zevc-i Zehrâ-yı betûl

⁴⁰ Yılmaz, a.g.e., s.101.

Laḥmūke laḥmī ile cā-yı bişārettir ‘Alī (38/11)

“*Ali, peygamberin âlemin övgüye değer amcasının oğlu, temiz Zehrâ’nın (Fâtıma) kocasıdır. Ali -etin etimdir- sözü ile müjde mevkiidir.*”

Hiz. Ali peygamberimizin çok sevdiği amcası Ebu Tâlib’in oğludur. Amcası ölene kadar peygamberin yanında yer almış onu kötülüklerden korumuştur. Böyle bir amcanın oğlu olan Ali de peygamberin değer verdiği bir şahsiyet olup ona tertemiz olan kızı Fâtıma’yı vermiş ve onun ile âdeta ayrılmaz bir parça haline gelmiştir. Bu konumda olan Hiz. Ali müjdenin kaynağında, yerindedir.

Biz’atün minnī (بضعة مني): Divân da iki yerde (39/3-97/7) istifade edilen bu sözün manası “*benden bir parçadır*” şeklindedir. Sözün tamamı ise “*Fâṭimatün biz’atü minnī femen ağḍabehā feḳad ağḍabenī* (فاطمة بضعة مني فمن أغضبها فقد أغضبني) – Fâtıma benden bir parçadır. Her kim onu öfkelerendirse şüphesiz beni de darıltmış olur” şeklindedir. Söz, Hiz. Ali’nin Ebu Cehl’in kızı ile nişanlanmak istemesi ve Fâtıma annemizin bunu duyarak üzülmesi ve dolayısıyla peygamber efendimiz bu olayı işitmesiyle peygamber tarafından söylenmiştir. Sözden sonra Hiz Ali isteğinden vazgeçmiştir.

Biz’atün minnī dedi şânında faḥrū’l-enbiyā

Ḳurretü’l-’ayn-i resûl-i Kibriyâdır Fâtıma (39/3)

“*Hiz. Muhammed şânında –benden bir parçadır- dedi. Fâtıma Allah’ın peygamberinin göz nurudur.*”

2.4.1.4.3. Kelam-ı kibar

Yekûn lâ yekûn (يكون لا يكون): Bu tabirin manası “olmak veya olmamak” şeklindedir. Beyitte Allah’ın varlığını bilip, olan veya olmayan her şeye kapılmamak gerektiğini bildirmektedir. Sadece Allah’ın varlığını bilmek kâfidir.

Bilip keynûnet-i Ḥaḳḳı muḥaḳḳaḳ

Ḳapılma her ***yekûn lâ-yekûna*** (10/7)

“*Hakk’ın varlığını kesin bilip, her olan veya olmayana kapılma.*”

Yā şehīdū’z-zūlm kad küntü esīren fī hevāk (يا شهيد الظلم قد كنت أسيراً في هواك):

Bu cümlelerin manası “Ey adaletsizliğin şehidi! Aşkının esiri oldum.” Mersiyede geçen bu cümle Kerbela şehidi Hz. Hüseyin için söylenmiştir.

Yā şehīdū’z-zūlm kad küntü esīren fī hevāk

Dil perîşân ü ciger kan dīde giryân sīne çāk (46/49)

“Ey adaletsizliğin şehidi! Aşkının esiri oldum. Gönlüm perişan, cigerim kan, gözüm ağlayan ve göğsüm parça parça oldu.”

Kaşr en a’raf (قصر أن عرف): Muhammeste geçen bu tabirin manası “bilmem gerek, bilmem lazım” şeklindedir.

Kaşr en a’raf bünyādına urduқта temel

‘Arz-ı dīdārına mir’at-ı ruḥuñ buldu maḥal

Vermeye tā ki ‘adüvv mülket-i ḥüsnüñe ḥalel

Koydu gencīne-i ruḥsārīña Ḥallāk-ı ezel

Tār-ı gīsūlarıñı mār-ı muṭalsam yerine (54/4)

“Bünyadına temel vurduğumda bilmem gerek ki, yanağının aynası yüzünü göstermeye yer buldu. Düşman güzelliğinin ülkesine bozgunluk vermesin diye ezeli olan Allah tılsımlı yılan yerine yanağının hazinesine saçlarının telini koydu.”

Fī taḥte’l-ḥiyām (في تحت الخيام): Muhammeste geçen bu ifade “çadırların altında” manasına gelmektedir.

Mürğ-i ḳudsī āşiyān tutmuştu tağ-ı ḥüsnüñe

Dāne-i ḥālīñ görüp düştü dūzāğ-ı ḥüsnüñe

Perde çekmiş zülf-i müşkīniñ otağ-ı ḥüsnüñe

Ḥaymeler çatmış kaşın eṭrāf-ı bāğ-ı ḥüsnüñe

Gözleriñdir ḳāşırātü’ṭ-ṭarfı *fī taḥte’l-ḥiyām* (73/2)

“Güzelliğinin dağını kutsal kuş yuva tutmuştu. O kuş benini görüp güzelliğinin tuzağına düştü. Misk kokulu zülfün güzelliğinin çadırına perde çekmiş, kaşın da güzelliğinin bağına çadırlar kurmuş. Gözlerin ise çadırların altından bakışlarını saklayandır”

Yevmü'l-kıyām (يوم القيامة): “Kıyamet günü” manasına gelen bu söz aşağıdaki muhammeste geçmektedir.

Zümre-i ‘ayyāşa zāhid serd edip nār-ı ceḥīm
Nüş-ı şahbādan eyā ettirme ey şaḥş-ı le’im
Müz̄nib-i muḥtāca yok mu lütf-i Ğuffār-ı Kerīm
Sākıyā peymāne şun vallāhū zū’l-faḍli’l-‘Azīm
Muṭribā çek nağmeyi yağfir leküm **yevmü’l-kıyām** (73/3)

“Ey zahit, ey alçak şahıs, ayyaş zümresine kızgın ateşi (cehennem ateşini) soğuk edip, tatlı şaraptan etme. Muhtaç olan günahkâra cömert ve bağışlayan Allah’ın lütfü yok mu? Ey saki kadeh sun zira Allah gerçekten lütuf sahibidir. Ey çalgıcı nağme söyle, Allah kıyamet günü (günahlarınızı) bağışlar.”

Fihā’s-selām (فيها السلام): “Orada (cennet) rahatlık vardır” manasında ki bu ibare yine yukarıdaki örneklerin alındığı muhammes şiirde (73) geçmektedir.

Gül-ruḥuñ sünbül şaçıñ yād ü hevāsiyle nesīm
Bāğ-ı dehre neşr eder gül-zār-ı me’vādan şemīm
Kāmet-i Tūbā big emşāli cinān içre ‘adīm
Gül-şen-i etrāf-ı kūyuñ şaḥn-ı cennātü’n-na’im
Bülbül-i temcīd-ḥ-ānıñ nağmesi **fiḥā’s-selām** (73/4)

“Hafif ve tatlı esen rüzgar gül yanağının ve sümbül saçının arzusuyla gül bahçesinin yurdundan dünyanın bağına koku dağıtır. Cennetler içinde Tuba ağacının boyu gibi senin boyunun bir örneği yoktur. Mahallenin etrâfındaki gül bahçesi naim cennetlerinin meydanı gibidir. Orada uzun uzun öten bülbülün nağmesi rahatlıktır.”

Fike kad temme’l-kelām (فيك قد تم الكلام): Bu ibare Lâmi’nin şiirine muhammes tarzında yazılmış olan 73 numaralı şiirde geçmektedir. İbârenin manası “Senin hakkında kelimeler tamamlandı, nihayete erdi” şeklindedir.

Şıdkıyā alıp ‘Uṭārid destine kilik-i senā
Naḫş eder taḥmīsīñ evrāk-ı sipihre cā-be-cā
Geldi taḥsīnde hātiften şadā-yı ḥabbezā
İşitip ervāḥ-ı ḫuds aḥsen kelāmıñ Lâmi’ā

Dediler fevkü's-semâda **fike kad temme'l-kelâm** (73/5)

“Ey Sıdkî! Utârit eline övgü kamışını alıp, yer yer göğün yapraklarına tahmisini işler. Ey Lâmi’ kutsal ruhlar en güzel kelamını işitip, gaipten taktir etmek için güzel bir ses geldi. Ve dediler ki: “semanın üstünde senin hakkında kelimeler tamamlandı.”

Şükrü lil-lâh (شكر لله): İbâre “Allah’a şükür olsun” manasına gelmektedir.

Şükrü lil-lâh iki dünyâda bulup maşşûdun

Kâfir-i gamzeñ elinde dil-i zâr oldu şehîd (119/4)

“Allah’a şükür şehit iki dünyada da istediğine nâil olup kâfir gamzenin elinden ağlayan gönül etti.”

În nîz be-güzered (این نیز بگذرد):

Tahmîr edince tıynimiz Hâlik-i Şamed

Kıldı muhammer gerçi gam u guşşayı ‘aded

Tekmîl kıldı lebiñ meserretle ol Aḥad

Hâşâ ki muḫṭarr bendesine etmeye meded

İnsândır memerr-i vuḫû’ât-ı nîk ü bed

Şabret kemâl-i miḥnete **în nîz be-güzered** (53/1)

“Her şeyin kendisine muhtaç olduğu ve kendisinin hiçbir şeye muhtaç olmadığı Allah, çamurumuzu yoğurunca, adedince gam ve kederi de yoğurdu. Hâşâ ki çaresiz kuluna medet etmemek için O, tek olan Allah sevinçle dudağını kemale erdirdi. İnsan iyi ve kötü olayların geçididir. Gamın son derecesine kadar sabret, zira bu da geçer.”

Farsça’dan yapılan bu iktibas İranlı ve Türk şairler tarafında sıklıkla kullanılmış ve sufilerce vird-i zebân edilmiş ve yazılıp her yere asılmış bir sözdür. Sözün özünde Allah’a tevekkül vardır. İbârenin aslı ise “bu da geçer yâ Hû” şeklindedir. İbarede tezat sanatı vardır. “Bu da geçer” ibaresi geçici dünyaya, “yâ Hû” ibaresi de ebedî olan Allah’a işaretir. İnsan oğlunun başına iyi ve kötü her şey gelebilir. İnsan başına gelen her şeyi Allah’tan bilmeli hüsn-i kabul gösterip tevekkül etmeli ve azami ölçüde sabretmelidir.

2.4.1.5. Enbiya

Sıdkî Efendi Divânında Kur'an'da zikredilen 25 enbiyadan 8'inin ismi geçmektedir. Divânda; Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed zikredilmektedir. Hz. Muhammed dışında diğer peygamberlerin isimleri fazla zikredilmemiş, işlenen mevzuuya göre manaya zenginlik katmak maksadıyla enbiyadan isimler zikredilmiştir.

2.4.1.5.1. Âdem

Âdem ismi divânda peygamber olarak iki yerde (30/11-73/1) geçmektedir. Diğer kullanımlarda (9/13-64/7) insanlık manasında geçmektedir.

Cân ü dilden rū-yı gendüm-gününe meftûn olup

Terk-i bâğ-ı cennet etti *Âdem*-i 'âlî himem (30/11)

“Yüce himmetlere sahip olan Âdem can u gönülden buğday renkli yüze âşık olup, cennetin bağıni terk etti.”

Burada Âdem'in cennetten kovulmasına telmih yapılmıştır. Hz. Havvâ'ya kanıp cenneti terk etmek zorunda kalmıştır. Burada yasak meyve olarak (elma, buğday, üzüm asması, zeytin, hurma, incir ve kâfûr) buğday seçilmiştir.

2.4.1.5.2. Nuh

Nuh peygamberin ismi de sadece iki yerde (8/3-30/12) zikredilmiştir.

Rû-yı pâkiñ olmasa mevdû'-ı şulb-ı *Nuh*da

Keşti-i 'âlemde aşlâ bâkî kalmazdı nesem (30/12)

“Senin temiz yüzün Nuh'un soyuna verilmiş olmasaydı, âlem gemisinde ruh asla baki kalmazdı.”

Diğer enbiya isimlerinin geçtiği yerlerde olduğu gibi burada da sadece manaya zenginlik katmak için peygamber ismi kullanılmıştır. Bu beyit peygamber efendimize yazılmış bir naattan alınmıştır. Beyitte âlemde insanların var olması peygamber efendimizin temiz yüzünün Nuh'un sulbüne verilmiş olmasına bağlanmış ve asıl anlatıma ilâve olarak Nuh peygamberin ismi zikredilmiştir.

2.4.1.5.3. İbrahim

İbrahim peygamberin ismi sadece iki yerde (8/3-30/13) Hz. Muhammed için yazılan naatta geçmektedir.

Nār-ı Nemrūdu gül-istān eyleyen *İbrāhīme*

Nūr-ı rūyuñdu seniñ ey pādişāh-ı muhterem (30/13)

“Ey Allah’ım! İbrahime Nemrud’un ateşini gül bahçesi eden senin yüzünün nuruydu.”

Bu beyitten de anlaşılacağı gibi Hz. İbrahimi Nemrud’un ateşinden kurtaran Allah’ın yüzünün nuru olan Hz. Muhammed’dir. İslami inanişaya göre her şey O’nun yüzü suyu hürmetine vardır. Beyitte Hz. İbrahim’in ateşe atılması olayına telmih yapılarak Hz. Muhammed övülmüştür.

2.4.1.5.4. Yakup

Yakup peygamberin ismin divânda sadece bir yerde (2/2) geçmektedir.

Meh-i Ken’ân gibi manzar-ı *Ya’kûb*-ı zamân olsa

Yine hüküm-i kazâdan cāy-gāhıñ çāh olur bir gün (2/2)

“Zamanın Yakub’unun yüzü gibi Kenan diyarının ayı olsa, yine de yerin evvelce Allah tarafından verilmiş hükümden dolayı bir gün kuyu olur.”

Beyitte hem Hz. Yakup hem de onun oğlu Hz. Yusuf’a telmih vardır. Kenan ülkesi Hz. Yakub’a verilmiş olana topraklardır. Beyitte “meh-i Kenan” tamlaması Hz. Yusuf için kullanılmıştır. Hz. Yusuf Kenan diyarının ayıdır. Bu kullanım onun yüzünün güzelliğinden dolayı verilmiştir. O güzelliğiyle dillere destan olan peygamber, ülkesinin ve babasının kıymetlisi olsa da, yüce Allah’ın tayin ettiği gibi, kaderinde kardeşleri tarafından kuyuya atılmak da vardır.

2.4.1.5.5. Yusuf

Hz. Yakub’un oğlu olan Hz. Yusuf güzelliği ile ün salmış bir peygamberdir. Divânlarda daha çok güzelliği, ay ile güneşin ona secde etmeleri, kuyuya atılması ve satılması Mısır’a hükümdar olması, Züleyha ile başından geçen hadise, rüya tabir etmesi gibi kıssalar ile ismi zikredilir. Genellikle onun güzelliği

sevgilinin güzelliğine benzetilir. İncelenen divânda ise dört yerde (2/2-31/4-74/3-79/2) geçmekte olup bir önceki mâtde de yer alan beyitteki gibi “meh-i Kenan” (2/2- 19/1) ve mâh-ı Kenan (11/4) lakabıyla zikredilmiştir.

Yûsufetti ise kûl kendüye ehl-i Mısrı

Eyledi bende saña ‘âlemi hûsn-i şiyemiñ (31/4)

“Yusuf, Mısır halkını kendine kul ettiyse, huylarının güzelliği âlemi sana köle yaptı.”

Beyitte Hz. Yusuf’un güzel huyları ile Mısır halkının gönlünü kazanıp, Mısır’a sultan olması olayına telmih vardır. Yusuf’u bu mertebeye ulaştıran onun sahip olduğu güzel hasletlerdir. Bu hasletlerden biri de göstermiş olduğu sabır ve Allah’ın yolun dan ayrılmamasıdır. Nitekim bu sabrın karşılığını Mısır halkının sevgisini kazanarak ve Mısır’a sultan olarak alır.

Kişi üftâdesidir **Yûsuf**-ı zerrîn-resen

Haţtı fersüdesi reyhanile şeb-büy semen

Nûkheti hastasıdır nergis-i ra’nâ-yı çemen

Çeşm-i cādüsuna dil-bestedir âhû-yı Hoten

Hâl-i Hindüsunuñ âşüftesidir Rûm u ‘Acem (75/3)

“İnsan altın saçan Yusuf’a düşkündür. Yıpranmış hattı reyhanla şebboy ve yasemindir. Yeşilliğin parlak nergisi kokusunun hastasıdır. Hoten ceylanı cadı gözüne gönül bağlamıştır. Rum ve Acem diyarı Hindu benine âşıktır.”

Hz. Yusuf o kadar güzeldir ki onu aydınlık yüzü bazen bir aya bazen de ısıltısı sebebiyle güneşe benzetilmiştir. Beyitte Yusuf’un yüzü öyle parlaktır ki âdetâ etrafa altın saçmaktadır ve bu manzarayı görenler onun yüzüne hayrandırlar. Şair burada Yusuf peygamberden bahsederek aslında sevgiliyi de tasvir etmektedir. Onun yıpranmış çizgileri reyhan, şebboy ve yasemin çiçeği gibidir. Öyle ki bu yeşillik içinde parlayan nergis çiçeği onun kokusuna hastadır. Bu yeşillik içinde Hoten ceylanı ise onun cadı gözlerine gönlünü bağlamıştır ve tüm Rum, Acem halkı onun yanağındaki Hindu bene âşık olmuştur. Beyitte baştan sona Hz. Yusuf’un veya başka bir anlama ile sevgilinin yüzünün güzelliği tasvir edilmiştir.

Bir başka beyitte de Zülehyâ'nın ismi zikredilerek Hz. Yusuf'un yine güzelliğinden bahis açılarak sevgili methedilmiştir:

Nigâr-ı sîm-ten nâzik edâsın
Güzelsin bî-bedelsin dil-rübâsın
Züleyhâ peyker ü **Yûsuf** likâsın
Bulunmaz bu cihânda saña beñzer (80/2)

“Nazik edalı gümüş tenli sevgilisin. Sevgilim eşi benzeri olmayan güzel ve de gönül alansın. Bu cihanda sana benzer Züleyha ve Yusuf yüzlü bulunmaz.”

Beyitte Hz. Yusuf'un güzelliği ile sevgilinin güzelliği eş tutulmuştur. Hz. Yusuf o kadar güzeldir ki güzellik unsuru olarak sevgilinin güzelliği onun güzelliği ile vurgulanmıştır.

2.4.1.5.6. Musa

Musa peygambere divânda Nuh ve İbrahim peygamberlerin de zikredildiği bir beyitte rastlanmıştır.

Oldu İrem izzetinden behrever
Nûha fülk-i işmeti oldu maķarr
Fâzl-ı İbrâhîm feyzinden eşer
Himmeti **Mūsā**ya oldu reh-nümā (8/3)

“O'nun izzetinden İrem nasibini almış, temiz gemisi Nuh'a mekân olmuştur. İbrahim'in erdemi O'nun ilmi ve bereketindendir. O'nun yüksek iradesi Musa'ya yol göstermiştir.”

Dörtlükte Allah'ın peygamberlerine yardım etmesi üzerinde durulmuştur. Nasıl ki İrem bahçesi O'nun izzetinden pay almış, Hz. Nuh O'nun inayetiyle yaptığı gemiyi merkez edinmiş ve Hz İbrahim O'nun ilmiyle erdemli olmuşsa, Hz. Musa da O'nun yüksek iradesi sayesinde yolunu bulmuştur.

2.4.1.5.7. İsa

Hz. İsa'nın ismi Sıdkî Efendi Divânında; İsa (70/1), Mesîhâ (11/1-81/19) ve İbn-i Meryem (57/6) isimleriyle toplam dört yerde zikredilmektedir. Hz. İsa'nın

isminin geçtiği yerlerde onun kıssalarına işaret edilmemiştir. 57/6 numaralı şiirde onun can vermesine telmih yapılmıştır.

Küstüren ehl-i zamāna neş'e-i cām-ı Cemi
 Añdıran feyz-i hayāt-efzā-yı *ibn-i Meryem*
 Tūṭi-veş gūyā eden bu ḥāme-i mur'iz-demi
 Şekkeristān eyleyen nazmîle ṭab'-ı 'ālemi
 Sıdkî-i şîrîn edā mı şā'ir-i hoş-gū mudur (57/6)

“Cem’in kadehinin neşesini zamanın ehline küstüren, İsa’nın hayat veren ilmini andıran, bu nefesi tesirli olan kalemi papağan gibi konuşturan, dünyanın yaratılışını şiiri ile şeker tarlası yapan, Sıdkî’nin tatlı edası mı yoksa tatlı dilli şair midir?”

Şair Sıdkî beyitte kendi hünerini Cem, Hz. İsa’dan aldığı vasıflarla ortaya koymaktadır. Hz. İsa’nın ölümlere Allah’ın inayetiyle can vermesini kendi şiirinin can vermesine benzetmektedir.

2.4.1.5.8. Muhammed

Sıdkî Efendi Divânında Hz. Muhammed ismi en çok zikredilen peygamberdir. Divânda, peygamber efendimiz için yazılmış 33 beyitlik bir naat-ı resûlullâh (30), başı olmayan Muhammed redifli bir gazel (37) ve “Mustafayız” redifli bir murabba (50) mevcuttur.

Hz. Muhammed divânda şu isimler ile zikredilmiştir:

Muhammed (37/1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13-97/3), Mustafa (39/10-43/1-45/1-46/56-47/1,6-48/1-49/1-50/1,2,3,4,5,6), Ahmed-i Muhtâr (46/5), Resûlullâh (46/20), Emin (46/3), Hazret (50/8), Mahbûb-ı Hakk (97/8), Fahr’ül-enbiya (39/3), Fahr’ür-resûl (97/5), Emîr’ül-mü’minîn (38/8), Resûl-i Kibriya (39/3-45/6), Resûl-i müctebâ (12/3-39/9-47/3-97/1), Resûl-i âlem (42/3), Resûl-i efham (46/21), Sultan-ı mu’azzam (35/4), Zat-ı Kibriya (35/5), Şefî’ül-müznibîn (35/17), âhir-i enbiya (36/6), sultan-ı ‘arab (31/2).

Sıdkî Efendi’nin şiirlerine baktığımız da onun muhibb-i hanedan olduğunu, peygamber efendimize ve Ehlibeyte derin ve samimi bir muhabbet beslediğini rahatlıkla görebiliriz. Şair, peygamber efendimizi en içten dilekleriyle övmüştür:

Zemīn-i zīnet-efzādır **Muḥammed**

Zamāna feyż-baḥşādır **Muḥammed** (37/1)

“Muhammed yeryüzünün pek çok zinet bahşedeni, zamanın da ilim bahşedenidir.”

Peygamber efendimiz derin bir ilme ve berekete sahip olan ve bunu cömertçe dağıtan ve hâlâ dağıtmakta olan bir peygamberdir. O yeryüzünün birçok güzelliğini kavramada insanlara yardımcı olmuş ve bu ilmi çevresiyle paylaşmıştır.

Cemāli āfitāb-ı burc-ı lāhūt

Meh-i nāsūt-pīrādır **Muḥammed** (37/2)

“O’nun yüzü uluhiyet burcunun güneşidir. Muhammed insanlığı donatan aydır.”

Peygamberin yüzü ilahi bilgileri saçan bir güneş misalidir ve onun nuru tüm insanlığı ve âlemi aydınlatmaktadır.

Şıfāt-ı pāk-i Ḥaḳḳa oldu mir’at

Maḳām-ı cem’-i esmādır **Muḥammed** (37/6)

“İsimlerin toplandığı makam olan Muhammed Allah’ın temiz yüzünün aynası oldu.”

Hız. Muhammed Allah’tan aldığı emirler ve ilimler ile tamamen dünyada onun aynası ve elçisi olmuş ve tüm sırları isimleri kendisinde toplamıştır.

Açıldı dīde-i imkân ‘amādan

Devā-yı derd-i ‘amyādır **Muḥammed** (37/7)

“Olabilir göz körlükten açıldı zira Muhammed körlerin derdin devasıdır.”

Şair, bu beyitte peygamberimizin bir mucizesine değinmiştir. Bir gün peygamberimize gözü oyulmuş bir adam gelip, O’ndan gözünü iyi etmesini istemiştir. Peygamber de yerden toprak alıp, tükürüğüyle toprağı çamur haline

getirip adamın gözüne sürmüş ve o vakit adamın gözleri açılmış. Beyitte de peygamberimizin bu mucizesine telmihi yapılmıştır.

Sen o *sulṭān-ı ‘Arabsı*ñ ki tıyup teşrîfîñ

Söndü âteş-gede-i saṭveti mülk-i ‘Acemiñ (31/2)

“Sen o arapların sultanısın ki, dünyayı şerefleştirdiğinde Acem ülkesinin kuvvetli mabetinin ateşi söndü.”

Beyitte, peygamber efendimizin doğduğu vakit yaşanan mucizeye telmihte bulunulmuştur. Peygamberimiz doğduğunda Kisrâ’nın hüküm sürdüğü İran’da bin yıldan beri hiç sönmeyen ateşgedeleri söndü.

Âlemlere rahmet olarak gelen Hz. Muhammed hem dünyanın hem de ahretin efendisidir. Dolayısıyla iki âlemin de övgüsü olması şaşılabilecek bir durum değildir.

‘Aceb midir olursa faḥr-ı kevneyn

Şeh-i dünyâ ü ‘uḳbâdır *Muḥammed* (37/8)

“Muhammed dünyanın ve ahretin şahıdır. Dolayısıyla iki âlemin de övgüsü olması şaşılabilecek şey değildir.”

Tüm övgülere layık olan iki cihan serveri her ne kadar da övülse, onu övmek için sarf edilen kelimeler acizdir. Ama yine de o övgülerin en büyüğü olan yüce Allah’ın övgüsüne mazhar olmuştur. Kulun aciz kalması bu noktada mühim değildir.

Nola vaşfında ‘âciz olsa Şıdkî

Medîḥ-i Rabb-i a’lâdır *Muḥammed* (37/13)

“Sıdkî senin vasfını övmeye aciz olsa ne çıkar? Çünkü sen yüce Allah’ın övgüsüsün.”

2.4.1.6. Dört halife (çâr-yâr)

Sıdkî Efendi Divânında Hz. Ali hariç diğer halifeler sadece dört halife için murabba türünde yazılmış olan şiirde (50) geçmektedirler. Onların peygamber ile

olan maceralarına değinilmemiş, öte yandan şiirlerde onların meziyetleri üzerinde durulmuştur.

Şair, şiirinde belirttiği gibi dört halife haya ve ilmin kaynağı, adalet ve doğruluğun mazharıdır. Peygamberin dört halifesinin dini, sağlam dört erkandır. Bu dört erkandan kasıt meleklerle, kitaplara, ahrete ve kadere imandır. Dört halife bu dört rükne iman etmişler ve peygamberimizden tam manasıyla islamı öğrenmişlerdir.

Mazhar-ı şıdk u ‘adālet menba’-i ‘ilm ü hayā

Şehr-i dīn-i *çār-yān* çār erkān-ı raşīn (35/12)

“Peygamberin dört yârının dini sağlam dört erkandır. Onlar haya ve ilmin kaynağı, adalet ve doğruluğun mazharıdır.”

2.4.1.6.1. Hz. Ebu Bekir

Hz. Ebu Bekir divânda “Sıddîk” lakabıyla zikredilmiş (50/3) ve onun doğruluğu ele alınmıştır.

Hidāyet şadrınıñ sultānı *Şıddîk*

Saḥāvet dürrünüñ ‘ummānı *Şıddîk*

Nola cān eylesem kurbān *Şıddîk*

Muḥibb-i çār-yār-ı Muştafāyız (50/3)

“Hz. Ebu Bekir doğru yolun önde giden sultanıdır. O cömertlik incisinin denizidir. O’nun için canımı kurban etsem ne olur ki? Biz peygamberin dört halifesinin dostuyuz.”

Doğruluğu ve sadakatıyla ün salan Hz. Ebu Bekir beyitte bu yönü ile el alınmıştır. O doğruluk yolunun sultanı olmuştur. Ayrıca cömertliğiyle tanınan halife bu yönüyle de anılmış ve onun cömertliği denize benzetilmiştir. Şair, peygamberin dört halifesinin dostudur ve onlara derin bir muhabbet beslemektedir. Canını doğruluğun timsali olan Ebu Bekir için vereceğini söylemektedir.

2.4.1.6.2. Hz. Ömer

Divânda, Hz. Ömer bir yerde adaleti ve kahramanlığı vurgulanarak zikredilmiştir.

‘Ömerdir ma’den-i ‘adl ü şecâ’et
 ‘Ömerdir mazhar-ı ‘izz ü mehâbet
 Bize kâfî degil mi bu se’âdet
 Muhibb-i çâr-yâr-ı Muştafâyız (50/4)

“Kahramanlık ve adaletin kaynağı, izzet ve ululuğun mazharı Ömer’dir. Bize bu mutluluk yeterli değil midir? Zira biz peygamberin dört halifesinin dostuyuz.”

Hiz. Ömer halifeliğı süresince adaletten ayrılmamış haksızlık karşısında kahramanca durmuştur. O’nun halifelik devri tam bir huzur devri olmuştur. Peygamberin dostlarının aşığı olarak bize bu mutluluk Ziyadesiyle kâfidir.

2.4.1.6.3. Hiz. Osman

Divânda ismi bir yerde zikredilen Hiz. Osman, haya ve hilm sahibi oluşuyla ele alınmış ve bu kişiliğı methodilmiştir.

Karîn-i ezhereyn-i rûkn ü imân
 Yem-i hilm ü hayâ ‘Osmân-ı ‘Affân
 Ezelden etmişiz ‘ahdile peymân
 Muhibb-i çâr-yâr-ı Muştafâyız (50/5)

“Hilm ve haya denizi olan Osman, güneş ve ay gibi olan iman ve rûkne yakındır. Peygamberin dört halifesinin dostu olan bizler ezelden yemin etmişizdir.”

Hiz. Osman İslam tarihinde yumuşak tabiatı ve utangaç kişiliğıyle tanınmıştır ve şiirde de bu özelliğı vurgulanmak istenmiştir. O daima ay ve güneşin birbirinden ayrılmadığı gibi dinin temel şartlarına ve imana bağlı kalmıştır.

2.4.1.6.4. Hiz. Ali

Divânda halifeler arasında ismi en çok zikredilen kişi Hiz. Ali’dir. Hiz. Ali çeşitli vasıflarıyla ele alınmış ve şiirlere konu olmuştur. Divânda Hiz. Ali, Ali (38/1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15- 47/4- 50/6), Aliyyü’l-Murtaza (33/6- 97/1), Murtaza (39/4- 46/29,55- 48/3), Haydar (36/12- 44/2- 48/3- 49/2- 97/11) ve Haydar-ı Kerrâr (48/3) isimleri ile zikredilmiştir.

Hız. Ali islamı kabul eden ilk çocuk olma şerefine nâil olmuş, çocukluğundan, peygamberin ve Kur'an-ı Kerimin terbiyesinden geçmiş bir zattır. İlim ehli bir kişi olan Hız. Ali çevresinde yiğitlik, cömertlik, ilim, irfan, velayet, güzel huylar, Kur'an'a ve sünnete bağlılık gibi faziletler ile anılmış ve bu faziletlere mahzar olmuş bir halifedir. O'nun bu faziletleri şairlerce birçok naatta kaleme alınmış ve övgüye layık görölmüştür. Çocukluktan peygamberin yanında yetiştiği için Kur'an'ın ve vahyin sırlarına vakıf olmuş ve peygamberin sırlarından haberdar olmuştur. Binaenaleyh, O sahabelerin en bilgilisi olmakla birlikte peygamberden sonra her konuda fikri alınan bir merci olmuştur.

'Alîdir bâb-ı 'ilm ü kân-ı re'fet
'Alîdir mahzen-i esrâr-ı hikmet
 Olur mu bize bundan özge devlet
 Muhibb-i çâr-yâr-ı Muştafâyız (50/6)

“Merhametin kaynağı ve ilimin kapısı Ali'dir. O ayrıca hikmet sırlarının mahzenidir. Bize bundan başka şans olmaz. Zira biz peygamberin dört halifesinin dostuyuz.”

Şair, dörtlükte Hız. Ali ile ilgili bir hadise mealen telmihte bulunmuştur. Hadis kitaplarında böyle bir hadise rastlanmamış olmamakla birlikte söz Hız. Ali'nin anlatıldığı yerlerde şairlerce sıklıkla kullanılmış ünlü bir sözdür. Peygamberimiz, “Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır. O halde ilim isteyen kapıya gelsin.”⁴¹ demiştir. Yukarıda da değindiğimiz gibi Hız. Ali çocuk yaşta peygamberimizin ve Ku'an'ın terbiyesinden geçmiş ve onların sırlarına vakıf olmuştur. Hız. Ali ayrıca hikmet sırlarına da vakıftır. Bir rivayete göre kâinatın sırrı Kur'an'da, Kur'an'ın sırrı besmelede, besmelenin sırrı be harfinde, be'nin sırrı, altındaki noktada ve noktanın sırrı da Ali'dedir.

Naşş-ı peygamber ile oldu der-i şehir-i 'ulûm
 Mahzen-i esrâr-ı Hakk şâhib kerâmettir **'Alî** (38/5)

“Ali, peygamberin sözleri ile ilimler şehrinin kapısı oldu. O, Allah'ın sırlarına vakıf olan keramet sahibidir.”

⁴¹ “أنا مدينة العلم و علي بابها.”

Emrine tâbî olan buldu şîrât-ı müstaķîm

Hıttâ-i islâm-ı haţţ-ı istikâmettir **‘Alî** (38/6)

“Emrine uyanlar doğru yolu buldu. Ali İslam beldelerinin doğru istikametidir.”

Yukarıda da değindiğimiz gibi Hz. Ali tüm sırlara vakıf olduğu için ona tabi olanlar doğru yola nâil olurlar. O, İlâm âleminin doğru yoludur.

Hz. Ali’nin hasletlerinin anlatıldığı aşağıdaki muhammes aslında tüm anlattıklarımızın hûlasası mahiyetindedir.

Dürr-i deryâ-yı haķîkat mazhar-ı envâr-ı Hâķ

Şâh-ı iķlîm-i velâyet mahzen-i esrâr-ı Hâķ

Şeh-süvâr-ı rezm-i Hayber **Haydar-ı kerrâr**-ı Hâķ

Şâh-bâz-ı lâ-fetâ şaf-işken-i ser-dâr-ı Hâķ

Şîr-i şahrâ-yı şecâat **Murtazâ**nîñ ‘aşķına (48/3)

“Ali, Allah’ın nurlarının mazharı, hakikat denizinin incisidir. O Allah’ın sırlarının toplandığı velilik ülkesinin şahıdır. Ve O Hayber cenginin yiğidi olan Allah’ın aslanıdır. O, onun gibi genç olmayan safları yaran Allah’ın yiğididir. Çölün aslanı kahraman Murtaza’nın aşķına.”

Beşkilte, Hz. Ali’nin hem ilim hem irfan hem de kahramanlığı, yiğitliği gibi hasletleri ele alınarak Hz. Ali methedilmiş, ve şair, şimdiye kadar izah etmeye çalıştıklarımıza tercüman olmuştur.

2.4.1.7. On iki imam

Divânda, on iki imamın ismi Zeyn’el-Âbidîn hariç teker teker geçmemekle birlikte genel olarak on iki imam ismine sadece bir yerde Hz. Ali’nin övüldüğü bir beyitte (38/7) rastlanılmıştır. On iki imamın üçüncüsü olarak bilinen Hz. Hüseyin ise Ehlibeyit mâddesi içerisinde değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Naħl-i bustân-ı siyâdet menba’-i Âl-i resûl

Mebde’-i **işnâ ‘aşar** rükn-i imâmettir ‘Alî (38/7)

“Ali peygamber oğullarının kaynağı, efendilik bostanının hurma ağacıdır. O imamlığın şartı, on iki imamın başlangıcıdır.”

Hiz. Ali'nin methedildiği beyitte on iki imamın başı olarak Hiz. Ali gösterilmiştir. On iki imam kaynağını efendilik bahçesinde dimdik ayakta duran Hiz. Ali'den almaktadır.

2.4.1.7.1. Zeyn'ül-âbidîn

Dördüncü imam olan Zeyn'el-Âbidîn'in ismine divânda Hiz. Hüseyin için yazılmış olan mersiyede (46/42) rastlanmıştır. Zeyn'el-Âbidîn (aslı Zeyn'ül-Âbidîn şeklindedir⁴²) Hiz. Hüseyin'in Kerbela vakasında kurtulan ortanca oğludur ve asıl ismi Ali'dir. Şair aşağıdaki beyitte Kerbela vakasına telmihte bulunmuştur.

Aç gözün bir kez nazar kııl nâle ü efgânına

Başın üzre kıan döker hasretle *Zeynü'l-âbidîn* (46/42)

“Gözünü aç bir kere olsun ağlamam ve inlememe bak. Zeyn'el-Âbidîn başının üstüne hasretle kan döker.”

2.4.1.8. Ehlibeyit

Peygamberimizin ev halkına verilen isim olan Ehlibeyit divânda Ehlibeyit (33/3- 35/11- 63/13- 42/9- 43/3- 46/8,29,33,41- 47/1- 48/7) ve âl-i 'abâ (22/6- 29/25- 41/2- 42/6- 44/7- 45/1,2,3,4,5,6,7- 46/2- 47/1,2,3,4,5,6,7- 48/1,7- 50/1- 97/13, 122/5) isimleri ile zikredilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Ahzâb⁴³ (33/33) suresinde geçen “Ey Ehlibeyit! Allah sizden kiri ve günâhları gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister” ayetinde geçen Ehlibeyitten kastın âl-i 'abâ olduğu söylenir. Peygamberimiz, Hiz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'den oluşan bu beş kişiye âl-i 'abâ denilmektedir.

Şair Sıdkî Efendi peygamber efendimize olduğu gibi onun ehline de derin bir muhabbet beslemekte ve bunu şiirlerinde ifade etmektedir.

Beni bî-gâne şanmañ âşinâyım

Vekîl-i *ehl-i beyt*-i Muştafâyım

Derinde hânedânıñ bir gedâyım

⁴² Ferit Devellioğlu. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitapevi Yay., Ankara, s. 1184.

⁴³ *Kur'an*, 33 Ahzâb Suresi, Ayet 33, “ وَقَرْنُ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ ” وَأَطِيعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

Egerçi hâk-i menşûr-ı hebâyım
 Ğubâr-ı maḳdem-i Âl-i ‘abâyım
 Ğulâm-ı bâb-ı şâh-ı Kerbelâyım (47/1)

“Beni ilgisiz sanmayın, tanıdığım çünkü ben Mustafa’nın ev halkının vekîliyim. Peygamberin kapısında bir köleyim. Her ne kadar toprağın yayılmış zerresi olsam da ‘abâ ehlinin ayağının tozu, Kerbela şahının kapısının kölesiyim.”

Şair kendisini küçültüp, Ehlibeyti överek onlara olan sevgisini göstermeye çalışmıştır. Şair kendisini onların kapısında bir köle ve ayaklarının tozu olarak görmektedir.

Bizi zann etmeñiz ehl-i hevâyız
 Tarîḳ-i müstaḳîme cân fedâyız
 Mehîñ-i düşmen-i Âl-i ‘abâyız
 Muḥibb-i çâr-yâr-ı Muştafâyız (50/1)

“Sanmayın ki biz haylazız, biz doğru yola can fedayız. Sanmayın ki biz ‘abâ ehlinin hakir düşmanıyız, biz peygamberin dört halifesinin dostuyuz”

Şair beyite doğru yolda olduklarını, Ehlibeytin yanında olduklarını ve dört halifeye muhabbet beslediklerini söylemektedir.

Hz. Muhammed’i ve Hz. Ali’yi yukarıda açıkladığımız için burada tekrar etmeye lüzum görmedim. Ehlibeyitten sayılan Hz. Fâtıma ve oğulları Hz. Hüseyin ile Hz. Hasanın açıklamasına burada yer vermek istiyorum.

2.4.1.8.1.Fâtıma

Hz. Fâtıma, Hz. Muhammed’in kızı, Hz. Ali’nin eşidir. Akı, takvâsı ve güzelliği ile tanınmıştır. Peygamberin eşi Hz. Hatice’nin kızıdır. Peygamberimizin soyu ondan devam etmiştir. Bir kızı ve iki oğlu olmuştur ve sadece oğulları Hasan ve Hüseyin yaşamıştır. Hz. Fâtıma’nın yüzü beyaz olduğu için kendisine “Zehrâ” lakabı verilmiştir.

Divânda, Fâtıma (33/6- 39/1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11- 44/2- 45/3- 46/52- 48/4), Zehrâ (36/12- 44/17- 48/6- 97/1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14), Zehrâ-yı Betûl (38/11) ve hayr’ün-nisâ (39/4- 48/4- 49/3- 97/5) isimleri ile zikredilmiştir.

Duĥter-i pāk-i Ĥadīce seyyide **ĥayrū'n-nisā**

Māder-i sıbteyn ü yār-ı Murtaẓādır **Fāṭma** (39/4)

“O, Hz. Hatice’nin temiz kızı, kadınların en hayırlısıdır. O, Hz. Ali’nin eşi ve Hasan ile Hüseyin’in annesidir.”

Muĥtedā-yı ehl-i ‘iffet müntehā-yı mükremet

Gevher-i nādīde-i kân-ı ĥayādır **Fāṭma** (39/5)

“O iffet ehlinin örnek tutulanı, kendisine ikram olunanların sonudur. Fâtıma utanma hazinesinin nadide cevheridir.”

Beyitte iffeti ile ün salan Hz. Fâtıma’nın bu yönüne dikkat çekilmektedir. Ayrıca kendisi haya sahibi bir kadın olarak ta her zaman övgüye mazhar olmuştur. Şair, onu; dolayısıyla onun bu güzel hasletlerini haya hazinesinin ender cevherine benzetmektedir.

Ĥadīş-i biẓ’atün minnī eder māhiyyetin ĩmā

Ve yüzhebū ‘ankümü’r-ricse āyetiniñ mazharı **Zehrā** (97/7)

“Mahiyetin –benden bir parçadır- hadisine işaret eder, ve Zehra –sizi gūnahtan temizler- ayetinin mazharıdır.”

Bu beyitte de ayet ve hadisin işaret ettiği gibi Fâtıma Hz. Muhammedin en kıymetlilerinden biridir. O ve ailesi Allah tarafından temizlenmiştir.

2.4.1.8.2. Hz. Hasan

Hz. Hasan divânda (33/6- 48/5- 128/5) iki yerde zikredilmektedir. Lakabı “müctebâ” olan Hasan Hz. Ali’nin büyük oğludur. Divânda daha çok kardeşi Hüseyin ile birlikte zikredilmiştir.

Ĥidmet-i kūyuñda cānın vermege şāh-ı **Ĥasan**

Pey-rev olmuş ‘āşım-ı üstāda Şıdkī bende var (128/5)

“Sıdkî köle üstadın iffetinin izinden gidendir ve o Şah Hasan’nın hizmetinde ona canını vermeye hazırdır.”

2.4.1.8.3. Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin, divânda Kerbela’da şehit edilmesinden dolayı mersiyelede zikredilmiştir (33/6- 44/1,2,3,4,5,6,7,8,9- 46/10,33- 47/7- 48/6- 49/3). Ayrıca şiirlerde şah-ı Kerbela (44/6, 47/1,2,3,4,5,6,7,8), şah-ı şehid-i Kerbela (49/3) ve şah-ı Hüseyin-i Kerbela (33/6) isimleri ile de zikredilmektedir.

Say edip ifsâda gürûh-ı dâlâl
 Ettiler evlâdlarım pây-mâl
 Kâbilise âfâkı nola hûn âl
 Bağrımı kan eyledi hicr-i melâl
 Noldu şabâ nâzlı **Hüseyim** benim
 Şoldu mu ol gonce-i nâzik tenim (44/3)

“Sapkın gurubu fesâda çalışıp, evlatlarımı ayakaltına aldılar. Afâkı kabilse al kan ne olsun? Ayrılığın vermiş olduğu üzüntü bağrımı kan eyledi. Ne oldu benim tatlı esen rüzgarım Hüseyim. O nazik bir gonca olan tenim soldu mu?”

Beyitte Hz. Fâtıma’nın ağzından evlatları için söylemiş olduğu bir ağıt vardır. Kerbela olayına telmihte bulunan beyitte sapkın gurubu ile Yezid ve adamları kastedilmektedir. Fâtıma’nın çocukları ayaklar altına alınmış gökyüzü kan rengine dönmüştür. Ayrılık acısıyla Fâtıma’nın bağı kan ağlamış, nazik teni solmuştur.

Leşker-i füccâr-ı ‘adîmü’l-vefâ
 Etmediler fahr-ı rüsûlden hayâ
 Attılar evlâdına tîr-i cefâ
 Kanda düşüp kaldı **şâh-ı Kerbelâ**
 Noldu şabâ nâzlı **Hüseyim** benim
 Şoldu mu ol gonce-i nâzik tenim (44/6)

“Vefasız günahkârların ordusu peygamberlerin övüncü olan Muhammed’den utanmadılar ve evladına cefâ oku attılar. Kerbela şahı olan Hüseyin kan içinde düşüp kaldı. Ne oldu benim tatlı esen rüzgarım Hüseyim. O nazik bir gonca olan tenim soldu mu?”

Mersiyeden alına bu beyitte de şair, Kerbela vakasına temîhte bulunarak Hz. Hüseyin'in ismini zikretmiştir. Kerbela günahkârları olan Yezid ve adamları, Hz. Hüseyin'e peygamber torunu olduğu halde, peygamberimizden utanmayıp ona ok atmışlar ve onu kanlar içinde bırakmışlardır.

Ey *Hüseyin*-i müctebâ bilmem ne hâl olmuş saña

Çoyduñ ehl-i beyti bu vâdide zâr ü mübtelâ (46/33)

“Ey seçilmiş Hüseyin bilmem ne hal oldu sana. Bu vadide Ehlbeyti düşkün ve ağlayan ettin.”

Ehlibeyit Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesiyle yasa boğulmuş, düşkün hale gelmiştir.

Divânda birde Hasan ve Hüseyin için yazılmış “Hasaneyn” redifli 11 beyitlik bir şiir de vardır.

Gül-i zîbende-i gül-zâr-ı rızâdır *Hasaneyn*

Serv-i nâzende-i bustân-ı vefâdır *Hasaneyn* (41/1)

“Hasan ve Hüseyin rıza gülbahçesinin süslü gülüdür. Onlar vefâ bostanının nazlı servisidir.”

2.4.1.9. Din ile alakalı diğer şahsiyetler

2.4.1.9.1. Lokman

Kur'an-ı Kerim'de ismine sure (Lokman/31) bulunan Lokman Hekim peygamber mi, nebi mi yoksa salih bir kul mu olduğu tartışmalı olduğundan ve ulemanın çoğunluğu onun salih bir kul olduğunda ittifak ettiği için, Lokman Hekim'i dinî şahsiyetlerin içinde değerlendirmeyi uygun gördük.

Anlatıldığına göre kendisi hikmet sahibi ve Hekimliğin piri olarak görülürmüş. Kur'an'da oğluna öğüt veriş, onu tevhit ve ahiret konusunda uyarması ve ilahi emirlere vasita olması yönleriyle ele alınmaktadır⁴⁴.

Sıdkî Efendi ise divânında Lokman Hekim'den iki yerde (1/10- 21/12) Yunan filozofları Tales ve Felâtûn ile zikretmektedir.

Rây ü tedbîrile *Lokmân* ü Felâtûn olsada

⁴⁴ Pala, a.g.e., s.257.

Dā-i takdīre devā bulmaz cānım zū-fünūn (1/10)

“Fikir ve tedbirle Lokman ve Felâtûn olsa da, hûner sahibi canım hastalığı taktir etmede deva bulmaz.”

2.4.1.9.2. Şeddâd

Şeddâd, Hz. Hûd devrinde yaşamış olup Yemen’de ki Âd kavminin hükümdarı idi. Birçok bentler inşa ettirmiş ve kibre girerek tanrılık iddiasında bulunmuştur. Bunu isbât etmek içinde İrem bağına inşa ettirmiştir. Şeddâd bu bahçeyi ve içine yaptırdığı sarayı değerli mücevherlerle süslemiş ve burasının cennetten daha güzel olduğunu söylemiştir. Sonunda Şeddâd bağa giderken ordusuyla birlikte helak olmuştur.

Divânda Şeddâd’ın ismi üç yerde (30/18- 43/4- 44/7) zikredilmiştir.

Bende-gân-ı rû-siyeh der-gâhıña *Şeddâd* u ‘Âd

Havzîñ etrâfında ednâ sebzedir bāğ-ı İrem (30/18)

“Şeddâd ve onun kavmi Âd’ın dergâhına siyah yüzlü köleler ve havuzun etrâfındaki İrem bağı en adi yeşilliktir.”

2.4.1.9.3. Nemrut

Tanrılık iddiasında bulunan Bâbil’in hükümdarı Nemûd, Hz. İbrahim’i ateşe attıran kişidir. Şair, divânda Nemrud’un ismini üç yerde (2/7- 30/13- 49/8) zikretmiştir.

Nâr-ı *Nemrûd*ü gül-istân eyleyen İbrâhîme

Nûr-ı rûyuñdu seniñ ey pâdişâh-ı muhterem (30/13)

“Ey Allah’ım! İbrahime Nemrud’un ateşini gül bahçesi eden senin yüzünün nuruydu.”

Beyitte Nemrud’un Hz. İbrahim’i ateşe attırması vakasına telmih vardır. Nemrut Hz. İbrahim’i ateşe attırınca ateş gül bahçesine, odunlar da balığa dönmüştür. Bu olaydan sonra Nemrut yine de iman etmemiş ve tanrılık iddiasından vazgeçmemiştir.

2.4.1.9.4. Züleyha

Mağrip melikesi olan Züleyha Mısır azizi ile evlenmiş ve daha Hz. Yusuf'u görmeden rüyasında ona âşık olmuştur. Onu elde edemeyince gömleğini yırtmış ve onu zindana attırmıştır. Züleyha Hz. Yusuf'a kavuşuncaya kadar hiç evlenmemiş ve onun da onun eşi olmuştur.

Divânda üç yerde (11/4- 71/2- 80/2) Züleyha'nın ismine rastlanmaktadır.

'Aşrında tûlû' etse idi mihr-i cemâliñ

Etmezdi ta'aşşuk meh-i Ken'âna **Züleyhâ** (11/4)

"Güzel yüzünün güneşi onun devrinde doğsaydı, Züleyha Yusuf'a âşık olmazdı."

Beyitte sevgilinin güzelliği övülerek Züleyha'ya gönderme yapılmaktadır. Sevgili o kadar güzeldir ki Yusuf'un güzelliği bile onun yanında sönük kalmaktadır ve Züleyha'nın devrinde sevgili olsaydı Züleyha Yusuf'a değil ona âşık olurdu.

2.4.1.9.5. Ammâr

Hız. Ali'yi destekleyen dört büyük sahabeden biri olan Ammâr bin Yâser peygamberimiz ile hicret edenlerdendir. Sıffin harbinde Muâviye'nin güçleri tarafından şehit edilmiştir.

Divânda Ammâr'ın ismine sadece bir yerde (36/14) rastlanılmıştır.

Qatl-i '**Ammâr** eyledi izâh ü sırr-ı mübhemi

Qâsım-ı nâr u delîl-i nûr-ı tâ'attir 'Alî (36/14)

"Belli olmayan sırr ve izahı Ammâr'ı katletti. Ali taatin nurunun delili ve ateşin bölenidir."

Beyitte Ammâr'ın şehit edilmesine telmihte bulunulmuştur. O, Hız. Ali'ye sadık bir sahabe idi ve onun feyzinden feyizlenmiş, bu uğurda canını vermiştir.

2.4.1.9.6. Hatice

Peygamberimizin ilk zevcesi olan ve Kübrâ lakabıyla bilinen Hatice divânda iki yerde (39/4- 97/3) zikredilmektedir. Hz. Hatice peygamberimize iman eden ilk kişidir ve Hz. Fâtıma'nın annesidir.

Duĥter-i pâk-i **Hadîce** seyyide ĥayrû'n-nisâ

Mâder-i sıbteyn ü yâr-ı Murtaẓâdır Fâtıma (39/4)

“O, Hz. Hatice'nin temiz kızı, kadınların en hayırlısıdır. O, Hz. Ali'nin eşi ve Hasan ile Hüseyin'in annesidir.”

Beyitte Hatice kızı Fâtıma ile ilişkilendirilerek zikredilmiştir. Fâtıma anlatılırken anlatıma zenginlik katmak için Hatice'nin ismi zikredilmiştir.

2.4.1.9.7. Zeynep

Hz. Muhammed'in büyük kızı olan Zeynep, bir rivayete göre de Hz. Muhammed'in Hatice'den doğan ilk çocuğudur⁴⁵. Divânda Zeynep ismi, Zeynep redifli mersiye tarzında yazılmış müseddes (43/1,2,3,4,5) şiirde geçmektedir.

Meh-i 'işmet-serây-ı ĥânedân-ı Muştafâ **Zeyneb**

Nihâl-i nâzenîn endâm-ı büstân-ı vefâ **Zeyneb**

Der-i nâ-yâb iken âğuşte-i ĥâk-i 'anâ **Zeyneb**

Gül-i sîr-âb iken âzürde-i ĥâr-ı cefâ **Zeyneb**

Görüñ hâtif nidâ eyler esîr-i Kerbelâ **Zeyneb**

Kilâb-ı kavm-i Süfyân ellerinde mübtelâ **Zeyneb** (43/1)

“Zeynep, peygamber ailesinin sarayının iffetli ayıdır. O, vefâ bostanının endamı, nâzlı fidanıdır. O, bulunmaz bir kapı iken güçlük toprağının kucağıdır. O, taze bir gül iken cefâ dikeninin gücenmiştir. Görün Kerbela esiri olan Zeynep gizli nidâ eder. Zeynep Süfyan kavminin köpeklerinin ülkesinde düşkündür.”

2.4.1.9.8. Süfyan

Divânda Süfyan ismi şahıs olarak değil; Süfyanın ogulları, zümresi olarak geçmektedir. Âl-i Ebu Süfyan (9/4), âl-i Süfyan (18/14- 41/8- 46/7), kavm-i Süfyan (43/1,2,3,4,5- 46/14,22), benî Süfyan (48/7), zümre-i Süfyan (49/14).

⁴⁵ Devellioğlu, a.g.e., s.1184.

2.4.1.9.9. Muâviye:

Muâviye divânda sadece bir yerde (20/3) Ebu Süfyan'ın oğlu olarak zikredilmiştir. Emevî devletinin ilk hükümdarı olan Muâviye Yezid'in babsıdır. Ayrıca peygamberimizin kayınbabsı olup vahî kâtibidir.

Kimseye vermez fazîlette meziyyet māl ü cāh

Bir midir *ibn-i Ebū Süfyāna* bak Selmānile (20/3)

“Mal ve makam kimseye fazilette üstünlük vermez. Ebu Süfyan'ın oğluna bak Selman ile bir midir?”

Selman'ın övüldüğü beyitte Muâviye'nin her ne kadar mevki ve mal sahibi olsa da köle kökenli olan Selman ile fazilette bir olamayacağını anlatmaktadır. Selman fazilet hususunda Muâviyeden daha üstündür.

2.4.1.9.10. Selman

Önceleri Mecusi ve daha sonra da Hristiyan olan Selman, Hz. Muhammed'i görerek Müslüman olmuş ve Hz. Ali ile birlikte uzun müddet bulunmuş, ashabın ulularındandır. İranlı olduğu için Selman-ı Farisi olarak zikredilir. İsmi divânda Muâviye ile bir yerde (20/3) zikredilmiştir.

Kimseye vermez fazîlette meziyyet māl ü cāh

Bir midir ibn-i Ebū Süfyāna bak *Selmānile* (20/3)

“Mal ve makam kimseye fazilette üstünlük vermez. Ebu Süfyan'ın oğluna bak Selman ile bir midir?”

Beyitte fazileti ile aşikâr olan Selman'nın bu yönü methedilmiş ve bu hususta mal ve makamın hiçbir değeri olmadığı vurgulanmıştır.

2.4.1.9.11. Bilal

Habeşli bir köle olan ve sesinin güzelliği ile bilinen Bilal divânda sadece bir yerde (49/6) geçmektedir.

Mihr-i ruḥum buldu zevāl ceddım uyandır yā *Bilāl*

Çaldım ayakta pāy-māl mağrūk-ı hūn bī-dest ü pā (49/6)

“Ey Bilal! Yüzümün güneşi zeval buldu ceddım uyandır. Ayakta ayakaltında elsiz ve ayaksız kana bulandım.”

Beyitte güneşin zeval bulmasından kasıt güneşin tam gökte olduğu vakit olan öğlen vaktidir. Bilal-i Habeşi uzun müddet Mekkeli müşriklerin işkencesine maruz kalmıştır. Beyitte de aslında bu konuya telmih yapılmıştır.

2.4.1.9.12. Yezid

Muâviye’nin oğlu ve Emevî devletinin ikinci halifesi olan Yezid, Kerbela vakasına ve Hz. Hüseyin’in şehit edilmesine sebep olduğu için mersiyelerde ismi sıkça geçer. Divânda Yezid ismi beş yerde (43/4- 46/14,23,24- 49/8) zikredilmektedir.

Kim çekip ğayret **Yezîd** bunda bī-medħal dese

Kendi îmanı gibi eyler hemân fâsid ħayāl (46/14)

“Kim gayret edip Yezid’in Kerbela vakasında bir müdahalesi yok derse hemen kendi imanı gibi fena bir hayal etmiş olur.”

Yezid, Kerbela vakasına ve Hz. Hüseyin’in şehit edilmesine sebep olmuş ve ismi müslümanlarca lanetlenmiştir. Şair, bu olayda kim Yezid’in bir etkisi yok derse kendi imanı gibi kötü bir hayal etmiş olur demektedir. Yezid’in savunulacak bir yeri yoktur.

2.4.1.9.13. Şimr

Şimr Kerbela vakasında Hz. Hüseyin’in başını kesen melundur. Divânda iki yerde (46/23- 49/7) ismi geçmektedir.

Çıktı göge āh u fiğân dizer zemîn ü āsumân

Ey ‘ömr ü bī-dīn ü emân ey **Şimr** kâfir mā-cerā (49/7)

“Ey dinsiz ve emniyetsiz kâfir Şimr! Yer ve gök, göğ e çıkan āh ve inleyiş düzer.”

2.4.1.9.14. İbn-i Ziyad

Divânda ismi iki (46/23- 49/14) yerde geçen İbn-i Ziyad, Yezid devrinde Irâk vâlisi idi. Yezid'in emri ile Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye sokmamak için onun üzerine bir ordu yollamış ve onun katline sebep olmuştur.

Seyreden Şimr ü Yezîd *İbn-i Ziyâd*ñ na'lini

Çorqarım ki la'net etmez rûh-ı İbn-i Mülcem (46/23)

“İbn-i Ziyad’ın ayakkabısını seyreden Şimr ve Yezid korkarım İbn-i Mülcem’in ruhuna lanet etmez.”

2.4.1.9.15. İbn-i Mülcem

İbn-i Mülcem Hz. Ali’yi şehit eden kişidir. Divânda ismi bir yerde (46/23) Şimr, Yezid ve İbn-i Ziyad ile beraber zikredilmektedir.

Seyreden Şimr ü Yezîd İbn-i Ziyâdñ na'lini

Çorqarım ki la'net etmez rûh-ı *İbn-i Mülcem* (46/23)

“İbn-i Ziyad’ın ayakkabısını seyreden Şimr ve Yezid korkarım İbn-i Mülcem’in ruhuna lanet etmez.”

Beyitte ismi geçen dört şahıs da İslam âleminde kötü bir nama sahiptirler. Şimr Hz. Hüseyin’in başını kesmiş, Yezid ve İbn-i Ziyad Hz. Hüseyin’in şehit edilmesine sebep olmuş ve İbn-i Mülcem de Hz. Ali’yi namaz kılariken sırtından hançerleyerek şehit etmiştir. Dolayısıyla bu kötülükleri yapanların doğal olarak İbn-i Mülcem’e lanet okumaları beklenemez.

2.4.1.10. Ahiret ile alakalı mefhumlar

2.4.1.10.1. Ahiret

Divânda, ahiret mefhumu; ahiret (41/4), ukbâ (37/8- 39/11) ve bekâ (14/5) isimleri ile zikredilmiştir.

‘Aceb midir olursa fahr-ı kevneyn

Şeh-i dünyâ ü *ukbâ*dır Muhammed (37/8)

“Muhammed iki âlemin de övüncü olsa şaşılacak şey değildir. Çünkü O, ahiretin ve dünyanın şahıdır.”

Beyitten de anladığımız gibi iki âlemin de övgüsüne mazhar olmuş olan peygamber efendimiz, hem bu dünyanın hem de öbür dünyanın efendisidir.

Çekme minnet ğayra Şıdkî ilticâ et pâyına

Derdiñe dünyâda ‘uqbâda devâdır Fâtıma (39/11)

“Ey Sıdkî! Başkasına minnet etme, O’nun ayağına sığın. Zira Fâtıma, derdine dünyada ve ahrette devadır.”

Hz. Fâtıma’nın methedildiği beyitte onun dünyada ve ahirette dertlere deva olacağı bildirilmektedir.

2.4.1.10.2. Kıyamet

Kıyamet mefhumu divânda kıyamet (31/7- 34/4- 46/11- 91/5- 92/2- 114/3), haşr (14/5- 46/22,37,40- 55/3- 85/2- 86/2) ve mahşer (30/9,30- 36/11,13- 39/8- 46/56- 92/2- 97/10) isimleri ile zikredilmiştir.

Koma Şıdkî kuluñu kūy-ı **kıyâmette** ğarîb

Yaqtı dünyâda anı hasretile nâr-ı ğamıñ (31/7)

“Ey Muhammed! Sıdkî kulunu kıyamet mahallesinde garip bırakma. Çünkü onu, gamının ateşi dünyada hasretle yaktı.”

Peygamber âşığı olan Sıdkî Efendi beyitte peygamber efendimize yalvarmakta ve kıyamet gününde ondan kendisini yalnız bırakmamasını istemektedir. Çünkü o dünyada gününü peygamberin hasreti ile geçirmiştir.

Rüz-ı **mağşerde** serîriñdir maḳām-ı maḥmedet

Mültecî der-gâhıña Türk ü ‘Arab Rûm u ‘Acem (30/9)

“Mağşer gününde övgüye layık olan senin tahtındır. (O gün)Türk, Arap, Rum ve Acem hep senin dergâhına sığınır.”

Beyitte, mahşer günü peygamberin tüm müslümanlar için bir sığınak olduğu ve orada övgüye layık tek şeyin onun tahtının olduğu vurgulanmaktadır.

Tesliyet-gāh-ı muşābīn-i belā-yı dehrdir

Nār-ı **maḥşer** kıdve-i ehl-i ‘azādır Fâtıma (39/8)

“Fâtıma, dünyanın belasının hastalığına yakalanmış olanların teselli verme yeridir. O, maḥşer ateşi, sabır ehlinin örneğidir.”

Hz. Fâtıma’nın methedildiği beyitte onun mekânının maḥşer gününde dertli olanların teselli bulacakları yer olduğu ve sabır ehlinin de örneği olduğu anlatılmıştır.

Görüldüğü üzere divânda maḥşer ile ilgili kelimeler maḥşerin tasvirinden çok din büyüklerinin övüldüğü beyitlerde zikredilmiş ve onlar methedilirken maḥşer kelimesinden istifade edilmiştir.

2.4.1.10.3. Cennet ve cennet ile alakalı mefhumlar

Cennet mefhumu, divânda cennet (6/6,7- 30/11,24- 34/1- 46/24- 48/4- 86/4), cennât (46/35- 73/4), cinân (2/3- 15/2- 29/8- 41/4,8- 73/1,4- 97/9), Firdevs (35/7) mînû (29/7, 57/1, 130/4) ve dâr’üs-selâm (73/1) gibi isimler ile zikredilmiştir.

Ser ü ḳaddiñ lâle ḥaddiñ sünbül-i gîsûlarıñ

Gül-şen-i **cennet**e bulmuş ḡalibâ neşv ü nemâ (86/4)

“Boyun ve başın, lâle yanağın, saçlarının sümbülü galibâ cennetin gül bahçesinde yetişmiş.”

Sevgilin uzuvları o kadar güzeldir ki onlar sanki cennete yetişmişlerdir. Şair sevgilinin güzelliğini övmek için cennetin tayayyül edilen güzelliğinden yardım almıştır.

Özge devlet hem-sifâl olmak gül-âb-ı kūyuña

Āsitānıñdan cüdâ **cennet**e olsa istemem (30/24)

“Senin mahallenin gülsuyuna kadeh arkadaşı olmak büyük bir şanstır. Cennette eşliğinden ayrı olmak istemem.”

Sevgilinin methedildiği beyitte, âşık için sevgilinin mahallesinde olmak büyük bir tâlihtir ve âşık cennette bile olsa sevgilinin eşliğinden ayrı durmak istememektedir.

Âhirette olıcağ seyyid-i şübbân-ı **cinân**

Seyyid-i cümle cihân olsa sezâdır Haseneyn (41/4)

“Ahirette cennetlerin gençlerinin efendisi olacak olan Hasan ve Hüseyin dünyanın cümlesinin efendisi olsa münasıptır.”

Beyitte Hasan ve Hüseyin’in öbür dünyada cennet gençlerinin efendisi olacağı bilgisine telmih yapılmıştır. Bu şerefe nail olan onlar dünyanın efendisi de olsa uygun olur.

Ey ki bulmuşken **cinân** içinde izz ü ihtirâm

Oldu Âdem rû-yı gendüm-gününe müştâk nâm

Nola terk ettiyse zevkî ârzûsile makâm

Ey cemâliñ bezm-gâh-ı ravza-i **dârü’s-selâm**

Şerbet-i şîrîn lebiñ sübhâne men yühyîl’-izâm (73/1)

“Âdem cennetler içinde izzet ve ihtiram bulmuşken, buğday renkli yüzüne can atan oldu. Ne olur zevki ve arzusıyla makamı terk ettiyse. Yüzünün güzelliği, cennetin bahçesinin eğlence yeridir. Tatlı dudağının şerbeti can verendir.”

Şair, beyitte Hz. Âdem’in cennetten kovulma olayına telmihte bulunmuştur. Sevgilinin yüzü o kadar güzeldir ki o âdeta cennetin bahçesinin eğlence yeri gibidir. Âdem makamı bu güzelliklere dalarak terk etmişse bunda bir şey yoktur. Zira âşık da sevgilin cennet gibi olan güzelliği karşısında kendisinden geçmekte ve bir an olsun ayık gezmemektedir.

2.4.1.10.3.1. Huri (hûr)

Hûr, gözlerinin akı karasından çok olan, ceylan gözlü kız manasına gelmektedir. Huri ise cennet kızı maâsındadır ve Allah’ın temiz kullarına cennette nimet olarak bahşedeceği cennet eşlerine verilen isimdir. Kur’an’da hurilerin mü’minlere hizmet edeceği bildirilmektedir (Âl-i İmrân/15, Bakara/25, Nisâ/57).

Sıdkî Efendi Divânında sadece bir yerde huri (71/2) ve bir yerde de hûr-i în (46/41) ismiyle geçmektedir.

Ey cemâli reşk-i **hûrî** halkı maḥsûd-ı melek

Hüsn-i ānile Züleyhā-yı zamān sensiñ demek
 Āhuvān-ı Çīn eder müşgīn bu yekten dilek
 Görmedi dehr içre emsālīñ seniñ çeşm-i felek
 Devre āgāz eyliyelden şevkile buna kabāb (71/2)

“Ey yüzünün güzelliği huriyi bile kıskandıracak olan ve halkı meleşti kışkanılan sevgili! Demek güzellikte zamanın Züleyhası sensin. Bu tek olan dileği Çinin ceylanları misk kokulu ederler. Buna gökyüzü şevkile başladığından beri feleğin gözü dünya içinde senin emsâlini görmedi.”

Sevgilinin methedildiği beyitte şair sevgilinin güzelliğini anlatmak için bazı mefhumlardan istifade etmiştir. Hurilerin misk kokulu saçlara, güneş gibi aydınlık yüzlere sahip oldukları tasvir edildiği için çoğu zaman sevgili ile beraber zikredilir ve sevgilin güzelliğini anlatmada bir araç olarak kullanılır. Sevgili de huri gibi güzeldir hatta bu beyitte olduğu gibi sevgilin güzelliği huriyi bile kıskandıracak cinstendir. Sevgili bu huri güzelliğiyle zamanının Züleyha’sıdır. Felek ve gökler onun bir eşini daha görmemişlerdir.

2.4.1.10.3.2. Tuba

Divân edebiyatında sevgilinin boyuna teşbih olan Tuba ağacı, Sidre’de bulunan ve kökü yukarıda, dalları aşağıda olan ve cenneti gölgeleyen ilahi ağacın ismidir. Şiirlerde daha çok boyu ve gölgesi ile zikredilmiş bir ağaçtır.

Sıdkî Efendi Divânında Tuba ağacı üç yerde zikredilmiştir (35/7- 73/4- 75/7).

Ķāmet-i mevzūnuña nisbetle **Tūbā** bir nihāl
 Perçemiñdir gül-şen-i hüsnünde firdevs-i berīn (35/7)

“Tuba ağacı senin (sevgili) mütenasip boyuna nisbetle bir fidan gibidir. Perçemin, güzelliğinin gül bahçesinde yüce cennettir.”

Sevgilinin methedildiği bir başka beyit olan bu beyitte onun boyunu anlatmak için şair Tuba ağacından yararlanmıştır. Sevgilin boyu o kadar uzun ve güzeldir ki cennette bulunan Tuba ağacı onun boyunun yanında ancak bir fidan gibidir. Sevgilin güzelliğinin gül bahçesi olan perçemi ise cennet gibidir.

Bir başka beyitte de yine şair sevgilin güzelliğini anlatmak için Tuba ağacından ve diğer mefhumlardan istifade etmiştir. Sevgili söz konusu olunca onun

mahallesi bir cennettir. O cennetin içinde boyu ile Tuba ağacı gibidir. Onun kokusunu bu cennet içinde rüzgar dağıtır. Ve onun güzelliği ile kendinden geçen âşık uzun uzun nağme eder ve cennetin içinde aşkın nağmesi rahatlık verir.

Gül-ruhuñ sünbül saçın yâd ü hevâsiyle nesîm
 Bâğ-ı dehre neşr eder gül-zâr-ı me'vâdan şemîm
 Kâmet-i **Tûbâ** big emsâli cinân içre 'adîm
 Gül-şen-i etrâf-ı kûyuñ şahn-ı cennâtü'n-na'îm
 Bülbül-i temcîd-h'ânîñ nağmesi fîhâ's-selâm (73/4)

“Hafif ve tatlı esen rüzgar gül yanağının ve sümbül saçının arzusıyla gül bahçesinin yurdundan dünyanın bağına koku dağıtır. Cennetler içinde Tuba ağacının boyu gibi senin boyunun bir örneği yoktur. Mahallenin etrafındaki gül bahçesi naim cennetlerinin meydanı gibidir. Orada uzun uzun öten bülbülün nağmesi rahatlıktır.”

2.4.1.10.3.3. Kevser

Cennette bir akarsuyun ismi olan Kevser, ayrıca Kur'an'da da ismine ayet olan bir ırmaktır. Rivayete göre Kevser'in suyu süttten beyaz, baldan daha tatlı, kardan soğuk ve kaymaktan yumuşak imiş. Divân şiirinde daha çok sevgilin dudağına teşbih edilmiştir.

İncelediğimiz divânda Kevser ismine dört yerde rastlanılmıştır (32/6-36/7- 46/36- 75/7).

Mey-i şahbâ-yı la'liñ neş'esidir
 Şafâ-yı **Kevser**-i Raḥmāna bā'is (32/6)

“Allah'ın Kevser'inin saflığına sebep olan senin dudağının kadehinin şarabı neşesidir.”

Peryamberimiz için yazılan naattan alınan bu beyitte Kevser ırmağının saflığının sebebi peygamberin dudağıdır. Onun dudağı Kevser'e benzetilmiştir ve ayrıca bazı tefsirlerde Kevser'in peygamberimize tahsîs edildiği bildirildiği için peygamberimiz ile Kevser arasında bir irtibat kurulmuştur ve Kevser'in yaratılmasına sebep peygamberimizdir.

2.4.1.10.3.4. Sidre-i munteha

Bu ağaç da Tuba ağacı gibi ilahi bir ağaçtır. Tersîrde bu ağacın arşın sağ tarafında olduğu bildirilmektedir. Hadislere göre altıncı kat gökte bulunmaktadır. Peygamberimiz sidrenin olduğu hatta Miraç Gecesi Cebrail ile görüşmüştür. Sidrenin yanında cennet vardır ve cennetin nehirleri onun altından akmaktadır. Sidreden ötesi Allah'ın Zat âlemdir yani Sidre insan bilgisinin ve amellerinin son hudududur⁴⁶. Sidre munteha kelimesiyle birlikte ulanılmaktadır ve manası “ulaşılabilecek en uçtaki” demektir. Bu sebeple Sidre ağacı divân şiirinde sevgilin uzun boyunu anlatmak için başvurulmuş bir kelimedir. İncelediğimiz divânda ise böyle bir teşbihe başvurulmamıştır.

Sıdkî Efendi Divânında Sidre ismi iki yerde (29/8- 41/8) geçmektedir.

Ravza-i būdunda bitmiş serv-i *Sidre muntehā*

Gül-şen-i lūtfūnda bitmiş ğonce gül-zār-ı cinān (29/8)

“Senin yarattığı bahçede Sidre ağacı bitti. Cennetin gül bahçesi olan gonca ise senin lūtfünün eseri olan gül bahçesinde bitmiştir.”

Beyitte Sidre ağacının ve cennetin gül bahçesinin varlığının sebebi Allah'tır ve tüm bu güzellikler onun lūtfüyle peyda olmuştur.

2.4.1.10.4. Cehennem ve cehennem ile alakalı mefhumlar

Cehennem mefhumu beyitlerde nâr-ı mahşer (39/8), nâr-ı cahîm (73/3), nîrân (32/8) ve tamu (29/7) isimleri ile zikredilir. Âşık için cennet nasıl sevgilinin mahallesi ve ona kavuşma mekânı ise, cehennem de âşık için sevgiliden ayrı kaldığı hasret çekip hicran ateşiyle kavrulduğu bir mekândır.

Zümre-i ‘ayyāşa zāhid serd edip *nâr-ı cahîm*

Nūş-ı şahbādan eyā ettirme ey şahş-ı le’im

Müzñib-i muhtāca yok mu lūtf-i Ğuffār-ı Kerîm

Sākıyā peymāne şun vallāhū zū’l-faḍli’l-Azîm

Muṭribā çek nağmeyi yağfir leküm yevmü’l-kıyām (73/3)

“Ey zahit, ey alçak şahıs, ayyaş zümresine kızgın ateşi (cehennem ateşini) soğuk edip, tatlı şaraptan etme. Muhtaç olan günahkâra cömert ve

⁴⁶ Pala, a.g.e., s.353.

bağışlayan Allah'ın lütfu yok mu? Ey saki kadeh sun zira Allah gerçekten lütuf sahibidir. Ey çalgıcı nağme söyle, Allah kıyamet günü (günahlarınızı) bağışlar.”

Divân şiirinde zahit, dini dış yönüyle anlayan ve hakikate erememiş kişi olarak sufilerce yerilen bir tiptir. Onlara göre zahit aşkı inkar etmiştir ve tek emeli cennete ulaşmaktır. Onlar güzellikleri görmekten yoksundurlar ve riyakârlıkları ile tanınırlar. Beyitte de şair zahide kızmakta aşk ehli olan ayyaşlara kızgın ateşi soğuk şarap olarak gösterip hile yapmaya çalışmasına kızmaktadır.

Heft *ṭamu* nār-ı kahr u heybetiñden bir şerer

Heşt mīnū gülsitān-ı rahmetiñden bir nişān (29/7)

“Yedi cehennem heybetinin ve kahrının ateşinden bir kıvılcımdır. Sekiz cennet ise rahmetinin gül bahçesinden bir izdir.”

Beyitte cennet cehennemın yaratıcısı Allah'ın eserlerine dikkat çekilmektedir. O'nun büyüklüğü ve üstün kuvvetinin ateşinden bir kıvılcım olarak yedi cehennem peyda olmuştur. Ayrıca cennet ise O'nun rahmetinin bir izidir.

Saňa ta'zīmidir Bārī-i gufrān

Saňa 'ișyān olur *nīrāna* bā'ış (32/8)

“Sana, yaratan Allah'ın merhametinin ikramıdır. Sana isyan etmek cehenneme girmeye sebep olur.”

Peygamberimize yazılmış olan naattan alınan bu beyitte ona karşı gelmenin sonunun cehennem ateşi olacağı söylenmektedir.

2.4.1.10.5. Ezel bezmi

Ezel bezmi, şiirlerde bezm-i vahdet (38/4- 112/6), bezm-i Hak (47/2), bezm-i elest (2/2) ve bezm-i şühûd (31/3) terkipleri ile zikredilmiştir.

Allah ruhlar âlemini yarattığında onlara hitaben “Elestü bi-rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)” diye buyurduğu zaman ruhlar da “Kâlû: bela (Evet, Sen bizim Rabbimizsin)” dediler. Allah sözlerinden dönmesinler diye ruhları birbirlerine şahit göstermiştir ki insan oğlu bu sözünden dünyada vazgeçmesin (A'râf/171-172). Divân şiirinde âşık, eslet bezminden beri âşıktır.

Hâlet-i hayret-fezâsın görki **bezm-i vaḥdeḥ**

‘Âşık-ı dīvâne mest ü ‘ârif-i huş-yâr mest (112/6)

“Birlik meclisinin şaşkırtan halini görki, divane olan âşık ve akıllı bilginler sarhoş.”

Mest-i cām-ı bâde-i **bezm-i elest** m zâhidâ

Neş’e-i rûḥ-ı revânımdan gelir bû-yı şarâb (102/2)

“Ey Zahit elest bezmimin şarabının kadehi sarhoş, şarabın kokusu sevgilimin kokusundan gelir.”

Beyitlerde ezel bezmi ile alakalı tasvirler yapılmamış, sadece diğer mevzuları tezyin için bu kelime terkipler ile kullanılmıştır.

2.4.2. Tasavvuf

Elimizde fazla bir bilgi mevcut olmadığı için Sıdkî Efendi’nin mutasavvıf olup olmadığını veya hangi tarikata intisap etmiş olduğunu bilmemekteyiz. Fakat şiirlerinden hareketle kolaylıkla söyleyebilirizki kendisi tasavvufî ıstılahata pek âşıkârdır ve şiirlerinde yoğun bir şekilde bu ıstılahattan istifade etmiştir.

Tasavvufun hem kelime olarak kökeni hem de islamiyette tasavvufun nasıl ibtidâ ettiği hususunda tartışmalar halen devam etmektedir. Tasavvufun ıstılahî manası, kelimenin en geniş manasıyla bir İslam mistisizmidir. O da: Allah’ın rızasını kazanmak ve ebedî saadete ermek için nefsi temizlemek, ahlakı tasfiye için, dışı tenvir, suret ve sireti tezkiye etmektir⁴⁷. Bu yolda tasavvufun temel kaynakları ise Kur’an ve sünnettir.

2.4.2.1. Tevhit

2.4.2.1.1. Mâsivâ

Kelime, Allah’tan gayrı olan her şey manasına gelmektedir. Sufiler mâsiâdan geçerler ve onlar için gönülde Allah’tan gayrı bir şey yoktur. Onlara göre gönlünde başka sevgi barındıranlar mâsivâdan kurtulmuş sayılmazlar. Sıdkî

⁴⁷ Güzel, a.g.e., s.193.

Efendi'de şiirinden anlaşıldığı üzere Allah'a ulaşmaya çalışılan yolda mâsivâdan geçmek lazım geldiğini söylemektedir.

Yâr yâr olmaz saña ağıyârdan dūr olmadın
Mâ-sivâdan el çekip maṭlûba maḥşûr olmadın
 'İzz ü māl ü cāhidin zilletle maḥhūr olmadın
 Vâşıl olmaz kimse Ḥaḫḫa cümleden dūr olmadın
 Kenz açılmaz her gönülde tā ki pūr nūr olmadın (14/1)

“Eger Yâr, yabancılardan uzak olmadıkça sana yâr olamaz. Senden başkasından el çekip, talep olunan sana kendini hasretmeden, izzetini, malını, tüm çabasını zelil etmeden, herkesden uzaklaşmadan kimse sana ulaşamaz. Ta ki gönül nur dolmadan, gönülde hazine açılmaz.”

Beyitten de anlaşıldı üzere Sıdkî Efendi'ye göre Allah'a ulaşmak için yabancılardan, her şeyden kısacası Allah'tan gayrı her şeyden uzaklaşmak icap etmektedir. Ve bu yolda insan izzetini, malını mülkünü ve tüm dünya çabasını ayaklar altına almalı ki gönlü nur ile dolsun ve gönlünde hazine açılsın.

2.4.2.1.2. Sır (esrar), temaşa

Sır ve temaşa mefhumu Sıdkî Efendi Divânında sevgilinin güzelliği işlenirken anlatıma kuvvet ve hoşluk katmak için seçilmiş olan kelimelerdir. Tasavvufî ıstılahta sevgilinin dudağı bir sırdır ve şairler sevgilin dudağından bahsederken mutlaka “sır” kelimesini, ve de sevgilinin güzelliği mevzu bahis olduğunda “temaşa” kelimesini kullanmayı tercih etmişlerdir.

Sırr-ı deheniñ nuṭḫile ta'bîre ne ḥâcet
 Ol nükte-i mevhûmeyi tefsîre ne ḥâcet (105/1)

“Sözle ağzının sırrını tabir etmeye ne gerek var? O hayal olan ince manayı tefsir etmeye ne gerek var?”

Sevgilinin dudağı âşık için ulaşılmaması en zor olan yerdir. Sevgilin dudağı o kadar küçüktür ki o içinde hazine barındıran bir sırdır âdeti. Âşığın onu söz ile açıklamasına gerek yoktur. O zaten âşığı büyülemiştir ve açıklanamayacak kadar

imkansızdır. Ayrıca sevgili zaten âşığa yaptıkları ile kendine ait olan bu güzellikleri açıklamaktadır ve dolayısıyla âşığın bir şey açıklamasına hacet yoktur.

Yok demede kim kanar sīnemde **sırr**-ı lā'liñi

Eşk-i hūnīnim cihāna dem-be-dem izhār eder (138/3)

“Sinemde dudağının sırrı yok dememe kim inanır? Dudağının sırrını kanlı gözyaşım an be an dünyaya gösterir.”

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi âşığın gönlünde sadece aşk sırrı mevcuttur. Âşık, bu sırrın gönlünde olmadığını söylese de buna kimse inanmaz, çünkü âşığın gönlündeki sırrı kanlı gözyaşları ele vermektedir.

Yār edip derdile hem-dem beni

Etmedi **esrān**na mahrem beni

Yār-ı muhib eyledi sersem beni

Şaldı ayaktan ğam-ı ‘ālem beni

Ver baña ğam define sākī şarāb (66/5)

“Sevgili dert ile beni arkadaş edip, esrarıyla beni içli dışlı etmedi. Sevgili beni sersem etti. Âlemin derdi beni düşürdü. Ey saki derdin defî için bana şarap ver.”

Âşık için ulaşılmazı zor bşr hazine olan sevgilin dudağı, türlü hazineleri içinde barındırmaktadır. Sevgilinin dudağına ulaşmak şöyle dursun sevgili dudağını göstermemek için çoğu zaman saçıyla onu gizler ve bir türlü ağzını açıp âşığın o sırlara vakıf olmasını istemez. Bu sebeple âşık dert sahibi olur ve sersem sersem dolaşır. Onun yeri ayaklar altında kalmak olur. Âşık derdini unutmak için veya tersi bir düşünceyle derdini arttırmak için aşk şarabına teveccüh eder.

Açıl ey gonce-i nevreste gül-zār-ı melāḥatte

Hicāb-ı tābīñı çıkmış cihān hūsnūñ **temāşā**ya (82/7)

“Ey taze gonca! Güzelliğin gülbahçesinde açıl. Dünya güzelliğinin parlak hicabını seyretmeye çıkmış.”

Sevgili yüzündeki örtüsüyle açılmamış bir gül gibidir. O, yüzünün güzelliğini bir sır gibi saklamaktadır. Ve âşık sevgilin bir gül gibi açılmasını, kendisine yüzünü göstermesini istemektedir. Sevgiliye hayran olan herkes belki yüzünü açar diyerekten onu seyretmeye gelmişlerdir.

2.4.2.1.3. Gönül, dil, sine, kalp, yürek

Duyguların algılandığı yer olarak düşünülen gönül, divânda âşığın sevgilisiyle yaşadığı tüm hadiselerin geçtiği ve birebir hissedildiği bir yerdir. Âşığın gönlü, gerek sevgilinin bakışıyla olsun gerekse attığı oklar ile olsun her daim yaradır ve bu yara hicran ateşiyle devamlı kanamaktadır. Gönülde iyileşmez bir yara vardır.

Bir çekilmez çiledir cevri kemân ebrûlarıñ

Sine cāk eyler dem-ā-dem nāvek-i müjgānile (19/4)

“Kırpiklerinin eziyeti çekilmez bir çiledir. Gönül kırpığın oku ile daima parça parça olur.”

Beyitin de belirttiği gibi âşık sevgilinin kırpiklerinin okuna maruz kalmakta ve gönlünün bu oklar ile parça parça olduğunu söylemektedir.

Olalı mülk-i *gönül* cā-yı hayālîñ şanemā

Leşker-i hāl ü haṭîñ gālib olup dikti livā (84/1)

“Ey sevgili! Gönül ülkesi hayalinin yeri olduğundan beri, yanağındaki ayva tüyü ve benin galip olup bayrak dikti.”

Sevgili âşığa kendini pek göstermez ve bu sebeple âşık sürekli onun kapısında dolanır, onun gezdiği yerlerde vakit harcar. Tek ümidi belki ortalığa çıkarsa sevgiliyi görmektir. Tüm duygularını yürekte yaşayan âşık sevgilin hayalini de yüreğinde yaşatmakta ve onun hayalinden başka yüreğinde bir şey tutmamaktadır. Onun yüreği tamamen sevgili tarafından zabt edilmiş bir kaledir ve o kaleye sevgilin yanağındaki ayva tüyü olan askerler ile, yanağındaki sultan olan ben zafer bayrağı dikmiştir.

Zāhirā şanmañ dehānımdan gelir bû-yı şarāb

*Sine*de sırr-ı nihānımdan gelir bû-yı şarāb (102/1)

“Ey zahir sanma ki şarabın kokusu ağzımdan gelir. O gönlümdeki gizli sırdan gelir.”

Kan yutan ve gönlü kanayan âşığın kanı şaraba benzetilmiştir. Onun ağzındaki kan yüreğindeki yaralardan gelmektedir. Şair burada her şeyin dış görünüşüne bakan zahire seslenerek bu şarap kokusunun ağzından değil derinlerden yüreğine geldiğini söyler. Dış görünüşe değil, iç görünüşe bakmak lazımdır.

O kanlı zālîmiñ Şıdkî firâkile ne kan yuttum
Siyâset-gâh-ı ‘aşkında cefâdan cânıma yettim
Kızıl kan ile nâr-ı necm yazıp *şînem*de şerh ettim
Görenler tâ ki bilsin yâr elinden yaralı gittim
Ölürsem kara giysin yâs u mâtem tutsun ‘âşıklar
Dögünsün dâğ-ı *şînem* üzre gelsin bağı yanıqlar (52/5)

“Ey Sıdkî! O kanlı zalimin (sevgili) ayrılığı ile ne kan yuttum. Aşkın idam yerinde eziyetten usandım. Kızıl kan ile yıldızın ateşini yazıp açıkladım ki görenler sevgili elinden nasıl yaralı gittim. Eğer ölürsem, âşıklar kara giyip yas tutsunlar ve bağı yanık olanlar gönlümdeki yara üzerinde dövünsün.”

Şairin kendine seslendiği bu altılıktaki, sevgilin elinden neler çektiğini söylemekte ve âşıklara seslenmektedir. Âşık sevgilinin hasretiyle kanlar içinde kalmıştır ve bu kan ile derdini yazıp şerh etmiştir. Tek amacı belki biri bunları okur da sevgilinin elinden nasıl eziyet çekerek öldüğünü anlar. Âşık öldüğü taktirde âşıklardan kendisi için siyah giyinip mateme girmelerini ve kendisi gibi bağı yanıklardan yüreğindeki yara üzerinde dövünmelerini istemektedir.

2.4.2.1.4. Ten, cism

Divân şiirinde, sufilerce âşığın teni sevgiliye giden yolda engel teşkil etmektedir. O nasıl mâsivâdan geçmişse kendi tenini de sevgiliye vuslatta bir mâni olarak addetmekte ve bu uğurda cismini de yok etmek istemektedir. Ayrıca âşık tarafından ulaşılmaya çalışılan sevgilinin güzellik uzuvları ve âşığın sevgiliye olan bitmez tükenmez sevgisi de âşığın teni ve cismini harap etmesine kâfidir.

Lâle ruhuñ üzre siyâh hâller

Bağrımı hûn etti **tenim** dâğ-dâr (124/2)

“Lâle yanağının üstündeki siyah benler, bağrımı kan etti, tenimi dağladı.”

Sevgilinin güzellik unsuru olan yanağı kırmızılığı sebebiyle lâleye benzetilmiştir. Lâlenin ortasındaki sihâhlık sevgilinin yanaklarına kıskanma sonucu bağrında meydana gelmiş bir yâradır. Aynı şekilde âşık da sevgilinin lâleye benzeyen yanağına hasret çekerek kendi yüreğini kan etmiş ve tenini dağlamıştır. Sevgilinin güzelliği, üzerinde ben olan yanağının âşıktaki istivası renk olarak da aynıdır. Sevgilin yanağı kırmızı ise âşığın gönlü o kırmızılıkla kan olur. Aynı şekilde sevgilin yanağındaki ben, âşığın teninde bir yara olarak zuhûr eder.

Etiler şevk-i kudümü ile tecdîd-i hayât

Biribirine vedâ eyler iken cân u **tenim** (13/3)

“Canım ve benim birbirine veda eylerken, ayak basmanın şevki ile hayatı yenilediler.”

Âşık, sevgili uğrunda o kadar acı çekmiştir ki tam öleceği sırada sevgili merhamet edip gelmiştir. Ve onun sevgilin bulunduğu yere ayak basmasıyla âşık yeniden hayat bulmuştur.

Hayâttan ümîdim kalmamışken derd-i hicrinde

Qudûmundan bu **cism** zâra şana rûh-ı revân geldi (81/3)

“Ayrılık derdinde hayattan ümidim kalmamışken, ayak basmanla bu ağlayan cisme canlı bir ruh geldi.”

Aynı şekilde âşık sevgilinin gelişiyle tekrar hayat bulmaktadır.

Çe gubâr-ı râh-ı kûy-ı mürşid-i mey-hâneyim

Hâk-i **cism**-i nâ-tüvânımdan gelir bû-yı şarâb (102/3)

“Meyhanenin mürşidinin mahallesinin yolunun ayak tozuym. Şarabın kokusu zayıf cismimin toprağından gelir.”

2.4.2.2. Dünya, cihan, âlem, dehr

Tasavvûfî ıstılahta Allah'tan gayrı her şeyi içine alan âlem, Sıdkî efendi divânında hem bu manasıyla hem de gerçek manasıyla birçok yerde geçmektedir. Şair dünyayı da sevgiliye giden yolda bir mani olarak görmekte ve dünyadan kurtulmak ve ona aldanmamak gerektiğini şiirlerinde bildirmektedir.

Âteş-i gayretle sūzān et bīnā-yı *‘ālemi*

Mā-cerā-yı pūr belā-yı Kerbelāyı eyle yād (46/3)

“Âlemin binâsını gayretin ateşi ile yak. Bela dolu maceraya sahip olan Kerbela’yı an.”

Hırşıla dikme gözün gayrılarıñ ni’metine

Görülen zevki teķābül edemez naķmetine

*Dehn*ñ aldanma şaķın şervet-i pūr miḥnetine

Rāzı ol Rāzıķınıñ ni’met-i bī-minnetine

Rızķ için çekme ğamı naḥnū ḳasemnāyı gözet

Ḳavle i’lāma ne ḥācet der-i Mevlāyı gözet (72/6)

“Başkalarının nimetine hırsla göznü dikme zira ondan aldığın zevk alacağın cezâyı takābül etmez. Dünyanın zahmet ve keder dolu servetine sakın aldanma. Ettiği iyiliği başa kakmayan rızık veren Allah’ının nimetine razı ol. Rızık için gam çekme “biz taksim ettik” ayetini gözet. Söze açıklamaya ne hacet var, Allah’ın kapısını gözet.”

Kanaat etmenin işlendiği beyitte şair, dünyanın bin bir türlü zorlukla elde edilen ve hayır getirmeyen servetine insan oğlunun aldanmaması gerektiğine işaret etmektedir.

Kimseye aşlā vefāsı olmayan *dünyā* için

Terk-i dīn etmekligi ‘āķil eder mi irtikāb (100/9)

“Akıllı kişi kötü bir iş işleyip kimseye asla vefası olmayan dünya için dini terk eder mi?”

Beyitte akıllı olan bir insanın asla vefasız olan bu dünya için dinini bırakmayacağını anlatmaktadır. Bu dünyanın vefa yoktur ve türlü hîleler ile kendini güzel göstermektedir. Bu noktada akıllı olan kişi tüm bunlara asla kanmaz.

Baňa bāğ-ı *cihām*ñ her gülü bir hârdır sensiz

İşim bülbül gibi her şeb fiğān u zârdır sensiz (23/1)

“Sensiz benim için senin dünyanın bahçesinin her gülü bir dikendir. Her gece sensiz iken işim bülbül gibi inleyip ağlamaktır.”

Âşık için her şey sevgiliyle bir mana kazanır ve her şey o varken güzeldir. Dünyanın bahçesini güzel yapan sevgilidir yoksa cihanın kendisi güzel değildir. Ve orası âşığın gözünde bir değere de haiz değildir. Zira sevgili yokken o dünya bağının gülü bile bir diken gibidir.

2.4.2.3. Bazı tasavvufî mefhumlar

2.4.2.3.1. Hayret

Hayret, Allah hakkında hırslı olmakla, ümitsizlik arasında bulunan bir duraktır. Ayrıca korku ve rıza, tevekkül ve rica arasında da bir duraktır. Hayret, derin düşünce ve Allah huzurunda, hakikat ehlinin ve ariflerin kalplerine gelen bir haldir. Ariflerin bazıları, hayreti, kavuşma, onu iftikar, onu da tekrar hayretin izlediği kanaatindedirler⁴⁸.

‘Uğde-i zülfünde ki ma’nâ-yı mübhem hâlline

Kaşd edenler şâne-veş şad çāk olup *hayret*lenir (122/4)

“Saçındaki bağın örtülü manasını çözmeye çalışanlar tarak gibi yüz parça olup hayret eder.”

Âşıklar sevgilinin saçındaki bağın anlamını çözmek istediklerinde ve ondaki sırı vakıf olmak istediklerinde bu uğurda kendilerini parça parça olmuş olarak görürler ve hayrete kapılırlar.

2.4.2.3.2. Zühht

⁴⁸ Cebecioğlu, a.g.e, s.144.

Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme manasına gelen züht zahidin sıfatıdır. Sıdkî Efendi tüm divân şairlerinde olduğu gibi dinî sadece dış görünüşüyle idrak, ve düşüncelerinde samimi olmayan ve tek amacı cennet olan zahide karşıdır ve onları riyakârlıkla itham eder. Züht ehli olanlar asla hakikate vasıl olamazlar ve Allah’a hiçbir zaman ulaşamazlar.

Fırka-i **züh**d ü riyâyı çāk edip verdim yele

Hân-kâh-ı ‘aşkıña cân attım oldum pîr ü pāk (46/54)

“Züht ve ikiyüzlüler ehlini paramparça edip yele verdim. Aşkının tekkesine can attım ve tertemiz oldum.”

Gerçek âşıklar ve Allah dostları züht ve riyadan arınmadıkça tertemiz olamaz ve Hakk’ın dergâhında oturamazlar.

Harâbât içre nûş-ı meyle şâf et kalb-i meftûnuñ

Be hey şöfî ne bulduñ gayrı bu **züh**d ü riyâdan geç (116/4)

“Ey sofî! Meftun olmuş kalbini meyhanede tatlı şarapla saf et. Hey sufî ne buldun gayrıdan, züht ve ikiyüzlülüğü bırak.”

Şair beyitte sofuya seslenmekte ve züht ile riyayı bırakmasını istemektedir. Sevgilinin şarap gibi olan dudağındaki meyhane de tatlı şarap içerek meftun olmuş kalbini saf edip sevgiliye bağlamasını ister. Çünkü sevgilinin dudağı dolayısıyla meyhanesi sırların ifşa olduğu yerdir. Ve âşık da buradaki sırlardan feyz alan yüzünü sadece sevgiliye döndürmüş olandır.

2.4.2.3.3. Yakın

Sağlam bilgi manasına gelen yakının üç çeşidi vardır. Bir şeyi öğrenme yoluyla bilmek ilm’el-yakindir. Bir şeyi gözü ile görerek öğrenmek ayn’el-yakindir. Bir şeyi hiç şüphe götürmeyecek şekilde kesin olarak bilmek ise hakk’el-yakindir. Birincisi, nebilerin ve enbiyanın bildirmesi ile Hakk’ı bimeki ikincisi, kalp gözü ile vahdeti görmek, üçüncüsü de ahadiyet makamında Hakk’ı doğrudan müşahade etmek halidir denilebilir⁴⁹.

⁴⁹ Pala, a.g.e., s.413.

Şair de sırların başkanı olan peygamberin aşkı ile kesin bilgi sahibi olanların yanındadır. Aşağıdaki beşlikte de değinildiği gibi ehl-i yakın peygamberin aşkı ile Allah'ın misafiridirler ve onlar sırrı peygamberimizden almaktadırlar.

Ḥāb-gāh-ı cism-i nāzı gerçi kim rū-yı zemīn

Ḥāk-pā-yı 'izzeti pīrāye-i 'arş-ı berīn

Rūḥ-ı pāki şeb-çirāğ-ı meclis-i **ehl-i yakīn**

Yā'nī mihmān-ı ziyāfet-gāh-ı Rabbü'l-ālemīn

Server-i esrār resūl-i müctebānīn 'aşkına (48/2)

“Gerçi yüz onun nâzının uyuyacak yeridir. İzzetinin ayak toprağı (tozu), parlak arşın süsüdür. Onun temiz ruhu kesin bilgiye sahip olanların meclisinin gece parlayan yakutudur. Yani onlar sırların başkanı, seçilmiş peygamberin aşkına âlemlerin Rabbi'nin ziyafetgâhının misafirleridir.”

2.4.2.3.4. Sıdk, vefa

Âşık, Allah yolunda ilerlerken sıdk ve vefa mefhumlarına haiz olmak zorundadır. Bunlar sufiler için değerli hasletlerdir. Âşık Allah'a elest bezminde verdiği sözün ardındadır. O amellerinde sıdkı (doğruluğu) daima ön planda tutar ve amellerine riya karıştırmaz.

Mazhar-ı şıdk u 'adālet menba'-i 'ilm ü ḥayā

Şehr-i dīn-i çār-yārīn çār erkān-ı raşīn (35/12)

“Peygamberin dör yârının dinî sağlam dört erkandır. Onlar haya ve ilmin kaynağı, adalet ve doğruluğun mazharıdır.”

Allah ve peygamber dostu olan dört halife doğruluk mazharıdır. Onlar amellerine hiçbir zaman riya karıştırmamışlar adalet ve doğruluğun mazharı olmuşlardır.

Ḥüsni arttıkça ~~vefâsı~~ dil-berīn kıletlenir

Māl-efzūn olsa erbāb-ı gīnā hıssetlenir (122/1)

“Dilberin güzelliği arttıkça vefası azalır. Zenginler mal dağıtsa cimrileşir.”

Beyitte sevgilin vefası üzerinde durulmaktadır. Asıl vefa sahibi olan sevgili değil âşıktır. Sevgilide ki vefa güzelliği ile orantılıdır. O sevenlerine bir bakıma muhtaçtır. Güzelliği arttıkça vefası azalır. Onun vefası azaldıkça âşığın vefası çoğalır ve hiçbir zaman sevgiliden yüz çevirmez.

2.4.2.3.5. Nefs, heva

Nefs divânda sufî ehlinde olduğu gibi kötü görülür. Eğer bir salık Allah yolunda ilerlemek istiyor ise nefsin terbiye etmesi ve onun illetinden kurtulması gerekmektedir.

İşlâh ede gör ‘âkıl iseñ **nefsi**ni Şıdkî

Nefsiñ bırakıp elleri ta’zîre ne hâcet (105/11)

“Ey Sıdkî! Eğer akıllı isen nefsini ıslah et. Nefsini bırakıp başkalarını azarlamana gerek yok.”

Şair burada kendisine de seslenerek doğru bir sâliğin nasıl olması gerektiğini vurgulamaktadır. Âşık, başkalarını azarlamaktan ise önce kendine bakmalı ve de kendi nefsini ıslah etmelidir.

Ârzü-yı **nefsi**ni ta’kîb eden ehl-i hevâ

Olsa da erbâb-ı ‘iffetten yine nehmelenir (125/8)

“Nefsinin arzusunu takîp eden heva ehli, iffet erbabından da olsa yine de hırslanır.”

Beyitte de denildiği gibi heva ehli nefsinin arzusuna bağlıdır ve onun yolunu izler. Onlar her ne kadar iffetli olurlarsa olsunlar yine de hırslanırlar.

Girdâb-ı **hevâ**ya düşeli zevrağ-ı hâtır

Seylâbe-i tûfân belâlaştı serimden (3/5)

“Gönül kayığı arzusun girdâbına düştüğünden beri tûfânın sel suyu başımdan belalaştı.”

Âşığın gönlünde sevgiliden başka arzu bulunmaz. Eğer âşık gönlünde başka bir arzuya yer verirse başı beladan aymaz ve doğru yolu kaybeder.

2.4.2.3.6. Safa

Saflık temzilik manasını muhtevî safa kelimesi divânda da bu manasıyla kullanılmıştır. Tasavvufî ıstılahta nefsanî hususiyetlerden temizlenmeyi ifade etmektedir. Diğer saydığımız tüm özellikler gibi safa da âşığın Allah yolunda giderken sahip olması gereken özelliklerden biridir.

Bu çarh-ı bî-vefânîñ yok *şafâsı*

Nümâyândır cefâsı güne-güne (10/2)

“Bu vefasız dünyanın saflığı yoktur. Onun türlü türlü olan cefası aşıkârdır.”

Âşık için dünya itibar edilmeyecek bir yerdir ve onun gözünüde dünya hem vefasızdır hem de saf değildir. Onun bilinen türlü türlü eziyetleri vardır.

Hâne-i hâtır hayâlîñle olur dâr-ı *şafâ*

Şen olur mihmân-serâlar maqdem-i mihmânile (19/5)

“Gönül evi hayalinle temiz bir ev olur. Misafirhaneler misafirlerin ayak basmasıyla şenlenir.”

Gönlünde sevgilinin hayalinden başkasına yer vermeyen âşığın gönlü sevgilin hayali ile saf, tertemiz bir ev gibi olur. Bu aynen misafirlerin misafirhaneyi şenlendirmesine benzer. Âşığın gönlü de sevgilin hayali ile şenlenir.

2.4.2.3.7. İrfan, marifet

Aşk ile kesbedilen irfan tasavvufî ıstılaha göre kendini bilmektir. İrfan sahibi olan kişi marifet makamındadır. Marifet tasavvufta dördüncü makamdır. Diğer makamlar ise şeriat, tarikat ve hakikattir. Bu silsile birbirine bağlıdır ve biri olmadan bir diğer mertebeye erişilemez.

Âdem olmaz hilye-i *‘irfân*dan ‘ārî olan

Şahş-ı bî-iz‘ânîñ olmaz nisbeti insânile (20/2)

“İrfanın güzel sıfatlarından yoksun olan adam olamaz. Anlayışsız bir şahsın insan ile herhangi bir nispeti olmaz.”

Şair beyitte de görüldüğü gibi insan olmanın şartını irfanın sıfatlarına sahip olmaya bağlamıştır.

Ṭa'n-ı cühhāl kemāline getirmez noḳṣān

Faẓl-ı 'ilm-i dādımı ḥā'iz-i **'irfān** añlar (21/9)

“Bilgisizlerin ayıplaması senin eksikziliğine noksan getirmez. Adaletimin ilminin faziletini ancak irfana haiz olan anlar.”

Zindān-ı ğamdır mesken-i erbāb-ı **ma'rifet**

Güftārı için tūṭī-i hoş-gū kafeslenir (148/5)

“Marifet erbabının meskeni gam zindanıdır. Onun sözü için güzel konuşan papağan kafese girer.”

Kemale ermiş olan irfan sahiplerinin makamı bu dünyada keder zindanıdır. Onlar her şeyden kendilerini arındırmış sadece Allah’a teveccüh etmişlerdir. Onların bir sözü için güzel konuşan papağan bile özgürlüğünü bırakır ve kendi zindanı olan kafese girer.

2.4.2.3.8. Kanaat

Zaruri ihtiyaçlar dışında tüm nefsani arzulardan uzak durmayı ve az ile kanaat edip aşırıya kaçmamayı anlatan kanaat islamda ve tasavvufta övülmüş bir olgudur. Bu olgu âşğın sevgilinin yolunda ilerlerkenki en büyük nimetidir. O, sevgili neyi reva görmüşse ona razı olur ve kanaat gösterir, sevgiliye karşı isyana düşmez. Sevgili nasıl zenginlik içinde tüm mülkün sahibi ise, âşıktaki kanaat mülkünün sahibidir.

Sıdkî Efendi de divânında kanaati övmüş ve onun en büyük şanslardan biri olarak addetmiştir.

Ġayrıdan beklediğñ nesne deminde gelmez

Gelse de istediğñ vechile aġnatılmaz

Reşha-i şeb-nem ile gūze-i maṭlab ṭolmaz

Ādeme kenz-i **ḳanā'at** gibi devlet olmaz

Rızḳ için çekme ġamı naḥnū ḳasemnāyı gözet

Ḳavle i'lāma ne ḥācet der-i Mevlāyı gözet (72/8)

“Başkasından beklediğin bir şey zamanında gelmez. Gelse bile istediğin gibi anlatılmaz. Talep kozası çiğ damlası ile dolmaz. İnsan oğluna kanaat hazinesi gibi bir nimet olmaz. Rızık için gam çekme “biz taksim ettik” ayetini gözet. Söze açıklamaya ne hacet var, Allah’ın kapısını gözet.”

Beyitte, insan başkalarından bir şey beklememelidir ve hakkına ne düşmüş ise ona razı olmalıdır. Zira başkasından beklediğin şey ne zamanında gelir ne de istediğin gibi olur. Rızık elbet Allah tarafından gelir ve bu sebeple kanaatin en büyük nimet olduğunu ikrar edip Allah’ın “biz taksim ettik” ayet-i şerifesini düşünüp O’nun kapısında beklemek lazımdır.

2.4.2.3.9. Bela, cevr, cefa, mihnet

Âşığın vuslat yolunda başına en çok gelen olumsuzluluklardan olan bela, cevr, cefa ve mihnet onun bu yolda sebât etmesini daha da arttırdığı gibi âşığı perişan bir hale dönüştürür. Âşık her şeye razı olduğu gibi bunlara da razıdır. Zira o ezel meclisinde “bela” diyerek zaten başına geleceklere razı olmuş ve tevekkül göstermiştir.

Fedā-yı tîğ-i gāmeñ olmadık bir ser mi kalmıştır

Belādan fīne-i mestiñle hālī yer mi kalmıştır (145/1)

“Gamzenin fedası olmadık bir baş mı kalmıştır? Beladan ve sarhoşluğun fīnesiyle boş yer mi kalmıştır.”

Beytin dediği gibi bir âşık yoktur ki belaya uğramamış, sevgilin bakışının oklarından başını vermemiş olsun.

Beyhūde şalmadım serim endūh-ı **belā**ya

İrş oldu baña derd-i muhabbet pederimden (3/6)

“Başımı bela sıkıntısına boşuna salmadım. Çünkü muhabbet derdi bana babamdan miras kaldı.”

Şair, beyitte dediği gibi muhabbet derdini kendisi gibi olan babasından, atalarından almıştır. O muhabbet ehlinin oğlu olarak muhabbet derdini miras olarak almış ve dolayısıyla başını bela derdine salmıştır.

Etseñ ey âfet ne ki her lahzada yüz biñ **cefa**

Qābil olmaz bir nefes senden cüdā olmağ baña (86/1)

“Ey sevgili her an bana yüz bin cefa etsen de bir nefes senden ayrı olmak mümkün değildir.”

Âşık beyitte sevgiliye olan tevekkülünü ortaya koymaktadır. Sevgili ona her ne kadar eziyet etse de âşık bir an olsun ondan kurtulmayı düşünmek bir yana olsun, ondan bir an bile ayrı kalmayı aklına bile getirmez. Çünkü âşık, sevgilin kapısında sâdık bir köledir.

Demem ey dil-ber-i nâzende bu nâz-ı edādan geç

Hemān ‘uṣṣāk-ı zāra keşret-i **cevr** ü **cefa**dan geç (116/1)

“Ey nâzlı sevgili! Bu nâzdan edadan, hemen ağlayan âşıklara yoğun eziyet etmekten vazgeç demem.”

Yukarıdaki beyitlerde de izah etmeye çalıştığımız gibi sâdık olan âşık sevgilin tüm eziyetlerine razıdır ve ona tām tevekkül gösterir. Bu noktada ondan asla eziyetlerini azaltmasını veya bitirmesini talep etmez. Âşık sevgilinin nâzlı yürüyüşünden dolayı kendinden geçse de asla onun edalı yürüyüşten vazgeçmesini istemez.

Eylemezseñ sen begim mihr ü vefādan iltizāz

‘Âşık-ı zārîñ eder **cevr** ü **cefa**dan iltizāz (120/1)

“Ey sevgili! Sen sevgi ve vefadan tat almaz isen, ağlayan âşığın eziyetten ve zülûmdan tat alır.”

Divân şiirinde, sevgilide meydana gelenler, aksi surette âşıkta da meydana gelir. Sevgili sevgi ve vefa nedir bilmez ve âşıkların ona mübtelâ olmasından hoşnut olur. Sevgi ve vefadan anlayan âşık, buna mukabil sevgilin eziyetinden tat alır.

Yār **cevr**îñ çekenîñ qaddi ham olmaz da nolur

Fırqatîñ bā’îş-i mevt-i verem olmaz da nolur (144/1)

“Sevgilinin eziyetini çeken kişinin beli eğik olmaz da ne olur? Sevgiliden ayrılığın sonu verem olup ölmek olmaz da ne olur?”

Sevgilin eziyetini çeken âşık her zaman için beli büküktür ve rengi sararmıştır. Sevgiliden ayrılık ise âşığın verem olup ölmesine sebep olur.

Nâ'il-i vuşlat olan **miḥnet**-i hicri ne bilir

‘Âlem-i firḳati ḡam-dīde-i hicrân aṅlar (21/5)

“Vuslata nail olmuş kişi ayrılık acısını nereden bilir? Ayrılık âlemini sadece ayrılığa düşmüş kederli olan kişi anlar.”

Şair beyitte ayrılık acısını sadece ayrılığı yaşamış ve gam görmüş olan âşığın anlayabileceğini söylemektedir.

2.4.2.3.10. Ağyar

Âşık için sevgiliden başka kimse yoktur. Sevgilinin çevresinde dolananlar onun için yabancıdır ve onları rakîp olarak görür. Âşık sevgilin onlarla ilgilenmesine dayanamaz. Sevgili dışında kalan bu yabancılar âşığın en büyük düşmanıdır. Ve daima âşığa yalan haber getirerek onun sevgiliye vâsıl olmasına mâni olurlar. Ağyar sürekli sevgilin mahallesinde dolaştıkları için onun korumaları gibidirler ve âşığın sevgilin mahallesine yakın olmasını izin vermezler.

Tüm bunlardan dolayı aşağıdaki beyitte şair, samimi bir dille Allah’a yalvarmakta ve yabancıların sevgilinin yâri olmasını istememektedir. Aksi taktirde bu ayrılıkla âşığın tek kârı hasretle ağlamak ve inlemek olacaktır.

Ağyārlara yârimi yâr eyleme yâ Rab

Firḳatle baña nâleyi kâr eyleme yâ Rab (103/1)

Ey Allah’ım! Yabancılar sevgilimi yâr edip ayrılıkla inlemeyi bana kâr eyleme.”

Sû-yı **agýār**a olur şû gibi ṭab’îṅ pūyân

Bezm-i ‘uşşâḳa gelince neden âhestelenir (139/4)

“Su gibi olan tabîatın yabancıların tarafına koşar da neden âşıkların bezmine gelince yavaşlar?”

Âşık, sevgilinin âşıklara cömert olmamasından yakınmaktadır. Sevgili yabancılara doğru akıp gitmekte fakat âşıkların meclisine gelince yavaşlamaktadır. Onlara yabancılara gösterdiği alakayı göstermemektedir.

2.4.2.3.11. Dergâh, hânkâh, harabat, meyhane

Divânda bu mefhumlar tasavvufî ıstılahata münasip şekilde kullanılmıştır.

Olmamak kâbil midir **der-gâh**-ı Mevlâda mihân

Hânedânîñ ehline her kim olurise mehîn (35/13)

“Peygamberin ailesine kim hor bakarsa, Allah’ın dergâhında büyüklenenlerden olur.”

Her kim peygamber ailesine hor bakarsa, Allahın indinde onlar büyüklenmişlerden olurlar. Şair peygambere ve peygamber ailesine derin bir muhabbet beslemektedir. Onlara karşı bir horlamanın Allah’ın makamında kibre girenlerden olacağını söylemektedir.

Yüz süren **der-gâh**-ı Hâkka dîde-i giryânile

Rü’yet-i dîdârile dil-şad olup hândân olur (9/2)

“Hakk’ın dergânına yaşlı gözler ile yüz süren, Allah’ın görüntüsü ile gönlü parçalanıp mutlu olur.”

Her kim ki Allah’a samimi duygular ile yaklaşırsa muhakkak O’nun görüntüsünü görür ve kul olduğu için buna dayanamayıp gönlü yüz parçaya bölünür. Buna rağmen o kişi mutlu olur.

Sîretiñdir **der-geh**-i Hâkka tarîk-i müstaķîm

Sünnetiñdir ma’den-i pâkîze-i hüsnü’ş-şiyem (30/10)

“Senin gidişatın ahlakın Hakk’ın dergâhına doğru bir yoldur. Huyların güzelliğinin temizliğinin madeni senin sünnetindir.”

Peygamberin övüldüğü beyitte onun güzel ahlakının Allah’ın dergâhına giden doğru yol olduğu söylenmektedir.

Düştü dil kūy-ı *ḥarābāt* ḥarāb olsa ne ğam

Ḥān-gāh-ı ‘aşқта ābādı görmüş var mıdır (134/6)

“Gönül meyhanenin mahallesine düştü harap olsa ne olur? Aşkın derhâhında sen olmuş var mıdır?”

Âşığın gönlü dediğimiz gibi sürekli sevgilin mahallesinde dolandır ve onun mahallesinde bulunan meyhanede âşığın gönlü harap olur. Bu âşık için normal bir şeydir ve olması gereken de zaten budur. Dolayısıyla aşkın dergahında abat olmak yoktur.

Yine mey etti ṭab’ım nāzenīnim cām-ı şahbāya

Yine *mey-ḥāne*den yollar açıldı semt-i rüsvāya (82/1)

“Nazik yaratılışım yine şarap kadehine şarap etti. Yine rüsva mahallesine meyhaneden yollar açıldı.”

Âşıkların semti olan rüsva semtinin yolları daima meyhaneye açıktır. Onlar orada sırlarını ifşa eder ve sevgiliye duydukları derin ve riyasız aşkı birbirlerine anlatırlar. Âşık sevgilisini göremese de onun isminin zikredildiği mahalde vakit geçirmek ister.

Der-i *mey-ḥāne*-i iḳbālde bulsaḳta maḥal

Baḥttan ḥişsemize sāğar-ı işkesten gelir (126/6)

“Şans meyhanesinin kapısında yer bulsaḳta, şansımıza hissemize kırık bir kadeh gelir.”

2.4.2.3.12. Tasavvufi tipler

2.4.2.3.12.1. Pir, pir-i mugan, saki

Divānda tercih edilen bu mevhûmlar tasavvufî ıstılahata uygundur ve bu tipler gerçek âşığın birer remzidirler. Hepsisi de Allah yolunda olan, güngörmüş, cömert ve de dünyaya itibar etmeyen karakterlerdir.

Cām-ı la'linden içip bādeyi Şıdḳī rindān

Sāḳī-i *pīr-i mugām* deminin Hū dediler (130/5)

“Sıdkî! Rintler onun kırmızı kadehinden şarap içip senin meyhanecinin sakisi Hû dedi.”

Dil-i mestānemiz zan etme **sākī** cāma düşmüştür

Leb-i la'liñ fedā kıla mey-i gül-fāma düşmüştür (136/6)

“Ey saki! Zannetme ki sarhoş olan gönlümüz kadehe düşmüştür. Kırmızı dudağın feda etsin, sanki gül renkli şaraba düşmüştür.”

2.4.2.3.12.2. Âşık, uşşak

Şairimiz Allah’a âşık olduğu gibi onun peygamberine ve ehl-i beyine de âşıktır. Bunu şiirlerinde rahatlıkla müşahade etmek mümkündür.

İltifâtıñ kesme cānā **‘âşık**-ı bî-çāreden

Bî-nevālardan ziyāsın men’ eder mi āf-tāb (101/3)

“Ey sevgili! İltifâtını çāresiz olan âşıktan çekme. Güneş hiç ışığını nasipsizlerden men eder mi?”

Âşık beyitte sevgiliye seslenerek ona yalvarmaktadır. Sevgiliden iltifatını kesmemesini istemektedir. Çünkü âşık daima sevgiliye muhtaçtır. Sevgili onun için bir güneş gibidir. Güneş nasıl ki her yere doğmakta ve ışığını vermekte, sevgili de aynı şekilde olmalıdır onun için. Bu sebeple sevgilisini güneşe benzetiyor ve güneş gibi cömert olup ışığını kendisine de vermesini istemektedir.

Derdi artar **‘âşık**ıñ kurb-ı vişāl-i yārda

İñlemezdi yatmasa āğūş-ı muṭribde rebāb (101/8)

“Âşığın derdi sevgilin visaline yakın artar. Nitekim rebap da çalgıcının kucağında yatmasa inlemezdi.”

Kendini rebaba benzeten âşık sevgiliye yaklaştığı vakit aynı rebabın çalan kişinin kucağında inlemesi gibi inlemektedir.

Ġamıñla **‘âşık**ıñ geh âşikāre geh nihān āğlar

Göz açmaz eşk-i terden nāzenīnim her zamān āğlar (133/1)

“Ey sevgili! Senin gamınla âşığın olan ben kâh açıktan kâh gizli ağlarım. Her zaman ağladığım için taze gözyaşından nazlı gözüm göz açamaz.”

Âşığın yüzü bir an olsun gülmez ve onun güldüğü pek görülmemiştir. O ama gizli ama açıktan daima ağlar. Âşık, o kadar ağlar ki gözünü açacak vakti bile yoktur.

Âteş-i hicrân biryân eylemiştir bağırını

Şanma *‘uşşāk*ñ dehânından gelir bû-yı kebâb (104/6)

“Sanma kebab kokusu âşıkların ağzından gelir. Ayrılık ateşi âşıkların bağırını kebab etmiştir ve bu koku onların bağırından gelen kokudur.”

Kâfî mi değil gamzeleriñ dökmege kanın

*‘Uşşāk*ñı öldürmege şimşire ne hâcet (105/2)

“Kan dökmek için gamzelerin kâfî değil mi ey sevgili? Âşıklarını öldürmek için şimşire gerek yok!”

Sevgili ok gibi olan bakışları ile âşıklarının bağırını deler ve onları kana gark eder. Bu durumda şair sevgiliye seslenerek şimşire gerek olmadığını zaten kendisini ve âşıklarını bakışlarının öldürdüğünü dile getirmektedir.

2.4.2.3.12.3. Rint

Divân şiirinde rint iyiyi ve kötüyü, sevinci ve üzüntüyü bir gören karakterdir bu yönü ile âşıklar birer rinttir. Onlara göre dünyanın hiçbir değeri yoktur.

Bilemez keyfiyyetin zâhid-i efsürde dimâğ

Neş'e-i bezm-i cemi zümre-i *rindân* añlar (21/6)

“Duygusuz zahit aklın keyfiyetini bilemez. Kadehin meclisin neşesini ancak rintler anlar.”

Her vakit âşık tarafından eleştiriye maruz kalan zahit bu beyitte de eleştirilmekte ve kendisinin duygusuz olduğu belirtilmektedir. Zahit akli ile hareket eder ve duygulardan aridir. Yani âşığın tam tersi bir kişilik sergilemektedir. Bu

sebeple âşık ile zahidin yıldızları barışmaz. Züht sahibi olanlar gerçek aşka vakıf olamazlar ve gerçek aşktan, onun kadehinin meclisinden sadece âşık olan rintler anlar.

2.4.2.3.12.3.1. Mest, mahmur

Mest ve mahmur, âşığın aşk yolundaki halidir. Bu kelimeler âşığın bu yoldaki halini tasvir etmek için kullanılırlar.

Olmayan kimdir şarāb-ı dehrden **mest**-i harāb

Dār **mest** deyyār **mest** yār **mest** ağıyār mest (112/4)

“Dünyanın şarabından harap olup sarhoş olmayan kim vardır? Ev, manastırın sahibi, sevgili ve yabancılar sarhoştur.”

Şaire göre bu dünyada olan herkes dünyanın şarabıyla sarhoşturlar.

Būs-ı la'lin rinde cānā nūş-ı şahbādan lezīz

Var mıdır **maḥmūr**da çūn cām-ı muşaffādan lezīz (123/1)

“Ey sevgili! Öpücüğün rint için şaraptan daha lezizdir. Sarhoş için saf kadehten daha leziz olanı var mıdır?”

Sevgilin kırmızı dudakları âşık için şaraptan daha tatlıdır ve dolayısıyla bu saf hale gelmiş kadehten başka leziz bir şey yoktur.

2.4.2.3.12.3.2. Mey, bade, şarap, cām, sâgar, peymane, ayak

Şiirlerde kullanılan bu mefhumlar âşığın hakiki aşktaki hallerini tasvir etmek için kullanılmıştır.

Mey-i gül-fām içip def edelim dilden gam-ı dehri

Buyur ‘azm edelim serv-i bülendim biz de şahrāya (82/3)

“Gül renkli şarap içip gönülden dünyanın gamını def edelim. Uzun boylu sevgilim gel biz de kıra doğru gidelim.”

“Âşık dünya derdini gül renkli şarap içerek gidermekte ve sevgili yolunda onun dışındaki tüm dünyevî ve nefsani şeylerden şarap sayesinde uzaklaşmaktadır.

Âşık sevgilisine yakın olmak için bu şaraptan içmek ve sevgilisi ile kırlarda beraber olmak istemektedir.

Mest-i **cām-ı bāde**-i bezm-i elestim zāhidā

Neş'e-i rūḥ-ı revānımdan gelir bû-yı **şarāb** (102/2)

Ey zahit! Elest bezminin şarabının kadehinin sarhoşuyum. Şarap kokusu canlı ruhumun neşesinden gelir.”

Âşık elest bezminden beri Allah’a verdiği ahd ile şarabın kadehinin sarhoşudur. O bu şarabı elest bezminde iken içmiş ve hâlâ o hakikat ile sarhoştur. Ondaki bu şarap kokusu canlı olan ruhtan gelmektedir.

Cām-ı vaşlıñdan baña bir cür'a bahş etseñ nola

Bezm-i hicriñde şehā başımdan aştı derd ü ğam (30/25)

“Ey Şah! Ayrılık meclisinde dert ve gam başımdan aştı. Kavuşma kadehinden bana bir yudum versen ne olur?”

Beyitte âşık sevgiliye seslenmektedir. Çünkü o ayrılık ateşi ile ayrılığın meclisinde dertlere ve gama gark olmuştur. Bu durumundan kurtulmak yani sevgiliye yakın olmak için kavuşma kadehinden bir yudum şarap istemektedir.

Mey tevāzu'la **ayağa** ettigiçin ser-fürū

Sāğar-ı zerrīnile başa çıkıp hürmetlenir (125/2)

“Şarap kadehe tevazu ile baş eğdiği için altın kadeh ile başa çıkıp hürmet eder.”

Sākī baña şun ki o **peymāneyi**

‘Aqlım alıp gönlüm ede tār-u-mār (124/6)

“Ey saki! Bana ol kadehi sun ki aqlımı alıp, gönlümü yerle bir etsin.”

Âşık, sakiye seslenerek kendisine kadehi sunmasını istemektedir. Çünkü âşık akla değer vermemekte, sarhoş olup, kendinden geçerek sevgiliyi tefekkür etmek istemektedir.

2.4.2.3.13. Zahit

Yukarıda geçen beyitlerde de belirttiğimiz gibi zahit aklı ile hareket eden ve dinî sadece dış şekli ile ele alıp değerlendirendir. O işlerine her zaman riya katar ve tek amacı zahmet çekmeden cennete nail olmaktır. Bu vechile zahit, âşığın tam zıddıdır. Dolayısıyla âşık zahidi beğenmez ve onu her fırsatta hicveder.

Ekl-i şürbi ile müşbet-i şab'ı vardır

Ol sebepten denilir **zāhid** ile merkeb bir (142/4)

“Zahid’in, yeme ve içme ile tespit edilmiş bir huyu vardır, bu sebeple zahit ve eşek birdir denilir.”

Zahit burada ağır bir şekilde eleştirilmiş, yeme ve içmeden başka amacı olmadığı söylenerek eşeğe benzetilmiştir.

Eyleyen **zāhid**-i kūr-dile şahbādan baḥş

Şanki a'māya eder şūret-i zībādan baḥş (114/1)

“Gönlü kör olan zahide şaraptan bahseden, sanki kör bir insana güzel bir yüzden bahseder gibidir.”

Sadece aklına göre hareket eden ve kalbi âşığa göre iyice körleşmiş olan zahit şaraptan anlamaz. O şarabı sadece dış tezahürü ile idrak eder ve ondaki bātını manayı idrak edemez. Bu sebeple zahide şarabı anlatmak, sanki bir insana güzel birinin yüzünü anlatmaya çalışmakla birdir. Körün nasıl ki gözleri görmez ise zahidin de gönül gözü kördür.

Kimseniñ ḥātırına hevl-i kıyāmet mi gelir

Vā'iz eylerse ger ol serv-i semen-sādan baḥş (114/3)

“Vaiz eğer o yâseminsi endama sahip olan sevgiliden bahsetse, kimsenin aklına kıyametin korkusu gelmez.”

Durmadan kıyameti anlatan ve âşığın nazarında zahit ile aynı değerde olan vaiz, eğer sevgilin boyunu anlatacak olsa kimsenin aklına kıyametin korkusu bile gelemmez.

Gelde gör *şōff* ne zevkî olduğun mey-ḥāneniñ

Sākî-i ra'nā mey-i şahbā güzel sâzende var (128/3)

“Ey sofı gel de meyhanenin nasıl bir zevki var gör! Parlak sakî, kadehin şarabı ve güzel çalgıcılar var.”

Sofu da âşıklarca zahit ve vaiz derecesindedir. Âşık sofuyu çağırarak sırların ortaya çıktığı meyhaneye gelmesini istemektedir. Orada sevgilin kelamının yapıldı bir ortamda aşk şarabı sunan sakî, güzel çalgıcılar ve âşıkların derdini arttırıp kendinden geçiren şarap dolu kadehler vardır.

2.4.2.3.14 Tasavvufî şahsiyetler

Sıdkî Efrendi Divânında incelenen varaktaki şiirlerde sadece iki tasavvufî şahsiyetin isimlerine rast gelinmiştir.

2.4.2.3.14.1. Hallac-ı Mansur

“Ene'l-Hakk” sözünün sahibi olan ve tasavvuf denilince herkesin aklına gelen ilk isim olan Hallac-ı Mansur, mutasavvıfların en meşhurlarındandır. Divânda ismi 14 numaralı şiirin üçüncü beşliğinde geçmektedir.

Dilde ḥürşîd-i mecāl-i yâr olunca minceli

Anda kıalmaz zerrece sultân-ı ‘aqlıñ medḥali

Yâre nûş-ı ‘aşk olur gâhî deli gâhî velî

Mest olanlarıñ kelâmı kendiden gelmez belî

Pes ene'l-Hakk nice dedin kişi *Manşūr* olmadın (14/3)

“Gönülde yârin kuvvetinin güneşi orağı olduğu vakit aklın sultanının zerrece kapısı olmaz. Yâr için bazen deli bazen veli aşkın tadı olur. Evet, sarhoş olanların sözü kendiliğinden gelmez. Pes Mansur olmadan nasıl dedin ene'l-Hakk?”

2.4.2.3.14.2. Maruf-ı Kerhî

Takvâ ve dine bağlılığıyla ün bulmuş olan Maruf Iraklı ünlü mutasavvıflardandır. Divânda ismi bir yerde zikredilmiştir.

Ḥüsn-i endāmıla olduñ ise meşhūr-ı enām

Ḥüsn-i ahlâkla da olmalı *Ma'rûf*-ı be-nām

Şâf edip meşrebiñi şab'ını mânende-i cām
 Gitme elden ele tâ olmayasñ tās-ı hamām
 Sen gerek gonca gibi perdede pinhân olasñ
 Ne ki gül tek açılıp âleme hândân olasñ (51/2)

“Güzel endam ile tüm yaratılmışların meşhuru oldunsa, güzel ahlak ile de Maruf-ı Kerhî olmasın. Meşrebini temiz edip huyunu kadehe benzetmelisin. Elden ele gitme ki hamam tası gibi olmayasın. Senin, gonca gibi perdede gizli olman lazım. Gül gibi açılıp âleme neşe olmalısın.”

2.4.3. Diğer Şahsiyetler

2.4.3.1. Yunanî şahsiyetler

Divânda Tales ve Felatun olmak üzere iki tane Yunanî şahsiyet tespit edilmiştir.

2.4.3.1.1. Felatun

Asıl adı Platon olup İslam dünyasında Eflâtun ve Felâtun ismi ile bilinmektedir. Aristo’nun (Tales) hocasıdır ve aklı, hikmeti ile ün salmıştır. Divânda ismine bir yerde (1/10) rastlanmıştır.

Rây ü tedbîrile Loqmân ü **Felâtûn** olsada
 Dâ-i taqdîre devâ bulmaz cānım zû-fünûn (1/10)

“Fikir ve tedbirle Lokman ve Felâtûn olsa da, hüner sahibi canım hastalığı taktir etmede deva bulmaz.”

2.4.3.1.2. Tales

Eflatundan ders alan ve İskender’in danışmanlığını yapan ünlü Yunan filozofu Aristoteles akıl ve tedbir temsili olarak zikredilir. Divânda bir yerde (21/12) Lokman Hekim ile beraber zikredilir.

Kimse hâl eyleyemez nükte-i sırr-ı kâdri
 Hikmet-i Hakkı ne **Tâlis** ü ne Loqmân aîlar (21/12)

“Kimse kadrin sırrının ince manasını çözemez. Hakk’ın hikmetini ne Tales ne de Lokman anlayabilir.”

2.4.3.2. Türkî şahsiyetler

Divânda Türkî şahsiyetlerden Yâfet, Timur ve Hülâgû'nun isimleri zikredilmektedir.

2.4.3.2.1. Yâfet

Türklerin ve diğer Turani kavimlerin atası olan Yâfet Hz. Nuh'un üç oğlundan (Sâm, Hâm) biridir. Divânda bir yerde Farsça bir şiir içinde (33/4) ismi zikredilmiştir.

2.4.3.2.2. Efrâsiyâb

İran'ın ünlü destanı "Şehname"de ismi geçen Efrâsiyâb, Alp Er-Tunga'nın ismidir. İran'ı ele geçirmesi ve kahramanlığı ile şiirlere konu olur. Divânda üç yerde (55/2- 100/10- 101/9) ismi geçer.

Şıdkıyâ bâkî degil dehr-i denîniñ devleti

Mülk-i 'âlemde ne Kistrâ kaldı ne Âfrâsiyâb (101/9)

"Ey Sıdkî! Alçak dünyanın devleti kalıcı değildir. Âlemin mülkünde ne Kistrâ ne de Efrâsiyâb kaldı."

2.4.3.2.3. Timur

Tîmûr devletinin kurucusu olan Timur iyi bir savaşçı olması ile bilinmektedir. Divânda ismi iki yerde (55/2- 92/3) geçmektedir.

Ġamze-i ġaddârîñ ettikçe harâb 'âlemleri

Gâh **Tîmûr** gâh Hülâgû-yı zamân derdim saña (92/3)

"Gaddar bakışların âlemleri harap ettikçe sana bazen Timur bazen de Hülâgû derdim."

2.4.3.2.4. Hülâgû

Moğol imparatoru Cengiz Han'ın torunu olan Hülâgû İran'da İlhanlılar devletinin kurucusudur. Divân edebiyatında yağması ve kötü kişiliği ile zikredilir. Divânda ismi beş yerde (18/12- 19/2- 55/2- 82/16- 91/2) geçmektedir.

Hülâgû-yı nigâhıñ leşker-i müjgânla kaçd etmiş

Vere tā mülket-i ‘aql ü dil ü imāna yağmāya (82/16)

“Bakışının Hülâgû’su kirpiğinin ordusu ile akıl, gönül ve iman ülkesini yağmaya vermeye kast etmiştir.”

2.4.3.3. Mitolojik şahsiyetler

2.4.3.3.1. Cem / Cemşîd

İran mitolojisinde pişdâdiyân sülalesinden olan Cem yakışıklı bir hükümdar olarak anılır. Halkı ona “ışık şahı” manasına gelen “Cemşîd” lakabını vermişlerdir.

Divânda Cem ismine dört yerde (30/17- 68/5- 69/5- 101/9), Cemşîd ismine de bir yerde (104/7) rastlanmıştır.

Sâgar-ı **Cemşîd** görse eylemez ‘atf-ı nazar

Sākī oldukça sıfâl-i rindde dürd-i şarâb (104/7)

“Ey saki! Cemşîd’in kadehi rindin kadehinde şarap tortusu görse nazar etmez.”

2.4.3.3.2. Dahhâk

İran’ın Pişdâniyân sülalesinden bir hükümdardır ve zulmü ile meşhurdur. Divânda ismi bir yerde (18/12) zikredilmiştir.

Eger zûlmile kimse pây-dâr olsaydı ‘âlemde

Helâl olmaz idi **Dahhâk** u Firavn-ı Hülâgûlar (18/12)

“Eğer zûlm ile âlemde bir kişi kalıcı olsaydı, Dahhâk, Firavun ve Hülâgûlar helal olmaz idi.”

2.4.3.3.3. Hüsrev

Sasaniyân sülalesinden bir padişah olup Şîrîn’e olan aşkı ile bilinir. Divânda ismi iki yerde (90/1- 133/4) geçmektedir.

Neki nâzla ey **Hüsrev**-i iklîm-i vefâ

Çeşm-i mestiñ yine çekti baña şimşîr-i cefâ (90/1)

“Ey vefa ülkesinin Hüsrevi nâzla yine sarhoş gözün bana cefa okunu çekti.”

2.4.3.3.4. Rüstem

İran'ın Şehname'de isminden övgüyle bahsettiği bir hükümdardır. Şiirlerde genellikle kahramanlığı ile zikredilmiştir. İncelediğimiz divânda ismi üç yerde (19/2- 55/5- 91/4) geçmektedir.

El urdu levendâne edâ tîğ-i cefāya

Qatl etmege 'uşşâkını âh ol büt-i zîbâ

Âşüb-ı belāya ol **Rüstem**-i dünyā (91/4)

“Âh o dünyanın Rüstemi, put gibi güzel olan sevgili âşıklarını öldürmek bela karkaşalığı için süratle cefa okuna el uzattı.”

2.4.3.3.5. Kistrâ

İlk defâ İran hükümdarı Nûşîrevân için verilen bu ünvân divân şiirinde Hz. Muhammed doğduğu zaman İran'a hükmeden hükümdarın ismi olarak kullanılmaktadır. Divânda dört yerde Kistrâ (32/3- 37/12- 100/10- 101/9) ismi zikredilmektedir.

Bozulduysa nola eyvân-ı **Kistrâ**

Kaşındır tākati vîrâne bâ'is (32/3)

“Kistrâ'nın sarayı bozuldu ise ne olur? Gücün yerle bir etmesine sebep kaşındır.”

2.4.3.3.6. Firavun

Eski Mısır hükümdarlarının lakabı olan Firavunlardan en meşhuru Hz. Musa zamanında yaşamış olanıdır ve şiirlerde o kastedilerek ismi zikredilir. Şiirlerde zalimliği ile anılır. Divânda ismi bir yerde (18/2) geçmektedir.

Eger zülmile kimse pây-dâr olsaydı 'âlemde

Helâl olmaz idi Dahhâk u **Firavn**-ı Hülâgûlar (18/2)

“Eğer zulm ile âlemde bir kişi kalıcı olsaydı, Dahhâk, Firavun ve Hülâgûlar helal olmaz idi.”

2.4.3.4. Efsanevi aşk kahramanları

Divânda efsanevi aşk kahramanlarından sadece Mecnun (58/1- 60/5- 68/5- 89/5) / Kays (1/7- 11/5- 46/27- 58/1- 82/10- 114/4- 124/3- 139/5) , Leyla (10/3- 46/27- 82/10- 114/4- 139/5) ve Ferhâd'ın (10/4) ismi zikredilmiştir.

Dîde-i âhûlarıñ etti beni

Kays gibi deşt-i cünûn içre zâr (124/3)

“Ceylan gözlerin beni Kays gibi çılgınlık çölünde ağayan etti.”

Gün geçirme geçme efsâne-i **Kays**ile şabâ

Var ise söyle ger ol kâkül-i **Leylâ**dan baħs (114/4)

“Gün geçirme, Kays'ın efsanesiyle kadeh geçme. Eger Leyla'nın kâkülünden bahis varsa söyle.”

Nice Ferhâd oldu tîşe-endâz

Bu küh-sâr-ı cihân-ı bî-sütûna (10/4)

“Nice Ferhâd bu Bi-sütûn dağına balta atan oldu.”

2.4.3.5. Divânda ismi zikredilen şairler

Divânda şair isimleri, Sıdkî Efendi'nin şiirlerine tahmis yazdığı şiirlerde geçmektedir. Sıdkî Efendi'nin tahmis yazdığı şairler şunlardır:

Şifâî (60/5), Vehbî (61/7), Fuzûlî (62/7- 64/7), Yusuf Ziyâ Paşa (63/7), Saîd Paşa (66/5), Zekî (67/5- 68/5), Lâmi' (71/5), Hüsnî (72/5), Selim (73/7), Vâsıf (74/7).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİDKÎ EFENDİ DİVÂNİ (TRANSKRİPSİYONLU METİN)

3.1. NÜSHANIN TANITILMASI

Sıdkî Efendi Divân'ı Besni Mevlânâ-Yunus Emre ve Güzel Sanatları Sevenler Derneği'nin kitaplığında yer almaktadır. Tahrip olmuş bir halde bulunan eser siyah kapaklı bir cilt ile ciltletilmiş, orta boy, pek kalın olmayan bir kitaptır. Rika hattıyla yazılmış olan eserin mukaddime kısmına kadar olan bölümlerinde yazı bozuk olmakla birlikte mukaddimeden sonra daha özenli bir yazı kullanılmıştır. Varaklarsa satır sayısı 19 ilâ 20 arasında değişmektedir.

3.2. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Taplo 4: Traskripsiyon Alfabeti

Transkripsiyon Alfabeti			
ا	ā / e / a	ض	ḍ
ب	b	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	ṯ	ع	ʿ
ج	c	غ	ġ
ح	ḥ	ف	f
خ	ḫ	ق	q
د	d	ك/ک	ñ / k / g
ذ	ẓ	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
س	s	ه	h / e / a
ش	ş	و	v / u / o / ü / ö
ص	ş	ی	y / ī

3.3. METİN

1.a

(1)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Ey olan mest-i şarāb-ı saḥvet-i zībā-yı dūn
Cām-ı iḳbālīñ olur elbette bu gūn ser-nigūn

Yüz kızartma lāleniñ yüzü yanık üftādeye
Dūd-ı āhından saña 'aks etmesin dāğ-ı derūn

Ḳuvvet-i Ḳahhāra baḳ miknetle etme iğtirār
Şīr iseñde dest-i rūbehde seni eyler zebūn

Meşrebince mezra'-i āmāli sīr-āb eylemez
Dehr-i gūşunda şular insānı mānend-i kemūn

Kesb-i rāḫat eylemekse cem'-i şervetten ğaraż
Eksilir āsāyişiñ emvālīñ olduḳca füzūn

Şalınan zerrīn ḳabālarla zamān-ı sūrda
Rūz-ı mātemde gir ekşer-i 'abā-yı nīlgūn

'Ālem içre herkesiñ bir mevzi'-i maḥşūşu var
Olamaz her Ḳaysa nūzhet-gāh-ı şaḫrā-yı cūnūn

Rāḫat olmaz rām-ı ilcām-ı iṭā'at olmayan
Mübtelā-yı zaḫmet-i ṭāḫūn olur esb-i ḫarūn

Saḫt-ı ilḫāda şaparlar sāḫa-i tevḫīdden
'Azm edenler her reh-i nārefteye bī-reh-nümūn

Rāy ü tedbīrile Loḡmān ü Felāṭūn olsada
Dā-i taḡdīre devā bulmaz cānım zū-fünūn

Bāḡ-ı ‘ālemde eger olsaydı ‘ayş-ı bī-miḥen
Lālede dāḡ u derūn ḡoncede olmazdı ḡūn

Beñzemez bir derde bu ‘ālemde derd-i iḡtiyāc
Perde-i ‘iffetten ehl-i ‘işmet eyler birūn

Ḡayrıdan geḡmişleri yāda ne ḡācet Şıdḡıyā
Kendi ḡāneñden ḡiden besdir saña ‘ibret-nümūn

(2)

Mefā’lūn / Mefā’lūn / Mefā’lūn / Mefā’lūn

Dilā ḡül-şen-serā-yı sūr-ı mātem-ḡāḡ olur bir ḡūn
Nevā-yı ḡeng-i muṭrib nāme-i cān-ḡāḡ olur bir ḡūn

Meh-i Ken‘ān gibi manḡar-ı Ya’ḡūb-ı zamān olsa
Yine ḡūkm-i ḡazādan cāy-ḡāḡiñ ḡāḡ olur bir ḡūn

Cemāliñ ravzası reşḡ-āver-i bāḡ-ı cinān olsa
Nihāyette nişān-ḡāḡ-ı ḡadeng-i āḡ olur bir ḡūn

Süvār-ı eşheb-i iḡbāl olan meydān-ı ‘izzette
Ayaklarda ḡalıp zilletle ḡāk-i rāḡ olur bir ḡūn

Olan ser-mest-i şahbā-yı teḡāfūl bezm-i saḡvette
ḡūmār-ı derd-i serle ayılıp āḡāḡ olur bir ḡūn

Edenler şarf-ı mūnhā ni’met-i mevhūbe-i Ḥaḡḡı
Esīr-i ḡayd-ı ni’met suḡde-i bed-ḡāḡ olur bir ḡūn

Mu'ādil olsa zālīm kuvvet u miknettede Nemrūda
Aña mānend-i peşşe bir 'adū peydāh olur bir gün

1.b

Ne ğam yıllarca Şıdķī inhimāk ettiñse 'işıyāna
Şefīķiñ el ü evlād-ı resūlullāh olur bir gün

(3)

Mef'ülü / Mefā'ılü / Mefā'ılü / Fa'ülün

Ġāyib olalı mihr-i cemāliñ naazarımdan
Farķ eyleyemem şāmımı cānā seherimden

Elden gideli gevher-i nādīde-i la'liñ
Kānlar dökülür ħasretile dīdelerimden

Şāfī edelim ķābil-i tadbīr ü tedāvī
Tīr-i nigehiñ yaralar açtı cigerimden

Sūzān olurum sūziş-i hicriñle dem-ā-dem
Āteş saçılır āh-ı ħarāret eşerimden

Girdāb-ı hevāya düşeli zevraķ-ı ħātır
Seylābe-i tūfān belālaştı serimden

Beyhūde şalmadım serim endūh-ı belāya
İrş oldu baña derd-i muħabbet pederimden

Şıdķī ne ķadar ķalmasa ser-māye-i nazmım
Yārānımı tatıyb ederim mā-ħazarimden

2.a

(4)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fa'lün

Şāye şalsın serime serv-i revānım gelsin
Yüze başsın kâdemin cān-ı cihānım gelsin

Olma kim hālet fer-i ğamda bulam özge hayāt
Ser-i bālinime nāzında civānım gelsin

Hār-ı hicrānı beter etti dil-i zārımı hūn
Beni ağlatmasın ol ğonce-dehānım gelsin

Tā ki boyun alayım rahne-i tābūtumdan
Naşım üstüne gül-endām-ı zamānım gelsin

Etti tīr-i sitemi ‘āşıkın āğuşte-i hāk
Görsün üftādesin ol kaşı kemānım gelsin

Kıl kerem ey Melekü’l-mevt biraz imhāl et
Cānımı almak için āfet-i cānım gelsin

Sūk-ı nazmı göricek hālī demiş cānānım
Söyleyin Şıdkī-i nādīde beyānım gelsin

(5)

Mefūlū / Mefā’lū / Mefā’lū / Fa’ūlūn

Ey serv-i gül-endām-ı çemen-zār-ı leṭāfet
Ey ğonce şükufte-i gül-zār-ı melāḥat

Maḥşūşdur ancak saña ey ṭurfe nigārım
Bu yoşma kesimle bu levendāne kıyāfet

Hübān-ı zamān senden alır ḥüsn-i edāyı
‘Ālemlere benden dağılır nāz u nezāket

Peykân-ı müjeñ 'âleme çok yaralar açtı
Ebrûlarıñ oğ atmada kesb etti mahâret

Bir neş'e ile mest-i ẖarâb etti cihânı
Bilmem ki nedir nergis-i mestiñde bu ẖâlet

H̱âlî nûru çun ẖânlarıñ yurdunu ẖâliñ
Oldu nigehiñ mülket-i cân u dile iñnet

Ey şâh hasen-i cāna tîr-i ẖançer-i ğamzeñ
Şıdkî kuluñ öldürmege şimsîre ne ẖâcet

(6)

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün

Kesildi her taraftan rāh-ı vuşlat
Seni kaçta bulam ey māh-ı tal'at

Nigāh etmeklige 'uşşāk-ı zāra
Bırakmaz nergisi ẖüsnüñde sahv̱et

Olaldan f̱itne-i çeşmiñle bī-mār
Göz açtırmaz bize ẖummā-yı miñnet

H̱ayāl-i ẖâl-i ruhsārıñla dilde
Açıldı lāle-āsā dāğ-ı ẖasret

2.b

Hevā-yı zülf-i müşgünüñ dem-ā-dem
Dimāğā bahş eder ḇüy-ı meserret

Ṭolaşdım ẖ'ābda bir gülsitānı
Ser-i kūyuñmu yoğsa bāğ-ı cennet

Ne ğam Şıdkî şehîd-i 'aşkıñ olsa
Yoluñda cân vermek cāna cennet

(7)

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Tābıñı kan döke hicrānıñ ile çeşm-i terim
Dil-i senginiñe etmez mi eşer nālelerim

Beñzetip tal'atiñe mihri mehi 'arızıña
Gündüzün mihre gece māha şataşdı nazarım

Ölümüm pençe-i şeh-bāz-ı nigāhıñdan āhen
Pür-i 'Anķāya 'adıl olsa eger bāl ü perim

Nükhet-i turre-i müşgünüñ ile bād-ı nesīm
Etti ta'tır-i meşāmmım ile vakt-i seherim

Oldu hicrānıla eyyām-ı şebābet-i āhır
Olmadı vaşlıña ammā ki müsā'id kaderim

Yapışır dāmen ü pāyıma gül-āb bir kabā
Ser-i kūyuña döşer ise kazā-i ekderim

Bilir erbāb-ı sühan kıymet-i nazm-ı Şıdkî
Gerçi bu devrde bir akçeyi degmez hünerim

(8)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Rüşenā bahş-ı şebistān-ı 'amā

Mebde'-i ekvân-ı erkânü'l-verâ
 Mâh-ı bedr-i âsumân-ı enbiyâ
 Şeh-süvâr-ı şâhidân-ı aşfiyâ

Qaddi serv-i ravza-i nâsüttur
 Haddi verd-i gül-şen-i lâhüttur
 La'li kenz-i fıtrata yâkıttur
 Oldu esnânı dür-i baır-ı şafâ

Oldu İrem 'izzetinden behrever
 Nûha fülk-i 'işmeti oldu maıarr
 Fâzl-ı İbrâhîm feyzinden eşer
 Himmeti Mûsâya oldu reh-nümâ

Hem-'inân olmuş iken peyk-i Celîl
 Menzelette olmadı aña 'adîl⁵⁰

3.a

(9)

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Kimki kûy-ı ka'be-i cânânda qurbân olur
 Hûnunuñ her kaçresi bir la'l-i tâb-efşân olur

Yüz süren der-gâh-ı Haııa dîde-i giryânile
 Rü'yet-i dîdârile dil-şad olup handân olur

Naıd-i dînin kâme-i dünyâ-yı dūna şarf eden
 Her iki 'âlemde âhîr mazıhar-ı hûsrân olur

Hılye-i imândan 'ârî olan sâlûsî dâl
 Hâmî-i gayret-keş Âl-i Ebū Süfyân olur

⁵⁰ Şiirin devamı mevcut değildir.

Zulmile ābād olan nüzhet-serā-yı pür nigār
Tîşe-i āh-ı dil-i mazlūmile vîrân olur

Çekmemek mümkün müdür renc-i humār-ı hicrini
Neşe-i cāhile her kim dehrde sekrân olur

Mihnet-i eyyāmdan bellice açmaz dîdesin
Kimki bu ğam-hâne içre bir nefes şādān olur

Fehm eden Rezzākını ğayrıñ götürmez metîn
Derk eden taq̄dîr-i hükmün tâbî-i fermân olur

Bir tebâşür ü hâne-i hayret-fezâdır kâ'inât
Seyreden bâzîçe-i devrini ser-gerdân olur

Bir oñulmaz yaradır etmez kabûl-i iltiyâm
Derd-i hırşî şanma ger kim kâyıl-i dermân olur

Gülsitân-ı nâzda perverde ser u kâmetiñ
‘Âkıbet üftâde-i hâk-i mezâristân olur

Her zamân ta'kîb eder yek-dîgerin şādî ü ğam
Sûrile handân olan mâtem ile giryân olur

Añlamaz civân-ı bî-iz'ân-ı âdem
Kadri insânı bilen ancak yine insân olur

Nîrmet-i Hakkı hevâ-yı nefsine maḥşûr eden
Şûm-ı naḫtimle eşîr-i minnet-i revnân olur

‘Arz-ı nazmımı süḥan-pervâzdan ḥākî gören
Şıdkî-i bî-behre-āsâ fârisî meydân olur

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Feʿülün

Şaķın aldanma mihr-i dehr-i dūna
Şaňa yetmez mi geçmişler şümūna

Bu çarḥ-ı bī-vefānıñ yok şafāsı
Nümāyāndır cefāsı gūne-gūne

Hevā-yı turre-i Leylā-i dūnyā
Seni sevķ etmesin deşt-i cūnūna

3.b

Nice Ferhād oldu tīşe-endāz
Bu kūh-sār-ı cihān-ı bī-sütūna

Muvaffaķ olmadı ķalʿine kimse
Muşādif oldu gerçi çok ķurūna

Olur fersūde berg-i lāle-āsā
Felekten uğrayadın dāğ-ı derūna⁵¹

Bilip keynūnet-i Ḥaķķı muḥaķķaķ
Ķapılma her yekūn lā-yekūna

Olur menziliñe maķşūddan dūr
Düşen bu vādī-i ḥayret-nümūna

Rehā mümkün mü aḥķām-ı ķaderden
Ḥazāķatle Ḥakīm-i zū-fünūna

Bulur Ḥaķtan cezāyiş irli geçli
Teʿaddī eyleyenler müslimūna

⁵¹ Vezin ziyade gelmektedir.

Nola bî-çāre kânîñ dūd-ı āhı
‘Urūc etse sipihr-i nîlgūna

Bahāyım ṭab’a pend eyler mi te’sīr
K̄onur mu āb ṭās-ı ser-nigūna

Temelluḡ etme Şıdkī her dilence
Tevekkül eyle ḡayr-ı rāz-ı k̄ūna

(11)

Mefūlū / Mefāṭlū / Mefāṭlū / Fa’ūlūn

Ey serv-i gül-endām-ı çemen-zār-ı Mesīḡā
Ey duḡter-i nāz nāzende edā dil-ber-i ra’nā

Bünyād uralıldan berü büt-ḡāne-i dehre
Beñzer saña bir yoşma şanem olmadı peydā

Zülfüñ şalalı ‘āleme bu küfr ü nifāḡı
K̄oynunda gezer pençeleriñ resm-i çelīpā

‘Aşrında ṭulū’ etse idi mihr-i cemālîñ
Etmezdi ta’aşşuḡ meh-i Ken’āna Züleyḡā

Peymāne-i la'linden eger neş’e alaydı
K̄ays olmaz idi ḡayretile bādiye peymā

Görse ber-i sīmīnde-i zerrīn-i kılādeñ
Hıḡd ü ḡasedinden üzülür ‘aḡd-i Süreyyā

Bulmadı iki ṭaşını bir arada Şıdkī
Yaḡtñ yaḡalı göñlünü ey āfet-i tersā

4.a

(12)⁵²**Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün**

Dām edip mürğ-i dile gīsuların
 Pāy-ı bend eyler müselsel medlerin
 Depretirse dīde-i cādūların
 Cāna şaplar hançer-i ebrūların
 Zümre-i nisvāndan olma vefā
 Bekleme zehr-i helāhilden şifā

Hamre-i hamr içre mānend-i 'asel
 Pāk meşreb olsa ba'zı fī'l-meşel
 Naqşı 'aqlile verir 'ayşa halel
 Ola fersūdī ziyānından bedel
 Zümre-i nisvāndan olma vefā
 Bekleme zehr-i helāhilden şifā

Gerçi müsteşnā zamān-ı enkiyā
 Pāk dāmen pāk dil ehl-i hayā
 Bā-ḥuşuş ehl-i resūl-i müctebā
 El-ḥazer Şıdkī bulardan mā'idā
 Zümre-i nisvāndan olma vefā
 Bekleme zehr-i helāhilden şifā

(13)

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Pister-i hicrde āzürde yatarken bedenim
 Şaldı sāye ser-i bālīnime serv-i semenim

Bildi olar yakıcı gözleriniñ hastasıyım

⁵² Şiirin baş kısmı mevcut değildir.

Geldi tedbîr-i tedāvîme dil-i pür şikenim

Ettiler şevk-i kudûmu ile tecdîd-i hayât
Biribirine vedâ eyler iken cân u tenim

Fâl ü hâlile dedi sormağa dest-i âvizim
İşte şemmâme-i şedyânile sîb-i zekânım

Boy hayât-bağşı ile beste-zebânım açılıp
Dedim ey gonce-i nâzik-ten ü şîrîn dehenim

Gülsitân-ı ser-i küyünde kazılsın kabrim
Târ-ı gîsû-yı nigârîñla dikilsin kefenim

Küşte-i nâvek-i ‘aşk olduğum îmâ etsin
Resm-i âb-rûy u müjeñ levh-i mezârımda benim

Acıyıp tâb-ı taḥassürle göyünmez mi özüñ
Añıcağ sūziş-i ‘aşkıñla belâ-yı miḥenim

4.b

Tûṭî-i ṭab'a nola verse küşâyış Şıdkî
Lezzet-i vuşlat-ı cānānile kand-i süḥanım

(14)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Yâr yâr olmaz saña ağıyardan dūr olmadın
Mā-sivādan el çekip maṭlūba maḥşūr olmadın
‘İzz ü māl ü cāhidin zilletle maḥhūr olmadın
Vāşıl olmaz kimse Ḥaḳḳa cümleden dūr olmadın
Kenz açılmaz her gönülde tā ki pür nūr olmadın

Olmağ isterseñ maḳām-ı evliyāya müsteḥaḳ

H̱āce-i ders-ẖāne-i tecrīdten aḥz et sebaḳ
 Ehl-i tevḥīd içre hem budur kelām-ı müttefaḳ
 Söz çıḳa doğru gönülden tā tecellī ede Ḥaḳ
 Pādişāh ḳonmaz sarāya ẖāne ma'mūr olmadın

Dilde ẖūrşīd-i mecāl-i yār olunca minceli
 Anda ḳalmaz zerrece sulṭān-ı 'aḳlın medḥali
 Yāre nūş-ı 'aşḳ olur gāhī deli gāhī velī
 Mest olanların kelāmı kendiden gelmez belī
 Pes ene'l-Ḥaḳḳ nice dedin ḳişi Maṣṣūr olmadın

Feyz-i aḳdesten edip kesb-i cilā-yı inḳişāf
 Buldular feyż-i muḳaddeste meḳān-ı ittishāf
 Giydiler aḥrām olup ḳayd-ı 'alā'ıḳtan mu'āf
 Ḥaḳḳ cemālī ka'besini ḳıldı 'āşıḳlar ṭavāf
 Yerde ka'be gökyüzünde beyt-i ma'mūr olmadın

'Ayş-ı nāsūt istemez deryā-yı lāhūta ṭalan
 Ayıḳ olmaz neş'e-i cām-ı liḳādan kām alan
 Cānına cismin firār eyler beḳā zevḳin bulan
 Mūtū ḳable en-temūtū sırrına maḫḫar olan
 Gördü anlar ḫaşr-ı neşri nefḫa-i sūr olmadın

Meskenim mey-ẖāne ḳıldım tā ezelden tā ebed
 Hem-dem-i rindān oldum tā ezelden tā ebed
 Ḳısmetim peymāne buldum tā ezelden tā ebed
 Mest olup mestāne geldim tā ezelden tā ebed
 İçmişim 'aşḳın şarābın āb-ı engūr olmadın

Oldu bu dār-ı miḫende müddet-i 'ömrü tamām
 Olmadı maḳşūda vāşıl ḫayf bir vefḳ-i merām
 Nola sūzān olsa Şıdḳī derd ü ḡamla şubḫ u şām
 Bir 'acāyip derde düşmüş ṭoḳuşur şemsi menām
 Ḥaḳḳ'a maḳbūl olmak ister ḫalka menfūr olmadın

5.a

(15)

Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün

Olanlar nāʿil-i būs-ı dehānıñ gül-be-şekker bir
Zenaḥdānıñ temāşā eyleyenler sīb-i aḥmer bir

Bulur bū-yı cinānı şem eden giysū-yı müşgīnıñ
Taḥayyül eyleyen ḥāl-i ruḥuñ ḥubb-i muğayyer bir

Olan dil-dāde-i ebrū-yı ḥam müjgān-ı ser ney-zen
Göz açmaz zaḥmdan her laḥẓada biñ tīg u neşter bir

Nedir bu resm-i nā-hencār bilmem bāğ-ı ḥüsnünde
Olur maḥrūm-ı bülbül zāğ-ı bed-ḥübīde-i ter bir

Şağıp şīr-i lezīzin bī müzāḥim nūş eder iller
Ġanemle maʿz bī-çāre gidip dağlarda kenger bir

Taʿāruz eyleyen tedbīrile sulṭān-ı taḳdīre
Siyāset-gāh-ı miḥnette dem-ā-dem tīr ü ḥançer bir

Muḥib bir zīʿ-i ḥāriş-i tabʿdır kim ḥāk-i bī-inşāf
Gözü ıyymaz egerçi bunca ecsām-ı semenber [bir]⁵³

Kimi muʿtād eder bu dehrde ekl-i palamudu
Kimi pālūde-i sükker ile tuz-ı muḳaşşer bir

Ne ḥāşıl Şıdkıyā dīvānıñ olsa defter-i ḥikmet
Eder nazmıñ telef devrān-ı cismiñ ʿāḳıbet yer bir

(16)

⁵³ “bir” redifi bu beyitte şair tarafından unutulmuş olup, tarafımızca ilave edilmiştir.

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Ey kemān-ı ebrū ḥaddiñ tır-i müjgānıñ düşür
Dökme kan inşāf edip şimşir-i berrānıñ düşür

Eşk-i ḥün-ālūdıla sır-āb olup buldu nümā
Geldi vaḳti ḥāşıl-ı cevri-i ferendānıñ düşür

Cism-i nāzik nāvek-i ḡam etmesin dizrek hedef
Sīne-i mecrūhlardan sen de peykānıñ düşür

Olmasın ālūde-i ḥün-ı şehīd-i satvetiñ
Uḡradıkça meşhed-i 'uşşāka dāmānıñ düşür

Mülk-i ḥüsnüñ etti istilā şeh-i Hindū-yı ḥaṭṭ
Geldi ḡayet ḥükmüñe tevķī-i fermānıñ düşür

Şadme-i seng-i ḳazā kırdı sebū-yı şöḫbeti
Sāḳiyā bezm-i ṭarabdan cām u fincānıñ düşür

Şıdkıyā geldi ser-i bālınıñ peyk-i ecel
Ḥāb-ı ḡaflet tābıñı eyle de dört yanıñ [düşür]⁵⁴

Nāzenīnim ben demem serv-i hırāmānıñ düşür
İḥtirāz et ḥārdan gül-şende dāmānıñ düşür

Etmesin dehri nigāh-ı nergis-i mestiñ ḫarāb
Şalma ḡavḡa 'āleme zülf-i perīşānıñ düşür

Kār-bān-ı ḥaṭṭ gelip emzirdi nerḫ-i buseyi
Kalmadı germiyyet-i bāzār dükkānıñ düşür

⁵⁴ “düşür” redifi bu beyitte şair tarafından unutulmuş olup, tarafımızca ilave edilmiştir.

5.b

(17)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Olmadın pejmürde bâde-i hazân ey bâğ-bân
Gül-şen-i âmâldan gül-berg-i handânın düşür

Eyle dil-sîr-i ne'am muhtâc-ı hûân u vaşlın
Bir ziyâfet-hâne tertîb ette mihmânın düşür

Mâl u manşıbla Te'âlâ etmese cûn şahşı denî
Fehm edip miqdârını pâyiñce yorganın düşür

Kâme-i eş'âra kimse ragbet etmez Şıdkıyâ
Neşre hâcet kalmadı miqlâb-ı dîvânın düşür

(18)

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

Perîşân etmiş iklîm-i 'uqûlu târ-ı gîsûlar
Eder yağmâ ser-â-ser mülk-i dîni hâl-i Hindûlar

'Aceb mi dökse kanın gamze-i hûnîler 'uşşâkıñ
Eder sefk-i dimâdan haţî-ı cellâd-ı cefâ-cûlar

Kılıp kavısı kazâ tîr-i kader mâhiyyetin îmâ
Nigâr-ı mâh-rûlarda olan müjgân-ı ebrûlar

Siyâset-gâh-ı aşkıñ başkadır ahkâm-ı kânûnu
O vârîde tafavvuk gösterir şîrâne âhûlar

Ne hikmettir ki tâb-efşân olurken burc-ı 'izzette
Olur medfûn hâk-i zillate hûbân-ı meh-rûlar

Ne h    bir cilvesidir  acle-g  h-ı h  km-i ta  d  r  n
Olur hem-pister-i pesp  ye ‘  l     b’-ı b  n  lar

Bu v  r  n h  nede    n  ’ olan r  z  n     am   ekmez
An  n  n oldu   ayd-ı   aydda   s  de p  ba    lar

Kel  mında giden ifr  t eyler h  kmetin z  y  
Eder   r   -ı     let meclis-i   d  ba p  r g   lar

Bi-  a    ler na   -ı mer   h  dd-i mi  l  d  
Med  r   eylemez bir   a    mir’at u ter  z  lar

Em  n olmaz bel  dan c  y edenler   a  -ı i  b  li
Zeh   bulmaz cef  -y   m  rdan a  l   pirist  lar

Ker  metten   ay  lmaz s  h  te-k  r  ne n  m  y    ler
  eref bulmaz cih  nda   a   -ı     r  tile

Eger z   mile kimse p  y-d  r olsayd   ‘  lemde
Hel  k olmaz idi   a      k u Firavn-ı H  l  g  lar

  orumaya neseb cibilliyyet   b’  n eder i  h  r
Bulur bed-k  rl  ktan zev      lezzet merd-i bed-h   lar

Edip   m  n-ı na  dd  n   arfa b  z  r-ı im  rette
Ser  r-i la’net aldı   l-i S  fy  n-ı sitem-h   lar

Nola         mu’at  ar k  lsa nazm  n   b’-ı y  r  n  
  f  -ba   -ı m     mm-ı c  n olur ezh  r-ı h    -b   lar

Hem-ser olsaydın Züleyhāya bu hüsni ü ānile
Başını gavgāya şalmazdı meh-i Ken'ānile

Añdırır çeşm-i sitem-kārın Hülāgū devrini
Baş-i rezm eyler nigāhın Rüstem-i devrānile

Şerbet-i la'liñ devā derd-i dil-i pür hūnuma
Şeh-levendim gerçi kanı yayka ferler kanile

Bir çekilmez çiledir cevri kemān ebrūlarıñ
Sine çāk eyler dem-ā-dem nāvek-i müjgānile

Hāne-i hātır hayālīñle olur dār-ı şafā
Şen olur mihmān-serālar maḳdem-i mihmānile

Geçti eyyām-ı leyālī-i miḥende hicrile
Olmadım bir şeb maḳārın sen meh-i tābānile

Şıdḳıyā āḫirini terk eyledi ol bī-vefā
Gerçi gönülüm aldı evvel 'ahdile peymānile

(20)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Eyleseñ nezzāre ḥalk-ı 'āleme im'ānile
Ekşerin hem-ḥū bulursuñ zümre-i ḥayvānile

Ādem olmaz ḥilye-i 'irfāndan 'ārī olan
Şaḥş-ı bī-iz'ānıñ olmaz nisbeti insānile

Kimseye vermez faẓilette meziyyet māl ü cāh
Bir midir İbn-i Ebū Süfyāna baḳ Selmānile

Sengde muzmer ola âteş sevinmez ayile
Zâ'il olmaz hıkd-ı hâsid lütfile ihsânile

Def-i habs-i tab'a yok şâbûn-ı pendîñ medhali
Mülzem olan merd-i mülhid huccet-i Qur'ânile

Ma'den-i şıdk u 'adâlet mahzen-i 'ilm ü hayâ
Ka'a-i dîn kesb-i kuvvet etti çâr-erkânile

Şıdkıyâ kesmem ümîdim rahmet-i Rahmândan
Gerçi geçti günlerim hep fişkile 'işyânile

7.b

(21)

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'lün

Şanma hâl-i dil-i sūzânımı cānān añlar
Çanda pervāz-ı ğamın şem'-i firūzān añlar

Etmese nâlelerim yâre 'aceb mi te'sîr
Kürbe-i bülbülü kim der gül-i handān añlar

Ede fer derdimi teşhîş-i eṭibbā-yı zamān
Zahm-ı nâ-sūr-ı dilim Hâlik-i deyyān añlar

Fehm eder hâl-i perîşānım esîr-i zülfüñ
Ġam-ı endūh-ı perîşānı perîşān añlar

Nâ'il-i vuşlat olan miḥnet-i hicri ne bilir
'Âlem-i firḳati ğam-dîde-i hicrān añlar

Bilemez keyfiyyet-i zâhid efsürde dimāğ
Neş'e-i bezm-i cemi zümre-i rindān añlar

Alamaz lezzetini şahş-ı bahāyım meşreb
Zevk-i hoş-āb-ı leb-i dil-beri insān aňlar

Aňlamaz mulhid-i bī-dīn ü muħannet mezheb
Qadr-i dīn kıymet-i nāmūsu müselmān aňlar

Ṭa'n-ı cühhāl kemāline getirmez noķşān
Faẓl-ı 'ilm-i dādımı ḥā'iz-i 'irfān aňlar

Rākib-i esb-i ṭaḥūn olsa eger şahş-ı le'īm
Qadr bilib kendisini fāris-i meydān aňlar

Çekemez merd-i girān-qadri kurumaya neseb
Qadr-i pāk-i güheri pāk-i nijāddan aňlar

Kimse ḥal eyleyemez nükte-i sırr-ı qadri
Ḥikmet-i Ḥaḳḳı ne Tālis ü ne Loḳmān aňlar

Aňla remz ü mezāyāsını Şıdkī nādān
Şīve-i nazm-ı müjeñ merd-i süḥan-dān aňlar

(22)

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün

Ruḥuñ yādile her şeb 'andelīb-āsā fiğānım var
Gam-ı aşkıñla giryān ḳan bu başla dīde-gānım var

Ḥayāl-i ḥāl-i cān-süz u hevā-yı la'l-i nābıñla
Ciger-gāhımda cānā lāleniñ dāğ-ı zamānım var

'Aceb mi toğrulursa ḳāmetim seyr-i ḥırāmıñda
Çemen-zār-ı emelde sen gibi serv-i revānım var

Elem-pūş ‘azm-ı kūyuñ etmeye tutmaz yüzüm ancak
 Qabūle ğayr-i qābil cānile dil armağanım var

Der-i in‘āmı varken ğayre ‘arz-ı ihtiyāc etmem
 Unutmaz ğaflet etmez mün‘am-ı bī var

Ezelden derine Āl-i ‘abādır ilticā-gāhım
 İki ‘ālemde kāfī maqşada kehf-i emānım var

Zügürlük olāzım u melzūm ise şā‘irlige Şıdķı
 Ne ğam gencīne-i nazm-ı ter-i gevher nişānım var

8.b

(23)

Mefā‘lün / Mefā‘lün / Mefā‘lün / Mefā‘lün

Baňa bāġ-ı cihānıñ her gülü bir hārdır sensiz
 İşim bülbul gibi her şeb fiġān u zārdır sensiz

Hayāl-i hāl ü hattıñ zülf-i perçimiñ firāķile
 Enīsim hem-demim gūyā ki mūr u mārdir sensiz

Sürāl etsen nolur bir kerre hālin ‘āşık-ı zārıñ
 Ğamıñdan dil ağız vermez yatur bīmārdir sensiz

Cüdā şem‘-i ruħuñdan leyle-i tārık-i firķatte
 Göñül derd ü ğamıñla şubħa dek bī-dārdır sensiz

Ümīd-i nūkhet-i gīsū-yı müşġiniñ ile Şıdķı
 Gözün yummaz dem-ā-dem nāzır-ı eshārdır sensiz

9.a

(24)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Çeşm-i fettānile meftūn eyleyip āhir bizi
Bāde verdi ħirmen-i imānı bir kāfir kıızı

Ĥāl şanmañ naqd-i 'aql-ı 'āşıkın sirkat için
Zir-i gīsūda nihān etmiş bir urgun ĥırsızı

'Akd-i zerrīnin görenler sīne-i sīminde
Zann eder māha qarīn olmuş Süreyyā yıldızı

Aldığıçin feyz-i la'l-i lāle fāmından eser
Oldu reng-i dil-keşi şahbā-yı nābıñ kırmızı

Şıdķıyā kıldı bize müstevlī eyyām-ı felek
Ėamze-i cellād-ı cānānım gibi bir dinsizi

(25)

Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün

Şehīd-i ĥançer-i zūlm olduğum ĥūnī nigārımdan
Bilir erbāb-ı dil-ĥūnīn olan ĥāk-i mezārımdan

Olaldan mübtelā-yı mihr-i rūyuñ leylī-i zūlfūñ
Ĥaber-dār olmadım ey mehlikā leyl ü nehārımdan

Beni bī-zār kıldı derd-i hicrānla ĥam-ı eyyām
Felek feryāda gelse çok mudur feryād-ı zārımdan

Dem-ā-dem ĥār-ı hicri kıldı bağrım ĥonce-veş pür ĥūn
Dirīgā bū-yı ülfet almadım ol gül-izārımdan

Raķībīñ tavrına hem-vārı yāriñ cevır ü āzārı

Ferāġat bulmadım ebrīřim-i aġyār u yārimden

Tehī alımış ezel mey-hānesinden sāġar-ı bahtım
Ne hācet iřtikāya řālī-i nekbet medārimdan

řebābette hevā-yı ‘ařķ-ı şeybette uğursuzluk
řafā-yāb olmadım řıdkī hāzānımdan bahārimdan

(26)

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

anda pinhān olduñ ey mihr-i cemāl
Görmek oldu pertev-i hūsnūñ maḥāl

Edeli zāviyye-i hicriñ mekān
Rüyet-i rü’yāya ḥař oldu viřāl

Derd-i ġamla eylediñ üftādeñi
Zülf-i perçiniñ gibi āřüfte ḥāl

Olmadan maķřūda nā‘il āh kim
Gerçi geçti ‘ömrden heşt-ād sāl

Noldu bilmem ki tiyatro-yı zamān
Götürür her perdeden naķř-ı melāl

9.b

Kürre-i nādān düştü i‘tilā
aldı alçaqlarda erbāb-ı kemāl

şerh ederdim ser-güzeşt-i ‘ālemi
Olmasa řıdkī ziyān ḥāme-i lāl

(27)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Raḥm edip ol mäh-ı ʔal'at nāle ü efğānıma
Rüşenā baḥş oldu nāgeh külbē-i aḫzānıma

Tāb-ı tennūr-ı firāķile ciger biryān iken
İyd-i vaşlından şusubdu sīne-i sūzānıma

Şordu aḫvālim dedi bīmār-ı 'aşķım nicesin
İstegiñ var mı turunc-ı ğabğab-ı pistānıma

Gördü kim ārāmına şāyeste bir menzil degil
Terk edip gitti ḫayālin ḫaṭṭ-ı vīrānıma

Eşk-i ḫūnīnim şarāb ettim aña bağrım kebāb
Şıdķıyā varımla ikrām eyledim mihmānıma

(28)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Neşve-i mahyā-yı naḫvetten nigāhiñ ḫasta mı
Yohsa ḫummā-yı tegāfülden göz açmaz ḫasta mı

Büstān-ı dilde ḫāliñ ḫabbet'üs-sevdā mıdır
Gül-şen-i āmāle zülfüñ sünbül-i nevreste mi

Ṭal'atiñ mihr-i dıraḫşān-ı sipihr-i ḫüsnü mü
Ḳāmetiñ naḫl-i tecellī denmege şāyeste mi

Olamaz vāreste aşlā ḳayd-ı bī-cā peyden
Mürğ-i dil dām-ı belā-yı 'aşķıña peyveste mi

Etse de lütf-i nigāhîñ mekr-i çeşmiñden emîn
Gamze-i ğaddār havfindan gönül vâreste mi

Her düzende küstürür bir cilve-i hayret-nümâ
Tab'-ı nâzîñ devr-i çarh-ı 'âleme peyveste mi

Umadı mey-hâne-i vaşlıñda Şıdkî neş'e-yâb
Seng-i ğamla sāġar-ı bahşı 'aceb işkeste mi

10.b

Mukaddime

Bismillāhirrahmānirrahīm

Şâ'ir degilim faķať eyyām-ı şebābette zāt-ı belāġat-sühanlarına az yetiştigim üstād-ı kāmillerden Hısn-ı Manşūrlu Rifat Bey ve Āşım ve Behisnili Lüzūmī Efendiler eş'ār-ı manzūmelerini ihyāları miyānında tenezzühen kırā'et eyledikçe kâşkî ben de bunlar gibi bir şâ'ir olsam yāhūd şu ġazel ve ķaşıdeyi ben söylemiş bulunsam gibi bir tākım vāhī taḥayyülât ve gençlikte vuķū'u mukadder olan hevâ ü hevesât sāyıkasıyla mütāla'aya ġayr-ı şâyân ve bî-ma'nâ şeyler inşād ve bir mecmū'aya kaydını i'tiyād ile bilā-āhire ḥadd ü vazīfemden ḥāric olarak teberrüken ve temenniye ba'zı ķaşıde-i ilāhiyye ve na't-ı nebeviyye ve ḥānedān-ı nübüvvet ḥaķķında merşiyeler 'ilāvesine de cür'et eyledim. Ḥālbūki bunları tanzīm zamānında ise şâ'irlik 'ādetā budalalık ķaşıde ya ġazel inşādı hemāre ḥamāķat ve cūhelālīķ 'add olunuyordu. Dīvān degil mecmū'a şeklinde şu mecelleniñ terbiyeti biraz hūner yāhūd bizden biraz ķalsın efķārına mebnī olmayıp eslāf u ecdād-ı kirāmımızdan şākird-i māhir efendiler gibi zevātîñ eş'ār-ı leťāfet-ķārlarından ba'zıları efvāh-ı nāsdan nādiren işitilip mecmū'a-i āşārlarına muvaffaķ olunamadığı bize bir dāġ-ı derūn olduğundan 'ālim budur. Belki bir zamān gelir de kālā-yı nazm ü eş'ārına revāclanır ve ehfādımız miyānında şî're merāķ ve şâ'irlige iştiyāķ eder bulunursa kendilerine rehber-i eş'ār ve kırā'etiyle tenezzüh ettikçe bir fātiḥa ile ruḥumuzu yād ve tezkār eylesinler mülāḥazasından 'ibāret olarak hūner bir maḥalle verip zāyi etmemek ve kendilerine maḥşūş vaķt-i maķāmında bulunmaķ şartıyla yādigār kılinmıştır. Ve minallāhi't-tevfīķ.

11.a

(29)

Bismillāhirrahmānirrahīm

Kaşīde-i Tevhīdiyye

Fā'ilātūn / Fā'ilātūn / Fā'ilātūn / Fā'ilūn

Ey Hākīm-i kāmīl-i şūret-dih-i kevn ü mekân
Ey Bedī-i Şānī-i zīnet-fezā-yı āsumān

Qılmazım 'ilm fikre aḥḳar zerre sırr-ı kâ'ināt
Mezra'-i şun'unda ednā sebzedir bāğ-ı cihān

Kāse-līs-i bezm-i iltāf-ı 'amīmiñ ins ü cīn
Neş'e-yāb cām-ı vişāliñ zümre-i Kerrūbiyān

Haşmetiñ tākatte İsrāfīl-i mürğ-i nağme-sāz
Biñ zāt-ı 'izzetiñ Cibrīl-i ḳudsī āşiyān

Hük-m-i fermānında 'Azrā'īl bir 'abd-i zelīl
H'ān-ı iḥsānında Mīkā'īldir ḳismet-resān

Ḳudretiñ dārende bir kāşānedir 'arş-ı berīn
Şun'ūñ eyvānında bir iskemledir kürsī hemān

Heft ṭamu nār-ı ḳahr u heybetiñden bir şerer
Heşt mīnū ḡülsitān-ı raḥmetiñden bir nişān

Ravza-i būduñda bitmiş serv-i Sidre müntehā
Gül-şen-i lüṭfuñda bitmiş ḡonce gül-zār-ı cinān

Nūruña nisbet ile şeyyābtır māh-ı münīr
Ḥüsnüñe nisbet güneşten zerre ḥūrşīd-i cihān

Veche-i dīdārīña kıla nümā beytü'l-ḥaram
 Ȳurbet-i mī'rācīña beyt-i muḳaddes nerd-bān

Neş'e-i şevḳ-i cemālīñdendir eyyām-ı bahār
 Şadme-i ḳahr u celālīñdendir evḳāt-ı ḥazān

Şavlecān-ı saṭvetiñde kürredir ṭūb-ı zemīn
 Aylı günlü sāt-i şun'ındur eflāk ü zamān

Neş'e-dār-ı cām-ı şevḳiñdir leb-i la'l-i nigār
 Ğüṭe-ḥār-ı baḥr-i 'aşḳıñdır dil-i üftāde-gān

Zīve-i ḳānūn-ı ḥükmüñ naşş-ı Ȳur'ān-ı Kerīm
 Tercümāniñ 'ālem-i nāsūtta peygamberān

Dīde-i 'uşşāḳta nāzır olan sensin hemīn
 'Ārız-ı ma'şūḳta manzūr hem sensin 'ayān

Dāne-çīn-i ḥirmen-i rızḳıñ ser-ā-ser mār u mūr
 Hep saña muḥtāctır şāh u gedā pīr ü civān

Rāh-ı 'īrfāniñda bu bende hemīşe küfr ü dīn
 Zülmet-i küfre şalan küffārı sensin bī-gümān

Ȳızb edersin sū-yı islāma birin zencīrile
 Pīr-i göñlü ile semt-i küfre eylersin revān

..... ḥikmetiñ anda ne durur bunda nedir
 Biri iḥsāniñ biri tevḳī-i fermāniñ hemān

..... 'āciz oldu erbāb-ı 'uḳūl
 Ȳudretiñ vaşfında ḳaşır ḳaldı heb nuṭḳ u beyān

11.b

Bağlayan zencîr-i zülf-i yâra sensin göñlümü
Eyleyen sensin beni rüsvâ-yı meslûbu'l-inân

Kimseniñ yok îtirâza zehresi efâliñe
Çünkü ettiñ tîğ-i lâ-yüs'el ile kaç-ı zebân

İlticâ ettim günâhımla der-i gufrânıña
İsti'âne eyleyip senden saña yâ Müste'ân

Yüz tutup yüzü kara desti tehî dîvânıña
Âyet-i lâ-taknatû oldu baña vird-i zebân

Hânedân-ı Muştafâ Âl-i 'abânıñ 'aşkına
Nâr-ı hicrânıñla yandırma edip işim figân

Çanda etsin ilticâ bâb-ı kerîmiñ var iken
Raḥmetiñden özge yoktur Şıdkıya cā-yı emân

(30)

Na't-ı Resûlullâh

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Ey nihâl-i kâmetiñ serv-i çemen-zâr-ı kadem
'Ârızıñ pîrâye-baḥş-ı ravza-i beytü'l-ḥaram

La'liñe nisbet ile yâķût-ı mestiñ bî-bahâ
Seng-rîze nezd-i dendâniñda mervârîd-i yem

Oldu ebrû-yı müjeñ qavs-ı kaẓâ tîr-i kader
Şubḥ rûyuñ leyl müyuñ mâye-i nûr u zalam

Almasaydı mâh eger mihr-i cemâliñden şeref

Ṭārem-i a'lāda bulmazdı maḳām-ı muḥteşem

Sūziş-i şevḳiñle cān attı cihāna aftāb
Pāyiñı būs etmege kıldı felek ḳaddini ḥam

Ṭalatiñle sāḥa-i ferşi müzeyyen eyleyip
Himmetiñle 'arş-ı a'zam üstüne bastıñ ḳadem

Zāt-ı pākiñdi ḥadīs-i küntü kenzenden ğaraż
Ḥılḳatiñdi 'illet-i ğā'ibe-i ḥalḳ-ı ümem

Rūḥ-ı ḳudsīdir mu'allim mekteb-i 'irfānıña
Ālet-i 'ilm ü kitābetten saña levḥ u ḳalem

Rūz-ı maḥşerde serīriñdir maḳām-ı maḥmedet
Mültecī der-ġāhıña Türk ü 'Arab Rūm u 'Acem

Sīretiñdir der-geh-i Ḥaḳḳa ṭarīḳ-i müstaḳīm
Sünnetiñdir ma'den-i pākīze-i hüsnü's-şiyem

Cān ü dilden rū-yı gendüm-günüñe meftūn olup
Terk-i bāġ-ı cennet etti Ādem-i 'ālī himem

Rū-yı pākiñ olmasa mevdū'-ı şulb-ı Nūḥda
Keşti-i 'ālemde aşlā bākī ḳalmazdı nesem

Nār-ı Nemrūdu gül-istān eyleyen İbrāhīme
Nūr-ı rūyuñdu seniñ ey pādişāh-ı muḥterem

Vādī-i ḥayrette ḳalmışken şeb-i tārīkde
Eyledi her sāye şem'-i himmetiñ keşf-i ḳalam

12.a

Görmese ṭıbb-ḥāne-i feyziñde 'ayş-ı terbiyet
Eyleye bilmez idi 'ālemde iḥyā-yı raḥm

Eyledi serde ğubār-ı maḳdemiñden tāk-ı ser
Dikti teṣrīfīñle ka'be başına zerrīn 'alem

Sen o sulṭān-ı mu'azzamsın ki taḥt-ı nuḥbede
Sāġar-ı iḥsānıñı dūr yüze eyler cām u Cem

Bende-gān-ı rû-siyeh der-gāhıña Şeddād u 'Ād
Ḥavzıñ eṭrāfında ednā sebzedir bāġ-ı İrem

Mu'cizātıñ göz göre inkāra cür'et eyleyip
Nāmını bu cehle taḥvīl etti Āḥir bû'l-ḥikem

Enbiyā ü evliyā senden umarlar himmet
Bāb-ı lüṭfūñ kıldı Mevlā ḥaşş ü 'ām-ı mültezem

Ḥasta-i hicrān kim vaşlıñla dermān et baña
Başım üzre sāye şal ruḥsārım üzre baş ḳadem

La'l-i nābıñ ḥasreti baġrımı pür ḥūn eyledi
Gözlerimden dem-be-dem nola dökülse ḳanlı nem

Nīm-nigāhile baña ger eylemezseñ iltifāt
Devlet-i dünyā ser-ā-ser olsa mülküm neylerem

Özge devlet hem-sifāl olmaḳ gül-āb-ı kūyuña
Āsitānıñdan cüdā cennette olsa istemem

Cām-ı vaşlıñdan baña bir cür'a baḥş etseñ nola
Bezm-i hicriñde şehā başımdan aştı derd ü ġam

'Arzuḥāl-i pür melālîmdir bu ebyātım saña
Ḥāşe lil-lāh kim diyem ben de seniñ meddāḥıñam

Rā gibi bir ahkārıñ ħaddi midir vaşfıñ seniñ
 Ĥazret-i Allāh medḥ etmiş seni ey zū'l-himem

Rū-siyāhım pür günāhım 'ācizim bī-çāreyim
 Bāb-ı lütfüñden beni maḥrūm kılma kıl kerem

Žāyi' ettim vādī-i 'iṣyānda naḫd-i fītratım
 Āh kim kıldım 'ibādım pest edip ḳadrimi kem

Görmedi ḥüsn-i 'amel benden Kirāmen Kātibīn
 Defter-i a'mālime cürmüm yazarlar dem-be-dem

Yüz ḳarasıyla yapıştım dāmen-i iḥsānıña
 Raḥmeten li'l-'ālemīn ṣānıñda yazıldı raḳam

Sen ṣefā'at eylemezseñ kim ḥalāṣ eyler beni
 Çün ṣefī' olmaz nebīniñ rüz-ı maḥşer lā-cerem

Tīg-i 'aşkıñ dil-şikāf etti zebānı ḳaldı lāl
 Şıdḳı-i bī-çāreniñ vaşfıñdan 'ācizdir ḳalem

12.b

(31)

Nat

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Nola Cebrā'il ise nümāyişe dār-ı ḥaşemiñ
 Bādī-i rifat-i 'arş oldu ğubār-ı ḳademiñ

Sen o sulṭān-ı 'Arabsıñ ki tıyup teṣrīfiñ
 Söndü āteş-gede-i saṭveti mülk-i 'Acemiñ

..... nābıñ olalı neş'ede bezm-i şühūd

Başına çaldı felek-i şevketi cām u cemiñ

Yūsuf etti ise kul kendüye ehl-i Mısrı
Eyledi bende saña ‘ālemi ḥüsn-i şiyemiñ

Rāh-ı ravzañda biten ḥār-ı muḡeylāna ‘aceb
Bezī olsun mu gül ü sünbülü bāḡ-ı İremiñ

Ḥüccet-i şer’iñe sevdā-yı mübārete düşüp
‘İzzeti oldu sebeb zilletine bû’l-ḥükmüñ

Ḳoma Şıdkī ḡuluñu kūy-ı kıyāmette ḡarīb
Yaqtı dünyāda anı ḡasretile nār-ı ḡamıñ

Nola mevlūdüñe nazmıle yazarsam tebrīk
Çünkü sensin sebeb-i nazmı nizām-ı ümemiñ

(32)

Nat

Mefā’lün / Mefā’lün / Fe’ülün

Özüñdür ḡilḡat-i ekvāna bā’iş
Yüzüñdür fıṡrat-ı insāna bā’iş

Cemāliñ tal’at-i ḡurşīd ü māha
Ḥayāliñ gerdiş-i devrāna bā’iş

Bozulduysa nola eyvān-ı Kisrā
Ḳaşıñdır tāḡati vīrāne bā’iş

Dü çeşmiñ yādigārı oldu nergis
Şaşıñdır sünbül ü reyḡāna bā’iş

Hevā-yı ğonce-i ruḥsār-ı alıñ
Nevā-yı bülbül-i nālāna bā'is

Mey-i şahbā-yı la'liñ neş'esidir
Şafā-yı Kevşer-i Raḥmāna bā'is

‘Aceb midir ola faẓl ü kemāliñ
Nüzül-i āyet-i Qurāna bā'is

Saḥa ta'ẓīmidir Bārī-i ğufrān
Saḥa 'iṣyān olur nīrāna bā'is

Dil-i Şıdkīde derd-i ḥasretiñdir
Şehā bu dīde-i giryāna bā'is

(33)

Nat

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

ای جمال انورت ظلمتزدای راه دین
خال و خط عارضت دیباجه شرع مبین
خاکپاییت نور چشم افتخار حور عین
گرچه شد آرامگاهت صحن صحرای زمین
جلوه گاه اشهب اقبال نو عرش برین

لمعة من نور وجهك طلعت الشمس العلا
نقطة من باب عرفانك علوم الأنبياء
زبدة من في بحر جودك سبع اطباق السما
زهرة من روضة حسنك جنان كلها
إنما الأكوان أنت إنما أنت المقيّن

Gevheridir küntü kenzen baħriniñ nāzik teniñ
 Dürre-i en a'raf oldu zīver-i tāciñ seniñ
 Ravza-i 'avn olsa uħrāda 'aceb mi meskeniñ
 Ğonce-i lāhūt seniñ 'arş-ı Ğüdādır gül-şeniñ
 Cism-i pākiñ oldu ħikmet baħrine dürr-i semīn

گرد چشم نرگسانت قصر قیصر را تراب
 طاق کسرا سبز تیغ ابرویت چاک و خراب
 از هوای گیسویت در چین اقتدا اضطراب
 قلعه ایمان یافت از تیر مژکت فتح باب
 زمره اسلامراشد طره ات حبل المتین

إن لي دنیا كثيراً مثل أمواج البحار
 كان أن أبكى جديراً في الليالي و النهار
 ملتجأً غير بابك ليس لي في الإضرار
 كن شفيعاً بآني الله يوم الإنتظار
 أنت في الدارين قد كنت شفيع المذنبين

Bir kirā-yı ehl-i beytiñdir bu Şıdķı mübtelā
 Evvel ü āħir penāhımdır 'Aliyyü'l-Murtaẓā
 Melce'imdir ħānedān-ı Fāṭıma öñden şoña
 Dest-gīrimdir Ḥasan şāh-ı Ḥüseyn-i Kerbelā
 Olduĝu demde yaşıım ħūn-āb işim āh u enīn

(34)

Nat

Mefūlū / Mefāṭlū / Mefāṭlū / Fa'ūlūn

Ey gevher-i zātiñ şeref-i milket-i dünyā
 Āyāt-ı şıfātiñ eşeri cennet-i uħrā
 Bilmem ki naşıl eyliyem evşāfiñi imlā
 اي نعت تو هر مرثیه را گشت پذیرا

إرسلت إلى الكل بشيراً و نذيراً

Eyvān-ı şifā hāne-i lütfüñde dem-â-dem
Her sîne-i mecrûh bulur zaḥmına merhem
Derd-i dilime çāre kıl ey şāh-ı mu‘aẓẓam
ذاتت شده رحمت بهم آدم و عالم
الحمد لمن خاصك بالفعل كثيراً

Ḥaqq kıldı seni çār kitāb içre muşarraḥ
Cümle rüsüle zāt u şifātında müreccaḥ
Āyāt ü ḥadīş içre budur ḳavl-i muşahḥaḥ
از یوسف صدیق تولى احسن و املح
لم يحك لك الناسي شبيها و نظيرا

..... muḥtācız eyā kân-ı kerāmet
Dāmānıñı aldın mı koruz rûz-ı kıyāmet⁵⁵

14.a

(35)

Na't

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Ey vücūduñ gevheri ser-māye-i dünyā ü dīn

.....

Tāc-ı levlāk ü le-'amrük ḥilḳatin ilbās edip

.....

Cism-i nāzıñ 'ālem-i nāsūta bāde-i şeref

Rūḥ-ı pākiñ

Sen o sulṭān-ı mu'aẓẓamsın ki taḥt-ı baḥtta

Rāmdır fermānıña cümle

⁵⁵ Şiirin devamı mevcut değildir.

Sen o mihmān-ı kirāmisin ki zāt-ı kibriyā
Mîz-bân oldu saña hadimde

Cilve-gehdîr eşheb-i iqbālîne sahn-ı semā
Mağdem-i pâkiñ ğubârı zîver-i ‘arş-ı mekîn

Ķāmet-i mevzūnuña nisbetle Tûbā bir nihāl
Perçemiñdir gül-şen-i ħüsnüñde firdevs-i berîn

Büy-ı gül-zār-ı cemāliñ neş’esi bād-ı nesīm
Ħüy-ı dil-cū-yı ruĥuñ āsârı verd ü yāsemîn

Ħāl-i müşġiniñ esîr-i mālîk-i mülk-i Ħabeş
Zülf-i perçiniñ hevā-dârı şeh-i iklîm-i Çîn

‘Ālemîne rahmet-i Ħaĳĳ olduġuñ efkâr edip
Ħaşra dek la’netle yād oldu Ebū Cehl-i la’în

Nā’il-i maĳşūd olur her kim ederse irtibāt
Ehl-i beytiñ ümmet-i merĥūmeye ħabl-i metîn

Maẓhar-ı şıdk u ‘adālet menba’-i ‘ilm ü ħayā
Şehr-i dîn-i çār-yārıñ çār erkân-ı raşîn

Olmamak ĳābil midir der-gāh-ı Mevlāda mihān
Ħānedāniñ ehline her kim olurise mehîn

Ķadrden maĥfûz olur her kim ederse ilticā
Devlet-i bünyān-ı şer’iñdir ‘aceb ħısn-ı ħaşîn

Medĥiñde nazm-ı eslāfı tezekkürdür ġaraż
Vaşfiña ĳādir midir yoksa bu Şıdkî kem-terîn

Yok liyākat bende da'vā-yı muḥabbet kılmāğa
Özge devlettir gül-āb-ı kūyuña olsam qarın

Yüz urup yüz qarasıyla ilticā ettim saña
Pür günāh olsam ne ğam sensin şefî'ül-müzñibîn

14.b

(36)

Na't

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

.....
..... ḫüşnüñ peykeri

.....
..... dūlāb-ı dehriñ miḫveri

.....
..... zār u zebūn etti nice şîr-i teri

.....
Zātıña maḫşūştur qurb u nübüvvet minberi

..... enbiyā
Oldu zātıñla müşerref mesned-i peygamberi

..... bir livā-yı ḥamd ki
Çünkü sensin ol āḫîr-i enbiyāñın serveri

..... olup ser-çeşme-i lāhūttan
Eyledi sîr-āb-ı ekvānı kelāmıñ Kevşeri

..... tābî' olan buldu sa'adet menzilin

Dīniñi inkār eden oldu şekāvet mazharı

Şā'irim nazm-ı rekīkimle tevessül pāyınā
Gerçi kim ḥaddim degil vaşf eylemek sen mehteri

..... ol kı l naẓar şefkatle ḥāl-i zārıma
Eyleme mahrūm lütfūñden bu 'abd-i aḥḳeri

..... küffe-i mīzāndan bīrūn olur
Vay eger maḥşerde neşr olsa günāhım defteri

..... āl ü 'işret-i pākiñ şef' ettim saña
Ḥazret-i Zehrā ü şıbteyn ü cenāb-ı Ḥaydarı

Ḥānedān-ı ehl-i beytiñdir melāz ü melce'im
'Arşa-i maḥşerde rüsvā etme Şıdkī kem-teri

..... Ḥaḳtan başka yok ğufrānıma vech-i ümīd
Çünkü oldum fışkile a'māl-i şāliḥten beri

Yüz tutup yüz kıarası ile yöneldim bābına
Bulmadım der-gāhıñna Rabbimden özge rehberi

(37)

Nat

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

Zemīn-i zīnet-efzādır Muḥammed
Zamāna feyz-baḥşādır Muḥammed

Cemāli āfitāb-ı burc-ı lāhūt
Meh-i nāsūt-pīrādır Muḥammed

Siyāhat-gāhı heft iklīm-i eflāk
Mekīn-i ‘arş-ı a‘lādır Muḥammed

Zuhūr-ı kâf u nūna oldu bâ‘is
Hurūf-ı kevne ma’nādır Muḥammed

Ser-pe-ser lî ma‘allāh üzre çıka
Şehen-şāh olsa ber-cādır Muḥammed

Şıfāt-ı pāk-i Ḥaqqā oldu mir‘at
Maḳām-ı cem‘-i esmādır Muḥammed

15.a

Açıldı dīde-i imkân ‘amādan
Devā-yı derd-i ‘amyādır Muḥammed

‘Aceb midir olursa faḥr-ı kevneyn
Şeh-i dünyā ü ‘uḳbādır Muḥammed

Emīn-i genc-i esrār-ı şer‘at
Delīl-i rāh-ı taḳvādır Muḥammed

Żiyāfet-ḥāne-i ğarr u ‘alāda
Zihī mihmān-ı Mevlādır Muḥammed

Vücūdu raḥmeten li‘l-‘ālemīndir
Şefr-i dār-ı uḥrādır Muḥammed

Bozuldu tımṭurāḳ-ı ḳaşr-ı Ḳayşer
Müzeyyel mülk-i Kistrādır Muḥammed

Nola vaşfında ‘āciz olsa Şıdkī
Medīḥ-i Rabb-i a‘lādır Muḥammed

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Merd-i bī-hemtā-yı meydān-ı şehāmettir 'Alī
Şīr-i bī-mānend-i şahrā-yı şecā'attir 'Alī

Ma'den-i hilm ü fütüvvet merkez-i 'ilm ü edeb
Me'huz-ı cūd-ı 'atā 'ayn-ı 'ināyettir 'Alī

Mihr-i burc-ı aşfiyā mäh-ı sipihr-i etkıyā
Şāh-ı 'ālī-cāh-ı iklīm-i velāyettir 'Alī

Āşinā-yı bezm-i vaḥdet rūşenā-yı kaşr-ı dīn
Rāh-ı Rabbü'l-izzete nūr-ı hidāyettir 'Alī

Naşş-ı peygamber ile oldu der-i şehir-i 'ulüm
Maḥzen-i esrār-ı Hakk şāhib kerāmettir 'Alī

Emrine ṭābī olan buldu şırāt-ı müstaḥīm
Ḥıttā-i islām-ı ḥaṭṭ-ı istiḳāmettir 'Alī

Naḥl-i bustān-ı siyādet menba'-i Āl-i resūl
Mebde'-i işnā 'aşar rükn-i imāmettir 'Alī

Rāfi'-i ra'yāt-ı islām ve emīrū'l-mü'minīn
Ḥāmī-i dīn ḥāfız-ı sırr-ı risālettir 'Alī

Ḳāṭi'-i a'rāk-ı küfr ü fālī'-i bīḥ-i nifāk
İntizām-ı 'āleme seyf-i siyādettir 'Alī

Zātına maḥşuş tevḳī'-i refī'-i lā-fetā
Fātiḥ-i Ḥayberle mevsüm-ı imārettir 'Alī

İbn-i 'amm-ı faḥr-ı 'ālem zevc-i Zehrā-yı Betül

Laḥmüke laḥmī ile cā-yı bişārettir ‘Alī

Ḥubb u buğz oldu maḥlūka miḥekk-i irtibār
Ḥaqq ile bāṭıl miyānında ‘alāmettir ‘Alī

Cedd-i düştü ‘arş-ı dīn
Ḥātem-i sāl-i selāşūn-ı ḥilāfettir ‘Alī

Ḳatl-i ‘Ammār eyledi izāḥ ü sırr-ı mübhemi
Ḳāsim-ı nār u delīl-i nūr-ı ṭā’attir ‘Alī

Kūh-ı ḳāf olsa ne ğam cürm ü günāhın Şıdkıyā
Bende-i ‘āclara ehl-i şefā’attir ‘Alī

15.b

(39)

Fā’ilātūn / Fā’ilātūn / Fā’ilātūn / Fā’ilūn

Neyyir-i burc-ı sipihr-i iştifādır Fāṭıma
Rūşenā-baḥş-ı cihān nūr-ı hüdādır Fāṭıma

Verd-i ra’nā-yı gül-istān ney-veş-i zeyn-i dīn
Naḥl-i zībā-yı çemen-zār-ı velādır Fāṭıma

Biż’atūn minnī dedi şānında faḥrū’l-enbiyā
Ḳurretü’l-‘ayn-i resūl-i Kibriyādır Fāṭıma

Duḡter-i pāk-i Ḥadīce seyyide ḥayrū’n-nisā
Māder-i sıbṭeyn ü yār-ı Murtażādır Fāṭıma

Muḳtedā-yı ehl-i ‘iffet mūntehā-yı mükremet
Gevher-i nādīde-i kân-ı ḥayādır Fāṭıma

Mihr-i cānān oldu necl-i pākine peyk-i Celīl

Mehbiṭ-i Rūḥü'l-ḳudüs ḥāş-ı Hüdâdır Fâtıma

Zümre-i nisvân-ı islâma şefâ'at-ḥ'âhdır

Ehl-i 'işyâna medâr-ı ittikâdır Fâtıma

Tesliyet-gâh-ı muşâbîn-i belâ-yı dehrdir

Nâr-ı maḥşer ḳıdv-e-i ehl-i 'azâdır Fâtıma

Oldular bu ümmet-i merḥûmeye ḥabl-i metîn

Menba'-ı nesl-i resûl-i müctebâdır Fâtıma

Oldu ḥüsn-i ḥalkâ maḥbûbe-i maḥbûb-ı Hakk

Yâdigâr-ı ḥânedân-ı Muştafâdır Fâtıma

Çekme minnet ğayra Şıdkî ilticâ et pâyına

Derdiñe dünyâda 'uḳbâda devâdır Fâtıma

(40)

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

حق بود جبریل باشد یاور آل عبا

شد همه شاهان عالم چاکر آل عبا

مصطفی و مرتضی زهرا حسن شاه یا حسین

مفخر او گون و مکان او معشر آل عبا

چشم موجودات شد روشن ز دیجور عما

توتیا شد مرورا خاک در آل عبا

عرش و کرسی هشت جنات و زمین و آسمان

یافت زیب و فرز فیض از هر آل عبا

ماه خورشید سپهر انجم ذات البروج

شد هویدا از وجوه النور آل عبا

هر یکی سلطان شد بسیار نبود گر شود
شمسه ایوان عزت افسر آل عبا

دولت هردو جهانرا کی گذر عطف نظر
هر که او شد بنده خاک در آل عبا

تشنگان روز رستاخیز ریان میشود
زاب بی پایان حوض کوثر آل عبا

نقد ایمانش نمی ارزد جوی درسوق دین
هر که نبود طالب خواهشگر آل عبا

یا رب از بوی گلستان جنان محروم کدر
آنکه یکشاد او در فتن بر آل عبا

دولت عظمی شود صدقی نزار در روز حشر
گر شما رند از سکان کمتر آل عبا

16.a

(41)

Fā'ilātūn / Fe'ilātūn / Fe'ilātūn / Fe'ilūn

Gül-i zībende-i gül-zār-ı rızadır Ḥaseneyn
Serv-i nāzende-i bustān-ı vefadır Ḥaseneyn

Dürc-i yāḳūt-ı nübüvvette iki gevher-i nāb
Zīb-baḥş-ı ḥaram-ı Āl-i 'abādır Ḥaseneyn

Oldular sāye bir endāz-ı şeref-i ekvāna
Ṭāḳ-ı 'izzette iki mürğ-i Hümadır Ḥaseneyn

Āhirette olıcaḳ seyyid-i şübbān-ı cinān

Seyyid-i cümle cihân olsa sezâdır Haseneyn

Nağd-i cân eylediler bezl-i tarîk-i Haқта
Gevher-i nâdire-i kân-ı sühâdır Haseneyn

Gerdiler sînelerin hâdiş-e-gâh-ı kâdere
Râh-ı Haқта hedef-i tûr-i kazâdır Haseneyn

Oldular havze-i islâmda ihdâ's-şakaleyn
Nûr-ı Kur'ân gibi hâbl-i hüdâdır Haseneyn

Âl-i Süfyân 'aceb Sidre-i semt-i cinân
Ehl-i îmâna 'aceb râh-nümâdır Haseneyn

Göz göre eylediler hürmet-i dîni zâyî
Çeşm-i a'dâya iki meyl-i 'amâdır Haseneyn

Oldular muşbetiz diğ-gân-ı dehre
Tesliyet-gâh-ı giriftâr-ı belâdır Haseneyn

Dünyevî uhrevî âmâliñi 'arz et Şıdkî
İki 'âlemde de erbâb-ı 'ağâdır Haseneyn

(42)

Merşiye

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

Yine geldi muharrem derd ü endühum füzün oldu
Bu mâtemle dilim ser-dâde-i deşt-i cünün oldu

Niçin kan ağlamaz çeşm-i felek bâğ-ı zemîn üzre
Çemen-zâr-ı nübüvvet gülleri mefrûk-ı hûn oldu

Resül-i 'âlemiñ 'âlî neseb aḥfād-ı emcâdı
Düşüp ḥāk-ı mezellette esîr-i ḳavm-i dūn oldu

Şecâ'at bîşesi arslanınıñ eşbâl ü encâlî
Ḳuduz kelbler miyânında ḳalıp zâr u zebûn oldu

Ser-i ser-dâr-ı dîniñ remḥ-i küffâr üzre seyrânı
Gürûh-ı müslimîne ḥasret-i ḥayret-nümûn oldu

Semâniñ rengi ezraḳ olduğun beyhûde zannetme
Felekler mâtem-i Âl-i 'abâdan nîlgûn oldu

'Aceb mi lâle-zâra dönse ḥûn-ı aldan rengi
Bu ḳanlı mâ-cerâ âfâḳta dâğ-ı derûn oldu

Birinden teşne-gân-ı Kerbelâya düşmedi ḳatre
Egerçi kâse-i eflāk cümle ser-nigûn oldu

Nola a'dâ-yı ehl-i beyte la'net eylesem Şıdḳî
Ki anlar zümre-i islâm 'adâdından birûn oldu

16.b

(43)

Merşiye

Mefâ'ılün / Mefâ'ılün / Mefâ'ılün / Mefâ'ılün

Meh-i 'işmet-serây-ı ḥānedân-ı Muştafâ Zeyneb
Nihâl-i nāzenîn endām-ı büstân-ı vefâ Zeyneb
Der-i nā-yāb iken āğuşte-i ḥāk-i 'anâ Zeyneb
Gül-i sîr-âb iken âzürde-i ḥār-ı cefâ Zeyneb
Görüñ hâtif nidâ eyler esîr-i Kerbelâ Zeyneb
Kilâb-ı ḳavm-i Süfyân ellerinde mübtelâ Zeyneb

Firāk-ı âşinā cevri-i 'adū işkence-i ğurbet
 Gözünde kanlı nem gönlünde gam ser-güşte-i hayret
 Eder biryân bağrın teşnelikle âteş-i hasret
 Yağar kıavs-ı kazâdan başı üzre nâvek-i miñnet
 Görüñ hâtif nidâ eyler esîr-i Kerbelâ Zeyneb
 Kilâb-ı kıavm-i Süfyân ellerinde mübtelâ Zeyneb

Edip dest-i 'adüvden cām-ı şahbâ-yı şehâdet nüş
 Yıkıldı ehl-i beytiñ her yeri bir cānın bî-hüş
 Fiğân u nâleler ervâh-ı kıudsü eyledi medhüş
 Bu kanlı mâ-cerâyâ eylemez mi baħr-i ğayret cüş
 Görüñ hâtif nidâ eyler esîr-i Kerbelâ Zeyneb
 Kilâb-ı kıavm-i Süfyân ellerinde mübtelâ Zeyneb

Yezîd etti tafavvuk mel'anette 'Âd-ı şeddâda
 Hevâ-yı salţanatla mülk-i dîni verdi ifsâda
 Firenk kâfirleri etmezdi cûret böyle bî-dâda
 Revâ gördü bu zûlm-i nâ-sezâyı Âl-i evlâda
 Görüñ hâtif nidâ eyler esîr-i Kerbelâ Zeyneb
 Kilâb-ı kıavm-i Süfyân ellerinde mübtelâ Zeyneb

Gögerdi kıubbe-i devrân-ı Şıdkî dūd-ı âhıñdan
 Zemîn seylâba gitti eşk-i çeşm-i girye-ğâhıñdan
 Pür oldu küh u şahrâlar şadâ-yı âh u vâhıñdan
 Uyandı mürdeler merşiyeye-i pür intibâhıñdan
 Görüñ hâtif nidâ eyler esîr-i Kerbelâ Zeyneb
 Kilâb-ı kıavm-i Süfyân ellerinde mübtelâ Zeyneb

(44)

Merşiyeye

Müfte'ilün / Müfte'ilün / Fâ'ilün

‘Arşa çıkar nāle-i pür şīvenim
 Ferşi yaqar tābiş-i sūz-efgenim
 Külbe-i ğam olsa nola meskenim
 Dehr harāb etti kelem-i gül-şenim
 Noldu şabā nāzlı Hüseynim benim
 Şoldu mu ol ğonce-i nāzik tenim⁵⁶

17.a

‘Arşa çıkar nāle-i pür şīvenim
 Ferşi yaqar tābiş-i sūz-efgenim
 Külbe-i ğam olsa nola meskenim
 Dehr harāb etti kelem-i gül-şenim
 Noldu şabā nāzlı Hüseynim benim
 Şoldu mu ol ğonce-i nāzik tenim

Fātımayım duĥter-i peygamberim
 Hem-ser-i zībā-yı şeh Haydarım
 Burc-ı nübüvvette iken aĥterim
 Düştü zemīn üzre direm gevherim
 Noldu şabā nāzlı Hüseynim benim
 Şoldu mu ol ğonce-i nāzik tenim

Sa’y edip ifsāda gürūh-ı dālāl
 Ettiler evlādlarım pāy-māl
 Qābilise āfāķı nola hūn āl
 Baġrımı kan eyledi hicr-i melāl
 Noldu şabā nāzlı Hüseynim benim
 Şoldu mu ol ğonce-i nāzik tenim

Düştü mü hāk üstüne ol çeşm-i pāk
 Qana boyandı mı ruĥ-ı tāb-nāk
 Hançer-i ğam sīnesin etti mi çāk
 Derdile oldu dil-i zārım helāk

⁵⁶ Bu bend, akabinde gelen 17.a nolu varakta tekrarlanmıştır.

Noldu şabā nāzlı Hüseynim benim
Şoldu mu ol ğonce-i nāzik tenim

Ol gül-i nā-şüküfte-i bāğ-ı harem
Oldu mu āğuşte-i hūn-ı sitem
Etti mi pejmürde anı hār-ı ğam
Kanda mekân etti o kân-ı kerem
Noldu şabā nāzlı Hüseynim benim
Şoldu mu ol ğonce-i nāzik tenim

Leşker-i füccār-ı ‘adīmü’l-vefā
Etmediler fahr-ı rüsûlden hayā
Attılar evlādına tîr-i cefā
Kanda düşüp kaldı şāh-ı Kerbelā
Noldu şabā nāzlı Hüseynim benim
Şoldu mu ol ğonce-i nāzik tenim

Çektiler ol fırka-i Şeddād eser
Āl-i ‘abā kaşdına şimşîrler
Kaldı ayaklarda o zîbā güher
Söyle nedir söyle bu kanlı haber
Noldu şabā nāzlı Hüseynim benim
Şoldu mu ol ğonce-i nāzik tenim

Çok mu cihān ağlasa ahvālime
Zülm ü sitem etti felek-i ālime
Böyle belā geldi mi ikbālime
Söyle yeter merhamet et hālime
Noldu şabā nāzlı Hüseynim benim
Şoldu mu ol ğonce-i nāzik tenim

Sıdkî özün sen de bize hem-dem et
Kanlı sirişkiñle gözün pür nem et
Nazmıñ ile zahm-ı dile merhem et

Derdile bu beyti oķu mātem et
 Noldu řabā nāzlı Hüseynim benim
 Şoldu mu ol ğonce-i nāzik tenim

(45)

Merşiyе

Mefāʿlün / Mefāʿlün / Feʿülün

Muħarremdir bu māh-ı ibtilādır
 Muşibet-ġāh-ı erbāb-ı vefādır
 Bu ġün ‘ālem ħarāb olsa revādır
 Düşen topraġa sıbt-ı Muştafādır
 ‘Aceb dehşetli ķanlı mā-cerādır
 Meger kim mātem-i Āl-i ‘abādır

Nola bu ġünde giryān olsa ġözler
 Nola ālūde-i ħūn olsa yüzler
 Nola ġayretle biryān olsa özler
 Cihānıñ baġrına başıldı közler
 ‘Aceb dehşetli ķanlı mā-cerādır
 Meger kim mātem-i Āl-i ‘abādır

17.b

Bu ġünde Fāṭıma ķan ağlamaz mı
 Ġam u ħasretle baġrın dāġlamaz mı
 Sirişki ‘ālikānıñ çağlamaz mı
 Melekler cümle ķara bağlamaz mı
 ‘Aceb dehşetli ķanlı mā-cerādır
 Meger kim mātem-i Āl-i ‘abādır

Niçin rengi sipihriñ nīlgündür
 Niçin āfāk böyle ġarķ-ı ħündür
 Niçin tās felekler ser-nigündür

Bugün dünyā bütün hayret-nümündür
 ‘Aceb dehşetli kanlı mā-ceradır
 Meger kim mātem-i Āl-i ‘abādır

Harāb oldu bu günde rükn-i imān
 Yıkıldı hātır-ı maḥbūb-ı sübhān
 Yere düştü bu günde mihr-i raḥşān
 Nola kan ağlasa
 ‘Aceb dehşetli kanlı mā-ceradır
 Meger kim mātem-i Āl-i ‘abādır

Resūl-i Kibriyānıñ nūr-ı ‘aynı
 Bu dīn ü milletiñ ḥablū’l-metīni
 Bıraktı ḥāke cism-i nāzenīni
 Erişti ‘arşa ‘uşşāklar
 ‘Aceb dehşetli kanlı mā-ceradır
 Meger kim mātem-i Āl-i ‘abādır

Nedir Şıdkī bu deñli nāle ü zār
 Nedendir hātır-ı zārında efkār
 Ne ‘illettir eden gönölünü bīmār
 Naşıl sevdāya olmuşsun giriftār
 ‘Aceb dehşetli kanlı mā-ceradır
 Meger kim mātem-i Āl-i ‘abādır

(46)

Merşiye

Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün

Vaḳtidir ey ḥāme-i müjgān-ı mātem i’tiyād
 Eyleyip ḥün-āb-ı çeşm-i eşk-bārımdan medād

Levh-i sīnem üzre yaz Āl-i ‘abā efsānesin
Derd-i endūh-i şehīdānı edip birbir ‘adād

Āteş-i gayretle sūzān et bīnā-yı ‘ālemi
Mā-cerā-yı pūr belā-yı Kerbelāyı eyle yād

Encüm-i burc-ı nübüvvet oldular rīzān-ı hāk
Nola etse nāle-i ‘uşşākı çarha imtidād

‘Arş-ı şer-i Aḥmed-i Muḥtārı vīrān eyledi
Tīşe-i zūlm ü sitemle zümre-i yağmā u ‘inād

Tār ü mār etti binā-yı dīnini dünyā için
Bugz edip Āl-i resūle bir tākım ehl-i fesād

Kişver-i Īrānı etti taht-gāh encām-ı kār
Āl-i Süfyāna cihānda salṭanat ise murād

Ehl-i beyt-i Ḥazrete kimki ihānet eyleye
Umarız kim ḥazret-i Ḥaḳḳ aña la’net eyleye

İşte bu māh-ı muḥarremdir geliñ ey ehl-i ḥāl
Edelim tecvīd-i mātemlerle izhār-ı melāl

Nola ger olsa ḥamīde ḳāmet-i gerdūn-ı dūn
Ṭal’at-i bedr-i Ḥüseyn oldu bu māh içre hilāl

Verdi zūlmet-i ‘ālem rüz-ı kıyāmetten nişān
Āf-tāb-ı burc-ı ‘işmet bulduğu günde zevāl

18.a

La’l-i ḳām olsa nola āfāk-ı reng-i zulmden
Gevher-i kân-ı şeref oldu ayaḳta pāy-māl

Ya nice ḳan ağlamaz çeşm-i muḥibb-i ḥānedān

Şād u ḥandān oldu bu māh içre erbāb-ı dālāl

Kim çekip ğayret Yezīdi bunda bī-medḥal dese
Kendi īmānı gibi eyler hemān fāsīd ḥayāl

Eyledi sevḳ-i riyāda kāle-i dīnin mezād
Ḳavm-i Süfyānı teşāḥub eyleyen sālūs-i ḥāl

La'net etmez de neydir dil-i teşne-gān-ı intikām
Taş yürekli böyle bir ḳavm līme-i şubḥ u şām

Çok mudur ḳan ağlasa gözler bu ḳanlı māteme
Nūr-ı 'ayn-ı ḥazret-i Zehrā boyandıkta deme

Serv-i butsān-ı nübüvvet-keş nihāl-i ḳāmeti
Şaldılar tīg-i sitekle ḥayf kim ḥāk-i ğama

Düştü deşt-i Kerbelāya ḥāk ü ḥün-ālūd olup
Ġonce-i ra'nā iken ruḥsārı bāğ-ı 'āleme

Sīnesi āyīne-i rū-yı resūlullāh iken
Noldu kim oldu hedef tīr-i ḳazā-yı mübreme

Zülf-i müşğīnin perīşān eyledi bād-ı cefā
Sünbül-i zībā iken bāğ-ı resūl-i efḥama

Cism-i şere ḳavm-i Süfyān açtılar bir yara kim
Ḳābil olmaz ḥaşra dek ḥükm-i ṭabīb ü merheme

Seyreden Şimr ü Yezīd İbn-i Ziyādın na'lini
Ḳorḳarım ki la'net etmez rūḥ-ı İbn-i Mülceme

Rū-yı rahmet görmesin ḳalb-i Yezīdi şād eden
Bū-yı cennet bulmasın bu fitneyi icād eden

Çok mudur bu mâteme olsa felekler nîlgün
Ahterân-ı burc-ı 'işmet oldular zâr u zebûn

Teşne-gân-ı Kerbelâya vermedi bir kaçre şu
Kâse-i gerdûn 'aceb midir olursa ser-nigûn

Zülf-i Leylâ-yı hüseyini nîzelerde seyredip
Kays-veş hürşîd-i 'âlem tuttu şahrâ-yı cünûn

Târ-ı gayret kâ'inâtı noldu sūzân etmedi
Haymelerdir el-'aşaş feryâdı olduқта füzûn

Nola kan ağlarsa sebkân-ı semāvât-ı 'alâ
Ehl-i beyt-i Murtaẓâ oldu esîr-i kavm-i dūn

Şâh-ı mercân etseler izhâr 'aceb mi gün-be-gün
Kaldı yâd-ı Kerbelâ deryâlarıñ bağrını hûn

Düşmeni handân edip aḥbâbı giryân eyledi
Kıldı hayrân 'âlemi bu vaḳ'a-i hayret-nümûn

Başını kaldır da ey bânû-yı 'işmet kıl nigâh
Kavm-i bî-dîn ettiler evlâd-ı ensâbıñ tebâh

18.b

Ey Hüseyin-i müctebâ bilmem ne hâl olmuş saña
Koyduñ ehl-i beyti bu vâdîde zâr ü mübtelâ

Meskeniñ âgûş-ı hürşîd-i sipihr-i 'izz iken
Hâk-i zillette düşüp yatmak saña olmaz sezâ

Kimdir âyâ ḥ'âb-ı râḥattan seni bîzâr eden
Mehd-i cennâtıñ seniñ olmuş iken peyk-i Hüdâ

Reşk ederken çeşme-i Kevşer şarāb-ı la'liñe
Kerbelāda teşne-leb qalmağ saña olmaz revā

Her seher dāmenlerin qanile rengin eyleyip
Mātemiñ tecdīd ederler haşra dek arz u semā

Yüz diler meh tal'atiñ ğamla ğubār-ālūd edip
Zerre deñli etmeyip mühr-i risāletten hayā

Žāyi' etti sen gibi bir gevher-i nādideyi
Çāk çāk olsun nedāmetle zemīn-i Kerbelā

Meşhediñde haşra dek ehl-i vefā qan ağlasın
Āteş-i sūzān-ı hicrānıñla bağrın dāğlasın

Bunda sen qaldıñ olup mest-i şarāb hūr-i 'īn
Teşne-leb feryād ederler ehl-i beyt-i nāzenīn

Aç gözüñ bir kez nażar qıl nāle ü efğānına
Başıñ üzre qan döker hasretle Zeynü'l-ābidīn

Zehrce dem tıttu Benātü'n-na'ş feryād eyledi
Şehr-i bānū şīven-i mevtiñde qıldıqta enīn

Cāme-h'ābiñ cism-i nūr endāmdan hālī görüp
Ümm-i Leylā leyle-i ğurbette olmaz mı hazīn

Zīr-i pā-yı hayl-i a'dāda düşüp olduñ şehīd
Cedd-i pākiñ qandedir ey şeh-vār-ı mülk-i dīn

Bulmamıştı zağm-ı tīr-i şāh-ı merdān iltiyām
İntikām-ı bedri senden aldılar erbāb-ı kīn

Heybet-i şīr-i Hüdā açtırmamıştı gözlerin

Her yeri gözlerdi çün rübāh-ı fırsat der-kemīn

Eyleyip encām-ı kaşd-ı etkıyāya ittifāk
Baş çıkardı mār-veş sūrāhtan ehl-i nifāk

Yā şehīdü'z-zūlm kad küntü esīren fī hevāk
Dil perīşān ü ciger kan dīde giryān sīne çāk

Bū-yı mātem koqla sun her dem dimāğ-ı 'āşıkān
Dā'im olduğça mezārımda giyāh üstümde hāk

Gerçi kim haddim degil mersiyye-hū'ān olmağ saña
Līk ehl-i māteme vaşfiñda kıldım iştirāk

Āsitān-ı Fāṭıma cā-yı penāhımdır benim
Gerçi kıldım nice yıl cürm ü günāha inhimāk

Gerçi rüsvāyım velī kelb-i gedā-yı kūyuñum
Eylemem sürseñde bāb-ı devletiñden infirāk

Fırka-i zühed ü riyāyı çāk edip verdim yele
Hān-kāh-ı 'aşkıña cān attım oldum pīr ü pāk

19.a

Zūlfekār-ı hāme-i gayret eliñde var iken
Şıdkıyā ṭa'n-ı mehīn-i Murtażādan kıлма pāk

Ḥubb-i Āl-i Muşṭafā buğz-ı gürūh-ı eşkıyā
Nola maḥşerde ümīd-i mağfīret olsa baña

(47)

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

Beni bī-gāne şanmañ āşināyım

Vekîl-i ehl-i beyt-i Muştafâyım
 Derinde hânedânın bir gedâyım
 Egerçi hâk-i menşûr-ı hebâyım
 Ğubâr-ı maḳdem-i Âl-i ‘abâyım
 Ğulâm-ı bâb-ı şâh-ı Kerbelâyım

Velîdir genc-i tevḥîdîñ emîni
 Olardır ümmetiñ ḥablü’l-metîni
 Eden iḥyâ olardır mülk-i dîni
 Olardır bezm-i Ḥaḳḳıñ nâzenîni
 Ğubâr-ı maḳdem-i Âl-i ‘abâyım
 Ğulâm-ı bâb-ı şâh-ı Kerbelâyım

Resûl-i müctebâ şâh-ı mu‘azzam
 Emîn ü muḳtedâ-yı her dü ‘âlem
 Ḥarîm lî ma‘allâh içre maḥrem
 Budur evrâd-ı ezḳârım dem-â-dem
 Ğubâr-ı maḳdem-i Âl-i ‘abâyım
 Ğulâm-ı bâb-ı şâh-ı Kerbelâyım

‘Alîdir şîr-i şahrâ-yı şecâ’et
 ‘Alîdir ma’den-i ḥilm ü Saḥâvet
 Der-i ‘ilm-i Ḥüdâ ḳuṭb-ı velâyet
 Baña özge temennâlar ne ḥâcet
 Ğubâr-ı maḳdem-i Âl-i ‘abâyım
 Ğulâm-ı bâb-ı şâh-ı Kerbelâyım

Gül-i nev-ğonce-i gül-zâr-ı me’vâ
 Medâr-ı iftiḥâr-ı Âl-i Ḥavvâ
 Dür-i derc-i nübüvvet yağmâ Zehrâ
 Nola ‘aşḳile olsam mest ü şeydâ
 Ğubâr-ı maḳdem-i Âl-i ‘abâyım
 Ğulâm-ı bâb-ı şâh-ı Kerbelâyım

Enām-ı evliyānıñ şāh-rāhı
 Dehān-ı Muştafānıñ buse-gāhı
 Hasandır millet ü dīnıñ penāhı
 Sözümdür itikādımın güvāhı
 Ğubār-ı maḳdem-i Āl-i ‘abāyım
 Ğulām-ı bāb-ı şāh-ı Kerbelāyım

Rızā meydānınıñ çābük süvārı
 Hadeng-i miḥnet ü ğam dil-fiğārı
 Hüseyin-i Kerbelā maḥbūb-ı yārı
 Budur Şıdkī zārıñ yādigārı
 Ğubār-ı maḳdem-i Āl-i ‘abāyım
 Ğulām-ı bāb-ı şāh-ı Kerbelāyım

(48)

Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün

Sāḳiyā raḥm et Cenāb-ı Kibriyānıñ ‘aşḳına
 Çāre-sāz-ı zümre-i bī-çāre-gānıñ ‘aşḳına
 İlticā-gāh-ı ğarīb-i bī-nevānıñ ‘aşḳına
 Lütf edip bir bāde ver yār-ı Hüdānıñ ‘aşḳına
 Hānedān-ı Muştafā Āl-i ‘abānıñ ‘aşḳına

H̱āb-gāh-ı cism-i nāzı gerçi kim rū-yı zemīn
 H̱āk-pā-yı ‘izzeti pīrāye-i ‘arş-ı berīn
 Rūḥ-ı pāki şeb-çirāğ-ı meclis-i ehl-i yakīn
 Ya’nī mihmān-ı ziyāfet-gāh-ı Rabbü’l-ālemīn
 Server-i esrār resūl-i müctebānıñ ‘aşḳına

Dürr-i deryā-yı ḥaḳīḳat mażhar-ı envār-ı H̱aḳ
 Şāh-ı iḳlīm-i velāyet maḥzen-i esrār-ı H̱aḳ
 Şeh-süvār-ı rezm-i Hayber Haydar-ı Kerrār-ı H̱aḳ
 Şāh-bāz-ı lā-fetā şaf-işken-i ser-dār-ı H̱aḳ

Şîr-i şahrâ-yı şecâ'at Murtaẓânîñ 'aşkına

Serv-i nâz-ı ravẓa-i 'iffet cenâb-ı Fâtıma
Nev 'arûsun hâne-i cennet cenâb-ı Fâtıma
Rûşenâ-yı dîde-i ẖâzret cenâb-ı Fâtıma
Gevher-i gencîne-i 'işmet cenâb-ı Fâtıma
Şems-i burc-ı işîfâ ẖayrû'n-nisânîñ 'aşkına

Küşte-i zehr-i sitem âlûde-i a'dâ-yı dîn
Cân-fedâ-yı şer ü millet bâ'is-i a'lâ-yı dîn
Yâ sedâr-ı hûn-ı ümmet maşlahat-efzâ-yı dîn
Nûr-ı bezm-i aşfiyâ şem'-i ziyâ-baḥşâ-yı dîn
Menba'-i ẖalk-ı Ḥasan kân-ı rızânîñ 'aşkına

Zahm-ı şimşîr-i 'adû-yı bed-liḳâdan bağı hûn
Leşker-i füccâr-ı deştte kalan zâr u zebûn
Muḳtedâ-yı ehl-i miḥnet mübtelâ-yı ẖavm-i dîn
Mâteminden ẖan dökken her şubḥ-ı çerḥ-ı nîlgûn
Neyyir-i Zehrâ Ḥüseyn-i Kerbelânîñ 'aşkına

Âteş-i firḳatle rûz-ı şeb özüñ biryân eden
Eşk-i hûn-âb-ı teḥassürle gözün giryân eden
Zıkr ü fikr ü âdetin buğz-ı benî Süfyân eden
Âsitân-ı ehl-i beyt-i vakf-ı cism ü cân eden
Bende-i Âl-i 'abâ Şıdkî gedânîñ 'aşkına

(49)

Merşiye

Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün

Ey ẖavm-i dîn-ı bed-liḳâ ceddîm degil mi Muştafâ
Etmez misiz andan ḥayâ nolsun bize böyle cefâ

Bilmez misiz kim ben kimim dürdâne-i peygamberim
Ferzend-i pâk-ı Haydarım şeh-bâz-ı evc-i lâ-fetâ

Nâmım Hüseyin-i müctebâ şâh-ı şehîd-i Kerbelâ
Mâder baña hayrû'n-nisâ dâver Hasan halk-ı rızâ

Sâlâr-ı mülk ü devletiz habl-i metîn-i ümmetiz
İslâma Haktan rahmetiz mülhidlere hâr-ı cefâ

Olmuş idim hayr-ı halef a'dâ beni etti telef
Nâzik tenim kıldı hedef peykân ser-i tîr-i kazâ

Mihr-i ruhum buldu zevâl ceddîm uyandır yâ Bilâl
Kaldım ayakta pây-mâl mağrûk-ı hûn bî-dest ü pâ

Çıktı göge âh u figân dizer zemîn ü âsumân
Ey 'ömr ü bî-dîn ü emân ey Şimr kâfir mâ-cerâ

Katlimle şâd olsun Yezîd ol püşt-i cebân-ı 'anîd
Mânend-i Nemrûd-ı 'arîn ser-dâr-ı hayl-i eşkıyâ

20.a

Hasretle sîne dâğlayan mâtemle kara bağlayan
Bu haymelerde ağlayan Âl-i resûl-i Kibriyâ

Ey leşker-i mel'ûn-şîfat tâ ki bu küfr ü mel'anet
Etfâle yok mu merhamet çeksin şusuzlukla belâ

Ey katlime mesrûr olan tahvîl olur elbet zamân
Kalmaz saña mülk-i cihân bir gün olursun bî-nevâ

Bir fi'li ettiñ irtikâb kâfirde eyler ictinâb
Katlime olduñ kâm-yâb mel'ûn olub öñden soña

Ḥiz ibn-i ḥiz-i mülteḥik İbn-i Ziyād-ı nā-bi-ḥaḳ
La'n-ı şütüma müsteḥaḳ ferzend-i māder bā-ḥaṭā

Ey zümre-i Süfyāniyān ey ṭāgyān u bāḡ-bān
La'netle yād eyler hemān ismiñiz erbāb-ı vefā

Şiddīk nedir bu derd ü ḡam destinde ḳan aḡlar ḳalem
Ol eyleyip şarf-ı himem-i merşiye-ḡān aşfīyā

(50)

Mefāʿlün / Mefāʿlün / Feʿülün

Bizi ḳann etmeñiz ehl-i hevāyız
Ṭarīḳ-i müstaḳīme cān fedāyız
Mehīn-i düşmen-i Āl-i 'abāyız
Muḥibb-i çār-yār-ı Muştafāyız

Olardır rāh-ı Ḥaḳḳa muḳtedāmız
Ṭarīḳatte şerʿatte hevāmız
Bilir Mevlā ki yok bunda riyāmız
Muḥibb-i çār-yār-ı Muştafāyız

Hidāyet şadrınıñ sulṭānı Şiddīḳ
Şahāvet dürrünüñ 'ummānı Şiddīḳ
Nola cān eylesem ḳurbān Şiddīḳ
Muḥibb-i çār-yār-ı Muştafāyız

Ömerdir ma'den-i 'adl ü şecā'et
Ömerdir mazḥar-ı 'izz ü mehābet
Bize kāfī degil mi bu se'adet
Muḥibb-i çār-yār-ı Muştafāyız

Ḳarīn-i ezhereyn-i rükn ü imān

Yem-i ʔilm ü ʔayā ‘Oṣmān-ı ‘Affān
 Ezelden etmişiz ‘ahdile peymān
 Muḥibb-i çār-yār-ı Muṣṭafāyız

‘Alīdir bāb-ı ‘ilm ü kān-ı re’fet
 ‘Alīdir maḥzen-i esrār-ı ḥikmet
 Olur mu bize bundan özge devlet
 Muḥibb-i çār-yār-ı Muṣṭafāyız⁵⁷

21.a

(51)⁵⁸

Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün

Olsa da elsine-i nāsda nāmıñ mevcūd
 Mürğ-i ‘Ankā gibi olsun seni görmek mefkūd
 Rū-yı maḥlūk edip bāb-ı viṣālīñ mesdūd
 Eyleme kendiñi hercāyī revişle merdūd
 Sen gerek gonce gibi perdede pinhān olasıñ
 Ne ki gül tek açılıp ‘āleme ḥandān olasıñ

Ḥüsn-i endāmıla olduñ ise meṣhūr-ı enām
 Ḥüsn-i aḥlākla da olmalı Ma’rūf-ı be-nām
 Şāf edip meşrebiñi ṭab’ını mānende-i cām
 Gitme elden ele tā olmayasıñ ṭās-ı ḥamām
 Sen gerek gonce gibi perdede pinhān olasıñ
 Ne ki gül tek açılıp ‘āleme ḥandān olasıñ

Bildigiñ bilmedigiñ şahşa edip ḥālīñ ‘ayān
 Eyleme mezhebiñi meşrebiñi nāsa beyān
 Eyleyip gevher-i esrārıñı gönlünde pinhān
 Olmayıp Şıdkı-i şeydā gibi rüsvā-yı cihān
 Sen gerek gonce gibi perdede pinhān olasıñ

⁵⁷ Şiirin devamı mevcut değil.

⁵⁸ Şiirin başı mevcut değil.

Ne ki gül tek açılıp ‘āleme ḥandān olasıñ

(52)

Müseddes

Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün

Yazıp efsānemi taʿvīne kılsın yār-ı şādıklar
 Gamım yād eyleyip bulsun tesellī hicre ḳanıklar
 Derūnum zaḥmımı ‘aşḳ eylesin yarsın da ḥāzıklar
 Ziyāret eylesin ḳabrim reh-i ‘aşḳ içre fāyıklar
 Ölürsem ḳara giysin yās u mātem tutsun ‘āşıḳlar
 Dögünsün dāğ-ı sīnem üzre gelsin bağır yanıklar

Cüdā-yı kūy-ı yārim mübtelāyım zār ü giryānım
 Ğarībim bī-kesim üftādeyim bīmār-ı hicrānım
 Şehīd-i ğamze-i cellād-ı ḥūn-āşām-ı cānānım
 Ḳadimi ḥān-ḳāh-ı ‘aşḳta ḥürmetli miḥmānım
 Ölürsem ḳara giysin yās u mātem tutsun ‘āşıḳlar
 Dögünsün dāğ-ı sīnem üzre gelsin bağır yanıklar

21.b

Ne demlerdir ki geldim bekledim bu gūsne gül-zārı
 Kılıp muʿtād-ı ḥār-ı miḥnet içre nāle ü zārı
 Gözümde koydu ḥayfā rūzgār ol lāle ruḥsārı
 Añıp bir ḥūn-ı dīdem çāk-i sīnem yād edip yārı
 Ölürsem ḳara giysin yās u mātem tutsun ‘āşıḳlar
 Dögünsün dāğ-ı sīnem üzre gelsin bağır yanıklar

Hevā-yı laʿl-i gül-gūnuñ gözüm yaşın şarāb etti
 Ḥayāl-i ḥāl-i müşğīniñ yakıp bağırım kebāb etti
 Nigāh-ı nergis-i mestiñ yakıp cism-i ḥarāb etti
 Beni ey āfet-i cān nār-ı ‘aşḳıñ kül türāb etti
 Ölürsem ḳara giysin yās u mātem tutsun ‘āşıḳlar

Dögünsün dāğ-ı sīnem üzre gelsin bağı yanıqlar

O kanlı zālīmīñ Şıdķī firāķile ne kan yuttum
 Siyāset-gāh-ı ‘aşķında cefādan cānıma yettim
 Kızıl kan ile nār-ı necm yazıp sīnemde şerh ettim
 Görenler tā ki bilsin yār elinden yaralı gittim
 Öürsem kara giysin yās u mātem tutsun ‘aşıkķlar
 Dögünsün dāğ-ı sīnem üzre gelsin bağı yanıqlar

(53)

Müseddes

Mef’ülü / Fā’ilātü / Mefā’ilü / Fā’ilün

Tahmīr edince tıynimiz Hālik-i Şamed
 Kıldı muhammer gerçi ğam u ğuşşayı ‘aded
 Tekmīl kıldı lebiñ meserretle ol Aḥad
 Hāşā ki muẓtarr bendesine etmeye meded
 İnsandır memerr-i vuķū’āt-ı nīk ü bed
 Şabret kemāl-i miḥnete īn nīz be-güzered

İkmāl edince ḥikmetile çarḥ-ı ‘ālemi
 Kılmış mu’ākib birbirine şādı ü ğamı
 Bir zaḥm var mı olmaya encām-ı merhemi
 Bir derd var mı olmaya dermān-ı tev’emi
 İnsandır memerr-i vuķū’āt-ı nīk ü bed
 Şabret kemāl-i miḥnete īn nīz be-güzered

Qahrı içinde kıldı Hüdā lütfünü nihān
 Lütfünde eyler ister ise qahrını ‘ayān
 Kılmış ezelden ‘usrile yüsürünü tev’emān
 Ğam ḥātırıña bulmaya yol zevķe baķ hemān
 İnsandır memerr-i vuķū’āt-ı nīk ü bed

Şabret kemāl-i miḥnete ın nîz be-güzered

Der-gāh-ı Haktan kim ki olur t̄alib-i rızā
 Eyler nişāne s̄inesini nāvek-i każā
 Kılssa ne deñli şūret-i zāhirde ibtilā
 Kılmış beraber zātı ile şābiri Hūdā
 İnsandır memerr-i vuḳū'āt-ı nīk ü bed
 Şabret kemāl-i miḥnete ın nîz be-güzered

Sıdkī tevekkül-i pīşesini eyle i'tiyād
 Taḳvīz edip umūruñu kııl Hakaḳka i'timād
 Taḳdīr-i ḥayr ü şerri bilip eyle i'tikād
 Ešnā-yı ğamda maṭla'i meşhūru eyle yād
 İnsandır memerr-i vuḳū'āt-ı nīk ü bed
 Şabret kemāl-i miḥnete ın nîz be-güzered

(54)

Muḥammes

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Geldi hicr-i ebedī vaşl-ı dem-ā-dem yerine
 Sūr göstermedi yüz ḥayfiña mātem yerine
 Dāğlar urdu felek-i zaḥmıma merhem yerine
 Kan döker ḥasret-i la'liñle gözüm nem yerine
 Ğam yağar bāğ-ı dil-i zārıma şeb-nem yerine

Zekaniñ mı reh-i āmālda çāhım mı benim
 Hāl ü ḥaṭṭıñ mı desem yoksa günāhım mı benim
 Zülf-i perçin midir cā-yı penāhım mı bemim
 Dūd-ı āhım mı 'aceb baḥt-ı siyāhım mı benim
 Şalınan cebhe-i nāzikteki perçem yerine

Depretip ğamzeleriñ nāzile ey қаşı kemān
 Etme tīr-i müjeñe bu dil-i mecrūhu nişān
 Gençsin alma begüm-i gerden-i sīmīniñe қан
 Қаşdıñ öldürmek ise ‘āşıkıñ ey āfet-i cān
 Nefs-i serdi raqībiñ yetişirsem yerine

22.b

Қаыр en a'raf būnyādına urduқта temel
 ‘Arz-ı dīdārına mir’at-ı ruḥuñ buldu maḥal
 Vermeye tā ki ‘adū mülket-i ḥüsnüñe ḥalel
 Қойду gencīne-i ruḥsārıña Ḥallāq-ı ezel
 Tār-ı gīsūlarıñı mār-ı muṭalsam yerine

Çekmedin genc-i riyāzette belā ü miḥeni
 Sağ iken giymedin endāmına қanlı kefeni
 Reh-i cānānda maḥv eylemedin cān ü teni
 Yol bulur mu ḥaram-ı vuşlata her şahş-ı denī
 Şüretā kendisini қoysa da maḥrem yerine

Fülk-i şarrāfa edānıñ bu da bir cilvesidir
 Siḥr ü efsūn-ı zamānıñ bu da bir cilvesidir
 Belki esrār-ı Ḥüdānıñ bu da bir cilvesidir
 Cām-ı mir’at-ı cihānıñ bu da bir cilvesidir
 Gösterir süfleleri merd-i mufahḥam yerine

Nuṭkile bāb-ı belāğatte ferīd olmuş iken
 Nazmīle ḥüsn-i ḥalāvette ferīd olmuş iken
 Ṭab’ile nāz ü nezākette ferīd olmuş iken
 Şıdқıyā fenn-i ferāsette ferīd olmuş iken
 Қойду ol şūḥ bizi vāle ü sersem yerine

(55)

Muḥammes

Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün

Dil-i zārım ẖarāb-ābād eden mestāne çeşmiñdir
 Kılan ‘ālemlere rüsvālīgım efsāne çeşmiñdir
 Açıktañ āşinālık gösteren bī-gāne çeşmiñdir
 Çeken ẖançer nihānı ‘āşık-ı nālāna çeşmiñdir
 Eden taḥrīş-i ğamzeñ günde yüz biñ ẖana çeşmiñdir

Nigāh-ı nāzıña ta'bīr-i āhū nā-münāsibtir
 Ki zūr-ı pençe senden şīrlerde ẖavfa zāhībtir
 ‘Acib bir ẖanla zālımdır Hülāgū ḥāna ğāliptir
 Nice Tīmūrlar şala der-i ḥükmünde ḥācibtir
 Taḫan Efrāsiyābı ẖançer-i barrāna çeşmiñdir

Ne meyle eylemiş perverde ḥumār-ı ezel āyā
 Gelir her baķışından ‘āşıkā keyfiyyet-i şahbā
 Nolurdu ẖalsa ḥāb-ı nāzda ta ḥaşra dek cānā
 Edip bīdār ettiñ ‘āķıbet dil-i kişverin yağmā
 Şalan ğārāta leşker şimdi mülk-i cāna çeşmiñdir

23.a

Görüp mekr ü füsünla mesken etse cāhda Hārūt
 Sebaķ-āmūz olur tadrīs-i fenn-i siḥrde Mārūt
 Degildir yalıñız dem-bestesı bu ‘ālem-i nāsūt
 Ne deñli ‘ulvī süflī var ise hep eylemiş meyhūt
 Ḥunūn-ı şīvede bir māhir-i yek-dāna çeşmiñdir

Ḥoten iklīmini evvel şūriş ğavğāya şalmıştır
 Ğazālīn ürkütüp Çīn mülkünü sevdāya şalmıştır
 Degil āşūbunu beni ancaķ yeñi dünyāya şalmıştır
 Kimindin şayd-ı māha ‘ālem-i bālāya şalmıştır
 Atan çenber sinānın Rüstem-i devrāna çeşmiñdir

Sözle evc-i istiĝnāya pervāzile bī-pervā
 Eder āvīze-i çengeli naḥvet olsa da ‘Anķā

Ne azlar yolmada bu ayd-gah-ı dehrde ala
 Ne yerde eylesin pinhn zn mrg-i dil-i eyda
 Eden eh-bzlar baına teng-i dane emidir

arb-i va'de-i vaşlına ayfa bilmeyip andım
 Nigah-ı nazına marr olup beyhde aldandım
 Anı bu zam u da-ı sneme merhem olur andım
 Degil bl  perim nr-ı sitemden büsbütün yandım
 Eden ıdk kulu em'-i ama pervne emidir

(56)

Muğammes

Mefln / Mefln / Mefln / Mefln

Görüp yne-i tedbrde ret-i nemlılar
 Ederdim bir per peykerle d'im nlılar
 Meger kim levı-i tarr üzre na olmuş cdlılar
 Görüp bu da-ı snem ağlasın hep bağrı yanlar
 Ne ara günlere çaldım yazık baa yazıklar

Tayanmazken dem-i vulatta cev-i nz-ı dildra
 Taamml eylerim şimdi cef-y ta'n-ı ayra
 Nedir bilmem uurum netmiim ar-ı sitem-kra
 ılıp her demde bağrım aner-i minetle ad-pre
 Ne ara günlere çaldım yazık baa yazıklar

Pern etti devrn 'bet ser-bezm-i lim
 ikest etti urup seng-i sitemle cm-ı iblim
 Saa noldu ki s ormadn bir kere avlim
 Neler çektim eliden yok mu infn beh lim
 Ne ara günlere çaldım yazıklar baa yazıklar

Ġamım taġlarca vardır neyliem bir ġam-küsārim yok
 Bākıp aḥvālīme raḥm eyliyen şefkatli yārim yok
 Ser-i kūyunda yārīñ aġlamaġtan özge kārım yok
 Yanında ol perīniñ zerre deñli i'tibārım yok
 Ne ġara günlere ġaldım yazıklar baña yazıklar

Alıp gül-zār-ı ḥüsnüñ bülbul-āsā zār ü giryānım
 Görünce gülleri gül ruḥlarıñ yādile ḥayrānım
 Yaķıp sünbüllere zülfüñ hevāsında perīşānım
 Dem-ā-dem Şıdķıyā seyr-i ġemende böyle pūyānım
 Ne ġara günlere ġaldım yazıklar baña yazıklar

(57)

Muḥammes

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Dāġ-dān 'aķlım siyāḥ perġem mi yā ġīsū mudur
 Yār-ı cevriñ mi büken ġaddim kemān ebrū mudur
 Seyr eden nāzik miyānıñdır 'aceb bir mū mudur
 Ġadd-i mevzūnuñ mu şimşadı leṭāfet-cū mudur
 Bāġ-ı ḥüsnüñ mū İrem mi gül-şen-i mīnū mudur

'Arız-ı āliñ mi 'aks-i bāde-i lāḥūt mu
 Dāne-i ḥālīñ mi tuḥm-ı māye-i nāsūt mu
 Bilmezim cāḥ-ı zeķan mı mesken-i Mārūt mu
 Lebleriñ mi ḥoķķa-i yāķūt mu yāķūt mu
 Gerdeniñ mi şīşe-i elmās içinde şu mudur

Mekr-i ġamzeñden eşer almış iki meşḥūr mu
 Kūşe-i mey-ḥānede düşmüş iki mey-ḥōr mu
 Nīm uyanmış ḥāb-ı nāz-ı nūn iki maḥmūr mu
 Bāliš-i zer-kāra ser koymuş iki zencūr mu

Gözleriñ mi baş başa vermiş iki āhū mudur

Hıttā-i sevdāndan ser-leşker-i haṭṭıñ gelip
Ordu-gāhın tuttu Mısr-ı hüsnuñe fırsat bulup
‘Ālemi taḥrīb için şāh-ı Habeşten emr alıp
Mülk-i dīn ġārātına çıkmış boğazdan at şalıp
Ḥāl-i Zengīler midir ya leşker-i Hindū mudur

24.a

‘Örf ü ‘ādetten eden erbāb-ı zühdü münḥarif
Zühd ü ṭā’atten eden erbāb-ı zühdü münḥarif
Her sa’ādetten eden erbāb-ı zühdü münḥarif
İstiḳāmetten eden erbāb-ı zühdü münḥarif
Geç gelse āfet-i zen ‘ayyār-ı tersā bu mudur

Küstüren ehl-i zamāna neş’e-i cām-ı Cemi
Añdıran feyz-i ḥayāt-efzā-yı İbn-i Meryemi
Ṭūṭı-veş gūyā eden bu ḥāme-i mur’iz-demi
Şekkeristān eyleyen nazmıle ṭab’-ı ‘ālemi
Şıdkı-i şīrīn edā mı şā’ir-i hoş-gū mudur

(58)

Muḥammes

Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün

Qalmadı aqlım görelden sen büt-i nāzik-teni
Leylī-i zülfüñ baña tār etti rüz-ı rüşeni
‘Ayb mı Mecnūn tek şahrāda tutsam meskeni
Çünkü meczūb etti cānā ḥayret-i ‘aşkıñ beni
Görmemek yekdir görüp dīvāne olmaḳtan seni

Āh kim encāmını fikr etmeyip birden bire
Almışım sen āfetiñ sevdā-yı gīsusun sere

Şiše-i cer ü qarârı 'âkıbet çaldım yere
Her bakışta vâle hayrânıñ oldum göz göre
Görmemek yekdir görüp dīvāne olmağtan seni

Görmesem ruhsârıñı zindân olur 'âlem baña
Câm-ı la'liñ çekmesem gönlüm açılmaz muṭlaḳā
Ben vefālî ḳānn edip sevdim seni ey mehlîḳā
Her görüşte sen ise etmektesin yüz biñ cefā
Görmemek yekdir görüp dīvāne olmağtan seni

Ḳāmetiñ 'ar'ar ruḥuñ gül-zār-ı ḥüsnüñ bir gülü
Çeşmiñ âfet kākülün bâğ-ı leṭâfet sünbülü
Lebleriñ mey-ḥāne-i 'aşkıñ şarāb-ı gül-gülü
Kim görüp bu ḥüsnele āyā süḥā olmaz deli
Görmemek yekdir görüp dīvāne olmağtan seni

Kākülün zencîrine bend olduğum günden beri
Oldu dil sevdā-yı ḥālîñle dem-â-dem serserî
Ḥande-zen kıldı baña cānā cemālîñ illeri
Olmuşum Şıdkî gibi dīvāneler ser-defteri
Görmemek yekdir görüp dīvāne olmağtan seni

25.a

(59)⁵⁹

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Etme müjgānıñ oḳun sīneme ey ḳaşî kemān
Raḥm ḳıl ḳatlime ḳaşd eyleme ey ḳālîm emān
Mürde-i ḡamze-i ḥūn-ḥ'ārîñ iken bu dil ü cān
Her dem etmekte yine yād-ı lebiñ bağrımı ḳan
Vāḥ ki bu derd ü 'aşkıñda ḳabandıḳ ḳaldıḳ

Şīve-i serv-i ḥıramānıñ edip ḳaddimi dāl

⁵⁹ Şiirin başı mevcut değil.

Zârdan etmedeyim nâleler ey tâze nihâl
 Helle şaldı bizi hicrân-ı ğama fikr ü hâl
 Negrân olmadayız vuşlata her rûz u leyâl
 Yorulup câdde-i asrette abandık aldık

İşte ğurbette ğöñül düştü vaţanından cüdâ
 Felek etti bizi pâ-beste-i zencîr-i belâ
 Nola Şıdkî gibi âh eyler isem şubh u mesâ
 Der-i lütfüñ yetirip ey şeh-i iklim-i vefâ
 Yârsız hâne-i ‘uzlette abandık aldık

(60)

Muhammes

Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün

Serv-i addiñ gibi nahl-i çemen-ârâ bulamam
 Ruĥ-ı alıñ gibi bir lâle-i amrâ bulamam
 Çeşmiñe nisbet olur nergis-i şehlä bulamam
 Sen gibi yoşma edâ bir gül-i ra’nâ bulamam
 Ben gibi nefha-serâ bülbül-i şeydâ bulamam

Şâne-veş perçem-i dil-cûya şataştı zihinim
 Çîn-i ebrû ile teşvîşe bulaştı zihinim
 Ne yaman fikret-i sevdâya şuvaştı zihinim
 Çemenistân-ı taĥayyülde tolaştı zihinim
 Çünkü zülfüñ gibi bir sünbül-i zîbâ bulamam

Mülket-i Çinden ettikte göz bād-ı şabâ
 Kışver-i Rûmda olmuştı meger nâfe-küşâ
 Naķş-ı taşvîr-i cemâliñçin olup ğâliye-sâ
 O yazar hâliñi ‘anber-bû okur müşk-i Haţâ
 Hâme ü dîdeye beñzer ara sevdâ bulamam

25.b

Fitneler şaldı dile neşve-i ḥ̣āb-ı nigeḥiñ
 Ḥānmān-ı dil ü cān oldu ḥarāb-ı nigeḥiñ
 Kaḅı dil-ḥastada var ḳudret-i tāb-ı nigeḥiñ
 Ḥaşra dek ayılamaz mest-i şarāb-ı nigeḥiñ
 Ben bu uslūbile keyfiyyet-i şahbā bulamam

Şūriş-i dīde-i pūr ḥūnumu seyretmek için
 Renciş-i ḥāṭır-ı maḥzūnumu seyretmek için
 Reviş-i ḥālet-i Mecnūnumu seyretmek için
 Kendi aḥvāl-i digər günümü seyretmek için
 Sīm sīneñ gibi mir'at-ı mücellā bulamam

Gül-şen-i bāğ-ı İrem olsa mekānıñ şanemā
 Olamaz meclis-i 'uṣṣāḳ kadar neş'e-fezā
 Ṭab'-ı nāzıñ arasa belki bulur bunda şafā
 Hele āhū-yı ḥayālīñe çerā-gāha sezā
 Dīde-veş otlu şulu mesken ü şahrā bulamam

Naẓm-ı pākim dürr-i tāc-ı seridir cānānıñ
 Nükte-i 'işve-i nāzikteridir cānānıñ
 Ḳuvve-i midḥat-ı şevḳ-āveridir cānānıñ
 Eşer-i nuṭḳ-ı süḥan-perveridir cānānıñ
 Yoksa Şıdkī seni bu mertebe gūyā bulamam

(61)

Murabba'**Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün**

Bilmezim ey dil-rübā dīnim mi dildārım mısıñ
 Mürşid-i rāhım mı īmānım mı iḳrārım mısıñ
 Cevher-i cānım mı yā naḳd-i dil-i zārım mısıñ

Naḥl-i ümīdim mi serv-i bāğ-ı efkārım mısıñ

İtibārım iftiḥārım kār u bārımsıñ benim
Māye-i ‘ayşım ḥayātım elde var mısıñ benim
Hem çerāğ-ı leyl hem şems-i nehārımsıñ benim
Farq olunmazsıñ ‘aceb nūrum musuñ nārım mısıñ

Ṭarz-ı eṭvārıñ gehī dil-şādıñ ta’zīb eder
İltifāt etseñ de sen ğamzeñ beni te’vīb eder
Gāh lüṭfūñ gāh ḳahrıñ birbirin ta’ḳīb eder
Ben de bilmem kim benim yārım mi aġyārım mısıñ

Olmasa memlū müşāmmım bū-yı zülfūñden seniñ
Şāne-i mū-tāb olur pīrāhenim
Eylemez ārām sensiz bir nefes cānım tenim
Rāḥat-ı rūḥum devā-yı cism-i bīmārım mısıñ

26.a

Nola bir kez eyleseñ ‘uşşāḳa ‘arż-ı ‘izār
Tābıñı ümmīd-i vaşlıñla bu şevḳ u intizār
Derd-i ‘aşḳıñ şaḳlarım etsem de vaşfıñ āşikār
Sīnede sırr-ı nihānım dilde ezḳārım mısıñ

Ḳan olur göñlüm gözüm ruḥsār-ı alıñdan cüdā
Bağla nūr nuṭḳum sözüm şīrīn maḳālīñden cüdā
Görmezim nefsim özüm nūr-ı cemālīñden cüdā
Rūşenā-yı çeşm ü mir’at-ı ziyā-dārım mısıñ

Vermezim ḥāk-i deriñ ‘izz-i serīr-i devlete
Ḥidmet-i kūyuñ fedā etmem bu mülk ü millete
Rāzıyım Şıdḳī gibi bābıñda zill ü zillile
Bendeyim ben sen şehen-şāh-ı kerem-kārım mısıñ

Taḥmīs-i ǧazel-i Šifāyī

Mefūlū / Mefāʾlū / Mefāʾlū / Feʾulūn

گلزار ارم مانند برخسار تو مسکوت
 از خال تو شد شاه حبش نهم ر مبهوت
 با سر و چمن سخره کند قامت دلجوت
 ای خنده زده لعل تو بر حقّه یاقوت
 یاقوت نهم نام لب لعل یو یاقوت

ز اهدی نکاهت خبری گر بر سیدی
 در کوه پلسنکان ---- بر میدی
 افندیه جهان فتنه بوین حسن بدیدی
 هاروت گر از دیده ماروت بدیدی
 صد ساحری آموختن از دیده جادوت

جانی شده جانان مگر در سر کویت
 کشتند اسیر امد دران سلسله مویت
 اکوان سراسر شده سرسام ز بویت
 بیداست هر آینه که در آینه رویت
 لاهوت کند جلوه در این عالم ناسوت

جانا یسرت بر سرمن جلوه کری کن
 بنواز شهیدت به نوازش نظری کن
 با نقش مزارم به مزارم سفری کن
 قربان وفاتم به وفاتم کندری کن
 تابوت مگر --- از رخنه تابوت

26.b

مادام کند غمزه چین عشوه نمایی
 از تیر مژه نیست مراراه رهایی
 صدقی بر سیاتکه حلسن تو فدایی
 صد جان جفا کش چین جان شفایی
 قربان کششهای کمان خانه ابروت

(63)

Tahmīs-i ǧazel-i Vehbī**Fā'ilātūn / Fe'ilātūn / Fe'ilātūn / Fe'ilūn**

Şanma kim şafha-i 'ālemde ħurāfāt oğuruz
 Ma'nā-i müşkül-i ħüsnünde rivāyāt oğuruz
 Fetħ edip muşhaf-ı ruĥsārını āyāt oğuruz
 Ħāl ü ħaṭṭında nice ħüsn-i 'ibārāt oğuruz
 Ebruvānıñla nigāhından işārāt oğuruz

Sākıyā neş'e-i la'liñ görücek duĥter-i nāk
 Güft ey serv-i gül-endām birr ü ṭāb-ı şirāk
 Eylediñ şīşe-i ezhānımızı şevkle çāk
 Görmediñ sīne-i şāfiñ gibi bir nüshā-i pāk
 Dā'imā şüret-i diğğat ile mir'at oğuruz

Zen-i 'aşrıñ biliriz işve-nümün olduğunu
 Nağş-ı endāmı bütün mekr ü füsün olduğunu
 Añlarız nağmesiniñ nāle-füzün olduğunu
 Sāz-ı deħriñ biliriz perde birün olduğunu
 Muṭribā biz de uşūlile mağāmāt oğuruz

Alalı ħāmesini kātib-i dīvān-ı ezel
 Yazmadı defter-i dīvānıma bir ħüsn-i 'amel
 Ser-i bālīne qarīb oldu gelip biñ ecel
 Müncelī olmadı gitti şeb-i tārīk-i emel
 Bunca gündür ki maşābīhle meşakkāt oğuruz

'İlm ü 'irfānıñ ile olsa cihān māl-ā-māl
 Aramaz şüret-i tervīc-i umūruñ cühhāl
 Bu riyānıñ serilip ħāmede olma pā-māl
 Devr-i ebvābiledir şimdi küşād-ı āmāl

27.a

Biz hemān der-be-der olmuştā fütūhāt okuruz

Ṭab'-ı dīrīnesidir bu felek-i kīne deriñ
 Pest eder yayasını merd-i me'ālī eṣeriñ
 Muḳtezāsı mı 'aceb şīve-i ḥūkm-i ḳaderiñ
 Bilmediñ 'illetini zillet-i ehl-i hüneriñ
 Gerçi ḳānūnile esbāb-ı 'alāmet okuruz

Ḳılıp eyyām-ı civānı bī-ḥayāl ey Vehbī
 Etme beyhūde temennā-yı muḥāl ey Vehbī
 Var mıdır Şıdkīye imkān-ı maḳāl ey Vehbī
 Ḳalmadı ḡayrı tekāpūya mecāl ey Vehbī
 Oturup kūşe-i 'uzlette taḥiyyāt okuruz

(64)

Taḥmīs-i ḡazel-i Fuzūlī

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün

Bu bezm-i pür miḥende şanma herkez kim bir şafā gördüm⁶⁰
 Gözüm açtım naşībim andan endūh u belā gördüm
 Şifā ḡann ettiğim dārūları renc ü 'anā gördüm
 Vefā her kimseden kim istedim andan cefā gördüm
 Kimi kim bī-vefāda dünyāda gördüm bī-vefā gördüm

Bu miḥmān-ḥāne-i miḥnette kim olmuş ise miḥmān
 Gözün açtırmadı seng-i sitemde gerdiş-i devrān
 'Aceb kimden eder ta'mīr ümīdin ḥāṭır-ı vīrān
 Kime kim derdimi iẖhār ḳıldım istedim dermān
 Özümden hem biz bir derde anı mübtelā gördüm

Felekten gerçi me'mül eylemezsem de sitem defin

⁶⁰ Vezin ziyade gelmektedir. "Bir" kelimesi vezne fazladır.

Arardım hāşşa-i tiryāktan te'sīr-i sem defin
 Umardım vāqı'ā aḥbābtan derd ü elem defin
 Mükedder ḥatıramdan kalmadı bir kimse gam defin
 Vefādan dem uran hem-demleri ehl-i riyā gördüm

Nedir bilmem kuşurum kim zamān döndürdü yüz benden
 Yöneldim semtine mihr-i cihān döndürdü yüz benden
 Kime 'arz eylesem ḥālim hemān döndürdi yüz benden
 Eger şu dāmenin tuttum revān döndürdü yüz benden
 Deger göz güden umdum Şıdkı 'aks-i medi gördüm

27.b

Yüzüm tuttum der-i mey-ḥāneye sekrānlık el verdi
 Gözüm degdim vişāl-i yāra ḥūn-efşānlık el verdi
 Tolaştım vādī-i maḥşūdda ḥayrānlık el verdi
 Ayak başım reh-i ümīde ser-gerdānlık el verdi
 Emel ser riştesin tuttu elimde ejdehā gördüm

Olaldan bu siyāset-gehde derd-i 'aşķile meftūn
 Eder bir günde biñ türlü sitemle bağırmı pür ḥūn
 'Aceb olmaz olursam ṭālī-i ma'kūstan maḥzūn
 Baña gösterdi yüz kerre tīre necm kevkebin gerdūn
 Benim bahtım aña her-gāhıña bahtım kab kara gördüm⁶¹

Nola kanlar akıtsam giryelerle çeşm-i pür nemden
 Nefes aldırmadı bahtım baña āh u dem-ā-demden
 'Aceb midir kaçarsam Şıdkıyā ebnā-yı Ādemden
 Fuzūlī yüz çevirsem 'ayb kılma ehl-i 'ālemden
 Neden kim her kime yüz tuttum andan yüz belā gördüm

(65)

Taḥmīs-i ğazel-i Yūsuf Ziyā Pāşā

⁶¹ Vezin ziyade gelmektedir. "Kap" kelimesi vezne fazladır.

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Bu ḥarābāt içre şanmañ mest-i mencûrlardanız
 Nergis-i cādū-yı cānānile meşhûrlardanız
 Cevr-i bī-encām-ı eyyāmıle maḳdûrlardanız
 Cām-ı endūh-ı felekten şimdi maḥmûrlardanız
 Ya'nī bezm-i dil-rübādan devr-i mehcûrlardanız

Ḳavs-i ebrū-yı nigāriile olaldan mübtelā
 Başıma bārān tek her-dem yağar tır-i belā
 Derd ü miḥnet bir yaña alam firḳat bir yaña
 Birbirin ta'ḳīb edip gelmektedir seng-i ḳazā
 Her taraftan ḥāṭır-ı nā-şād-ı meksûrlardanız

Ḥasret-i la'liñle ḥūn-efşān olurken çeşm-i ter
 Merḥametle ḳılmadıñ bir gün baña 'aṭf-ı naẓar
 Geçti 'ömrüm olmadım maḳşūda reh-yāb-ı zafer
 Ṭālī'im taḥrīr edende ḥāme-i şun'-i ḳader
 Ğālibā ser-defter-i hicrāna maşṭûrlardanız

28.a

'Āleme uymaḳ için çok ra'y ü tedbīr eyledim
 Her kese ṭābī' olup eṭvārı tağyīr eyledim
 Ṭab'-ı 'ālī himmetim donana teşḥīr eyledim
 Ben bu çarḫa neyledim bilmem ne taḳşīr eyledim
 Kim yanında ḥāliyen me'yūs-ı menfûrlardanız

Meyl göstermez iken her şūret-i zībālara
 'Aṭf-ı inzār eylemezken rütbe-i bālālara
 Cā-yı reşk olmuş iken erbāb-ı istiğnālara
 Ser-fürū etmez iken dünyā için a'lālara
 Şimdi ednāya muḥāşāt ile mecbûrlardanız

Ser-güzeştım şanma her a'lā bilir ednā bilir
 Ettigi zūlmü baña ol şūḥ-ı müsteşnā bilir

Dāğ-ı sīnem seyreden derd-i dilim ra'nā bilir
 Devr-i nā-sāz-ı felekten çektiğim Mevlā bilir
 Gerçi kim ikbālile 'ālemde meşhūrlardanız

At sürüp meydāna ehl-i nazma eylerken cilā
 Āh etti eşheb-i hāmem felek işkeste-pā
 Kalmadı tanzīm-i şî're iktidārım Şıdkıyā
 Kim bahā olsa nola kālā-yı nazmım ey ziyā
 Kıadr-i eş'ār içre biz ma'zūr-ı ma'zūrlardanız

(66)

Tahmīs-i ğazel-i Fuzūlī

Müfte'ilün / Müfte'ilün / Fā'ilün

Hicriñ ile ey şeh-i 'ālī-cenāb
 Verme yeter 'āşıkıñı ıztırāb
 Evc-i tegāfülde nedir bunca h'āb
 Şubh şalıp mäh-ı ruḥuñdan niķāb
 Çık ki temāşāya çıkar āf-tāb

Eşheb-i ikbālile ey dil-rübā
 Eyleme üftādeleriñ zīr-i pā
 Neşve-i naḥvetle olup mübtelā
 Mest çıkıp şalma nazar her yaña
 Görme revā kim ola 'ālem ḥarāb

28.b

'İbret alıp gerdiş-i āfākthan
 Behredir ol aḥsen-i aḥlākthan
 Himmet ararsañ dil-i müştākthan
 Kesme nazar cānib-i 'uşşākthan
 Nāle-i dil-sūzdan et ictināb

Gör baña sensiz neler etti felek
 Ağladı ahvālime ins ü melek
 Derd-i firākıñ ile bīmār tek
 Geceler encüm şayarım şubha dek
 Ey şeb-i hicriñ baña yevmü'l-hisāb

Yār edip derdile hem-dem beni
 Etmedi esrārına maḥrem beni
 Yār-ı muḥib eyledi sersem beni
 Şaldı ayaktan ğam-ı 'ālem beni
 Ver baña ğam define sākī şarāb

Dehriñ olub şīfte-i iḳbāline
 'Āḳıl ol aldanma şaḳın āline
 Nā'il edip herkesi āmāline
 Raḥm kıl üftādeleriñ ḥāline
 Hiç gerekmez mi saña bir şevāb

Şıdḳī bu āteşli maḳāliñ nedir
 Nāle-i dil-sūz-ı me'āliñ nedir
 Şubḥ u mesā zār u melāliñ nedir
 Yār sü'āl etse ki ḥāliñ nedir
 Ḥasta Fuzūlī ne verirseñ cevāb

(67)

Murabba'

Müfte'ilün / Müfte'ilün / Fā'ilün

'Arz kılıp nāzıla dīdār-ı 'aşḳ
 Ehl-i dile şāhid-i bāzār-ı 'aşḳ
 Şundu yine sākī-i dildār-ı 'aşḳ
 Destimize sāğar-ı ser-şār-ı 'aşḳ

Rūzumuzu hicrile şām eyleyip
 Silsile-i zūlfünü dām eyleyip
 Mürğ-i dil zārımı rām eyleyip
 Aldı ele şūh-ı sitem-kār-ı ‘aşk

29.a

Bāğa gelip dün yine ol gül-nihāl
 Kıldı gönül bülbülün āşüfte hāl
 Naḥvetile etti bizi pāy-māl
 Bir gül-i nev gonce-i gül-zār-ı ‘aşk

‘Aşk gönül ḥānesin etti ḥarāb
 Āteş-i gam bağrımı etti kebāb
 Sākī getir bāde-i şahbā-yı nāb
 Tā ki biraz nār-ı ‘aşk

Mā’il olup dil o büt-i ser-keşe
 Şıdkī gibi yandı ciger āteşe
 ‘Arz edelim ḥālimiz ol meh-veşe
 Belki eşer ede aña zār-ı ‘aşk

(68)

Tahmīs-i ḡazel-i Sa’īd Pāşā

Fā’ilātün / Fe’ilātün / Fe’ilātün / Fe’ilün

Oktur dīde-i cādūlarıñ efsūnu baña
 Gezdirir ḥayret ile vādī ü hāmūnu baña
 Geçirir kūy-ı ḥarābātta her günü baña
 İçirir cām-ı lebiñ bāde-i gül-gūnu baña
 Getirir ḥāl-i ruḥuñ neş’e-i afyūnu baña

‘Āşıka telhī-i güftāra sebep ne böyle

Özüme bağrım kerem et lebleri kıandım söyle
 Zahm-ı nâ-sûr-ı derûnum tura tursun şöyle
 Hele bak sinedeki yarama inşâf eyle
 Nedir âyâ ğaraż-ı ğamzeniñ ey hûnu baña

Żabt için kişver-i Rûmu siyeh-i dâver-i Şâm
 Kıldılar hayl-i siyeh fâmîle erĥâ-yı licâm
 ‘Âkıbet ğâlib olup eyledi teşkîle kıyâm
 Haţţ gelip mülket-i ĥüsne yek-beden verdi nizâm
 Hükümü bitti okuma eski kıânûnu baña

Yâr u hem-dem edeli nâle ile şuyûnu dost
 Mesken etti dil-i süzânımıza külĥanı dost
 Şâlıp âteş-gede-i zülme bu cân u teni dost
 Hem esîr eyledi hem âteşe yaktı beni dost
 Düşman-ı dînim olan etmez idi bunu baña

29.b

Rüstâyî kıalemim şanki edip şehre heves
 Eyledi âşaf-ı Cem meşrebten mihre heves
 Kıldı taĥmîse sözün Şıdkî bî-behre heves
 ‘Aklı olsaydı Sa’îd etmezidi dehre heves
 Şakın ‘âkıil deyü vaşf etme o Mecnûnu baña

(69)

Taĥmîs-i ğazel-i Zekî

Fâ’ilâtün / Fe’ilâtün / Fe’ilâtün / Fe’ilün

Âĥ ayaklandı yine sâķî-i ra’nâ-yı emel
 Şundu erbâb-ı dile cām-ı muşaffâ-yı emel
 Söze geldi yine tûĥî-i şeker-ĥâ-yı emel
 Girdi dest-i dile mir’at-ı mücellâ-yı emel
 Rev-nümâ oldu bize şâhid-i zîbâ-yı emel

Levh-i dil olalı hūbān için Erjeng-i hayāl
 Āh göstermedi yüz şūret-i ümmīd-i vişāl
 Nola menzil-gehimiz olmuş ise semt-i melāl
 Hīç mümkün mü bize bir nefes āsūde-i hāl
 Ben iken silsile-i zūlfüne sevdā-yı emel

Ser-fürū etmez iken pādişeh-i devrān
 Bende-i halka-begūş oldu gönül cānāna
 Dün sürüp ruḥlarımız pīşīne dīvān
 Hāk-pā-yı der-i vālā-yı şeh-i hūbāna
 ‘Arz olundu yine biñ āhla enhā-yı emel

Bilmem ey şūḥ-ı cefā-pīşe saña ben nettim
 Çekerek ğamzeleriñ cevriñi cāna yettim
 Terk edip ‘ālemi mülk-i ‘ademe yüz tuttum
 Naqd-i cānım bu fenā mey-kedede bezl ettim
 Olmadı cān u dil ārāyiş-i şahbā-yı emel

Eyleyip cām-ı ğamıñ renc ü ḥumārın tekzīb
 Şıdkıyā vermişidi bezme ‘aceb bir tertīb
 Şarmağa hāle-i āġūşumu kıldım tensīb
 Ettim ol māhī der-āġūş-ı Zekī bir taqrīb
 Düştü dest-i ṭabıla genc-i temennā-yı emel

(70)

Tahmīs-i ğazel-i Zekī

Mefāʿlūn / Mefāʿlūn / Mefāʿlūn / Mefāʿlūn

Baḳınca dīde-i imʿānla ol çeşm-i şehläya
 Nigāh-ı nāzı sevḳ etti beni āyin-i ʿİsāya
 Nola ki terk-i mescid eyleyip gitsem kilīsāya

30.a

Yine meyl etti gönülüm âh kim bir tıfl-ı tersāya
 Hayāl-i hāl-i Hindūsuyula dil dūş oldu sevdāya

Ṭolaştım dāne-i hālın görüp dāmen-i dildārın
 Esīr oldu gönül zencīrine çarḥ-ı sitem-kārın
 Yeñi tuttuḡ ucundan rişte-i hülyā-yı efkārın
 Görünce kāmīl-i şeb-reng-i peymā pīcini yārın
 Hücūm-ı ceyş-i ğamla ‘aql u şabrım gitti yağmāya

Cemāl ‘arz eyleyince nāzile ol ğonce-i ra’nā
 Olur farṭ-ı şafādan bülbül-i dil vāle ü şeydā
 Ne şürettir bu kim mir’at-ı ḥikmet gösterir āyā
 Göz açtırmaz baña eşk-i müserret ṭālī’im ḥayfā
 Gidince gülsitān-ı ḥüsnünü yārın temāşāya

Ser-i dāmān tek yüz sürmeyeler yā-yı āmāla
 Bulur mu rāh-ı vuşlat şāhid-i zībā-yı āmāla
 Ne ḥāşıl mürġ-i maṭlab ḵonsa da şahrā-yı āmāla
 Ne mümkündür yetişmek tīr-i āhın cā-yı āmāla
 Ḳadiñ beñzetmeyince pīç ü tābīden gönül yāya

Yaḳarken nār-ı şiddet Şıdkıyā başında a’dānın
 Bize mum tutturur şimdi felek bezminde ḥübānın
 Yanıp yaḳılmaḳ oldu kārımız devrinde devrānın
 Vücūduñ vaḳf ḵıldı ḥıdmet-i ‘aşḵında cānānın
 Zekīnīñ var mıdır pervāne ol şem’-i şeb-ārāya

(71)

Muḥammes**Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün**

Ey lebiñ yāḳūt-ı dendān-ı şimīniñ dürr-i nāb

Ğabğabıñ kārūre-i elmās-ı ter içre gül-āb
 Nāzik endāmıñ görenler zann edersem mizāb
 Maḥv ederdi gülsitān-ı ‘ālemi bevvāb u tāb
 Etmesen ruḥsārıñ üzre zülf-i perçiniñ niķāb

Ey cemāli reşk-i ḥūrī halkı maḥsūd-ı melek
 Ḥüsn-i ānile Züleyḥā-yı zamān sensiñ demek
 Āhuvān-ı Çin eder müşgīn bu yekten dilek
 Görmedi dehr içre emşālīñ seniñ çeşm-i felek
 Devre āgāz eyliyelden şevķile buna ķabāb

30.b

‘Aķd-i zerrīniñ eder pervīni gökte serserī
 Şırma gīsūlar esīri olsa çok mu müşterī
 Çekti Mirrīḥe levendāne nigāhıñ ḥançeri
 Cāh-ı Naḥşebte ruḥuñ ḥabs etti māh-ı enveri
 Ḥavftan cān attı aķşāma zevālli āf-tāb

Çeşmiñ āfet ebruvāniñ kıavs müjgāniñ ḥadeng
 Ğamzeler yalın kıılınç eyler ğazanferlerle ceng
 Gelmemiştir ‘ālem-i nāsūta sen tek şūḥ-ı şeng
 Kıarşı tırmaz ḥālīñe şāh-ı Ḥabeş sultān-ı jeng
 Şadme-i ḥüsnüñ eder Īrānı Tūrānı ḥarāb

Etti şevķ-i ķāmetiñ servileriñ ķaddini ḥam
 Muṭteriftir ‘aczini vaşf-ı miyāniñda ķālem
 Şurbe-i der-bāğ cemāliñden gül-istān-ı Īrem
 Pāy-māl-i eşheb-i nāziñdır Aṛāb u ‘Acem
 Nola Şıdkī gibi meftūnuñ olursa şeyḥ u şāb

(72)

Müseddes

Fā’ilātün / Fe’ilātün / Fe’ilātün / Fe’ilün

Merd-i hākī-şıfat ol sāha-i ğarrāyı gözet
 Likī himmette yine mesned-i a'lāyı gözet
 Yüz şuyun dökme yere meşreb-i 'Ankāyı gözet
 Her umūruñda hemān Hālik-i yektāyı gözet
 Rızķ için çekme ğamı naħnū kasemnāyı gözet
 Kavlē i'lāma ne hācet der-i Mevlāyı gözet

'Ārif olduñ ise hükmüne Hakīm-i ezeliñ
 Olma pāyeste-i taķyīdi bu tūl-ı emeliñ
 Sevķ-i taķdīrde yok kıymeti naķd-i 'ameliñ
 Rızķ-ı maķdūruñ ile oldu muṭābıķ eceliñ
 Rızķ için çekme ğamı naħnū kasemnāyı gözet
 Kavlē i'lāma ne hācet der-i Mevlāyı gözet

Gevherim saħt deyü olma müzāħim nāsa
 Nazar et keyfiyyet-i usrub ile elmāsa
 Nefret-i nāsile beñzetme özüñ nesnāsa
 Düşme bir etmek için dağdığa-i vesvāsa
 Rızķ için çekme ğamı naħnū kasemnāyı gözet
 Kavlē i'lāma ne hācet der-i Mevlāyı gözet

31.a

Kısmet-i rüz-ı ezel soñradan olmaz tağyīr
 Rızķ-ı maķtū'uñu tezyīd edebilmez tezvīr
 Kendi nefiñ zarar-ı 'āmile etme tevfir
 Muḥtekirlikle edip 'āleme nāmıñ teşhīr
 Rızķ için çekme ğamı naħnū kasemnāyı gözet
 Kavlē i'lāma ne hācet der-i Mevlāyı gözet

Çekmeyim deriseñ eger dehrde faķr u fāķa
 İḥtikārile dırāz etmeyeydiñ ezrāķa
 İtimād eyleyerek 'atıfet-i Rezzāķa
 Sa'y kıl sā'il-i muḥtācları inzāķa
 Rızķ için çekme ğamı naħnū kasemnāyı gözet

Qavle i'lāma ne hācet der-i Mevlāyı gōzet

Hırşıla dikme gözün gayrıların ni'metine
Görülen zevki teķābül edemez naķmetine
Dehriñ aldanma şaķın servet-i pūr miḥnetine
Rāzı ol Rāzıķınıñ ni'met-i bī-minnetine
Rızķ için çekme ğamı naḥnū ķasemnāyı gōzet
Qavle i'lāma ne hācet der-i Mevlāyı gōzet

Umma her gördüğün erbāb-ı diremden keremi
Ġayra vāşıl olamaz şaḥş-ı le'īmiñ ni'amı
Ġāni' ol ķısmetiñe çekme cihānda ele mi
Zākir ol şubḥ u mesā Rāzıķ-ı cümle ümemi
Rızķ için çekme ğamı naḥnū ķasemnāyı gōzet
Qavle i'lāma ne hācet der-i Mevlāyı gōzet

31.b

Ġayrıdan bekledigiñ nesne deminde gelmez
Gelse de istedigiñ vechile aġnatılmaz
Reşḥa-i şeb-nem ile gūze-i maṭlab ṭolmaz
Ādeme kenz-i ķanā'at gibi devlet olmaz
Rızķ için çekme ğamı naḥnū ķasemnāyı gōzet
Qavle i'lāma ne hācet der-i Mevlāyı gōzet

Saña maķsūm olana kimse uzatmaz destin
Sen de çok eyleme Ḥaķķıñ ni'am-ı serbestin
Şıdkī yād et ķuluna va'd-ı vefā peyvestin
Besleyen düşmanını aç bırakır mı dostun
Rızķ için çekme ğamı naḥnū ķasemnāyı gōzet
Qavle i'lāma ne hācet der-i Mevlāyı gōzet

(73)

Taḥmīs-i ğazel-i Lāmi'

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Ey ki bulmuşken cinān içinde 'izz ü ihtirām
 Oldu Ādem rū-yı gendüm-gününe müştāk nām
 Nola terk ettiyse zevkî arzūsile maḳām
 Ey cemāliñ bezm-gāh-ı ravza-i dārü's-selām
 Şerbet-i şīrīn lebiñ sübhāne men yühyīl'-iẓām

Mürğ-i ḳudsī āşiyān tutmuştu tağ-ı ḥüsnüñe
 Dāne-i ḥālīñ görüp düştü düzāğ-ı ḥüsnüñe
 Perde çekmiş zülf-i müşgīniñ otağ-ı ḥüsnüñe
 Ḥaymeler çatmış ḳaşīñ eṭrāf-ı bāğ-ı ḥüsnüñe
 Gözleriñdir ḳāşırātü't-ṭarfī fī taḥte'l-ḥıyām

Zümre-i 'ayyāşa zāhid serd edip nār-ı caḥīm
 Nüş-ı şahbādan eyā ettirme ey şahş-ı le'im
 Müznib-i muḥtāca yok mu lütf-i Ğuffār-ı Kerīm
 Sāḳıyā peymāne şun vallāhū zū'l-faḍli'l-Aẓīm
 Muṭribā çek nağmeyi yağfir leküm yevmü'l-ḳıyām

Gül-ruḥuñ sünbül saçīñ yād ü hevāsiyle nesīm
 Bāğ-ı dehre neşr eder gül-zār-ı me'vādan şemīm
 Ḳāmet-i Ṭübā big emşāli cinān içre 'adīm
 Gül-şen-i eṭrāf-ı kūyuñ şahn-ı cennātü'n-na'im
 Bülbül-i temcīd-ḥānīñ nağmesi fihā's-selām

32.a

Şıdkıyā alıp 'Uṭārid destine kilik-i şenā
 Naḳş eder taḥmīsiñ evrāk-ı sipihre cā-be-cā
 Geldi taḥşīnde hātiften şadā-yı ḥabbezā
 İşitip ervāḥ-ı ḳuds aḥsen kelāmiñ Lāmi'a
 Dediler fevkü's-semāda fīke ḳad temme'l-kelām

Tahmīs-i ǧazel-i Hüsni

Mefāʾlün / Mefāʾlün / Mefāʾlün / Mefāʾlün

Toḡunsa şāne cānā zülf-i ‘anber-bū-yı perçine
 Hotende nāfeler çāk ettirir āhū-yı müşgine
 Halel verdi ḡayāl-i ḡāl ü ḡaṭṭıñ dīn-i dīrine
 Nesīm āyāt-ı ḡüsnüñ ‘arz kılsa mülket-i Çine
 Ser-ā-ser fırça-i āteş-perestālar gelir dīne

Temāşā eyleyeñ ol turre-i şeb-reng-i dil-cūyu
 Nişār etti müşāmm-ı kâ’ināta bū-yı şeb-būyu
 Ḥaṭā mülkün musaḡḡar eylemiş ḡükmüne bir mūyu
 Gör ol ruḡsār-ı aḡmerde siyāh-ı ḡāl-i Hindūyu
 Habeş sulṭānıdır ḡüyā oturmuş taḡt-ı zerrine

Baḡarken dīde-i ḡayret ile ol çeşm-i āhūya
 Muşādif oldu nāḡeh tır müjeñ ü ḡavs-ı ebrūya
 Uḡarken dāne-i ḡālīñ hevāsı ile her suya
 Ḳaçarken tīḡ-i ḡamzeñden ṭolaştı dām-ı ḡīsūya
 Giriftār oldu mürḡ-i ḡaṭırım çengāl-ı şāhine

Bilen naşş-ı cemālīñ şübhe etmez ḡükm-i şāri’de
 Gören rūyuñ tereddüd eylemez işbāt-ı Şāni’de
 Baş egdirdi ḡam-ı ebrūlarıñ miḡrāba cāmī’de
 Rūḡuñla mihr olunca imtiḡān şerḡ-i muṭāla’da
 Mümeyyizler dedi ḡüsnüñ sezā-dār oldu taḡsine

Siyāset-ḡāh-ı ‘aşkıñda dil-i Şıdkī gibi nāḡāh
 Neler çektik o ḡūnī ḡözleriñden olmadıñ āḡāh
 Yaḡıp yıktıñ ser-ā-ser bir nigeḡle ‘ālemi ey māh
 Dedim ol şāha Hüsni tīḡ-i ḡamzeñ olmasaydı āh
 Dedi bilmez misiñ cellād lāzımdır selāṭine

32.b

(75)

Tahmīs-i ğazel-i Selīm**Fā'ilātūn / Fā'ilātūn / Fā'ilātūn / Fā'ilūn**

Bu levendāne hırāmıñ sensiñ ey yoşma şanem
 Birini şāh-ı gülüñ eyledi şahrā-yı 'adem
 Gül-şen-i hüsnüñe nisbet mi olur bāğ-ı İrem
 Nedir ol sīm-i beden sīb-i zeķan ol gül-fem
 Gevher-i lā-yetecezzā mı desem yāhūd kıasem

Olalı tal'atıñ ey māh-ı ziyā-pāş-ı leyāl
 Rūh-i kıudsīniñ erer aķter-i baķtına vebāl
 Māh-ı gerdūnu ķeh-i Naķşebe şaldı bu hayāl
 Bāline ol māh cebīn üzre dū ebrū-yı hilāl
 Şems-i hāver hele ruķsārına nisbet şeb-nem

Kişi üftādesidir Yūsuf-ı zerrīn-resen
 Haķķı fersūdesi reyķanile şeb-būy semen
 Nūkhete ķastasıdır nergis-i ra'nā-yı ķemen
 Ćeşm-i cādūsuna dil-bestedir āhū-yı Hoten
 Hāl-i Hindūsunuñ āşüftesidir Rūm u 'Acem

Meyve-i bāğķe-i Ćīn midir yoksa zeķan
 Kıızıl Elmada olamaz aña taķdīr-i semen
 Kıadrile hoķķa-i yāķūt mu ol ķurfe dehen
 Leb-i ķamrāsına hem-reng olamaz la'l-i Yemen
 Zīb-i dendānına dürr-i 'Aden olur mu behem

Görse hāķān-ı Haķā bu rūşen-i ğarrasını
 Gönderir 'anber-sā rānıñ aña ķaddesini
 Alsa boyun atar āhū-yı Hoten sürresini
 Müşģüne teşbīh haķādır şiken ķurresini

Qırılır hâtırı bir deste-i sünbülde desem

Başsa gül-zâra o şeh pâ-yı çemen-pîrâsın
 Servler hâke şalar ra's-i felek-fersâsın
 Gönce şad çâk olur aındıkça ruḥ-ı zîbâsın
 Görse ger 'ar'ar-ı bî-'âr-ı kıdd-i bâlâsın
 Qırılırdı beli reşkile olup kâmeti ḥam

Seyfe mir'at-ı şafâ gerdeni bir külçe-i sîm
 Kıddi Tübâyı Kevser-i haremi bâğ-ı na'îm
 Sıdkî-veş sâ'ildurur sâ'idiniñ
 Böyle mi eyleridi vaşf-ı dil-ârâyı Selîm
 Neyleyim farḥ-ı küdüretle şikest oldu kalem

33.a

(76)

Tahmîs-i ğazel-i Vâşîf

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

Ser-â-ser dilde dâğım gül-şen-i şâd-âbtır sensiz
 Ḥayâl-i serv-i kıddiñ gözde kıan sîr-âbtır sensiz
 Kıızıl ırmağ tek çağlar iki seylâbtır sensiz
 Dû çeşm-i girye kârımdan akan ḥûn-âbtır sensiz
 Sırışkim güyyâ bir ḥalka-i girdâbtır sensiz

Ġam-ı ruḥsâr-ı alıñla döker kıan çeşm-i giryânım
 Yürekte neşter-i ğamzeñle işler zaḥm-ı hicrânım
 Aman lütf eyle birkez ḥasretiñle çıkmadan cânım
 Şifâ-sâz ol yetse gül ey ṭabîb-i derd-i pinhânım
 Göñül rencür-ı ḥasrettir yatur bî-tâbdır sensiz

Neler çektim neler ey bî-vefâ eyyâm-ı hicriñde
 Ne zehr-i cân-sitânlar yunmuşum âlâm-ı hicriñde

Şikeste pîr ü yâli mürğ-i zârım dâm-ı hicriñde
 Basâta istirâhat görmez oldum şâm-ı hicriñde
 Hayâliñle gözüm tâ şubha dek bî-h'âbtır sensiz

Sipihre erse âhım sillesi tās-ı felek çınlar
 Fiğānım gūş kılsa zehre sâzın terk edip diñler
 Kemān-āsā nevā-yı neyle dil iç perdeden siñler
 Tokundukça tel-i hicrānıma tıbka reviş iñler
 Bu sâz-ı sīneme engüş-t-i gam mızrābtır sensiz

Baňa lütf etmediñ bir kaçre bāde cām-ı vuşlattan
 Nola depretmesem sākī ayağım genc-i 'uzletten
 Gelip görseñ ne hāle gelmişim şahbā-yı firķatten
 Pey-ā-pey meclis-i ğamda humār-ı keyf-i ḥasretten
 Baňa peymāne-i leb-rīz mi zehr-ābtır sensiz

Dirīgā bilmeyip qadr-i vişāliñ rüz-ı fırşatta
 Düşüp senden cüdā yıllarca qaldım hāk-i zillette
 Nolur bir nāme ile yārı yād et kūy-ı 'uzbette
 Muḥālif rüz bekār ile yem-i 'ummān-ı firķatte
 Benim keştī-i maqşūdum nişīn-şābtır sensiz

Olaldan nāzenīnim ḥān-qāh-ı hicriñe 'ākif
 Ne deñli çille çektim olmadıñ hīç birine vāqıf
 Qudūmuñla tesellī edeli Şıdkī kuluñ hātif
 'Aceb qandan zuhūr eyler deyü ḥasret-keşiñ Vāşıf
 Ümīd-i maqdemīñle nāzır-i ebvābtır sensiz

33.b

(77)

Şarkı

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Tābıñı ey dil-ber-i vahşet-nümün
 Cāy-gāh olsun bize deşt-i cünün
 Eyledi āhır bizi baht-ı nigün
 Āsitān-ı dil-nişīniñden birün

Dağıtıp ruhsār-ı sünbül mūlarıñ
 Dilleri bend eyledi gīsūlarıñ
 Cāna yetti hañçer-i ebrūlarıñ
 Tır müjeñiñ açtı biñ dāğ-ı derün

Qāmetiñ naḥl-i çemen-zār-ı şafā
 ‘Arızıñ gül-gonce bāğ-ı vefā
 Etti āhū gözleriñ ey dil-rübā
 Nīm-nigāhile bizi zār u zebün

Hasret-i la’liñ ile ey gonce-leb
 Bülbül-i zārıñ yeter çeksin ta’b
 Hālet-i çeşm-i ḥumārıñ mı ‘aceb
 Eyleyen günden güne derdim füzün

Raḥm kıl ey şūḥ-ı kāfir mā-cerā
 Etme tīg-i ğamze ki cānım fedā
 Eyleme hicrāñla ey āfet liḳā
 Şıdkı-i bī-çāreniñ bağrını ḥün

(78)

Şarkı

Müfte’ilün / Fā’ilün

Bir büt-i sīmīn ‘izār
 Yoşma edā şīve-kār
 Etti beni çün hezār

Gül-şen-i ‘aşkında zār

Çarpılıp endāmına
Düştü gönül dāmına
Zülf-i dil-ārāmına
Bağladı encām-ı kār

Sīb-i zeķan serv-i ķad
Ġonce-dehen lāle ħad
Kesti emānım meded
Kıldı beni tār-u-mār

Nergis-i mestānesi
Ġamze-i fettānesi
Tūr-ı levendānesi
Koymadı şabr u ķarār

‘Ārız-ı dil-cūları
Turre-i şeb-būları
Ġançer-i ebrūları
Etti beni zūlfekār

Bezme gelip nāzile
Şīve-i tannāzile
Ġüb-ter āvāzile
‘Āleme şaldı şerār

Bu dil-i pūr yaraya
Baķmadı bir çāreye
Şıdķı-i bīmāreye
Etmedi hıç i’tibār

Şarkı

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Çok zamandır ey cigerler pâresi
 Olmuşum âhû gözüñ âvâresi
 İşliyor sînemde ğamzeñ yarası
 Yok mudur cānā bu derdiñ çâresi

Derde şaldıñ başım ey nevres nihāl
 Māh-ı hüsñüñ eyledi cism-i hilāl
 Senden ayrılmak baña emr-i muḥāl
 Yok mudur cānā bu derdiñ çâresi

34.a

Gāhī teşrîf eyleyip ey ğonce-fem
 Külbe-i aḫzânım et bâğ-ı İrem
 Sensiz olurdu neyi endūh u ğam
 Yok mudur cānā bu derdiñ çâresi

Ey gül-i nev-ḫîz-i gül-zâr-ı emel
 Görmesin eyyâmdan hüsñüñ ḫalel
 Kaṭ' âmāle etmedin tîğ-i ecel
 Yok mudur cānā bu derdiñ çâresi

Küfr-i zülfüñ daḫl eder îmānıma
 Tîğ-i hicrānıñ demirdeñ cānıma
 Şıdkî ḫālın 'arz eder sultānıma
 Yok mudur cānā bu derdiñ çâresi

(80)

Şarkı

Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün

Şalın nāzile ey serv-i semen-ber
 Görüp kıaddiñi ħadden bilsin 'ar'ar
 Ħicābıñ nābıñı ey ğonce-i ter
 Açık şevķile açılsın ğoñüller

Nigār-ı sīm-ten nāzik edāsın
 Güzelsin bī-bedelsin dil-rübāsın
 Züleyĥā peyker ü Yūsuf liķāsın
 Bulunmaz bu cihānda saña beñzer

Ruĥuñ gül-ğonce-i bāğ-ı melāĥat
 Kıadiñ serv-i ħemen-zār-ı leťāfet
 Saña maĥşūştur nāz ü nezāket
 Bulunmaz sen gibi nāzende dil-ber

Göz açtırmaz firāķıñ derd ü ğamdan
 Açılmaz ĥātırım derd ü elemden
 Pey-ā-pey attığıñ tır-i sitemden
 Açıldı yaralar sīnemde yer yer

Görünce kāle-i eş'āra rağbet
 Gelir Şıdkı küşāyiş şab'a elbet
 Oķursa nazm-ı pākiñ özge devlet
 O şūĥ-ı nāzenīn ü nāz-perver

(81)

Kaşīde

Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün

Gözüñ aydın gözüñ ey dil o şāh-ı 'ālīşān geldi
 Şeb-i deycūr-ı miĥnet gitti ĥūrşīd-i cihān geldi

Dū çeşm-i girye-kārım kan olurken intizārında
Zihī devlet bugün ol lāle ruhsārım hemān geldi

34.b

Hayāttan ümīdim kalmamışken derd-i hicrinde
Kudūmundan bu cism zāra şana rūh-ı revān geldi

Şavul ğayrı başımdan ey şadā-i bāde-i firķat
Humārım definin vuşlatla cām-ı erguvān geldi

Gezerdi devr-i gülde evc-i şehnāza çıkıp muṭrib
Açıldı büselikten şu'be rāst üzre miyān geldi

Bakıp gül rüyuna giryān olurken farṭ-ı zevķimden
Geçen hengām-ı hicrānı gibi dilden fiġān geldi

Bu geçmiş ğamlarım ta'dād ederken hāṭır-ı zāra
O demlerde tesellī-baḥş olan bir mihribān geldi

Nola yādı ile iḥyā olursa mürde eşārım
Dimāġ-ı ṭab'ıma ol dil-rübādan tāze cān geldi

Kesād olmuştu bāzār-ı hünerde kāme-i nazmım
Revācın buldu şimdi müşterī-i kadr-dān geldi

Mecālī kalmamıştı derd ü ğamdan kuvve-i –⁶² nuṭka
Ser-i bālīnine bir hāzeķ-i ḥikmet-resān geldi

Görünce himmetinden ṭab'a irāş eyleyen zevķi
Hıramān oldu nazma hāme-i mu'ciz-beyān geldi

O bir naḥl-i kerem zāt-ı mükerremdir ki gül-zāra

⁶² Burada fazla bir “kef (ك)” harfi konulmuştur. Bir mana çıkartılamamıştır. Zaten harfi attığımız vakit vezin tam olmaktadır.

Ȧolup teŝrîfîn istiķbāline serv-i revān geldi

Ŗararmıŝtı hezār-ı zār tek ruĥsārı eyyāmıñ
Erince vaşlına ol gül gibi beñzine ķan geldi

Gelip zihne küŝāyiŝ medĥ-i tarz-ı dil-rübā sende
Müsellem bir ġazel tensîb-i ĥāle nā-gehān geldi

Bahār oldu yine seyr-i ŝafā-yı gülsitān geldi
Ki ol lāle ĥad ü zîbā ķad ü ġonce-dehān geldi

Gelir ġüftāra mir'at-ı ruĥun gördükte tıttulur
Melāĥat mülküne bir dil-ber-i şîrîn zebān geldi

Beli toġruldu pîriñ rāst-ġüyān oldu zākirler
Bugün ser-ĥalkā-i tevĥîde ol nevres-i civān geldi

Sebük tab' olduġum 'ayb etmeye mübrem-i 'işrette
Raķtbe iltifātıñ bendeñe ġāyet girān geldi

Nigāh-ı cān-sitānıñ parlatınca ĥançer-i ġamzeñ
Ŗaŝıp Mirrîĥ ĥavfindan Mesîĥādan emān geldi

Gören hîç var mı devr-i mesnede āsüde-i ĥālî
Bu mülke pâdiŝāhlar muttaşıl nā-mihribān geldi

Ŗaladır ŝā'irān-ı 'aŝra meydānında at şalsın
Bugün kim Ŗıdkî-i ķābük-süvār-ı tîz-'inān geldi

35.a

(82)

İydiye

Mefāīlün / Mefāīlün / Mefāīlün / Mefāīlün

Yine mey etti ʔab'ım nāzenīnim cām-ı şahbāya
Yine mey-ḥāneden yollar açıldı semt-i rüsvāya

Yine 'iyd oldu geldi 'ayn u nūş 'izzet-i eyyāmı
Şitāda döndü gül-şenler bahār-ı 'ālem-ārāya

Mey-i gül-fām içip def edelim dilden ğam-ı dehri
Buyur 'azm edelim serv-i bülendim biz de şahrāya

Kızıp vaż'ıñ ile mecliste şoḥbet ḥālet-i meyle
Senā-ḥ'ān ola ḥāmem sen gibi bir şāh-ı vālāya

Nola öz cānımı kurbān edersem āsitānıñda
Mubārek bād efendim işte erdiñ 'iyd-i aḏḥāya

Görenler zan eder kim 'iyd-gāha 'ahd etmiştir
Başanlar dīde-i im'ānile sen şūḥ yoşmaya

Açıl ey ğonce-i nevreste gül-zār-ı melāḥatte
Ḥicāb-ı tābıñı çıkmış cihān ḥüsnüñ temāşāya

Görüp reftār-ı nāzıñ nāz-gāna bu nezāketle
Şabā ḥaddin tanıttı bāğda serv-i semen-sāya

'Aceb mi kayd-ı ğamdan olmasa 'ālemde āzāde
Edenler nisbet-i şimşād-ı serv ol ḥaddin 'aṭāya

Göreydi ṭurre-i 'anber-feşānıñ Qays-ı ser-keşte
Hevā-yı ṭurre-i Leyla ile düşmezdi sevdāya

Nola bir mūyuna bend etse zülfüñ mülk-i dünyāyı
Kemend āteş yere ettirmeye gökte Şüreyyāya

Alır hālîñ harācı mālîk-i mülk-i Habeşten de
Meger kim şāh-ı Hindū şulh için gelmiş medārāya

Bırakmış mülk-i Çīne fitneler bu reng-i ruhsārîñ
Şavuşmuş Rūm ilinden ‘azm edip tā Kızıl Elmaya

‘Aceb mi ser-fürū eylerse ‘ālem āsitānînda
Bağıp menşūr-ı hüsnünde siyāh ebrūlu tuğrāya

Süzülse çeşm-i mestiñ şīvelerle neş’e-i meyden
Düşer fülful miyān-ı sākî-i meclisle mīnāya

Hülāgū-yı nigāhîñ leşker-i müjgānla kaşd etmiş
Vere tā mülket-i ‘aql ü dil ü imāna yağmāya

Ne āfettir ki gāmzeñden tevehhüm eyleyip Mirrîh
Götürmüş hançerin hıfz etmeye bir cā-yı tenhāya

Dehānîñ hoşka-i yāķüttur yā gonce-i terdir
Dişîñ şeb-nem midir yā hoşkada dürr-i girān-māye

Zebānîñ bilmezim sāhir midir mu’ciz mi yā efsūn
Cihānı cezbe edip bir söz ile şokmuştur imlāya

35.b

Yazılmıştır zenaḥdānîñ ser-i bālā-yı bābında
Düşen elbette bu zindāna çıkmaz gayrı dünyāya

Oluptur ārzusu leblerîñ la’l-i Bedeḥşānîñ
Ki bağırın kan edip dönmüş vücūdu cām-ı ḥamrāya

Ne hoştur aķ boğazda sīneñ üzre gerden-i sīmîñ
Gümüş māhî midir ki şu’le vermiş rū-yı deryāya

Değişmem portakalı verseler tārîḥ-i bustānîñ

Muṣaffāsın gibi etmem mu'ādil bengi dünyāya

Ne yazsam bilmezim fikr-i miyānıñ inceden ince
Şığışmaz lafza mū taḥrīr edersem de bu ma'nāya

Ararken bir zemīn-i tāze ben evṣāf-ı ḥüsnünde
Münāsib bir ğazel şanıñda düştü vech-i inşāya

Nigāh et ey perī bir kerre mir'at-ı mücellāya
Görüp öz ḥüsnüñü ta'n eyleme 'uṣṣāk-ı şeydāya

Nezāketten 'ibārettir ser-ā-pā cism-i mevzūnuñ
Melāḥat cāme-i zerrīnidir ol ḳadd-i bālāya

Ḳamaştı perteviñden gözleri bu çarḥ-ı devvārıñ
Ḳazāran nazra baş olduḳta sen ḥürşid-i zībāya

Ne ḳanlar yutmuşum cellād-ı ğamzeñ tığ-i cevrenden
Nazār ḳıl ḥün-ı dilden yazdığım bu 'arz u enhāya

Öperler sevdiğin bayramda herkesi bu 'ādetdir
Ḳuluñ Şıdkī de mā'il la'l-i cān-baḥş-ı şeker-ḥāya

(83)

Ḳaşıde

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Ey hoş ol dem ki baña yār idi eyyām-ı zamān
Der-i lütfünde dil olmuş idi maḥsūd-ı cihān

Nazār-ı meḫaretiñ tēc-ı ser-i rifat idi
Rište-i himmetiñ olmuştu kemer-bend-i miyān

..... ħil'at idi zīnet-i nāz ü ni'amıñ
Bāde-i ülfetiñ etmiş idi göñlüm ser-girān

Bülbül-i nağme-serā-yı gül-i evşāfiñ edem
Menzilim olmuşidi gül-şen-i kūyuñ her ān

Sāye şaldıkça serim üstüne serv-i keremiñ
Olur idi külehim tāk-ı felekle yek-sān

Geceler encümünüñ şem'ine pervāne idim
Gündüzün olmuşidim pīş-i deriñde der-bān

Hoş geçerdi günümüz zevk-i vişāliñle seniñ
Ġamdan āzāde olup görmemiş idim hicrān

Naḥse dönderdi felek aḥter-i baḥtım āḥir
Baña bu devleti çok gördü o zālīm nā-dān

36.a

Ķıldı menfūr-ı deriñ bende-i manzūruñ iken
Çaldı baştan yere toprağıle Ķıldı yek-sān

Olmuşiken dil-i ġam-dīde seniñle ma'mūr
Eyledi tīşe-i ḥüssādı temelden vīrān

Ne diyem şīve-i taḳdīr-i ilāhīdir kim
Meskenim gül-şen-i nāz iken oluptur külḥān

Kimki Ķaḳtı ise menfūrлуğum mismārın
Başına Ķaḳıla mismār-ı cefā-yı devrān

Ḥāk-i zillette sürünsün umarım mār-āsā
Aşıma ağı Ķatan müfsid-i ber-girdārān

Beni dūr eyleyenı meclis-i iltāfıñdır
Dūr ede raḥmet-i ‘āmından o Rabb-i mennān

Netmişim ben felek-i bed-reviş-i bed-mihre
Bağladı mesnedime bir eşek-i bī-iz‘ān

Öyle ‘arz ƙalpatanı zūƙāk işi meslaḥ iti
Böyle dīn ƙalpazanı erzel-i rüsvā-yı cihān

Şimdi manzūruñ olup ben ƙuluñ oldum menfūr
Olmuşum ben daḥi bu ḥāle dem-ā-dem ḥayrān

Eski düşmānımı dost oldu şanırdım am mā
Var imiş mār gibi zehr-i ḥasad anda nihān

Bilirim tālirimiñ cilvesidir bunlar hep
Kimlere eyleyim ḥāl-i dilim şerḥ ü beyān

Yine ancak saña şekvālanırım senden āh
Edemem ğayrılara derd-i derūnum i‘lān

Beni mecbūr-ı firāk etme yeter lūtf eyle
‘Avf ƙıl ƙıldım ise cūrm ü ƙuşūr-ı hezeyān

Sen edersen de beni ḥāk-i deriñden mehcūr
Ben ƙuşūr eylemezim ḥayr-ı du‘ada her ān

Her zamān şağ olasın var olasın ālemde
Ƙılasın Şıdķı ƙuluñ mazḥar-ı lūtf ü iḥsān

İbtidā-yı ğazeliyāt der ḥarf-i elif

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Olalı mülk-i gönül cā-yı hayālîñ şanemā
Leşker-i hāl ü hañîñ gālib olup dikti livā

Oldu ser-pençe-i şeh-bāz-ı nigāhînda esîr
Mürğ-i dil tutmuşidi vaşlîñ için semt-i hevā

Müslümāndır saña mecbûr ise kâfir degil
Nolsun ey hūnî edā 'âşıkîña böyle cefā

Nağd-i cān verdim ise sen gibi cānān aldım
Etmedim beyhûde ser-māyemi ben maḥv u hebā

36.b

O şeh-i gonce-femiñ vaşf-ı leb-i la'linde
Şıdkıyā şekker ezer tūtî-i ṭab'-ı şü'arā

(85)

Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün

Gül-istān-ı cemālîñ özge bāğ-bānıyız cānā
Esîr-i hār-ı gam üftāde-i hicrānıyız cānā

Ayılmaz başımız tā ḥaşra dek ḥummār-ı ḥasretten
Türāb olsa ḳade çeşm nergisiñ ḥayrānıyız cānā

Egerçi gül-şen-i 'ālemde hārız çeşm-i a'dāya
Ser-i aḥbābta ammā gül-i ḥandānıyız cānā

Kebāb u bādemiz laḥt-ı ciger hūn-āb-ı ḥasrettir
Ḥarābāt-ı cihānîñ muḥterem miḥmānıyız cānā

Nihāndır genc-i dilde genc-i 'aşkıñ ey perî meşreb

Sezā-yı mār-ı zülfüñ eski pervānıyız cānā

Ḥazān-ı devr-i nālān eyledi gül-zār-ı āmālī
Ṭağılmış āşiyānı bülbül-i nālānıyız cānā

Żiyā-baḥş-ı sipihr-i nazmıdır ḥūrşīd-i güftārım
Mişāl-i şubḥ-ı şādık Şıdkī devrānıyız cānā

(86)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Etseñ ey āfet ne ki her laḥzada yüz biñ cefā
Ḳābil olmaz bir nefes senden cüdā olmak baña

Zaḥm-ı ğamzeñ eylemez aşlā ḳabül-i iltiyām
İşler işler ḥaşra dek dilde bu ḳanlı mā-cerā

Ṭurre-i müşgīne dil verdimse kāfir olmadım
‘Afv ḳıl cürmüm seni sevmekle ḳıldımsa ḥaṭā

Ser ü ḳaddiñ lāle ḥaddiñ sünbül-i ğīsūlarıñ
Gül-şen-i cennette bulmuş ğālibā neşv ü nemā

Yüz çevirse Şıdkıyā senden ‘aceb mi ol perī
Zümre-i ḥübāndan kim gördü āşār-ı vefā

(87)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Her ṭaraftan yol bulup ceys-i ğam u hicrān baña
Ṭıġ-i miḥnetten göz açtırmaz felek bir ān baña

Dest-i zulmetten o şūh-ı bī-vefānıñ çektiğim
Fehm eden erbāb-ı dil her-dem olur giryān baña

Ben ki sūzān olmuşum hicrinde bir meh-pāreniñ
Tā ezel yek-sāndır gül-zārile külhān baña

Pister-i hicrānda bīmār-ı derd-i firqatim
Etmediñ birkez tabībā lütfile dermān baña

Şıdķıyā tab'ım semendi qanda cevlan eylesin
Çarh-ı zālīm vermedi dehr içre meydān baña

37.a

(88)

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Ne yaman koydu keşākeşte bizi ol qaşı yā
Çile-i miḥnet-i 'aşķı qaddimiz kıldı dū-tā

Düştü dil bir büt-i tersā-yı cefā-pīşeye kim
Naqd-i imānı alır kāle-i vaşlına bahā

Çeşm-i kāfir niḡehī ḡāret edip var 'amelim
Şimdi İncil okutur ḡamze-i fettānı baña

Tārik-i mescid olup meyl-i kilīsā kıldım
Yoldan azdırdı beni ol şanem-i yoşma edā

Bir zamān etmez iken çarḡa temelluķ Şıdķī
Şimdi zımmīlere etmekte murādın enhā

(89)

Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün

Tā olduğum gündenberi ‘aşkıñla zār u mübtelā
Raĥm etmediñ bir dem baña ey dil-ber-i āfet-liķā

Bir ‘āşık-ı dil-dāde kim bir bende-i üftāde kim
Nolsun baña böyle sitem ey şūĥ-ı kāfir mā-cerā

Nālān kim giryān kim sūzān kim vīrān kim
Ėurbān kim ĥayrān kim etme baña böyle cefā

Sevdā-yı zūlf-i perçemiñ taĖıttı ‘aqlın ‘ālemiñ
Oldu hevā-yı perçemiñ başımda pūsküller belā

Sensin beni ĥayrān eden āvāre-i devrān eden
Mecnūn-ı ser-gerdān eden leyli zūlfüñden cüdā

Peykān-ı Ėamzeñ ser-be-ser sīnemde açtı yaralar
Senden neler çektim neler ey dil-ber-i āfet-liķā

Şıdķi saña dil-bestedir derdiñle zār u ĥastadır
Bir ĥātırı işkestedir senden umar mihr ü vefā

(90)

Fā’ilātün / Fe’ilātün / Fe’ilātün / Fe’ilün

Neki nāzla ey Ėüsrev-i iķlīm-i vefā
Çeşm-i mestiñ yine çekti baña şımsır-i cefā

Mülket-i dīnini Ėārāta verir ‘uşşāķıñ
Şanemā şüret-i ĥüsnüñle bu zībende edā

‘Ārızıñ nuķl ü lebiñ mi deheniñ sāĖar iken
Bezm-i vaşlıñda begim gelmemi tab’a şafā

Kūy-ı ‘uzbette bırakıp gideli ‘āşıkını
Hem-nişini elem ü hem-nefes-i derd ü belā

Pister-i ğamda yatıp kaldı vücūdum Şıdķı
Āh ol şāh baña etmiyedi lütfile devā

37.b

(91)

Mefūlū / Mefāʿlū / Mefāʿlū / Feʿūlūn

Türkmānī ‘ıyānınıñ kabā kıadd-i semen-sā
Şāhāne resm-i yoşma kesem tavr-ı dil-ārā
Mevzūn-ı ser-ā-pā bir dil-ber-i ra’nā

Erdi kemān-ı tıĝ-i müje ğamze-i cādū
Ser-ħōş nıgeh şarrāfa gele dīde-i şehlā
Şan ħān-ı Hülāgū cān almada yek-tā

İlgar edicek üstümüze eşheb-i nāzı
Kıldı siyeh cevrlle dil-i mülketi yağmā
Cān etti niyāzı rahm etmedi aşlā⁶³

El urdu levendāne edā tıĝ-i cefāya
Kıatl etmege ‘uşşāķını āh ol büt-i zībā
Āşūb-ı belāya ol Rüstem-i dünyā

Ĥūnīlige ızhār eder ‘uşşāķa o āfet
Başında ‘aceb var mı ola neş’e-i şahbā
Āyā ne kıyāmet yā ‘illet-i sevdā⁶⁴

Her ğamzesi bir ħançer-i ĥūn-rīz-i cefādır

⁶³ Noksan vezin.

⁶⁴ Noksan vezin.

Hıfz eyleye tîğ-i ğazabından bizi Mevlā
‘Uşşāka belādır evel-i Rabb-i Te‘ālā

Şıdkī diyemem toğrusu ol māh-liḳayı
Belki rūş-ı ḥālî eder ismini îmā
Ol nāzik edāyı ben söylemem ammā

(92)

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Āfet-i cān olmasañ rūḥ-ı revān derdim saña
Gonce-i neşküfte-i bāğ-ı cihān derdim saña

Ḳadd-i mevzūnuñ ḳoparmıştı ḳıyāmetten eşer
Ṭalatiñ gördükte maḥşerden nişān derdim saña

Ġamze-i ğaddārîñ ettikçe ḥarāb ‘ālemleri
Gāh Tīmūr gāh Hülāgū-yı zamān derdim saña

Gerçi cādū gözleriñ eylerdi şî‘ār
Ḥiss edip ben mekriñi ammā yaman derdim saña

Sen yatardıñ mest-i ḥ‘āb-ı nāz olup āğūşuma
Ben de ḥūrşīdim şabāḥ oldu uyan derdim saña

Bārī lütf et sāye-endāz ol mezārım üstüne
Yetmediñ feryādın oldum inan derdim saña

Der-be-der ḳaldıñ verip taraça naḳd-i ‘aḳlıñı
Şıdkıyā dil verme ḥübāna aman derdim saña

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Yetmediñ dādıma ey şāh-ı zamān noldu saña
Nerde kaldıñ kime yār olduñ aman noldu saña

Hasretiñle gözüm açık giderim dünyādan
Gel yetiş hastaña ey māye-i cān noldu saña

Şubh-veş zulmet-i ğamdan yakalar çāk ettiñ
Hāliyā toğmadıñ ey mihr-i cihān noldu saña

Sāye-endāz idi naḥl-i keremiñ bā-ġamze
Başmaz olduñ ayağ ey serv-i revān noldu saña

İşte kaldık ben ü sen sāğar-ı mey bezm-i tehī
Mest-i nāzım hele bir kerre uyan noldu saña

Zāğlar mı tolanır yoksa gül-i gül-şeniñe
Nolsun ey bülbül-i zār āh u fiğān noldu saña

Belki raḥm eyleridi ḥāliñe Şıdkī o perī
Etmediñ ḥāliñi dil-dāra beyān noldu saña

(94)

Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün

Gül-istān-ı cemāliñ kim gül-i ḥandānısıñ cānā
Niçin bāğ-ı ğamında bülbül-i nālānsıñ cānā

Ne meclisten kalıptır nergisiñde neş'e-i ḥayret
Naşıl ser-mest-i sākī mest-i ser-gerdānsıñ cānā

Bizi pā-māl-i sevdā eyleyen zülfüñ hevāsıdır

Yā sen anā perīşān kāk     ayrānsı  cānā

Mekān olmuş sa a bir āfeti  āh-ı zena dānı
Egerçi Mır-ı dilde Y suf-ı Ken'ānsı  cānā

Benim  ān-ı viāli  ārz su  n eder ba rım
Gidip sen āne-i a yārda mihmānsı  cānā

Şarāb etmiş senin de m  k-i g     bir g    āh 
Nigehle senge dehre bāde-i v rānsı  cānā

G le g lmek sezādır b     feryād u zār etmek
Seni in ıdk  giryān sen niçin giryānsı  cānā

(95)

F       / F       / F       / F     

Yok eb tı m  k-i d ny nı  demez miydim sa a
Yıkılır bu   -ı eyv nı  demez miydim sa a

Tez geçer fal-ı bah r-ı g lsit n-ı n zheti 
oldurur g  -berg-i and nı  demez miydim sa a

D    r cem'iyetin bir g n mu lif r zg r
Y z bulur z  f-i perī nı  demez miydim sa a

   bet t r c eder k   -y  m  k-i  sn   
Cey-i a  -ı anber-ef nı  demez miydim sa a

Etme her sa t-ı dile m  g n u ebr larla n z
Urma aa t r   peyk nı  demez miydim sa a

38.b

  b-g  h-ı  ayrıda çizme miy nı  bendeni

Üzme gel bīmār-ı hicrānıñ demez miydim saña

İntizār-ı vuşlata yoktur nihāyet Şıdkıyā
Va'dine aldanma cānānıñ demez miydim saña

(96)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Yüz bulur bir gün bu devrānıñ demez miydim saña
Hār olur şaḥn-ı gül-istānıñ demez miydim saña

Gönlüm aldıkça qarīb-i va'de-i vaşlınla sen
Unutursun 'ahd ü peymānıñ demez miydim saña

Göz göz açtı 'ākıbet sīnemde kanlı yaralar
Sevdiğim depretme müjgānıñ demez miydim saña

Qaldı başında ḥumār-ı bāde-i derd ü elem
Yok şafası bezm-i nādānıñ demez miydim saña

Žāyir ettiñ naḫra-i pākım gibi bir gevheri
Pendini gūş etme a'dānıñ demez miydim saña

Şir iken olduñ esīr-i tiz-i çeng-i inkisār
Şanma gel 'uşşāḳ-ı nālānıñ demez miydim saña

İpligi pāzāra çıktı ḥāne-perver ṭab'ınıñ
Şıdkıyā fehm eyle yārānıñ demez miydim saña

(97)

Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün

Resûl-i müctebânîñ duġteriniñ aġteri Zehrâ
 ‘Aliyyü’l-Murtaẓânîñ hem-ser-i zîb-efseri Zehrâ

Gül-i gül-zâr-ı ‘işmet gevher-i gencîne-i ‘iffet
 Nihâl-i nâzenîn-i gül-şen-i peygamberi Zehrâ

Dür-i dürc-i Ĥadîce kıurretü’l-‘ayn-ı Muĥammedtir
 Serây-ı düdmân-ı Âl-i hâşim meheri Zehrâ

‘Arûs-ı ĥacle-gâh-ı ĥaşr-ı zîbâ-yı velâyettir
 ‘Aceb mi olsa nisvân-ı cihânîñ serveri Zehrâ

Dedi fahrü’r-resûl ĥayrû’n-nisâ şân-ı ‘azîminde
 Ĥavâtîn-i cihânîñ mültecâ-yı mefĥarı Zehrâ

Nola zûlmet-zidâ-yı ‘âlem olsa nûr-ı ruĥsârı
 Risâlet burcunuñdur âf-tâb-ı enveri Zehrâ

Ĥadîş-i biẓ’atün minnî eder mâhiyyetin îmâ
 Ve yüzhebü ‘ankümü’r-ricse âyetiniñ mazĥarı Zehrâ

Olup maĥbûbe-i maĥbûb-ı Ĥaĥ ‘ünvân-nümâ ĥâ’iz
 Maĥâm-ı işîfânîñ mâye-i zîb ü feri Zehrâ

‘Aceb mi mehd-i cinân olsa ferzendîne Cebrâîl
 Degil mi neyyirin burc-ı ĥudüsüñ mâderi Zehrâ

Gelir ĥalka nidâ göz yummana ta’zîm için Ĥaĥtan
 Ĥudûmuyla müşerref eyledikte maĥşeri Zehrâ

39.a

Rehâ mümkün müdür Süfyâniyân-ı ĥahr-ı Mevlâdan
 Taleb eyleyse ĥûn-ı ĥânedân-ı Ĥaydarı Zehrâ

Egerçi eyledim nazmımda ihfâ nâm-ı a’dâsın

Qıyāmette görür elbette ol bed terleri Zehrā

Der-i Āl-i ‘abādır ol āhır-i ilticā-gāhım

Dem-i āhırde terk etme bu ‘abd-ı ahteri Zehrā

Degil haddim dem urmaq vādī-i ‘aşq u muḥabbetten

Gül-ābından meger ‘add ede Şıdķı kemteri Zehrā

(98)

Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün

Ey nigār-ı bī-vefā şad āşınā küstüm saña

İster iseñ et baña yüz biñ cefā küstüm saña

Meclise gelme demem ammā tekellüm eylemem

Terk-i ülfet eylemem ben vāķı’ā küstüm saña

Cām-ı la’liñle beni bezmiñde dil-şād etmediñ

‘Ayb olur mu yüz kızartsam sākıyā küstüm saña

Ġamze u ebrūlarıñ gizli nevāziş gösterir

Sen deseñ de nāzenīnim zāhirā küstüm saña

Vaşf-ı ḥüsnünde kuşūrumdan mıdır bilmem nedir

Tıfl-ı nevzādım dedi Şıdķı Bābā küstüm saña

(99)

Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün

Dil ġam-ı fırkatle ki giryān olur ‘ālem-i būyā

Ki dem-i vuşlat ile ḥandān olur ‘ālem-i būyā

Gāh olur āzāde ser seyyāh-ı şahrā-yı cihān
Gāh esīr-i turre-i cānān olur 'ālem-i būyā

Evc-i istignāda ki pūr ān olup 'Ankālānır
Ki zübāb-ı sufra-i dūn-ān olur 'ālem-i būyā

Gāh mātem-i cānā gāhī cāy-gāh-ı sūr olur
Gāh nūzhet-gāh ki zindān olur 'ālem-i būyā

İtimād etme gül-istān-ı fenānıñ zevkine
Bir gün ey bülbül saña külhān olur 'ālem-i būyā

Ra'y-i tedbīrinde hāzeḡ bir Hākīm-i zū-fünūn
Vādī-i takdīrde hayrān olur 'ālem-i būyā

Cüz'ī māhir olur pāyeste-i kayd-ı humūl
Bir muḡannet-i fārisī meydān olur 'ālem-i būyā

Feyz-i Hāḡ endāze ü mīzāndan pey-rev-i nūr
Ḳatre-i nāçizde 'ummān olur 'ālem-i būyā

Kūşe-i zillette ednā gördüğün merd ü faḡīr
Kışver-i 'işrette bir sulṡān olur 'ālem-i būyā

Hālī olmaz hāne-i dil ḡādişāt-ı dehrden
Gāh ma'mūr gehī vīrān olur 'ālem-i būyā

39.b

Dā'imā ta'ḡīb eder yek-dīgerin şādī ü ḡam
Hāḡ ki ḡam-gīn ki şādān olur 'ālem-i būyā

Nola bāḡ-ı servete aḡmaḡlar olsa pās-bān
Ra's-i ḡar manşūbe-i bustān olur 'ālem-i būyā

Yok şafāsı dehrde bulsañ da Şıdḡī

Meskeniñ āhir mezāristān olur ‘ālem-i bŷā

Harfŷ’l-bā

(100)

Fā’ilātŷn / Fā’ilātŷn / Fā’ilātŷn / Fā’ilŷn

Tiŷe-i ‘aŷkıñ ile oldu binā-yı dil harāb
 Āteŷ-i hicriñ yakıp etti vŷcŷdum kŷl tŷrāb

‘Andelŷb ebkem gŷl ŷpsem ğonceler dil-ħŷn olur
 ‘Ārız-ı alıñdan eylerseñ eger ref-i niķāb

Rŷ’yet-i dŷdāra rŷ’yāda bulurdu tesliyet
 Dŷde-i ‘uŷŷāk-ı mehcŷra eger olsaydı ħ’āb

ŷerbet-i la’l-i lebiñden neŷ’e-yāb olmaz raķŷb
 Añlamaz keyfiyetin ħar içse ŷekkerli ħoŷ-āb

Bŷlbŷle maħŷŷŷdur seyr-i gŷl-istān-ı bahār
 Zevķ alır mı ħiķ ŷafā-yı ŷaħn-ı gŷl-ŷenden ğurāb

Menba’ın āb-ı zŷlālŷñ derk eden merd-i Ħakŷm
 Olmaz aŷlā ğordŷĝŷ her cŷydan cŷbānı āb

Ol remizsiñ sırrına taķdŷr-i Ħaķķıñ āŷinā
 Ĩmtiŷāl et emre vāħŷ fikrden ķıl ictināb

Kimse olmaz dehrde aħvāl-i āyetten ħabŷr
 Taĝda gelmez ķāra ev içinde ettiĝiñ ħesāb

Kimseye aŷlā vefāsı olmayan dŷnyā için
 Terk-i dŷn etmekligi ‘āķil eder mi irtikāb

Şadme-i topu fenāya olmadı tākāt-resā
Taht-ı Cem eyvān-ı Kistrā kal'a-i Efrāsiyāb

Yaşamı zūlm-i muşibetten ederdim çāk çāk
Girse Şıdkī destime bir kerre dāmdān-ı şebāb

(101)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Ey cemāl-i dil-keşin nazzāre gāh-ı şeyḥ ü şāb
Eyle bu endāmile sū'-i nazardan ictināb

Sīm sīneñ üzre zerrīn dökmeli seyr eyliyen
Zann eder āb-ı zülāl üstünde cem' olmuş ḥabāb

İltifātın kesme cānā 'āşık-ı bī-çāreden
Bī-nevālardan ziyāsın men' eder mi āf-tāb

Ol perī çehre zevāl-i ḥüsnüne mātem edip
Eylemiş ruḥsārına ḥaṭṭ-ı siyāhından niḳāb

Gelse bir şeb ḥāne-i vīrānıma ol māh-rū
Eşk-i çeşmimden şarāb eyler idim bağrım kebāb

40.a

Merdümüksün kesb-i māl için çeker kendi ta'b
Ḥāşılātın gayra terk eyler mişāl-i āsiyāb

Leşker-i zūlmü görünce münteşir āfākta
Beyzesin ḳahrile imḥā etti yere mürğ-i siḥāb

Derdi artar 'āşıkın ḳurb-ı vişāl-i yārda
İnlemezdi yatmasa āğūş-ı muṭribde rebāb

Şıdkıyā bākī degil dehr-i denīniñ devleti
Mülk-i 'âlemde ne Kısra kaldı ne Āfrāsyāb

(102)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Zāhirā şanmañ dehānımdan gelir bû-yı şarāb
Sīnede sırr-ı nihānımdan gelir bû-yı şarāb

Mest-i cām-ı bāde-i bezm-i elestim zāhidā
Neş'e-i rūḥ-ı revānımdan gelir bû-yı şarāb

Çe ğubār-ı rāh-ı kūy-ı mürşid-i mey-ḥāneyim
Ḥāk-i cism-i nā-tüvānımdan gelir bû-yı şarāb

Rindile kılsın namāzım kim şehīd-i bādeyim
Zahm-ı ḥūn-ālūd-ı cānımdan gelir bû-yı şarāb

Neş'e-yāb olsa nola seng-i mezārım seyr eden
Naķş-ı tārīḥ-i mezārımdan gelir bû-yı şarāb

Zā'ir olsun derd ü ğamdan zār olan bī-çāreler
Ben ölüp gitsem mekānımdan gelir bû-yı şarāb

Vaşf edersem Şıdkıyā çeşm-i ḥumār-ı dil-beri
Ḥāme-i gevher-feşānımdan gelir bû-yı şarāb

(103)

Mef'ülü / Mef'ülü / Mef'ülü / Fa'ülün

Ağyārlara yārimi yār eyleme yā Rab

Firkatle baña nāleyi kār eyleme yā Rab

Açıp girih-i bahtımı zülf-i siyehinden
Ser rişte-i maşûrumu mār eyleme yā Rab

Bülbül gibi hasrette koyup ‘âşık-ı zârı
Ol gonce gülü hem-dem-i hār eyleme yā Rab

Şem'im şeb-i deycūr-ı emelde kılıp içfâ
Bezmim ğam-ı miñnet ile tār eyleme yā Rab

Yollarda koyup gözlerim ol māh için āhır
Şıdkî gibi bir nāle ü zār eyleme yā Rab

(104)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Etti sākî nergis-i mestiñ beni mest-i hārāb
Menzil-i mey-hāneye oldu vücūdum kül türāb

Neş'e-i mîmi ‘araķ mı yoksa āb-ı gül müdür
Bilmezim ruhsār eliñde nedir bu āb u tāb

40.b

‘Ārızıñ ‘arż-ı şabāhat eyledikte ‘āleme
Şermden cān attı aḥşāma zavallı āf-tāb

Ġayrı nîlenmektedir şeft-ālū-yı bāğ-ı ruḥuñ
Açıl ey gül tābıñı sen de bu şerm ü ihticāb

Derd-i ‘aşķ-ı yārdan bīmār mı bilmem nedir
Dem-be-dem āğūş-ı muṭribde yatıp inler rebāb

Āteş-i hicrān biryān eylemiştir bağrını

Şanma ‘uşşākıñ dehānından gelir bû-yı kebāb

Sāğar-ı Cemşīdi görse eylemez ‘aţf-ı naẓar
Sākī oldukça sıfāl-i rindde dūrd-i şarāb

Māl-ı hulyāmdan ğınā kesb eylemez erbāb-ı hırş
Teşne-ğānı eylemez sīr-āb-ı seyrān-ı serāb

Yok devāmı meskeniñ ẓaşr-ı havernaẓ olsa da
Sābit olmaz nītekim āb-ı ğadīr ūzre ḥabāb

Ḥarfū’t-tā’

(105)

Mefūlū / Mefāʿlū / Mefāʿlū / Faʿūlūn

Sırr-ı deheniñ nuţķile taʿbīre ne ḥācet
Ol nūkte-i mevhūmeyi tefsīre ne ḥācet

Kāfī mi degil ğamzeleriñ dōkmege ẓanın
‘Uşşākıñı öldürmege şimşīre ne ḥācet

Delmekse ğaraẓ sīnemizi cevır ū sitekle
Mūjġānlariñ cāna gezer tīre ne ḥācet

Olmuş ezeli silsile-i zūlfūñe beste
Dīvāna diliñ ẓabṭa-i zencīre ne ḥācet

Terbiyye gören ḥāneẓah-ı feyz-i ezelden
Besdir aña irşād-ı Ḥūdā pīre ne ḥācet

Olmuş olacaķ her ne ise rūz-ı ezelde
Taķdīr yapar işleri tedbīre ne ḥācet

Gitmezken eyle naḥnū ḳasemnāda ki rızḳıñ
Taḥşīli için ḥīle ü tezvīre ne ḥācet

Hem-cins iseñ elbette olur saña muvāfıḳ
Dünyā-yı vaḡal meşrebi teshīre ne ḥācet

İḥsān ile rām eyleye gör emriñe ḥalkı
İlzām-ı isā'et ile tenfīre ne ḥācet

Teshīn ile āhen olamaz ḳābil-i şafvet
Nā-ḳābil-i bī-fā'ide tekdīre ne ḥācet

İşlāḥ ede gör 'āḳıl iseñ nefsiñi Şıdkī
Nefsiñ bırakıp elleri ta'zīre ne ḥācet

41.a

(106)

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün

Ruḥ āfet ḡamze āfet ṭurre-i 'anber-feşān āfet
Dū çeşm-i kāfır āfet çifte tīg-i ebruvān āfet

Ser-ā-pā āfet olmuş cism-i sīm endāmı ol şūḥuñ
Leb āfet ḡabḡab āfet sīne āfet mūmiyān āfet

Göz açtırmaz cihānda bir nefes uşşāḳa āfetler
Nolur bir sāye şal başına ey serv-i revān āfet

Görüp yahşi şıfat sevmiştim ol tıfl-ı perī zādı
Yetişti Şıdkıyā gittikçe oldu bir yaman āfet

(107)

Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün

Ruḥ âteş ğamze kāfir çeşm cādū ebruvān āfet
Müje kıavs-ı kaderden tır-i zulm-i nā-gehān āfet

Şemīminden ulaşmaz mı müşāmma āfet-i sevdā
Olunca ḥāl-i müşgīn ṭurre-i 'anber-feşān āfet

Dehen şīrīn müferreh la'l ü ğabgab meyve-i cāndır
Özüñ yahşi niçin cānā sözüñdür bir yaman āfet

Ġazablanmış o āfet neş'e-i şahbādan 'uşşāka
Gelir mey-ḥāneden destinde tīg-i ḥūn-çegān āfet

Nola iki ğazel tarḥ etse Şıdkī bir zemīn içre
Sever güyā iki ser fitne-i devr-i zamān āfet

(108)

Mefūlū / Mefāʿlū / Mefāʿlū / Faʿūlün**Mefūlū / Faʿūlün**

Büktüñ belim ey kāmēt-i şimşād-ı nezāket
Ey naḥl-i melāḥat
Kıldıñ beni āşüfte behī gözleri āfet
Bilmem bu ne ḥālet

Kaşdıñ beni öldürmek ise cevriye ey meh
İhsānına peh peh
Gelmez o kemān kaşlarıña toğrusu ṭāḳat
Ölmek ne sa'ādet

Bir kerrre nolur gelseñ eger meclise tenhā
Nüş etmege şahbā

Hem-şoḥbet olup eyleyelim ‘ayş ile ‘işret
Bir zevkile ülfet

Ḳan yuttu gönül āteş-i hicriñ ile ey gül
Mānende-i bülbül
Raḥm eyler idiñ ḥāl-i perīşānıma elbet
Olsaydı mürüvvet

‘İyd oldu yine şekkeriñe ey āfet-i devrān
Oldum saña ḳurbān
Şıdkī gibi öpmekse lebiñ cānıma minnet
Āyā ki ne devlet

(109)

Fā’ilātün / Fe’ilātün / Fe’ilātün / Fā’lün

Dīn ü imānın eder ‘āşık-ı zārīñ ḡarat
Kimde var sendeki bu nāz ü edāya ṭāḳat

Kāle-i şīveyi endāze-i efkāra çekip
Etmiş üstād-ı ezel cāme saña ey āfet

Gül-izārım göyünüp gül-şene gel zevḳ edelim
Yakışır ḳāmetiñe ḡāyet

41.b

Sīm endāmda sīmīn-i münakḳaş cā nefes
Sürḥ-i nīm-tenle verir ḥüsnüñe başḳa ḥālet

Bend ḳıl sā’id-i sīmīniñe Şıdkī ḡazelin
Saña ta’vīze-i rāzımdır ā cānım elbet

(110)

Mefāʿlūn / Mefāʿlūn / Mefāʿlūn / Mefāʿlūn

دلم پابسته زنجیر آن زلف سیهکار است
نه سودایش چین آشفته و حیران بیزار است

چه خونها خردم از شمشیر خون آلود ابرویش
بحالم رحم نکند آن پری آیا چه غدار است

چو پروانه بوزد ز آتش گرین بر و بالش
دل سوزان من جاندا ده آن شمع رخسار است

کجا بکریزم از اندوه حسرت کردش محنت
ستمکر یار و نافر جام طالع چرخ مکار است

خدایی میکند دل از خمار باده حیرت
چو صدقی واله آن نرگس چشم ستمکار است

(111)

Mefāʿlūn / Mefāʿlūn / Mefāʿlūn / Mefāʿlūn

بدور عارضت هشت بهشت از هار بستانست
نیزد قامتش طوبی کباهی در گلستانست

زبیم آن صباحت گو نگار مهجبین دارد
نهاده دست بت دل مهر عدو شاب لزانست

اگر از نکته قوس قضا تیر قدر پر سند
---- در جمال دوستم ابروی مژگانست

ز کفر زلف عیاری شدم ذوالفار هابر دوش
که چشم نرگیس ویران کن بنیاد ایمانست

کسی قادر بنا شد از تو اخذ انتقا محرا

در عالم کیست کواز ماه داد خواه کتانست

شدم حیران دیدم یار را در خانه اغیار
فر در منزل عقرن ندانم از چه مهمانست

چه باشد در زبان پارسی صدقی غزل گویم
چه دیدم ترك من ر غبتنمای نظم ایرانست

(112)

Fā'ilātūn / Fā'ilātūn / Fā'ilātūn / Fā'ilūn

Bāğ mest u rāğ mest çū mest ezhār mest
Bād mest u bīd mest ser u hoş-reftār mest

'Āşık u ma'şūku mest etmiş mey-i bezm-i bahār
Gonce-i gül-zār mest ü 'andelīb-i zār mest

Neş'e-i hāl u humār-ı çeşm-i mest-i yārdan
Lāle-i pūr dāğ mest ü nergis-i bīmār mest

Olmayan kimdir şarāb-ı dehrden mest-i hārāb
Dār mest deyyār mest yār mest ağıyār mest

'Arşa-i mey-hāne-i kudrette raqs etse nola
Eylemiş eflākı şevk-i Şānī'-i Cebbār mest

42.a

Hālet-i hayret-fezāsın görki bezm-i vaḥdetiñ
'Āşık-ı dīvāne mest ü 'ārif-i huş-yār mest

Çeşm-i āhūlarda bu şīrāne bakışlar nedir
Gālibā kılmış seni sīn gibi bir mekkār mest

Eyledi baştan çıkıp ruḥsārīña şarkıntılık

Şevk-i la'liñden mi oldu turre-i tarrâr mest

Şıdkıyâ âşâr-ı tab'-ı neş'e-dârımdır benim

Hâme mest ü nâme mest efkâr mest eş'âr mest

(113)

Mefûlû / Mefâ'îlû / Mefâ'îlû / Fa'ûlûn

ای لعل لیت نشئه ده بزم ملاححت

از مهر رخت روشنی مصر صباححت

ابروی تو مژگان تو در ترکش چشمت

با قوس قضا تیر قدر کشته اشارت

بوی رسدار از سر کویت به مزارم

با عیش و طرب زنده شوم تا --- مست

زان دمکه قوت سایه نکندست بر عالم

سروی شده بابست چمنزار خجالست

در هجر تو این سینه صد چاک دمامم

چون نای کند درد دلم شرح او حکایت

هر گویشقاوت شده مجبول نهاوش

از صحبت نیگان نکند کسب سعادت

عالی نشود مرد فرومایه به منصب

تعبیر حقیقت نکند فرامارت

گر بر --- بسما در ره اقبال

از مرد مخنت مکن امید کرامت

صدقی شده ام خاک در حضرت زهرا

در هر دو جهان اوست مراجای سلامت

Ḥarfü's-şā'

(114)

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fā'lün

Eyleyen zāhid-i kūr-dile şahbādan baḥs⁶⁵

Şanki a'māya eder şüret-i zībādan baḥs

Kūşvārın gören ol mäh-perī ruḥsārīñ

Etmese 'ayb degil necm-i Süreyyādan baḥs

Kimseniñ ḥātırına hevl-i kıyāmet mi gelir

Vā'iz eylerse ger ol serv-i semen-sādan baḥs

Gün geçirme geçme efsāne-i Kaysile şabā

Var ise söyle ger ol kākül-i Leylādan baḥs

Diñlemez ayı kaval eyleme taẓyī-i nefis

Etme şöfiye şaķın ġāfīl-i mīnādan baḥs

42.b

Oldu ḳurbān-ı çelīpā dil-i 'uşşāk gibi

Şıdķıyā ḳalmadı ol āfet-i tersādan baḥs

Ḥarfü'l-cīm

(115)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Çok sayılmaz kār-bān-ı ḥüsnden aldıñsa bāc

⁶⁵ Vezin noksan.

Hāl-i rūyuñ şāh-ı Hindistāndan almış ħarāc

Sāğar-ı gül-rengde şanki şarāb-ı erğuvān
La'l-i tābīñ cām-ı meyle eylemiş ħūn imtizāc

Hasta-i hicrānıñna bir çāre bulmağsa ġarāz
Şerbet-i vaşlıñdan özgedir dīne yoktur 'ilāc

Kişi yüz gösterse 'uşşāka nola ol naħl-i nāz
Gerçi kim şīrīn dehen ammā ki leymūnī mizāc

Ĥacle-gāhı dār-ı mātem sūr u sūr nāsı fiğān
Baħt-ı nā-sāzım 'arūs-ı ġamla etse izdivāc

Rište-i ümmīd-i lütf-i āşinādan munkaṭī'
Himmet-i bī-gāneye merbūṭ qaldı ihtiyāc

Müşterī mefķūd-ı der-beste dükkān-ı ma'rifet
Bulmasa Şıdkī 'aceb mi kāle-i naẓmıñ revāc

(116)

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün

Demem ey dil-ber-i nāzende bu nāz-ı edādan geç
Hemān 'uşşāq-ı zāra keşret-i cevır ü cefādan geç

Yüz ur dem āsitān-ı vaşlıñna dāyima başıñcūn
Ĥuşūrum var ise 'afv eyle eski mā-cerādan geç

Müheyyā dām-ı zülfü şayd-gāh-ı ħüsn-i dil-berde
Aman ey mürğ-i dil çarpılma bir semt-i rehādan geç

Ĥarābāt içre nūş-ı meyle şāf et ħalb-i meftūnuñ

Be hey şōfī ne bulduñ ğayrī bu zūhd ü riyādan geç

Güher şādī-i vuşlat-ğāh-ı derd-i hicrile ħasta
Ölem derseñ eger Şıdkī diyem ol meh-liķādan geç

Harfū'l-ḥā'

(117)

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Yol bulunmaz ise ḥāṭır-ı nālāna feraḥ
Çünkü gelmez idi menzil-i vīrāna feraḥ

Sāye şal serv-i revānım ser-i bālīnime gül
Der ḳudūmuñla bu dil-ḥasta-i hicrāna feraḥ

İçmesem la'l-i lebiñ def-i ḥumār eyleyemem
Aman ey mürğ-i dil çarpılma bir semt-i rehādan geç

Çiçek açsa yine baḥş eyleyemez
O gül-endām gibi bezm-i gül-istāna feraḥ

43.a

Dağıtıp zülfünü neşr etti bütün misk-i Ḥaṭā
Mülket-i Çine yine şaldı bu gün şāne feraḥ

Ben ki dehr içre ne şādī ne feraḥlar gördüm
Derd-i 'aşḳıñ gibi vermez bu dil ü cāna feraḥ

Bir keşākeşde iken miḥnet-i devrānile biz
Şıdkıyā attı özün ḥilmile meydāna feraḥ

Harfū'l-ḥā'

(118)

Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün

Bize olmaz idi ol nāzenīn-i nev-civān küstāḥ
Ne çāre etti encāmı raḳīb-i bed-kemān küstāḥ

Bilir yoşma edālı resmin ammā cev-r-i mānī'dir
Gelirse bezm-i aḥbāba o şūḥ-ı Türkmān küstāḥ

Uyanmış ḥāb-ı nāzından ḥumār-ı neş'e-i meyle
Gezer gül-zār-ı naḥvette gör ol serverān küstāḥ

Muḳarrerdir hele küstāḥlık rind-i sebük ṭab'ın
Niçin olsun girān ḳadri ile pīr-i muḡān küstāḥ

Hevā-yı bāṭılına zāḡ-ı bed-ḥūnuñ olup tābī
Uçurdu 'andelīb şāḥ-ı maḥalden bāḡ-bān küstāḥ

Le'im āḡāḥ olur mu şīve-i mihmān nevāziden
Kerīmiñ 'afvı ḡālibtir olursa mihmān küstāḥ

Yanıñdan infikāk etmezdi Şıdkī bir nefes cānā
Ḳapıñda olmasa āḥ ol raḳīb-i ḳaltabān küstāḥ

Ḥarfū'd-dāl

(119)

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Menzil-i aḥterim olsaydı eger burc-ı sa'īd
Naḥsin döndürmez idi ṭālirimi çarḥ-ı 'anīd

Beni āzürde eder hār-ı cefā-yı sitemi
O gülün ğonce-femin būs eder aġyār-ı pelīd

Kāh eder vuşlatın īmā gehī hışm u sitemin
Nigehinden görünür ‘āşıkına va’d ü ‘īd

Şükrü lil-lāh iki dünyāda bulup maqşūdun
Kāfir-i ğamzeñ elinde dil-i zār oldu şehīd

Nola ger neyden ıraġ olsa o āfet Şıdkī
Bir gelir olsa hesāb ismi ile lafz-ı ba’īd

Harfū’z-zāl

(120)

Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün

Eylemezseñ sen begim mihr ü vefādan iltizāz
‘Āşık-ı zārın eder cevır ü cefādan iltizāz

Cānā lezzet-baḡş eder cānā hevā-yı kākülün
Eylemez mi dil-i nesīm dil-küşādan iltizāz

43.b

Ḥançer-i ğamzeñ ḥarīş olsa ‘aceb mi qatlime
Merdüm-i cellād eder sefk-i demāden iltizāz

Müjde-i vaşlıñla şād eyle dil-i maḡzūnumu
Ḥasta-i hicrān eder bād-ı şabādan iltizāz

Tīġ-i ebrū tır-i müjġānıñ ile tersān olan
Eylemek mümkün mü ḥarf elif ü rādan iltizāz

Kim olursa enşibā-i āverde-i ḥükm-i qader

Eylemek lâzım aña mürr-i kazâdan iltizâz

Būs-ı la'liñden nola Şıdkî olursa neş'e-yâb
Eylemez mi rind-i cām-ı cān-fezâdan iltizâz

Harfû'r-râ'

(121)

Fâ'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

Gül-i nev-ḥîz-i çemen sen gibi nevreste midir
Cilve-i serv-i hırâmıñ gibi âheste midir

Ḥūblar senden alır nâz u edānıñ resmin
Nâz-ı nâzendelik ancaḡ saña şâyeste midir

Gâhî baygın gehî ayık gehî maḡmûr âyâ
Çeşm-i âhû nigeḡiñ ḡasta mıdır masta mıdır

Çāk çāk oldu ḡam-ı aşkıñ ile şâne gibi
Dil-i dīvâne ser-i zülfüñe peyveste midir

Sitem-i ḡamzeden âsûde degilken 'âlem
Dil-i ḡam-dîde-i miḡnet-zede vâreste midir

Yetmedi aḡzımıza kaṡre-i şahbâ-yı emel
Sâḡar-ı ṡâlî ü ârūnumuz işkeste midir

Gelmiyor köşemize ḡayrı şadâ-yı nazmı
Şıdkî-i zâr bu günlerine dem-beste midir

(122)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Hüsnü arttıkça vefası dil-beriñ kılletlenir
Māl-efzün olsa erbāb-ı ğınā hıssetlenir

Her bağan bir neş'e-i dīger bulur dīdārīña
La'l-i nābīñ başka şahbādan mı keyfiyyetlenir

Nerm iken rü'yette müjgānīñ harīr-āsāneden
‘Āşık-ı zāra nigāh eyleriseñ hiddetlenir

‘Uğde-i zülfüñdeki ma'nā-yı mübhem ħalline
Kaşd edenler şāne-veş şad çāk olup ħayretlenir

Eylemez Şıdkī der-i Āl-i ‘abādan infikāk
Kelb kimden görse in‘āmı aña ülfetlenir

44.a

(123)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Būsu la'lin rinde cānā nūş-ı şahbādan lezīz
Var mıdır maḥmūrda çün cām-ı muşaffādan lezīz

Yok yere gerçi vişālīñden şekerler çinediñ
Yok bugün ol va'd-i ferdādan lezīz

‘Ālemiñ şīrīn ü telḥin derk eden ehl-i dile
Āşinā cevri gelir iḥsān-ı a'dādan lezīz

Olmasaydı āh eger zımnında zehr-i derd-nāk
Zevk olur mu şoḥbet-i bezm-i iḥyādan lezīz

Çok büt-i şīrīn edālar sevdim ammā Şıdkıyā

Bulmadım tab'ıma ol şūh-ı dil-ārādan lezīz

(124)

Müfte'ilün / Müfte'ilün / Fā'ilün

Ey büt-i nevreste-i sīmīn 'izār

Derdinle etme beni dil-figār

Lāle ruḥuñ üzre siyāh ḥāller

Bağrımı ḥūn etti benim dāğ-dār

Dīde-i āhūlarıñ etti beni

Ḳays gibi deşt-i cünūn içre zār

Eyleme üftādeleriñ pāy-māl

Eşheb-i naḥvet ile ey şeh-süvār

Etmez iki 'āleme 'atfā nigāh

Kim ki ola vaşlīñ eyler kām-kār

Sāḳī baña şun ki o peymāneyi

'Aḳlīm alıp göñlüm ede tār-u-mār

Şıdḳī vefā umma bu devrāndan

Ḥālet-i islāftan Āl-i itibār

(125)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Şanma kim pest-pāye 'izz ü cāhile rifḳatlenir

Ger eden iḳbālde edbār ile zilletlenir

Mey tevāzu'la ayağa ettiğin ser-fürū
Sāgar-ı zerrīnile başa çıkıp hürmetlenir

Pāk ținnet olsa miḥnet-dīde etmez intikāş
Ḥāk-i zerrīn āteşe girmek ile kıymetlenir

Sūḳ-ı cehl içre kesāda düşse de naḳd-i 'ulūm
Ma'den-i aşlīsine ric'at ile rağbetlenir

Ḥuḅs-ı ṭab'ın gösterir mansıbdā fırsat-bīn olan
Mār-ı sermā-dīde dīde tāb-ı şemsten şiddetlenir

Ḥükmü olmaz gerçi bir mū-yı za'īfīñ yalnız
İnżimām eyler ise yek-dīgere kuvvetlenir

Āh-ı mazlūmu egerçi kimse āşfā eylemez
Dirgise Mevlāda ammā gör nice dehşetlenir

44.b

Ārzū-yı nefsini ta'ḳīb eden ehl-i hevā
Olsa da erbāb-ı 'iffetten yine nehmelenir

Çeşm-i bīmār-ı nigārile olanlar mübtelā
Şıdkı-i şeydā gibi günden güne 'illetlenir

(126)

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Bezmi aḥbāba bugün ol büt-i nevreste gelir
Şīve-i nāzile ammā ne hoş āheste gelir

Nergisiñ ābile ḥumār-ı meyden
Gehī mestāne gehī yanımıza ḥasta gelir

Gül-nihālim gidip gül gibi gül-şende şalın
Gül-gülī cāme gül-endāmıña şāyeste gelir

‘Āşık-ı dil-deste ahvālını ‘arz eylemez
Nezd-i cānāna gül-endāmıña şāyeste gelir

Menzil-i şādī ü ğam olmuş iken hāne-i dil
Ugramaz şādī aña ğam ise peyveste gelir

Der-i mey-hāne-i ikbālde bulsaқта maḥal
Bahttan hişsemize sāgar-ı işkesten gelir

Vaşf-ı la’l-i lebiñi eylese Şıdkī imlā
Kılma sırr-ı halle bir mışra’-i ber-ceste gelir

(127)

Mefā’lün / Mefā’lün / Mefā’lün / Mefā’lün

Görenler hāl-i müşğīniñ hayāl-i hāma düşmüştür
Esīr-i zülf-i perçīniñ olanlar dāma düşmüştür

‘Aceb bir hālet-i neş’et-fezā var reng-i büyüñda
Meger ‘aks-i ruḥuñ cām-ı mey-i gül-fāma düşmüştür

Zavallı āf-tāba ra’şe vermiş maṭ’ūn-ı ḥüsnüñ
Anıñçün ḥaşyetinden cān atıp aqşāma düşmüştür

Eder şad çāk levḥ-i sīnesin biñ neşter-i miḥnet
Niğīn-āsā olur kim ārzū-yı nāma düşmüştür

Nihād-ı zāğ u tūṭī zıd iken yek-dīgere gör kim
Nice nāzende-i ‘işmet yed-i bed-nāma düşmüştür

Nehārı fark olunmaz gece senden şiddet-i ğamla
Zamānıñ inķılābı bir ğarīb eyyāma düşmüştür

Naşībin aldı herkes birli beşli ḥān-ı vaşlıñdan
Ġam-ı hicrānıñ ancak Şıdkī-i nā-kāma düşmüştür

(128)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Şanma cānā şevķ-i dīdārıñ hemān birinde var
Mübtelā-yı dām-ı zülfüñ çok dil-i efgende var

Neş'e-i çeşmiñ harāb etse 'aceb mi 'ālemi
Çünkü bu āfet nigh turfe ğazālim sende var

Gelde gör şōfī ne zevķi olduĝun mey-hāneniñ
Sāķī-i ra'nā mey-i şahbā güzel sāzende var

Sīnesin şad çāk eder görse turunc portakalı
Cām-gāh-ı sīnede mişver iki terfende var

45.a

Ġidmet-i kūyuñda cānın vermege şāh-ı Ḥasan
Pey-rev olmuş 'āşım-ı üstāda Şıdkī bende var

(129)

Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün

Umarken 'āşık-ı dil-hasta ğamzeñden nevāzişler
Nedir turfe ğazālim sende bu şīrāne bakışlar

Dil-i 'uşşāķa 'aks-endāz-ı naķş-ı hayret olmaz mı
Seniñ mir'at-ı ruhsārıñda āyā bu nümāyişler

Çıkardıñ başa cânā yüz verip bezm-i vişālînde
‘Aceb mi iftiḥār eylerse dehre nāz-ı bālîşler

Hevās-kār olduñ ama tıfl-ı nāzım bezm-i aḥbāba
Ne çāre koymadı bizde zamāna öyle ḥāḥişler

Ṭutuptur gülsitān-ı vaşl-ı gülde zāğlar mesken
İşîñ yogise sen et ‘andelîb-i zār u nālîşler

Gerektir ka’be-i kūyuñda yārîñ bezl-i cân etmek
Mişâldir söylenir icrā-yı şubḥ etmez sipārişler

Nola günden güne revnaḳ bulursa nazmıñ ey Şıdkî
Gelir elbette nuṭḳ-ı yârdan ṭab’ın küşāyişler

(130)

Fā’ilātün / Fe’ilātün / Fe’ilātün / Fe’ilün

Görüp ol vaḥş-i ġazāl-i āfet āhū dediler
‘Anber-i ḥāl-i ruhun müşkile hem-bū dediler

Fitneler şaldığıçün ‘āleme kāfir nigeḥi
Çeşm-i seḥḥār-ı fesv-i nāzına cādū dediler

Şāne-veş dil uzatıp kākülü vaşfında cihān
Ne ḥaṭā eylediler sünbül-i şeb-bū dediler

Mey-i gül-reng-i ḳadeḥ gül-gülî sākî gül-i ruh
Bu sebeb mey-kedeye gül-şen-i mīnū dediler

Cām-ı la’linden içip bādeyi Şıdkî rindān
Sākî-i pîr-i muğānıñ deminin hū dediler

(131)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Bülbül-i nälende kim ey gül-nihālim bir şü ver
Teşne-i dil-sūzu kim la'li zülālim bir şü ver

Rūze-i hicrānıñı tutmakta kaldım huşk-i leb
Çünkü akşām oldu ey kaşı hilālim bir şü ver

Tāb-ı cevriñ cānı yaqtı yok mu inşāfıñ seniñ
‘Āşık-ı dil-ḥasta kim bārī ezālim bir şü ver

Tiğ-i ğamzeñ cānıma yetmektedir lütf et baña
Şoñ nefestir koyma boynuñda vebālim bir şü ver

Bāde-i külhān-ı meylim kalmadı Şıdkī gibi
Mest ü ḥayrānım saña ruhsārı alım bir şü ver

45.b

(132)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Ḳadd-i bālāsında cānānıñ leṭāfet başkadır
Nāz-ı reftārında eṭvār-ı nezāket başkadır

Neş'e vermez bezm-i ḥünkār olsada zevḳ ehline
Meclis-i 'işrette ādāb u zerāfet başkadır

Şanma devletle olur 'ālī fūrū-māye neseb
Tıynet-i erbāb-ı 'iffette şe re'fet başkadır

Şüret-i insānda ḥar sīret çok ammā toğrusu

Zāhidiñ ta'nındaki tarz-ı başkadır

Şabr olunmaz fırkat-i cānāna yoksa Şıdkıyā
Ehl-i 'aşka rāhat-ı genc-i ferāgat başkadır

(133)

Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün

Ġamıñla 'āşıkıñ geh āşıkāre geh nihān ağlar
Göz açmaz eşk-i terden nāzenīnim her zamān ağlar

Ne zālindir o kāfir ğamzeler raḥm eylemez bir dem
Dem-ā-dem dest-i cevrenden dil-i bīmār kan ağlar

Ḥayāl-i ḥāma düştüm dāne-i ḥālīñ hevāsıyla
Olup bā-beste-i zencīr-i zülfüñ mürġ-i cān ağlar

Yazarken ser-güzeştim 'arzçün ol Hüsrev-i ḥüsnün
Taḥammül etmeyip destimde kilik-i ḥün-feşān ağlar

Yine ğuş eylemez im'ānımı ol seng-i dil zālīm
Bakıp Şıdkī bu ḥāle kāfir ağlar müslümān ağlar

(134)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Ḳāmet-i serviñ gibi şimşadı görmüş var mıdır
Ruḥlarıñ tek ğonce-i nevzādı görmüş var mıdır

Dāne-i ḥālīñle dām-ı zülfe bend ettiñ beni
Sevdiğim sen gibi bir şayyādı görmüş var mıdır

46.a

Gör ne zālîmdir eder bir tîgile biñ cān telef
Gamze-i mestiñ gibi cellādı görmüş var mıdır

Āb u āteş cem' edip îcād kılmış la'liñle
Şāni'-i hüsñüñ gibi eş'arı görmüş var mıdır

Seng-i cevri-i çarhtan elbet olur işkeste dil
Ehl-i 'aşk içre 'aceb dil-şadı görmüş var mıdır

Düştü dil kūy-ı harābāta harāb olsa ne ğam
Hān-gāh-ı 'aşқта ābādı görmüş var mıdır

Hüsni-i şüret nakş eder evrāka vaşf-ı yārile
Sıdkıyā hāmeñ gibi bih-zādı görmüş var mıdır

(135)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Ķāmetiñ gül-zārda serv-i nezāket gösterir
Reng-i ruhsārıñ gül-i ra'nāya humret gösterir

Gül-zemīn şivede kalmış mı terbiyyet-i şabā
Her hırām-ı dil-keşiñ bir türlü hālet gösterir

Şöyle meclā eyledi 'aşkıñ ki mirāt-ı dili
Peyker-i hüsñüñ muķābil tursa şüret gösterir

Gör ne taşlar degdi ey kaşı kemānım sīneme
Fenn-i tır-endāzda çeşmiñ mahāret gösterir

Olamaz vāreste zencīr-i şafā-yı çarhtan
Sā'at-āsā kimki devr içre 'alāmet gösterir

Şāhid-i nazmım verā-yı perdeden gāhī çıkıp
Şıdkıyā ehl-i dile rū-yı melāḥat gösterir

(136)

Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün

Lebiñ vaşfı mezāk erbābına şırın hikāyettir
Degil efsāne dihkān-ı şeker-ḥādan rivāyettir

Emīn olsun mu ḥūnī çeşmiñ at cevāb-ı daʿvādan
Düşer elbette istinṭāk-ı erbāb-ı hıyānettir

Meāl-i ʿarzuḥālim der-kenārı meclis-i ğamdan
Fezā-yı miḥnet içre ḳalʿa bendlikten ʿibārettir

Nizām-ı ḥüsn ü āniñ etmege teşkıl-i dil mülkün
Kitāb-ı talʿatiñ tuğrā-yı ḳānūn-ı velāyettir

Ḳaşıñ sirḳatine meyl eyleyip levḥ-i cebīniñde
Aniñçün dem-be-dem Şıdkı heves-kār-ı kitābettir

Dil-i mestānemiz zan etme sākı cāma düşmüştür
Leb-i laʿliñ fedā kıla mey-i gül-fāma düşmüştür

Gezerken mürġ-i dil-āzāde evc-i istirāhatte
Olup pīçide-i zencīr-i zülfüñ dāma düşmüştür

Berātım var iken tımar-ı kūy-ı vaşlıña cānā
Yine māliyye-i ḥüsnüñden istiʿlāma düşmüştür

Ne mümkündür bize āsüdelik sevdā-yı miḥnetten
Hevā-yı kākülün kim ḥātır-ı nā-kāma düşmüştür

Meserret gül-şeninde yārile hem-bezm iken Şıdkî
Yanar hasretle şimdi külhan-ı âlâma düşmüştür

(137)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Dil ki bezm-i vuşlat-ı cānāndan mehcürdur
Nüş-ı cām-ı bāde-i endühtan maḥmürdur

Hālet-i meyle yakılmıştır dū çeşm-i mest-i nāz
Şanki bir bālīne ser koymuş iki rencürdur

'Azm-ı gül-zār eylemek sensiz ḥarām olsun baña
Sāye-i serv-i ḳadiñ çünkü serimden dūrdur

Yār-ı ğurbette gönül fırkatte cān ḥasrette āh
Her taraftan ḥaṭr-ı nā-şādımız meksürdur

Nāle ü zārın görüp ṭa'n etme sun erbāb-ı dil
Şıdkî-i şeydā firāk-ı yārile mecbürdur

46.b

(138)

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

'Andelīb-i dil ki remz-i ḥālet-i gül-zār eder
Nergis-i şehlāsını bir gül-ruḥuñ aḥmār eder

La'bile çevgān-ı nāza ḳaydırıp kūy-ı dili
Bir oyun etti bize ḥālā ki ol 'ayyār eder

Yok demede kim ḳanar sīnemde sır-ı lā'liñi
Eşk-i ḥünīnim cihāna dem-be-dem izhār eder

Fāl için urduķta el cild-i kitāb-ı h̄üsnüñe
Bulmuşum bir haţţıñña tuĥm ķarasın eş'ār eder

Verdigi kālā-yı vaşla naķd-i cān olsa nola
Çünkü batķın müşterī germiyyet-i bāzār eder

Zārdan bir ġonceniñ hicrinde baġrım h̄ūn olur
Baķ şu derde zevķini bir zāġ bed-girdār eder

Yoġimişse h̄āhiş-i vaşlıñ bu Şıdkī ĥastada
Yā niçin şeft-ālū-yı bāġ-ı ruĥuñ efķār eder

(139)

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Çemen-i ĥaţţ-ı ruĥuñ böyleki nevrestelenir
Ĥārlar ĥaţţıma üftādeye peyvestelenir

Cem' eder başıma sevdā-yı perīşānlar 'ar
Kākülūñ kim ne dem işkestelenir bestelenir

Neş'e-i mey mi 'aceb h̄āb-ı teġāfūlden mi
Çeşm-i nāzıñ ne için ĥastalanır restelenir

Sū-yı aġyāra olur şū gibi ŧab'ıñ pūyān
Bezm-i 'uşşāķa gelince neden āhestelenir

Zūlf-i Leylāsına dem-beste olan bir şanemiñ
Ĥays-veş kayd-ı emelden bile vārestelenir

Yüz verir herkesiñ endāze-i ŧab'ına göre
Bize geldikte felek ĥastalanır üstelenir

Haş u hâşâke mu'âdilse de nazm-ı Şıdkî
Nezd-i erbâb-ı hünerde yine gül-destelenir

(140)

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Sînem üzre şerha şerha yaralar yâr dâğıdır
Eşk-i hûnînim gören şandı Kızıl Irmağıdır

Hâr-ı cezven dil ciger gül-zâr-ı vaşl-ı dil-berîñ
Âh kim gül-çîn olup zevk eyleyenler zâğıdır

Hâl-i Hindûlar miyân-ı kâkül ü ruhsârda
Şâh-ı Rûma şan esîr olmuş Habeş dudağıdır

Gâh ey âfet nolur teşrîf ederseñ gül-şene
İşte eyyâm-ı bahâr oldu şafâlar çağıdır

Nola terk etmezse Şıdkî kûşe-i mey-hâneyi
Çünkü erbâb-ı harâbâtın kadîm ocağıdır

47.a

(141)

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

Serîr-i dilde bir şâh-ı sitem mu'tâdımız vardır
Elinden her nefes biñ nâle ü feryâdımız vardır

Bizi terk eylediñse nûr-ı çeşm-i kû-yı gurbette
Saña hem-demlik mülk eyler bir dil-i nâ-şâdımız vardır

Tükendi varımız 'aşkıñ ile iflâsa yüz tuttuğ

Ne sūd ettiñ bu sevdādan ne bir ĩrādımız vardır

Nola teşhīr edip āgūşa alsam sen perī-zādı
Fünūn-ı sıh̄rde çeşmiñ gibi üstādımız vardır

Ferāmūş etme bārī Şıdkī-i yābāna attıñsa
Nigār-ı bende-gānıñ defterinde adımız vardır

(142)

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fā'lün

Olur ey māh baña rüz-ı gāmıñile şeb bir
Nūr-ı zulmet gözümün zülf-i ruhuñdan hep bir

Şüretā var ise de nisbeti şīrīn olmaz
Yüz te'āl ile olur mu o şeker ğabğab bir

Kimi āşüfte-i ālī kimi mecbūr piyāz
‘Ālem içre olamaz herkes için meşreb bir

Ekl-i şürbi ile müşbet-i tab'ı vardır
Ol sebepten denilir zāhid ile merkeb bir

Lerze-nāk etti bizi miñnet-i germ ü serdi
Ġam-ı eyyām ile Şıdkī olur imiş teb bir

(143)

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fā'lün

Zülf-i derdiñ görüp ‘uşşāk-ı perīşān ağlar
Gece gündüz demeyip hasta-i hicrān ağlar

Şanma şeb-nem demeyip gül-şene ey mihr-i cihān
Derd-i ruḥsārīñ için dīde-i giryān ağlar

Derdim izhāra kıomaz ğayret-i ikrān beni
Gerçi ḥandān olurum ben dil-i nālān ağlar

Tāc-ı zerrīn degil başına odlar yakmış
Bağrı yanmış eridip şem'-i fūrūzān ağlar

Zevk-i vaşl-ı ğam-ı hicriñ dil-i zār ańdıķça
Gāh güler şevķile gāh derdile giryān ağlar

Yārsız 'āşık ü eṭfāl-i yetīm merd-i ğarīb
'İyd olunca çekilip kūşeye pinhān ağlar

Şıdkıyā bir gün olur ḥāke şalıp dehr seni
Yād edip gevher-i eş'ārıñı yārān ağlar

47.b

(144)

Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

Yār cevriñ çekeninḡ kaddi ḥam olmaz da nolur
Firķatiñ bā'ış-i mevt-i verem olmaz da nolur

Cāna āfet olucaķ ḥançer-i tīz-i nigeḡiñ
Tīr-i müjgün dile ḥār-ı elem olmaz da nolur

Cigerim yara iken ḥasret-i la'liñle seniñ
Gözlerimden dökülen kanlı nem olmaz da nolur

Leylī-i zülfüñe karşı kılan izhār-ı cünün
Pişte-i ḥalka-i zencīr-i ğam olmaz da nolur

‘Uḳalāyı ḳara sevdāya ṣalan ḥāl ü ḥatıñ
 ‘Āşıḳa bādī-i ref-i ḳalem olmaz da nolur

Telef-i leşker-i ḥaṭ olsa ‘aceb mi ğamzeñ
 Mā’il-i cevır olaniñ ‘ömrü kem olmaz da nolur

Ey ḳılan nāle mi te’ayyüb bu gül-şende benim
 Bülbülüñ ḳarı nevā-yı neġam olmaz da nolur

Ḥün-ı mazlūm ile ālūde ḳılan dāmānın
 Hedef-i nāvek-i zulm-i sitem olmaz da nolur

‘Arṣa erse ser-i mencūḳ-ı serāy-ı zulm
 Tīşe-i ehle ḥāk-i ḳadem olmaz da nolur

Şıdḳıyā derd-i diliñ ‘arż-ı ṭabīb-i ezel et
 Zaḥm-ı nā-sūr-ı ğama andan em olmaz da nolur

(145)

Mefā’ılün / Mefā’ılün / Mefā’ılün / Mefā’ılün

Fedā-yı tīg-i ğamzeñ olmadıḳ bir ser mi ḳalmıştır
 Belādan fitne-i mestiñle ḥālī yer mi ḳalmıştır

Ḳad-i mevzūnuña āşüftedir serv-i semen-sālar
 Hırāmıñ pāy-mālī olmadıḳ ‘arar mı ḳalmıştır

‘İzār ü çeşm zülf ü ḥālīñiñ devrinde āsūde
 Cihānda lāle nergis sünbül ü ‘anber mi ḳalmıştır

Bezenmiştir sevād-ı ḳayd-ı maşraf ṣaḥfa-i zihni
 Rüsüm-ı zevḳi terḳīm etmege defter mi ḳalmıştır

Fürû-māye neseble tıldu cā-yı pāk tıynetler
Mülevvesten tehī şadr üzre birr-i kıadr mi kıalmıştır

Olur ğurbetle ‘ālī kıadr-i erbāb-ı hūner elbet
Yerinde kesb-i raġbet eyleyen gevher mi kıalmıştır

Raķībe yüz verip Şıdkī kıuluñ terk etme sulţānım
Hemān şāyān-ı lütfüñ yalıñız ol ħar mı kıalmıştır

48.a

(146)

Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün

Ķaddiñ ey serv-i gül-endāmım ne hoş bālālanır
Āb u tāb nāzdan revnaķ bulur a’lālanır

Çeşm-i mestiñ o yaķar ħāl-i siyāhiñ cān yaķar
Ķamze-i ħūnīleriñ kıanlar iķer ğarrālanır

Gül-be-şekkerdir lebiñ lezzette ey şīrīn dehen
Neş’e-baĥş olmaķta dīġer reng alır şahbālanır

Hāle-i vaşla bizi ol māh uzaķtan yaķtırır
Menzil-i ‘aķrebtē āyā kim ile tenhālanır

Māh-ı sermā-dīde ħalkā mürde şeklin ġoşterir
Tāb-ı mihr-i fırşata uğrarsa ejderhālanır

Ṭab’ıla deşt-i denā’ette olurken çıķa ħ’ār
Zāġ uçup yüksek hevālarda yine ‘anķālanır

Bāġ-ı ‘ömrün Şıdkī-i zārıñ ħazān etti ħarāb
Līk kendi ħāliyā bir ġonceye şeydālanır

(147)

Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün / Mefāʿlün

Dökülmüş gerden-i sîmîniñ üzre şırma gîsûlar
Çekilmiş tel kalemle şûret-i müjgân ü ebrûlar

Tehâşî eyleyip çengâl-i şâhîn nigâhıñdan
Gidip şahrâ-yı Çîni mesken etmiş turfe âhûlar

Çemende her yeri baş kaldırıp şevk-i kudûmuñla
Cemâliñ seyrine olmuş müheyyâ serv-i dil-cûlar

Kızıl dîvâna etmez mi şalıp sevdâya ‘uşşâkı
Ruḥ-ı gül-fâmıñ üstünde siyâh ḥâl ü sevâd mûlar

Gören çeşm-i siyâhıñ zîr-i tâk-ı ebruvânıñda
Şanur kim tâze çıkmış beyzedden ferruḥ piristûlar

Esîr-i çâh-ı nisyân eylediñ Hârût u Mârûtu
Fünûn-ı sihr senden aḥz ederler şimdi cādûlar

Yeñi bir tarzı koydu kadr-i şîrî ḥâme-i Şıdkî
Yazarsa böyle yazsın vaşf-ı cânânı süḥan-gûlar

(148)

Mefûlû / Fāʿilātü / Mefāʿlû / Fāʿilün

..... cânâ vaşlıña ‘âlem heveslenir
‘Ankâda olsa şehd-i lebiñçün mekeslenir

Ḥâl ü ruḥuñdur mürğ-i diliñ âb u dânesi
Bir bülbül ol kim bâğ-ı cemâliñde beslenir

Ṭaḳma raḳībi yanīña ey şeh-süvār-ı nāz
Şayd için ancaḳ kelb-i mur'allim mereslenir

48.b

Mümkün mü gizli geçmesi derbend-i fitneden
Kār-bān-ı 'aşḳa şıḥḥat u sükūtu cereslenir

Zindān-ı ğamdır mesken-i erbāb-ı ma'rifet
Güftārı için tūṭī-i hoş-gū kafeslenir

'Aybın ne deñli şaḳlasa da 'izz-i māl ü cāh
Cinsinde iḥtilāf olan elbet terslenir

Şıdḳī ne deñli ebkem ise şimdi ḥāmemiz
Bir gün ḥaddime nazmla elbette seslenir

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MATERYAL VE METOT

4.1. MATERYALLER

Çalışmamızın asli olan yegâne kaynağı Besni Mevlânâ-Yunus Emre ve Güzel Sanatlar Sevenler Derneği'nin kütüphanesinde yer alan Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi Divânının el yazmasıdır.

Metnin transkripsiyonu esnasında yanlış okumalara mahal vermemek için temel olarak Kâmûs-i Türkî⁶⁶ ve Osmanlıca-Türkçe Lügat⁶⁷'ten istifade edildi. Transkrpsiyon çalışması yapılırken ise İsmail Ünver⁶⁸'in makalesinden istifade edilmiştir.

4.2. DİVÂNIN İNCELENMESİ VE TRANSKRİPSİYON METODU

Bu çalışma daha önce kayıtlara geçmemiş elyazması bir divânın Latin harflerini transkripsiyonunu, şairin hayatı ve edebi şahsiyeti, divânın muhteva özellikleri üzerine yapılmıştır. Divânın kimi varakları tahrip olduğu için okunamamış ve okunamayan yerler [...] şeklinde yazılmıştır. Metinlerde emin olunamayan kelimeler [...] şeklinde gösterilmiştir. Unutulan kelimeler ise [] şeklinde yazılmıştır. Ayrıca başı ve sonu olmayan şiirler tespit edilerek dip notlarda belirtilmiştir. Bunların haricinde divân metninde şiirlerin üstündeki numaralar şiir numarasını, sol tarafındaki sayılar ise varak numaralarını göstermekte olup, [1.a/1.b] şeklinde gösterilmiştir. Divânın muhtevası incelenirken de numune olarak alınan beyitlerin sağ tarafına parentez içinde [(1/1)] şeklinde numaralar verilmiştir. Verilen numaralardan ilki şiir numarasını ikincisi ise kaçınıcı beyit veya bend olduğunu göstermek için verilmiştir. Son olarak şairin manaya yoğunlaşıp vezni ihmal ederek Ziyade veya noksan vezinler de dip notlar ile belirtilmiştir.

⁶⁶ Şemseddin Sami. (1999). *Kâmûs-ı Türkî*. Çağrı Yay., İstanbul, ss.1-1574.

⁶⁷ Devellioğlu, a.g.e., ss.1-1195.

⁶⁸ İsmail Ünver. (1988). Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Türkoloji Dergisi*, 9(1):51-89.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

5.1.BULGULAR VE TARTIŞMA

Sıdkî Efendi divânı ile ismini geniş bir sahaya duyuramamış bir şair olmakla beraber Besni’de edebiyatseverlerin hafızasına yer alan bir şairdir. Eserini dinî-tsavvufî yönden ele almış bu husustaki fikirlerini şiirlerinde beyan etmiştir.

Şiirlerinden hareketle söyleyebiliriz ki; Sıdkî Efendi güçlü bir ifade yeteneğine sahip, dile hâkim bir şairdir. Kelime seçiminden ve ifadelerine bakarak onun iyi bir medrese eğitimi almış olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Şiirlerinde daha çok gazellere yer vermiş, bunun yanında Ehlibeyte beslediği derin muhabbetten dolayı, Ehlibeyit için birçok naat ve mersiye kaleme almış, dinî mevzulara Ehlibeyit dışında pek girmemiştir. Şiirlerinde daha Ziyade Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün kalıbını kullanmıştır. Şiirlerinde ifadelerini bol bol deyimler ve atasözü mahiyetindeki sözleri kullanmak suretiyle tezyin etmiştir.

SONUÇ

XIX. yüzyılın sonlarında, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan Sıdkî Efendi'nin divânı, bu çalışma ile kayıtlara geçecek ve edebi hazinemize kazandırılmış olunacaktır. Zira kendisi divân şiirinin yaşam savaşı verdiği ve ayakta kalmaya çalıştığı bir dönemde bu sahada divânın mukaddime kısmında da tevazu gösterip buyurduğu gibi şiirler inşa etmeye cüret göstermiştir. Bu manada divân şiirine katkıda bulunarak, eserinin gelecek kuşaklarda belki de şiire heveslenen olursa eserinin onlara rehber olması ve ruhunun bir Fâtiha ile yâd edilmesi temennisiyle eserini yadigâr kılmıştır.

Yine şairin divânın mukaddime kısmında buyurduğu gibi devrinde şairliğin bir budalalık, gazel ve kaside inşadının ise cahillik ve hamakat olarak addedildiği bir dönemde bu seviyede şiirler yazması onun belagatte ne kadar iyi olduğunu bir göstergesidir. Şair tevazu gösterip eserini bir mecmua olarak tanımlayıp kendini şair olarak görmemektedir. Fakat şiirlerini değerlendirdiğimiz zaman şairin bu konuda Ziyadesiyle tevazu göstermiş olduğunu anlamaktayız. Zira kendisi Besni ve çevresinin tanınan şairi Lüzumî Efendi'den ders almış, onun şiirlerinden etkilenmiştir.

Şair, devlet memuru olduğu için devrine nazaran iyi bir medrese eğitimi almıştır. Ayrıca iyi derece Farsça'da öğrenmiştir. Tüm bunlar onun belagatte güçlü olmasını sağlamıştır. Bundan dolayıdır ki, şiirlerinde kullandığı dil devrinde ve bölgesinde devlet memuru olmayıp şiir yazan şairlere nazaran ağırdır.

Bu çalışmada anlaşılabacağı üzere, şairin elimize ulaşan tek eseri olan divânı dinî ve tasavvufî yönden incelenmiş, şairin edebi şahsiyeti hakkında fikir sahibi olunmaya çalışılmıştır.

Şair, şiirlerinde dinî ve tasavvufî ıstılahatı yerinde ve aslına uygun olarak kullanmıştır. Daha öncede belirttiğimiz gibi muhibb-i hanedan olan Sıdkî Efendi kaside-i ilâhiye, naat-ı nebeviye ve hanedan-ı nübüvvet hakkında birçok mersiye kaleme almıştır. Bunda Kenan Erdoğan'ın tahmîni gibi şair, devletin bu devirde Bektaşilik'i yasaklamasına bir tepki olarak, hoşgörü adına ve Ehlibeyte beslemiş

olduğu derin muhabbet sebebiyle birçok mersiye kaleme almıştır⁶⁹. Ayrıca yazarın dediği gibi Besni halk olarak da öteden beri Emevî zihniyetine karşı olmuş ve Ehlibeyte saygı duymuş ve onun sevgisini benimsemiştir. Şair Sıdkî Efendi de böyle bir ortamda yetiştiği için şiirlerinde Ehlibeyte bu kadar çok temayül göstermesi doğaldır.

Şiirlerinden hareketle şairin tasavvufî düşüncelerini şöyle sıralayabiliriz; her şeyden önce kanaat ve tevazu, tasavvuf yolunda en önemli hasletlerdendir. Bu hususa şair şiirlerinde muhtelif yerlerde gerek ayetlerden gerekse hadislerden iktibas yaparak ve kelam-ı kibardan örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır. Birçok şiirinde dile getirdiği gibi O Ehlibeyte tam manasıyla bağlı olup, Ehlibeytin kapısında bir köle olup, onların ayaklarının tozudur.

Şiirlerinde, sevgili mefhumu da tasavvufî anlayışa uygundur. Yine şairin şiirlerine bakarak rahatlıkla söyleyebiliriz ki; şair bu dünyaya ve O'nu Allah'tan alıkoyacak her şeyden uzaktır ve onlara itibar etmemektedir. Bu manada zahit ve sofuyu şiirlerinde bol bol yermiş ve hatta bazı şiirlerinde onlar için ağır kelimeler kullanmıştır. Başta tevhit kasidesi olmak üzere bazı şiirlerinden anladığımız kadarıyla şair tevhit konusunda İsmâî ölçüler içerisinde. Allah dünyayı kudreti ile yaratmış ve tüm yaratılmışların tek sebebi de peygamber efendimiz olarak gösterilmiştir.

Divânda şair tüm bu özelliklerin âdemoğlu tarafından görülmesini ve benimsenmesini ister. Bu noktada bizlere atasözü mahiyetindeki sözler ile yardımcı olmaya çalışır ve insanlığı hüsrana düşmesin diye uyarır.

Şair, aşk konusunda da tasavvufî ölçüler dairesindedir. Gönüllerde sadece aşka yer verilmeli, mâsivâdan uzak durulmalıdır. Bu noktada o, elest bezmine ahd ü peyman ile bağlı olup O'nun kapısında bir gedadır. Onun için her şeyin sebebi aşktır ve her şey Allah'ın sevgisiyle, bilinmek arzusu ile yaratılmıştır.

Şair tüm bu hususlara değinirken anlatımı güçlendirmek için bol bol tasavvufî mecazlara başvurmuştur. Bu sebeptendir ki şairin şiirleri okunurken tasavvufî ıstılahata göre değerlendirilmeli ve okunmalıdır. Dolayısıyla şair bu ıstılahatlara vakıftır ve şiirlerinde tasavvufî mefhumları usta bir şekilde kullanmıştır.

Önceden de belirttiğimiz gibi şairin herhangi bir tarikata intisap edip etmediğini bilmemekle beraber onun tasavvufî mefhumları ustalıkla kullanmasını göz önüne alırsak, kanımız, Sıdkî Efendi'nin bir tarikata intisap etmiş olabileceği

⁶⁹ Erdoğan, a.g.b., s.91.

yönündedir. Fakat kesin olarak biliyoruz ki divânının bulunduğu Besni Mevlânâ-Yunus Emre ve Güzel Sanatları Sevenler Derneği olan ve eskiden Kadiri Tekkesi olan yerle şairin bir bağlantısı yoktur. Devrinde Besni’de mevcut olan Nakşibendi ve Rufai tarikatları ile bir irtibatı olup olmadığı ise bilinmemektedir.

Sonuç olarak divânın incelediği kısımlarda şekil özelliklerine baktığımızda şair 3’ü naat ve 3’ü Farsça olmak üzere toplam 91 gazel kaleme almıştır. On üç kasideden birini Farsça kaleme almış; 7 naat, 1 tevhidiye, 1 bahariye, 1 iydiye tarzında kaside yazmıştır. Bunun haricinde 1 müstezat, 1 müselles, 4 murabba, 6 şarkı, 12 tahmis, 9 müseddes ve 1 terki-i bed türlerinde şiirler kaleme almıştır. Hece veznini kullanmamış olan şair, aruz vezninin hece, remel, münserih, muzari ve seri gibi bahirlerinde şiirler yazmış en çok da remel bahrinden Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün kalıbını kullanmıştır.

Numan Aras’ın tezinde⁷⁰ Sıdkî Efendiye isnat edilen üç gazel de gerek üslup gerekse dil bakımından Sıdkî Efendi’ye ait değildir. Mustafa Aydın Çelebi ve Ali Ölmez’in tespitlerine göre şiirlerden ikisinin kime ait oldukları bulunmuştur:

Dehr içre benim daima efkâr- gamim var
Sâd olmadı bir demde gönül pür elemim var

Şeklinde başlayan gazelin Sıdkî Efendi’nin çağdaşı olan Sipâhî Hoca’nın oğlu Sıtkı Hoca’ya ait olduğu ortaya çıkmıştır. Sıdkî Hoca’nı divânı olmamakla beraber buna benzer sade dil ile yazılmış ve halk arasında söylenen şiirleri mevcuttur.

Vasilli billah olan kim gayri ihsan istemez
Gösterip yarin cemalin özge mihman istemez

Şeklinde başlayan gazel ise yıllardır Kadiri Tekkesinde Sıdkî Efendi’nin gazeli olarak bilinip söylenmiş. Ve bu gazelin de Kadiri şeyhi Ümmî Sinân’ın müridi olan Sıtkî’ye ait olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu iki gazelin Sıdkî Efendi’ye ait olmadığı anlaşılmıştır.

Baştan 48 varâğının incelendiği eserden hareketle bazı neticelere ulaşılmış bulunmaktayız. Eser gün yüzüne çıkarak son dönem Divân şiiri hakkında bize bir

⁷⁰ Aras, a.g.e., s.153-154.

fikir verebilecektir. Eser, dili ve üslubuyla kaleme alındığı devirde son demini yaşayan divân şiirinin aslında tamamen bitmediğini, eski üstatların kaleminde zirvede olan ihtişamı kadar olmasa bile hâlâ gücünü muhafaza ettiğini göstermektedir.

Bu bakımdan eser yedi yüz yıllık bir edebi birikimin son numuneleri olması bakımından incelenmeye ve üzerinde düşünülüp çalışılmaya layık bir eserdir. Bu vechile bu sahada araştırma yapacak olanlar için divân iyi bir mercidir.

KAYNAKLAR

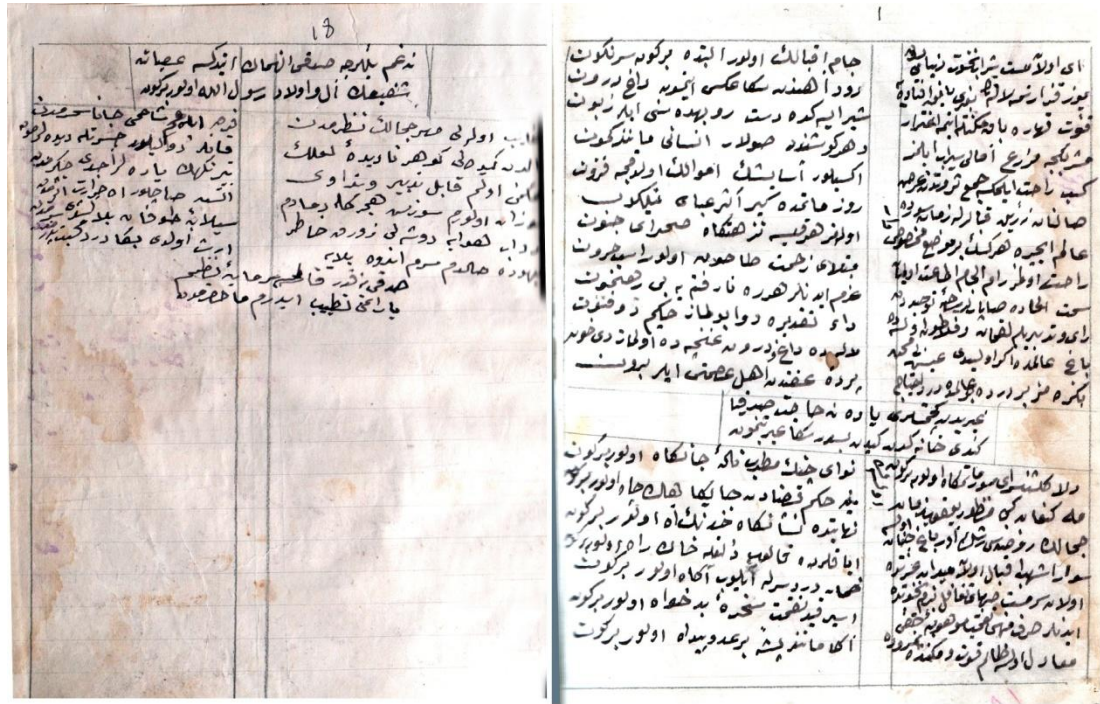
- Akgün, Ö.F. (1994). Divân Edebiyatı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV, c.9, İstanbul, ss.389-430.
- Aras, N. (2006). *XIX. Yüzyıl Malatya Sancağı Besni Kazasının Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Kahramanmaraş, ss.149-157.
- Cebecioğlu, E. (1997). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Rehber Yay., Ankara, ss.1-750.
- Ceylan, Ö. (2007). *Tasavvufi Şiir Şerhleri*. Kapı, İstanbul, ss.117-403.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitapevi, Ankara, ss.1-1195.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. TDK, Ankara, ss.1-476.
- Ece, S. (2007). *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri*. Fenomen, Erzurum, ss.1-341.
- Erdoğan, K. (1986). Saîd Paşa Divânı'na Göre XIX. Yüzyıl Divân Şiirinde Görülen Bazı Değişiklikler. *VII. Milletler Arası Türkoloji Kongresi*, ss.89-93.
- Güfta, H. (2002). Divan Şiirinde İlim ve İrfan Timsali Hz. Ali. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 24: 69-102.
- Güzel, A. (2006). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Akçağ, Ankara, ss.511-669.
- İpekten H. (2007). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. Dergâh Yay., İstanbul, ss.1-280.
- Kahraman, Ü. (2000). *Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi Divânından Seçilmiş Gazellerin Şerhi*. Bitirme Çalışması, 100. Yıl Üniversitesi, Van, ss.1-69.
- Kahveci, V. (2006). *Klasik Türk Şiirinde Efsaevî Aşk kahramanları*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Kahramanmaraş, ss.3-55.
- Karataş, G. (2008). *Klasik Türk Şiirinde Tarihî, Efsanevî ve Mitolojik Unsurlar*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi SBE, Muğla, ss.38-281.
- Kur'an-ı Kerim, Lafzı ve Ruhü. <http://www.kurantefsiri.com>, (07.07.2011).
- Külekçi, N. (2005). *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*. Akçağ Yay., Ankara, ss.1-273.
- Kürkçüoğlu, E. (1994). *Tahir'ül-Mevlevî Edebiyat Lûgatı*. Enderun Kitapevi, İstanbul, ss.1-184.
- Levend, A.S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Methumlar*. Enderun Kitapevi, İstanbul, ss.45-186.
- Macit, M. (2005). *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*. Kapı Yay., İstanbul, ss.1-90.
- Mengi, M. (2000). *Divan Şiiri Yazıları*. Akçağ Yay., Ankara, ss.1-220.
- Mermer, A., Koç Keskin, N. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Akçağ Yay., Ankara, ss.1-114.
- Onay, T.A. (1933). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. Akçağ Yay., Ankara, ss.1-573.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ötüken, İstanbul, ss.1-428.
- Redhouse, S.J. (1998). *Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Redhouse Sözlüğü*. Sev Maatbacılık ve Yayıncılık, İstanbul, ss.1-1292.
- Redhouse, S.J. (2006). *Turkish and English Lexicon New Edition*. Çağrı Yay., İstanbul, ss.1-2224.
- Sami, Ş. (1999). *Kâmûs-ı Türkî*. Çağrı Yay., İstanbul, ss.1-1574.
- Sarı, M. (2004). *Arapça-Türkçe Talebe Lûgatı*. İpek Yay., İstanbul, ss.1-851.

- Solmaz, S. (2004). Divan Şiirinde Kelime Seçimini Etkileyen Faktörler. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, 15:39-51.
- Steingass, F. (1975). *Persian-English Dictionary*. Çağrı Yay., İstanbul, ss.1-1539.
- Tanpınar, A.H. (1997). *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Çağlayan Kitapevi, İstanbul. ss.77-128.
- Ünver, İ. (1988a). XIX. Yüzyıl Divân Şiiri. *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Yay., c.8, İstanbul, ss.131-140.
- Ünver, İ. (1988b). Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler, *Türkoloji Dergisi*, 9(1):51-89.
- Wehr, H. (1980). *A Dictionary of Modern Written Arabic, Arabic-English*. Libraire Du Liban, Beirut, ss.1-1110.
- Yeniterzi, E. (2000). Türk Edebiyatında Na'tlara Dair. *Türkler*, c.11, Ankara, ss.762-767.
- Yetkin, S.K. (1952). Tasavvuf ve İstılahları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4:2-12.
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. Enderun Kitapevi, İstanbul, ss.1-191.

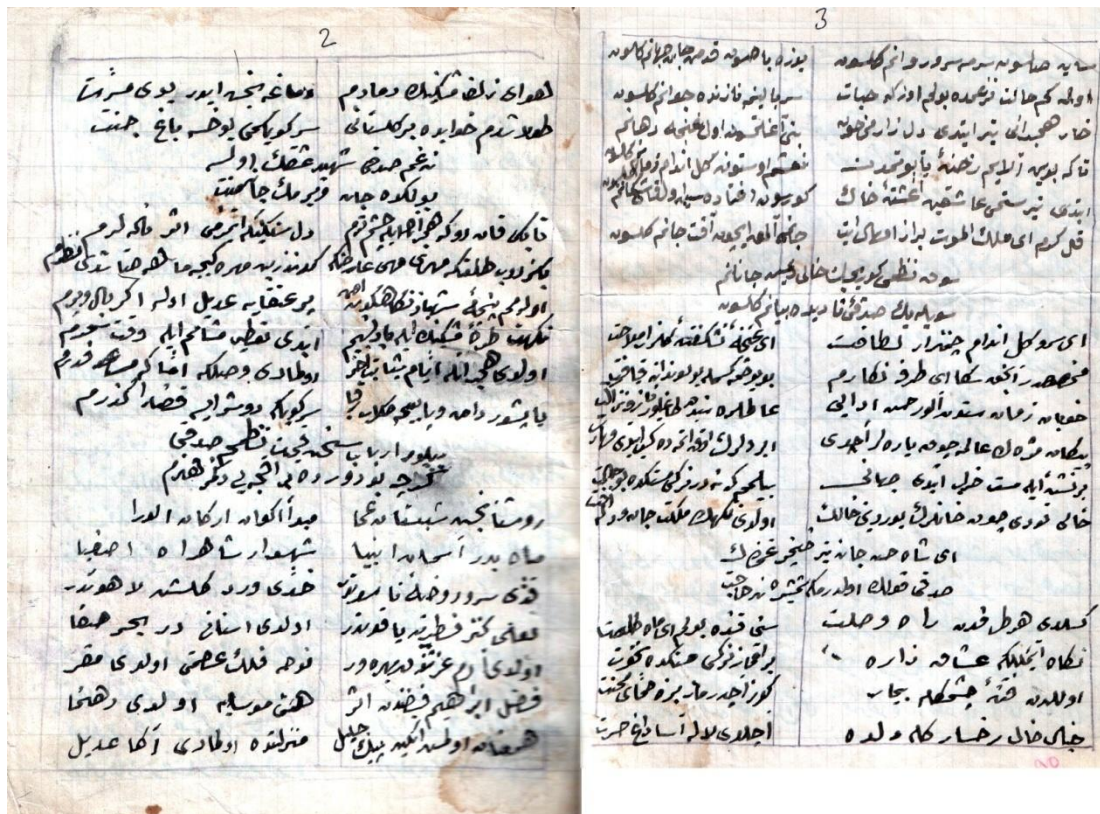
EKLER

EK.1. Metin

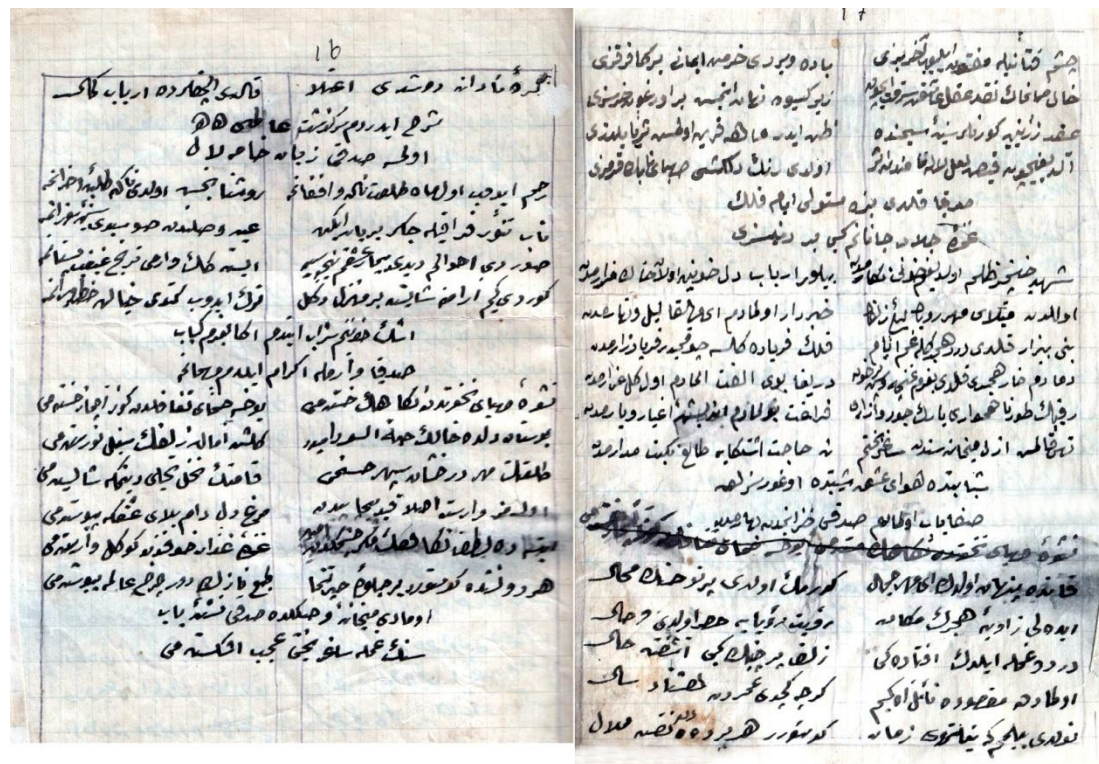
1.a-b

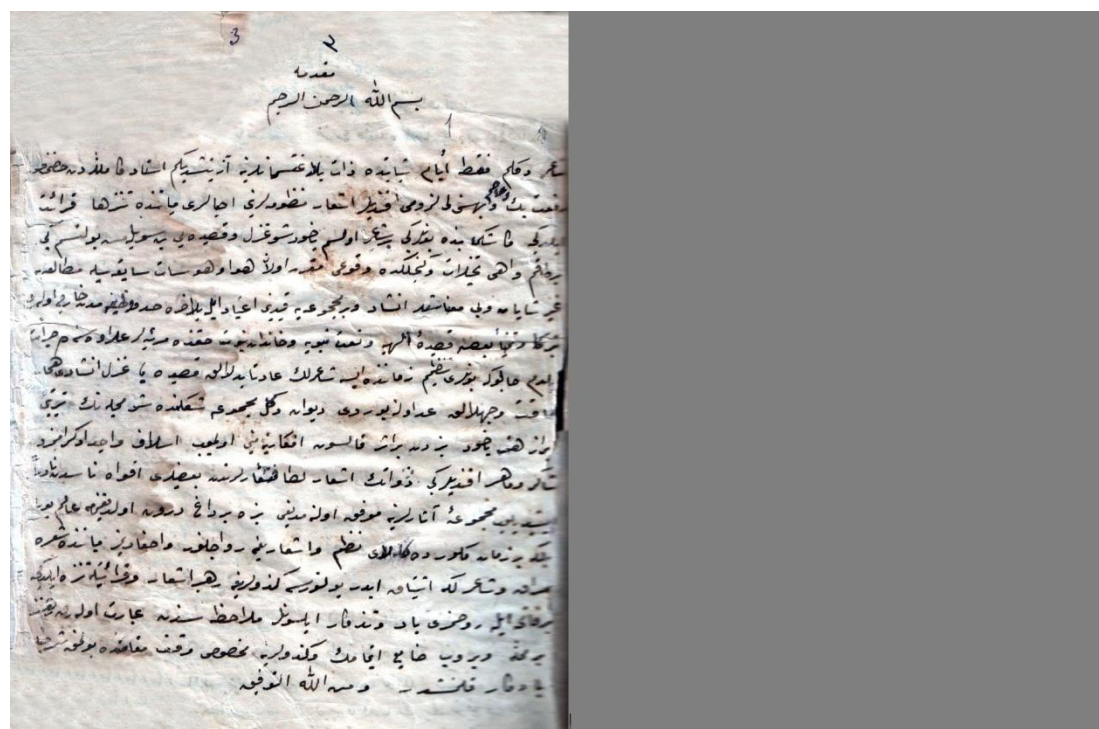
2.a/b

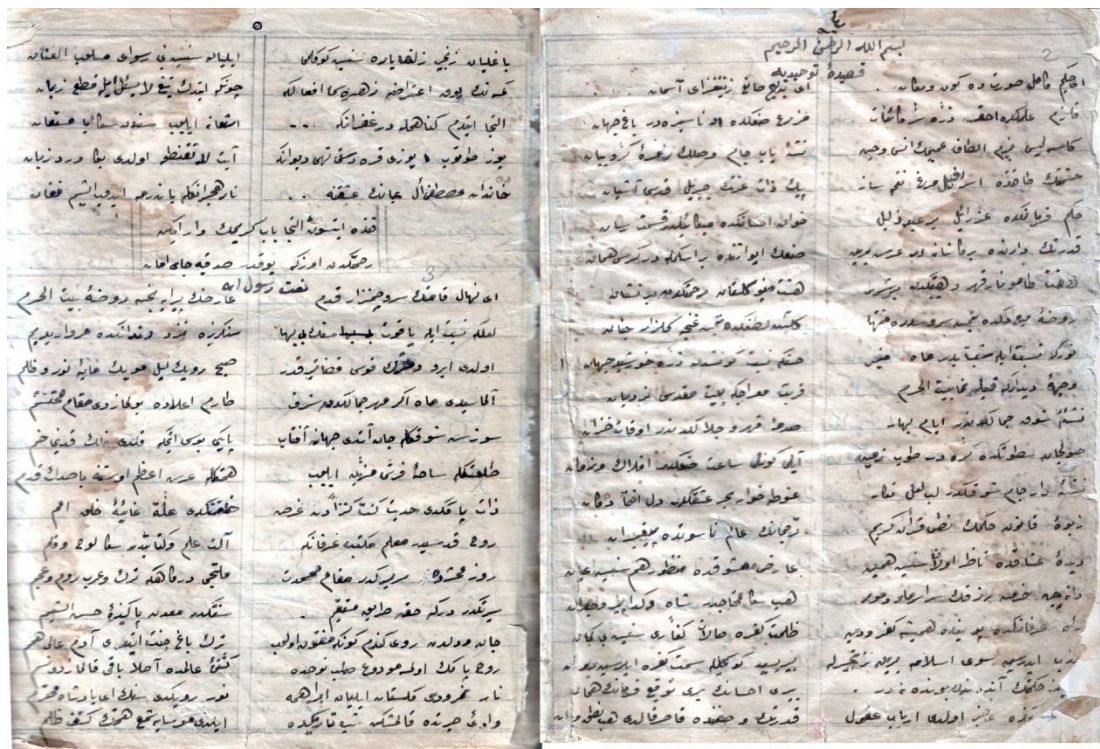
9.a/b

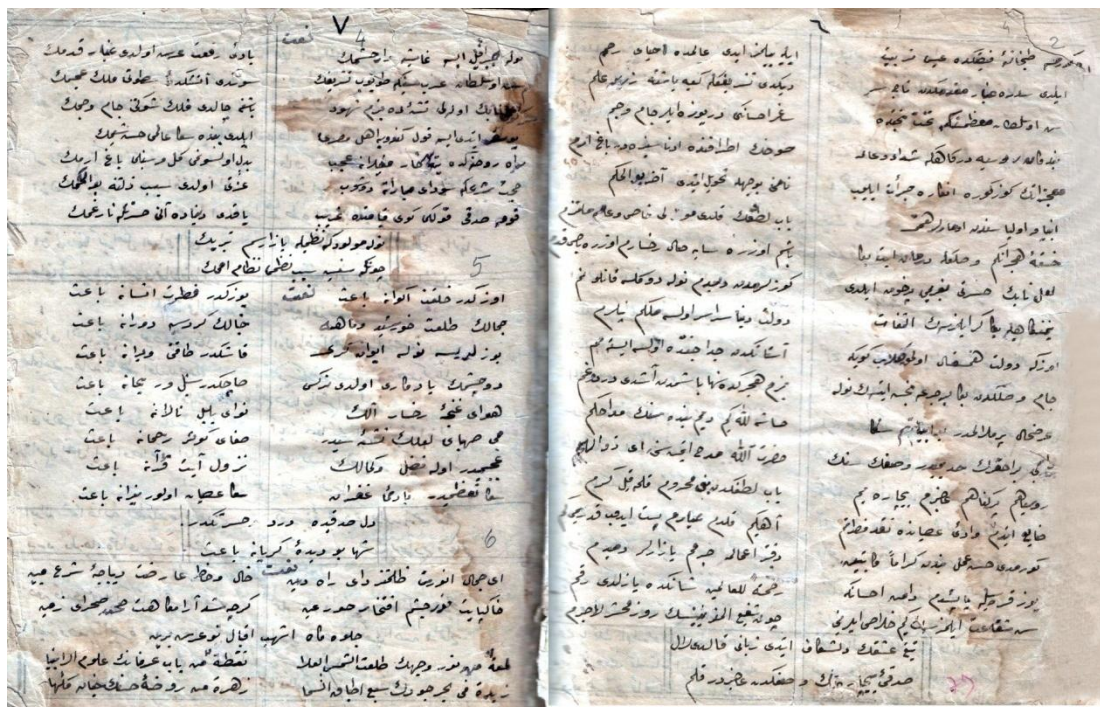
10.a/b

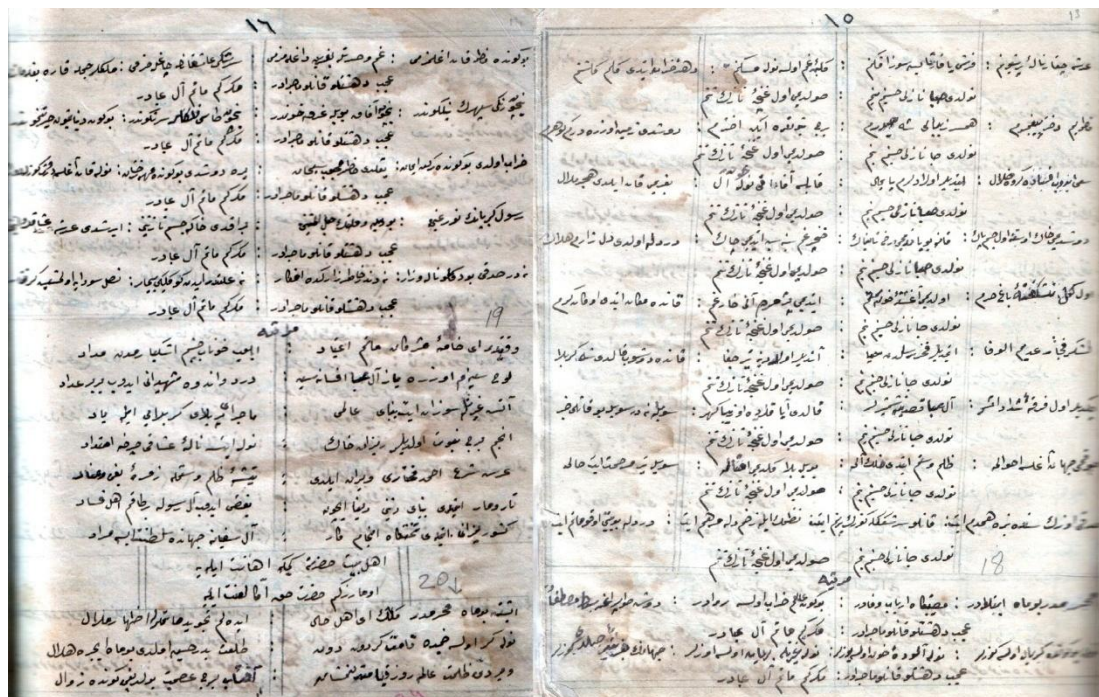
11.a/b

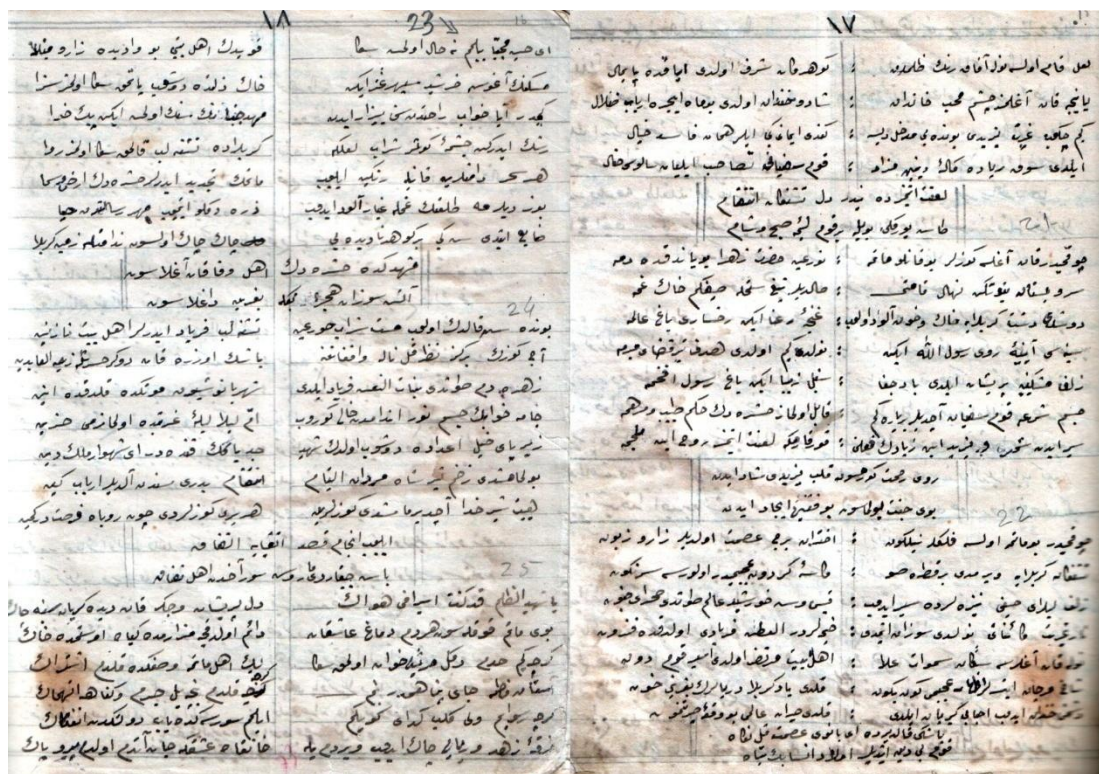
12.a/b

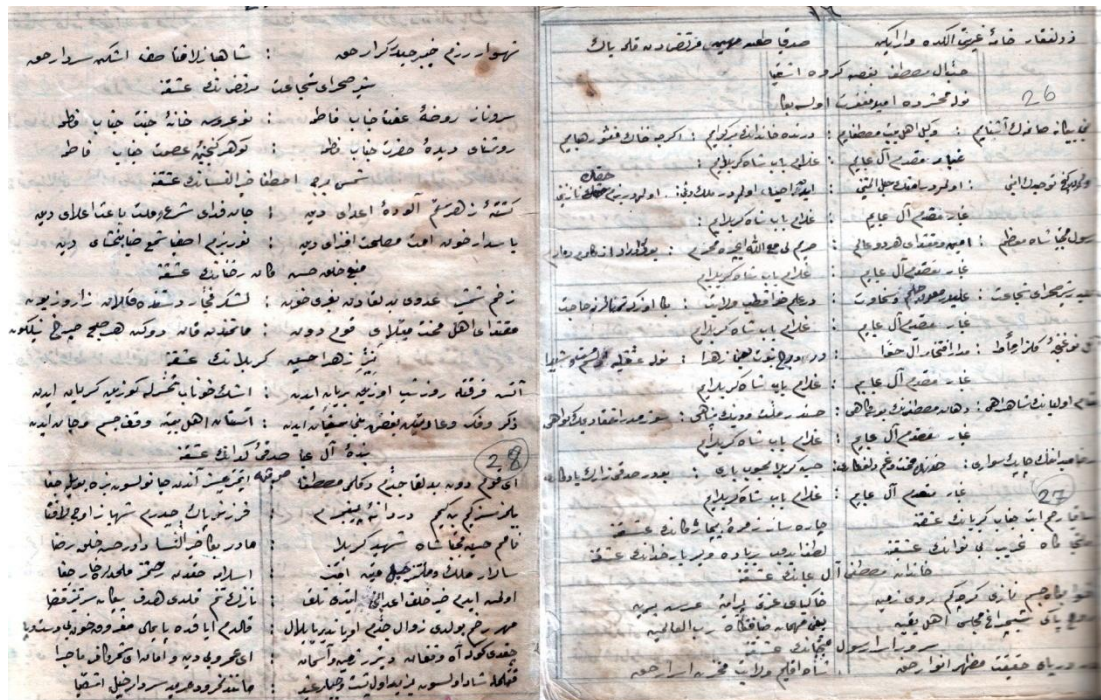
17.a/b

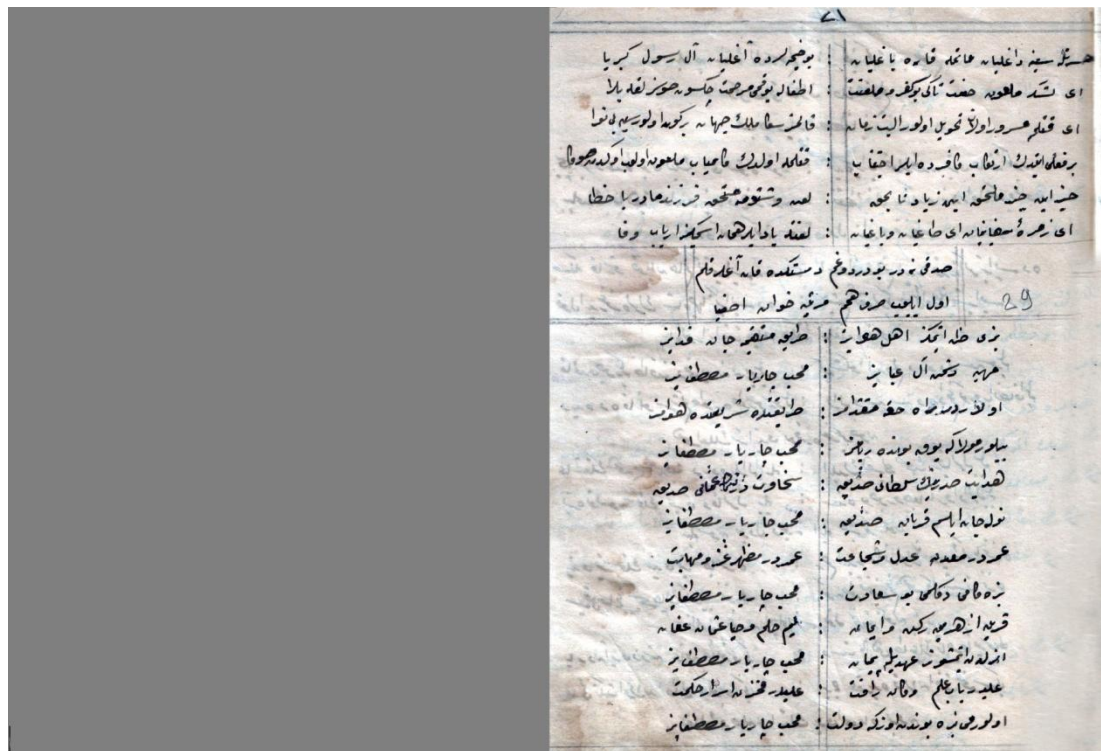
18.a/b

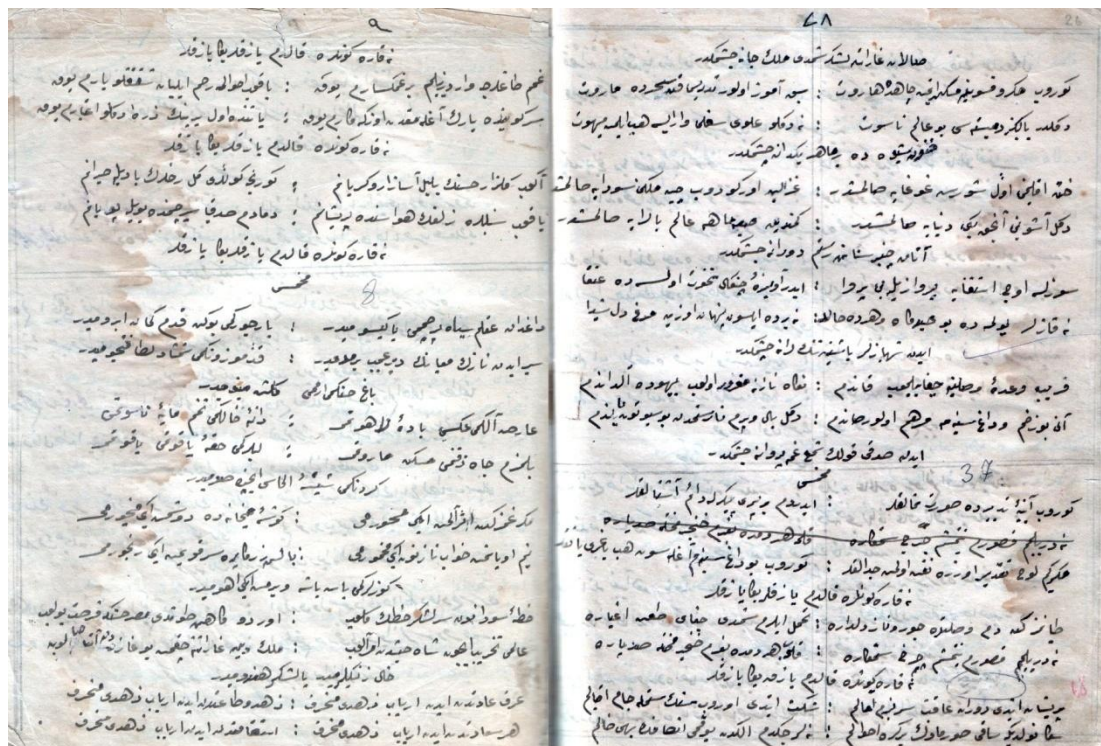
19.a/b

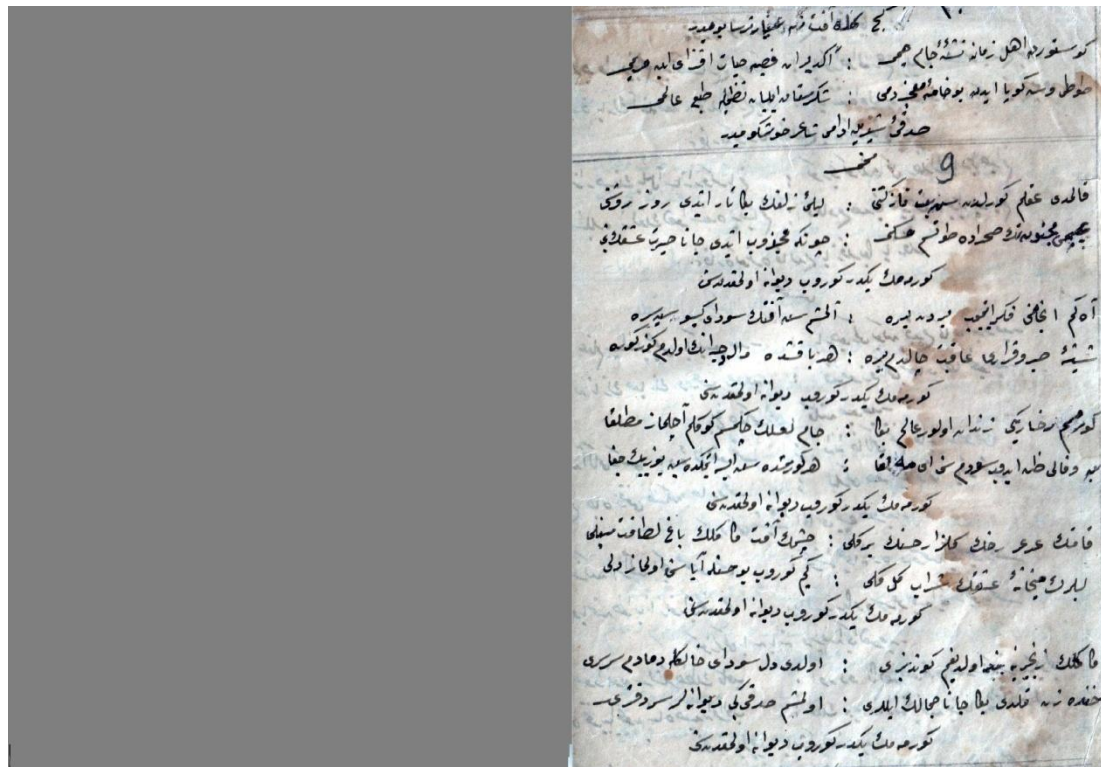
20.a/b

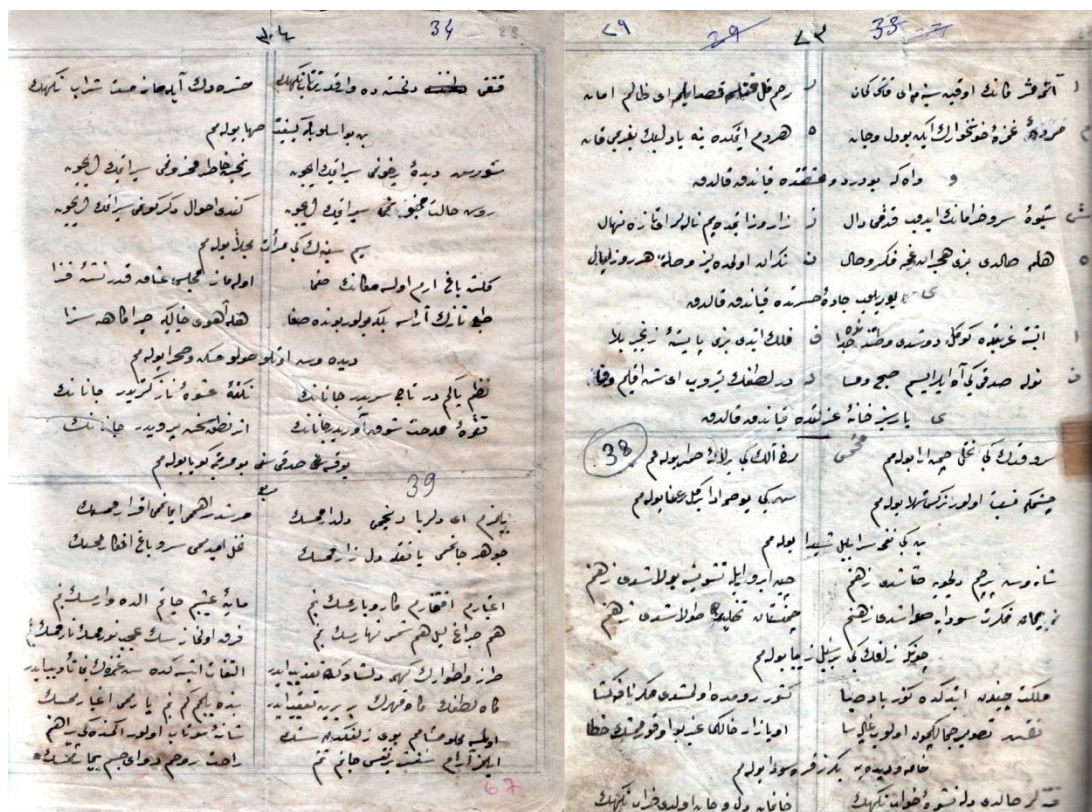
23.a/b

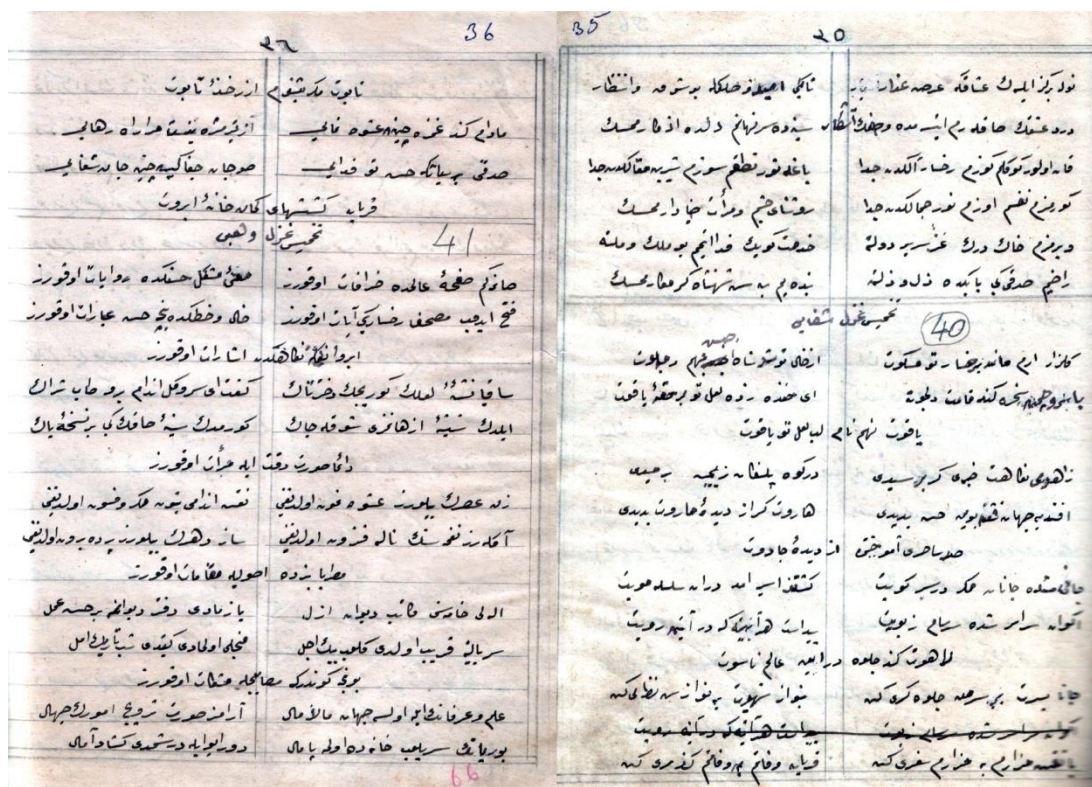
24.a/b

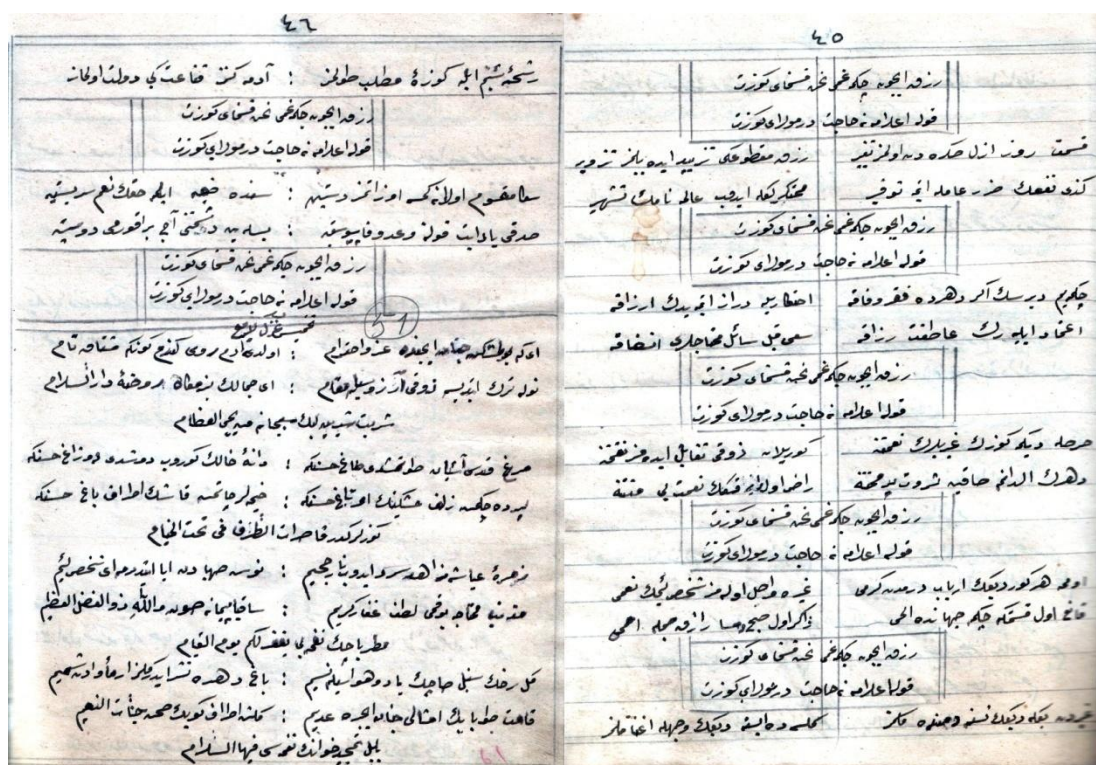
25.a/b

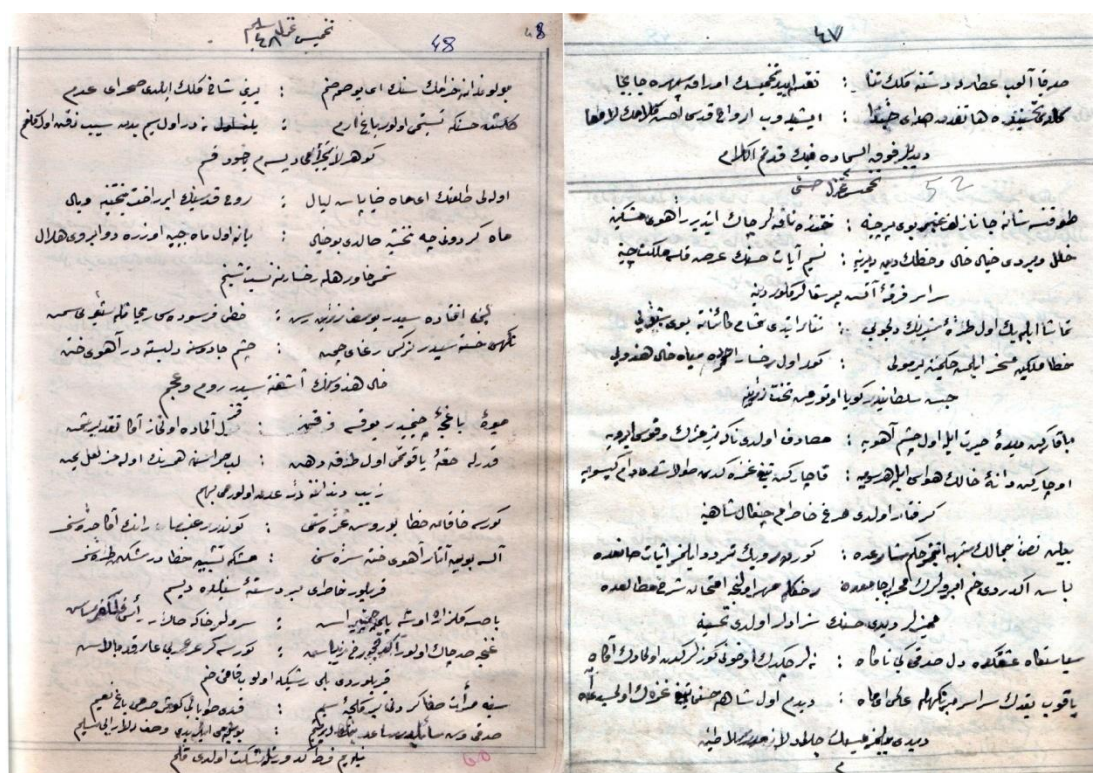
26.a/b

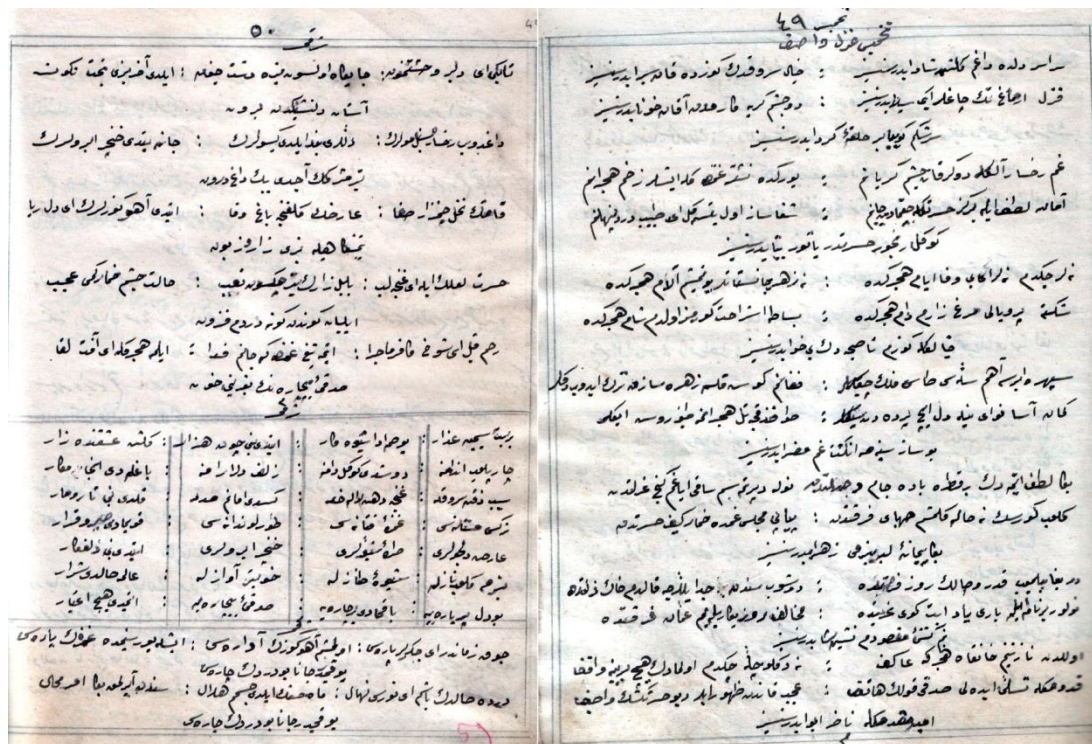
31.a/b

32.a/b

33.a/b

34.a/b

39.a/b

رکاب جانی در سفینه ای که در بحر بود اگر چه ایلمی نظمیده اصفانه اعدیه در آل عابد اول آخر الحی ما هم	دعا تعقیب بدید که شاد و غم نزل باغ شوق احمد و لب پیاپی بود حساس دهره بولسکه حذر عزم
کلاینه مکده ایله حدی کفری نه ایستاد این بنا بیز یک جهانوس ترک الفت ایلم بی واقعا کوسه سما عباد و رمی پوز قفس سما کوسه سما سه دیکده نازیم کاه کوسه سما وصف خنده ضرر و خدی بایم نه	حرف ایلم بسم عشق ایلم اولدی بنای دلفراب عذلیه ایلم کواکب خجیر دغونه اولور رویت دیدره رویاده بولور دی تسلیه شربت لعل کیده نسبه بابا و شر قیبه بله مخصوصه سر کلسه نه بهار ضعیف آب ذلالک درک ایله مرد حکیم اولور مسک شربت تعذیر صفت کلفا کماله اواز دهره اهل آید و صیبه که به اصلا و خاس اولانه دنیا ایله جدی طوبی غایه اولدی طاقه سا
دلفی فرقه که کربانه اولور عالمی بویا ماه اولور آناره سنی و حقایق بویا اوج انصافه که یاره اولور عفتانور ماه عالم خانه ماهی جانیاه سور اولور غنایا و ایزت کلسه قنایه قنایه رأی تدبیر حاذقه بر کیم ذوقه جود ماه اولور یارینه خدی حقیق جود انزاده و میانه بیه نور کوسه ذله اونا کوردیک هر بقیر حله اولور خانه دل عادت دهره	باقی ظلم سینه ایلم دم جاک جاک کبر حدی کفری کفری کفری کفری کفری ایلمی و کلسه نظاره نه و شای بسم سینه اونه زنده دگر بیا بیا الفت کلسه جانا عجب بیا بیا اولور بیه نه زوال حسه عالم آید کله سینه خانه و بیه اول ماه رو

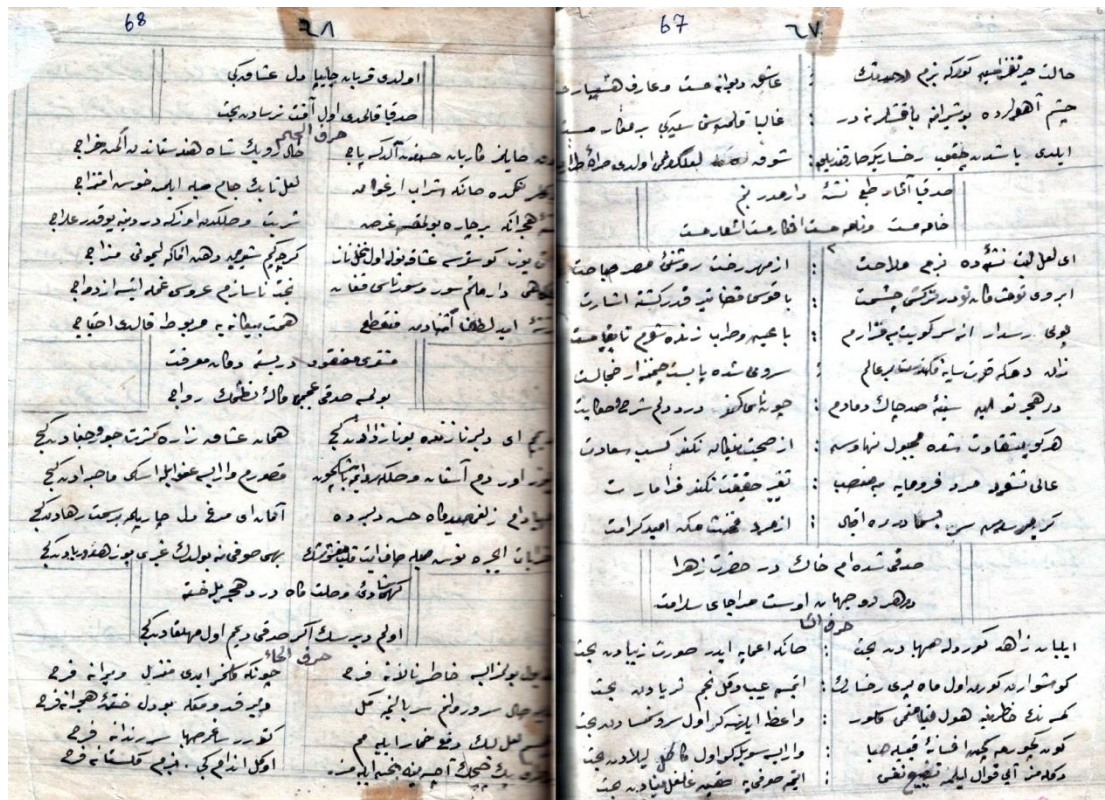
40.a/b

در دهن کسب می ایله جگر کندی نعب انکس ظاهر کفری فتنه آفا قد در دهن کسب می ایله جگر کندی نعب	عاشق عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی
عاشق عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی	عاشق عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی
عاشق عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی	عاشق عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی
عاشق عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی	عاشق عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی عینه صاحتی ایلمی

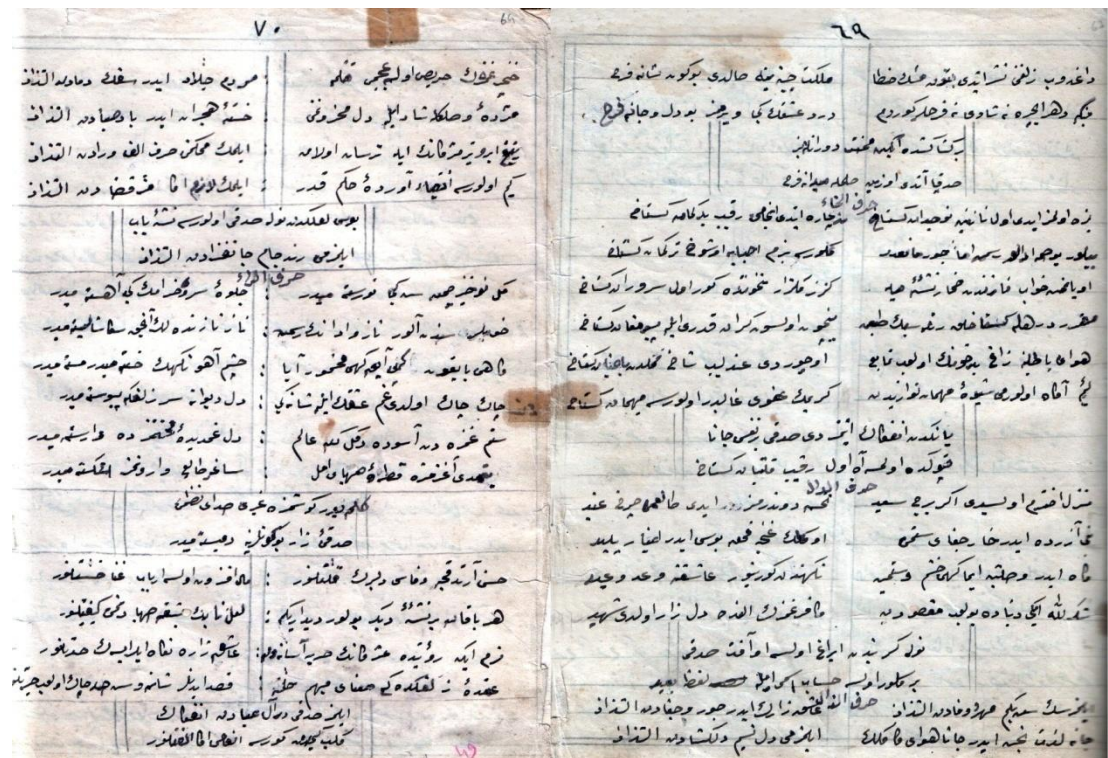
41.a/b

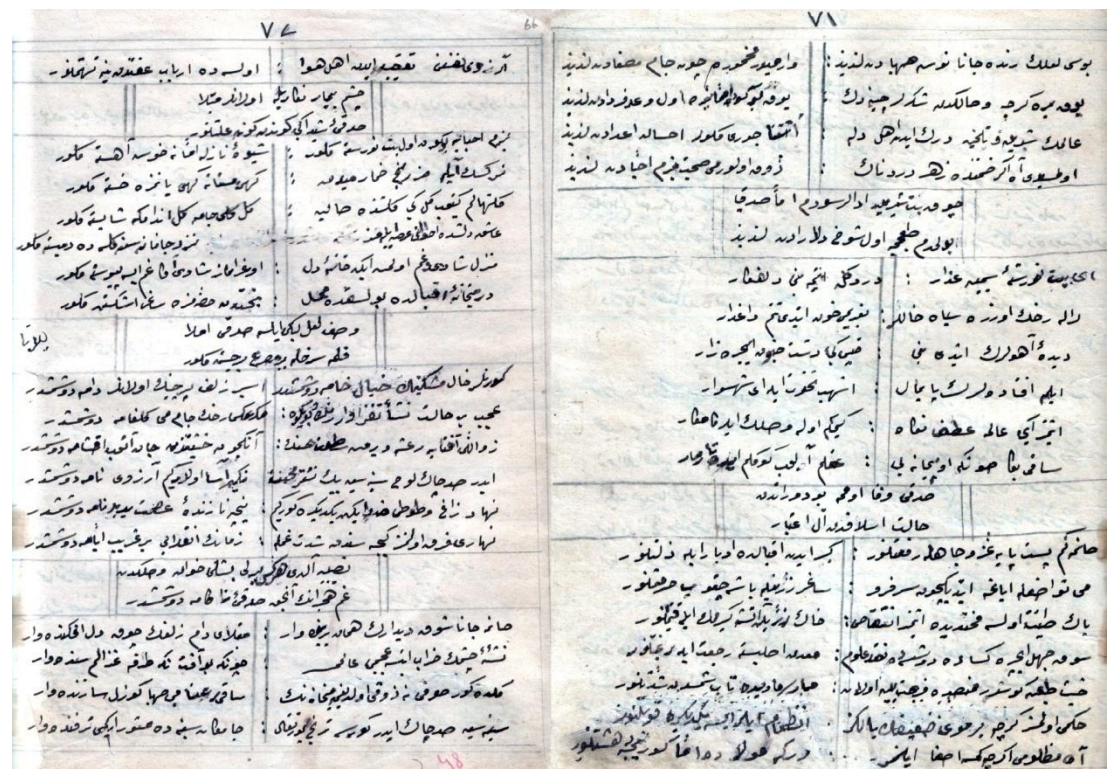
42.a/b

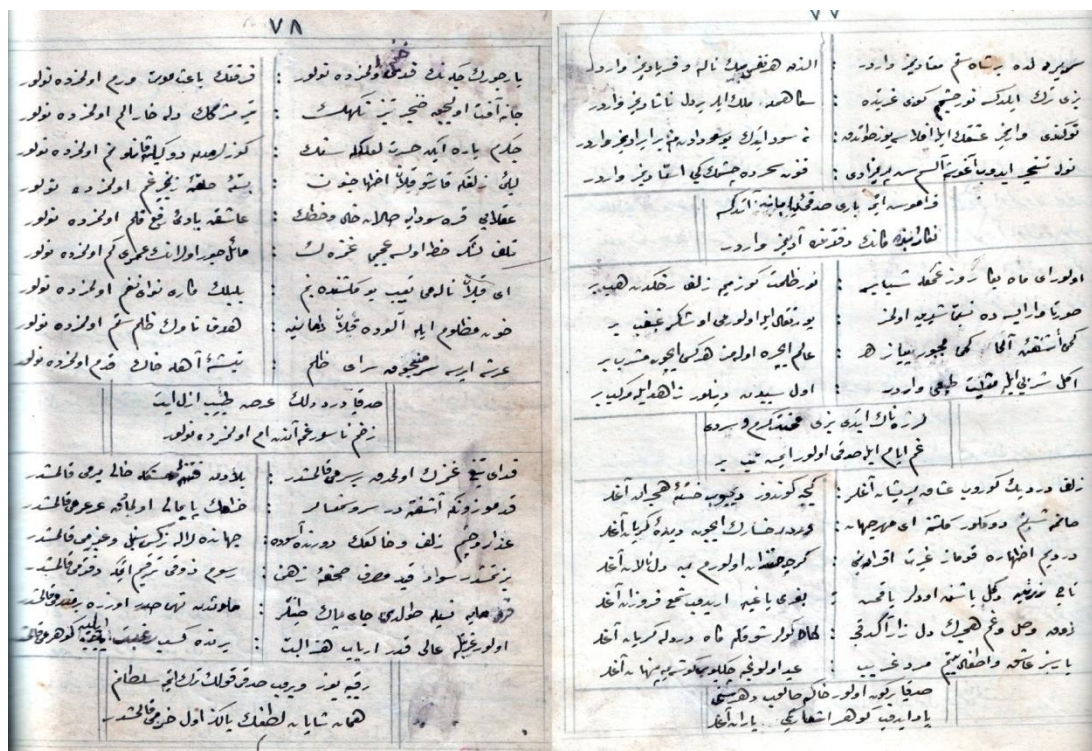
43.a/b

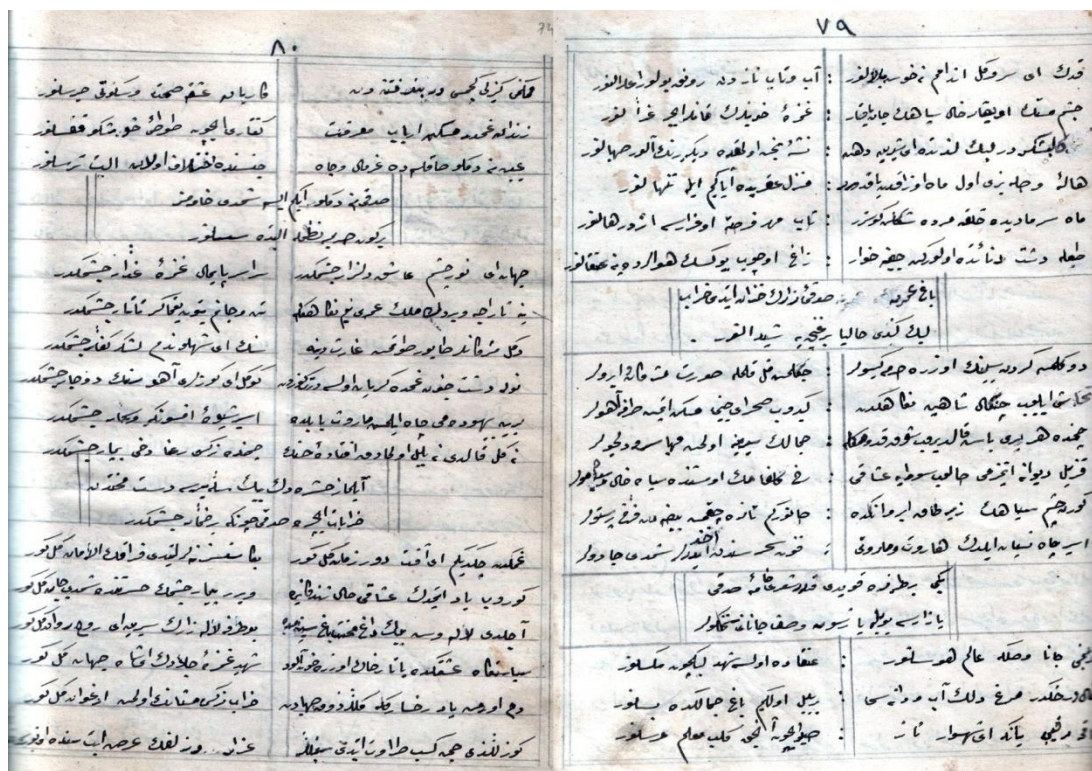
44.a/b

47.a/b

48.a/b

ÖZGEÇMİŞ

Özgür KAZCI, 1980 yılında Kilis'te doğdu. Yeditepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2003 yılında mezun oldu. 2009 yılında Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans öğrenimine başladı.

VITAE

Özgür KAZCI, was born in 1980 in Kilis. He graduated from the Department of Turkish Language and Literature, Faculty Sciences and Letters, Yeditepe University in 2003. He started is Master of Art in the Department of Turkish Language and Literature, Graduate School of Social Sciences, Gaziantep University in 2009.